Biblioteca Municipalis

Biblioteca Municipală B.P. HASDEU Vol. 70 (2018) Nr. 3

ISSN 1811-900X

Biblio Polis

Revistă de biblioteconomie, ştiinţe ale informării şi de cultură, editată de Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu” din Chişinău

Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu”
BiblioPolis
Apare din anul 2002
Vol. 70 (2018) Nr. 3

Director fondator:
conf. univ. dr. Lidia KULIKOVSKI

Director:
dr. Mariana HARJEVSCHI

Redactor-șef:
Vlad POHILĂ

Colegiul de redacție:
Elena BUTUCEL (*Servicii, Imagine*);
acad. Mihai CIMPOI;
Tatiana COȘERIU (*Evaluare*);
Nicolae DABIJA, membru de onoare al Academiei Române;
dr. hab. Aliona GRATI (*Studii și cercetări*);
dr. Mariana HARJEVSCHI (*Legislație, Politici*);
Margarita ȘCELCICOVA (*Biblioteci ale minorităților etnoculturale*);
conf. univ. dr. Lidia KULIKOVSKI (*Dezvoltare, Inovații*);
prof. univ. dr. Zamfira MIHAIL (București);
Ludmila PÂNZARU (*Tehnologii, Resurse*);
Maria PILCHIN (*Programe și evenimente*);
Vlad POHILĂ (*Editorial, Cultură și spiritualitate*);
dr. Vitalie RĂILEANU (*Procesul literar contemporan*);
drd. Sorina STANCA (Cluj-Napoca);
conf. univ. dr. Vasile ȘOIMARU;
Elena TARAGAN (*Lectură*);
conf. univ. dr. hab. Nelly ȚURCAN (*Teorie și practică*)

Secretar general de redacție:
Genoveva SCOBIOALĂ

Coperta:
Valeriu HERȚA

Machetare:
Ion VÂRLAN

Bd. Ștefan cel Mare și Sfînt 148, MD-2012, Chișinău, Republica Moldova
Tel. redacției: 022 210 734; e-mail: bibliopolisbm@gmail.com;
www.hasdeu.md; http://bibliopolis.hasdeu.md

CUPRINS

EDITORIAL

Vlad POHILĂ
Nu pot exista cărți interzise 5

STUDII ȘI CERCETĂRI

Aliona GRATI
Pe tărâmul miturilor helladice 10

Veronica COSOVAN
Prezervarea patrimoniului național cultural 19

S. LEVITT, St. DUBNER
Gândiți ca un copil 29

TEORIE ȘI PRACTICĂ

Lidia KULIKOVSKI
Biblioteci moderne: tranziția de la o bibliotecă tranzacțională la biblioteca relațională 34

Ecaterina DMITRIC
Activitatea metodologică – o nouă abordare în contextul inovării tehnologice 38

Lilia GAMARȚA
Rolul și locul inteligenței emoționale în eficientizarea comunicării cu beneficiarii serviciilor bibliotecare . 56

SERVICII

Liliana JUC
Nota teatrală și elementul ludicului în spațiile și serviciile Bibliotecii „Târgoviște” 59

PLĂCEREA LECTURII SF

New Yorkul se prăbușește… dor de pământ! *(Elena TARAGAN)* 62
Războiul pașnic. Pacea războinică *(Elena TARAGAN)* 63

CENTENARUL UNIRII

Elena BUTUCEL
București și Chișinău 65

Ioan POPOIU
Unirea Basarabiei cu România 68

Radu MOȚOC
Portretul unei mari regine, Maria a României 80

Alexandru MORARU
Pe urmele bunicului meu, Ion Alexandru Moraru, la Orhei 91

VIAȚA FILIALELOR

Elena TAMAZLÂCARU
Aniversare în an centenar… 95

Raia ROGAC
Ofrandă la o zi de naștere 98

MANIFESTĂRI CULTURALE

Violeta TIPA
Pavel Bălan: o viață între filme și cărți 102

Elena TAMAZLÂCARU
Copilăria unde culorile prind viață….106

AI NOȘTRI ÎN LUME

Oxana ANDREEV
Experiența mea la Next Library 109

CONFLUENȚE

Анна БАЦМАНОВА, Библиотека им. И. Мангера
Неизвестная звезда Бориса Оксинойта 113

ANIVERSĂRI

Ion DEACONESCU
Arhitectul văzduhului 117

Dan PURIC
Omul-mac 118

Vlad POHILĂ
Debut de poet, afirmare de traducător 120

PATRONUL NOSTRU SPIRITUAL

Liliana ROTARU
Metoda de cercetare a istoriei în concepția lui Bogdan Petriceicu Hasdeu 122

Teodor CANDU
Contribuția lui Bogdan Petriceicu-Hasdeu la dezvoltarea arhivelor în Vechiul Regat 147

OMAGIERI

Tudor NEDELCEA
Ce-ar (mai) trebui să știm despre…. Adrian Păunescu 152

FILE DE ISTORIE

Andrei GROSU
Un fenomen basarabean în Duma imperială rusă. 158

RECENZII ȘI CONSEMNĂRI

„Parcă stau în fața ușii ce dă spre neant/ și cineva apasă pe clanță" *(Dumitru CRUDU)* 163

Arta tipăririi – o incursiune în istoria or. Târgoviște explorată de Agnes Erich *(Victoria FONARI)* 165

Bijuterii lirice românești cu aromă basarabeană *(Maria Diana POPESCU)*. 168

Cu „așchii de cer" pe zorii sufletului *(Lidia GROSU)* 172

IMPRESII DE LECTURĂ

SCRUM: un roman de redescoperit *(Dumitru CRUDU)* 174

Întemeierea României prin prisma apocatastizării adevărului istoric *(Tamara GORINCIOI)* 175

FORȚA IUBIRII –
Un nou roman de Ana Onică *(Vitalie RĂILEANU)* 178

Un volum care ne îndeamnă să gândim diferit *(Lidia KULIKOVSKI)*. . 180

Zuleiha deschide ochii, un nou succes al Editurii Humanitas *(Elena TARAGAN)* 182

MISCELLANEA

Eugen STATNIC
Limba latină și cultura milenară a Europei 185

10 scriitori celebri care au fost vegetarieni *(Andrei RUSE)* 190

EDITORIAL

NU POT EXISTA CĂRȚI INTERZISE

Vlad POHILĂ

S-a scurs deja mai bine de o jumătate de secol de cînd Vaticanul a suspendat, în mod oficial, valabilitatea unui document semisecret, și anume *Indexul cărților interzise* de Sfîntul Scaun. Documentul avea o istorie veche, cu numeroase repercusiuni nefavorabile evoluțiilor culturale și științifice din Europa.

Prima listă, conținînd cărți considerate indezirabile sau chiar primejdioase pentru societate, a fost elaborată încă în 1529, de către clerul din Țările de Jos. Exemplul olandezilor a fost urmat de venețieni și de francezi, care au întocmit Indexuri similare în 1543, respectiv, în 1551. Rigorile impuse de autorii acestor trei Indexuri erau cu totul exagerate, din care motiv papa Pius al IV-lea a inițiat alcătuirea unei liste de cărți interzise pe niște principii ceva mai îngăduitoare, aceasta fiind numită *Indexul de la Tridente* (după numele unui cartier central al Romei), pus în circulație în 1564. Peste cîțiva ani, în 1572, a fost creată Sfînta Congregație a Indexului, al cărei scop era de a depista dintre noile apariții editoriale cărțile ce trebuie interzise pentru uzul larg. În trei secole și jumătate ce au urmat Indexul a fost mereu completat, editîndu-se cu completări cam o dată la un deceniu, încît în anul 1948 a fost scoasă a 32-a ediție, care s-a dovedit a fi și ultima. Peste nici 20 de ani, în aprilie 1966, Sfîntul Scaun a anulat puterea de acțiune a acestui document care, dacă o și contribuit în vreun fel la păstrarea moralității în societate, concomitent a generat și numeroase nedreptăți și necazuri, poate cel mai mult în sfera intelectuală, în lumea oamenilor de știință și de creație.

Indexul papal (lista cărților interzise de Vatican) a fost o primă experiență de cenzurare pe criterii pretins morale a scrierilor literare, științifice și de popularizare a științei – în fond, a întregii producții editoriale de pe parcursul unei jumătăți de mileniu, dacă luăm ca punct de plecare prima jumătate a sec. XVI, cînd a prins a da roade tot mai bogate geniala invenție a lui Johannes Gutenberg din anii 1440. În cele peste 30 de ediții ale Indexului au fost incluse circa 4 000 (patru mii) de cărți, considerate de către cenzorii de la Vatican ca: eretice, ateiste, imorale, cu elemente de pornografie, dar și de incorectitudine politică etc. În diferiți ani, în diferite epoci din segmentul temporar sec. XVI – mijlocul sec. XX au nimerit în Indexul papal al cărților interzise lucrări de autori extrem de diferiți ca abordare morală și viziune asupra lumii: Lorenzo Valla, Giovanni Boccaccio, Dante Alighieri, Erasm de Rotterdam, Laurence Sterne, Voltaire, Jean-Jacques Rousseau, Daniel Defoe, Giordano Bruno, Nicolaus Copernic, Johannes Kepler, Galileo Galilei, Descartes, Kant, Schopenhauer, Nietzsche, Goethe, Honoré de Balzac, Jean-Paul Sartre ș.a.

Indexul papal nu a avut putere de lege nici măcar în țările cu populație exclusiv, preponderent sau parțial catolică. Interdicțiile ce se conțineau în el vizau în primul rînd bibliotecile aflate sub auspiciile Vaticanului și ale diferitor societăți și asociații religioase. Astfel încît, opera lui H. de Balzac, interzisă în Index, putea fi găsită fără probleme în oricare bibliotecă publică din Franța, Belgia sau Elveția, ca să nu mai vorbim de alte țări unde franceza era mai puțin cunoscută, și totuși, era prima limbă

utilizată de reprezentanții păturilor de sus. De aici și impactul relativ anemic al interdicțiilor de lectură inițiate și promovate de către Vatican, cu sprijinul ierarhilor catolici și protestanți din celelalte țări europene. Efectul cu certitudine nociv al Indexului a constat în faptul că el a servit drept model, reper pentru elaborarea altor liste similare, însă cu mult mai drastice, mai aspre, mai draconice.

Astfel de limitări, la nivel oficial, ale anumitor cărți și scrieri luate aparte au fost numeroase în epoca contemporană, unele în paralel cu Indexul papal, altele cu totul independent, în anumite cazuri acestea fiind activate mai tîrziu, adică pe cînd cenzura de la Vatican devenise inofensivă sau chiar fusese abolită. Ne vom referi în continuare la cîteva din interdicțiile legale de cărți – pentru difuzare în librării și anticariate și pentru lectură în biblioteci – din spațiile apropiate existenței noastre.

Reprezentanții generației mele, ca și ai celor dinaintea noastră și după noi știau bine, din manualele școlare că, printre preocupările de căpătîi ale conducerii instaurate după lovitura de stat bolșevică din 1917 au fost: instaurarea păcii, acordarea de pămînt țăranilor, asigurarea cu locuri de muncă și cu salarii a muncitorilor etc. Nu ni se spunea însă și de grija deosebită pe care o manifesta noua guvernare din Rusia pentru îndoctrinarea poporului. În acest scop, toate instituțiile de luminare, devenite peste noapte instituții ideologice, au fost inundate cu mii de tone de maculatură editorială prin care se propagau avantajele reale și imaginare ale noului regim. Astfel, o serie de decrete, dispoziții, circulare ale conducerii de stat și de partid bolșevic au prins a „reglementa" gusturile și necesitățile cetățenilor în materie de literatură artistică, istorie, filozofie, arte etc. Au fost scoase din librării și nimicite, iar în biblioteci au fost trecute în fonduri speciale, secretizate, mii de titluri, inclusiv sute de capodopere, ale literaturii ruse clasice și contemporane. Desigur, nu au fost neglijate nici creațiile ce păreau bolșevicilor suspecte, din literatura universală. Că în lista interdicțiilor au nimerit unele scrieri de Feodor Dostoievski nu ne poate mira prea mult (romanul său *Demonii,* numai din motivul că nu-i plăcuse lui Lenin, în anii de regim sovietic a fost tipărit doar în ediția academică a operei dostoievskiene). Greu explicabil e că în aceeași „listă neagră" au fost incluse și unele lucrări de Lev Tolstoi, considerat de același Lenin ca „oglindă a revoluției ruse" sau scrieri de unii literați ce cîntaseră revoluția bolșevică din 1917: Maxim Gorki, Alexandr Blok, Serghei Esenin ș.a.

Imperiul sovietic fiind unul multinațional, alcătuit din 15 republici unionale, pentru fiecare din acestea au fost elaborate ample liste de cărți interzise și chiar de autori interziși pentru publicul cititor. Conform unei statistici furnizate prin 1989-1990 de fruntașii mișcării de eliberare națională din Letonia, odată cu a doua ocupație sovietică din 1944 au fost interziși total sau parțial cam jumătate din scriitorii, poeții și dramaturgii ce au activat în această țară pînă la prima ocupație sovietică, din 1940. Toți ca unul au fost calificați ca autori „burghezi", „antisovietici", iar creația lor – considerată ca „primejdioasă", „dăunătoare" moralei clasei muncitoare și ca o piedică în calea edificării „viitorului luminos, comunist". Și mai tristă era situația cu scrierile istoricilor, filozofilor și etnografilor letoni din acea perioadă: acestea au fost supuse interdicției în proporție de circa 90 la sută! Ceva similar, dar poate și mai grav se întîmpla cu operele literare, lucrările de istorie, etnografie și filozofie de la noi. Un calificativ pe cît de absurd, pe atît de frecvent – „româno-burghezo-moșieresc" era să planeze amenințător peste mii de

titluri de carte din bibliotecile publice (orășenești, raionale, sătești), universitare și chiar academice. Primul deceniu de ocupație sovietică a Basarabiei (1944 – 1954) s-a dovedit a fi o înspăimîntătoare catastrofă pentru învățămîntul și cultura basarabeană, iar în ultimă instanță – pentru fiecare basarabean cu ceva studii românești și cu dorința de a se informa, de a se instrui. Manualele școlare și universitare, văduvite de operele clasicilor literaturii române din sec. XIX – începutul sec. XX, dar împînzite cu compuneri proletcultiste de autori preponderent transnistreni, erau mai curînd niște caricaturi sau parodii la însăși ideea de carte de învățătură. Înțelegînd că astfel nu se poate face o educație și o cultivare cît de cît normală, după moartea tiranului Stalin (martie 1953), liderii ideologici de la Chișinău au dat ascultare sugestiilor insistente ale unor intelectuali mai curajoși (între ei fiind scriitorii Andrei Lupan, Emilian Bucov, Bogdan Istru, Vasile Coroban, Ramil Portnoi, George Meniuc, Vladimir Rusu, Igor Crețu ș.a.) și au acceptat editarea parțială dar și introducerea în manuale a creațiilor unor autori clasici români. Nici pînă astăzi nu se știe exact cui îi revine ideea de a accepta pentru învățămîntul mediu și superior din RSS Moldovenească creațiile (de fapt, o parte din ele) scriitorilor români ce au activat în Principatul Moldovei pînă la constituirea Regatului României. Oricum, grație acestei idei, în fond, revizioniste, odată cu condamnarea oficială a stalinismului, așadar, de prin 1954-1956, elevii și studenții basarabeni au putut învăța o parte din literatura clasică română, iar o serie de opere ale acestor scriitori români au prins a fi editate la Chișinău – evident, cu litere chirilice (ruse) – repartizate în biblioteci și difuzate prin librării. Dar, conform unei logici numai de stîngiști cunoscută, orice revizuire implică noi revizuiri și iată că, în anii 1970, în Moldova sovietizată începe o nouă campanie de cenzurare a moștenirii clasice, campanie ce a avut efecte dezastruoase pentru învățămînt și pentru cultura națională în genere. De data aceasta s-a atentat la conținutul unor lucrări ce fuseseră acceptate pentru învățămînt, dar și pentru editare, așadar, pentru difuzare în masele largi de cititori: din texte se scotea cuvîntul *român* și derivatele sale (*românesc*, *România*). Astfel, primul ziar moldovenesc, editat la Iași de Gheorghe Asachi, în 1829, se numea *Albina Românească*, dar în manualele școlare apărea forma trunchiată *Albina*… Emoționanta nuvelă a lui Constantin Negruzzi, *Sobieski și românii*, a fost „rebotezată" în edițiile de la Chișinău *Sobieski și plăieșii*. Uneori, din anumite opere, erau eliminate propoziții sau alineate întregi, în care figura „buclucașul" substantiv *român*, astfel schimonosindu-se mesajul lucrărilor.

S-au „învrednicit" de atenția cenzurii sovietice și unele creații de scriitori basarabeni relativ tineri în anii '60 – '80 ai sec. XX. Astfel, puteai face și zece solicitări, însă nici o bibliotecă în RSS Moldovenească nu-ți împrumuta plachetele de versuri *Săgeți* de Petru Cărare, *Melodica* de Dumitru Matcovschi, *Linia* de Mihail Ion Ciubotaru. Sau o cărticică de versuri pentru copii, de Grigore Vieru, în care printr-un joc copilăresc apărea o compoziție din trei culori: albastru, galben, roșu… A fost pusă la index și o inofensivă biografie romanțată a haiducului Tobultoc, din sec. XIX, de prof. univ. dr. în economie Dumitru Moldovanu.

Două îndreptare biobibliografice, deosebit de mult solicitate de studenții filologi: *Scriitorii Moldovei Sovietice* și *Profiluri literare* aveau pagini peste care erau încleiate file albe – astfel era „dosită" informația despre Boris Vlăstaru (autorul povestirii *Anicuța,* inclusă și în manualele școlare în anii '60 –'70), Constantin Condrea (a cărui piesă *Copiii și merele* se jucase cu mult succes pe scena Teatrului „Luceafărul"), des-

pre alţi scriitori „sovietici moldoveni" care între timp emigraseră în Israel…

Teroarea cenzurii sovietice a slăbit odată cu declanşarea proiectului gorbaciovist de restructurare a societăţii din URSS pe baza transparenţei („perestroika" şi „glasnost") – în anii 1985-1986, ca peste cîţiva ani cenzura să fie suspendată, abolită, desfiinţată ca instituţie. Ca ziarist, am trăit „pe viu" acest eveniment: prin 1990, lucrătorii secţiei de la Casa Presei a „Glavlit"-ului (aşa se numea, încifrat, cenzura sovietică) făceau mai mult formal „controlul asupra conţinutului celor publicate în ziare şi reviste", iar în vara lui 1991 am asistat la tipărirea primelor numere de *Glasul*, al cărui angajat eram, fără ca macheta să fie măcar văzută de cenzori.

Deşi se credea că în ţările socialiste din Europa cenzura este cu mult mai blîndă decît în Uniunea Sovietică, lucrurile stăteau diferit: în Polonia sau în Ungaria cenzorii erau cu adevărat toleranţi, îngăduitori, în anumite cazuri chiar şi cooperanţi cu editorii de ziare, reviste şi în cărţi. Alta era situaţia în Ceho-Slovacia, în RDG sau în România, unde erau în vigoare legi şi tot felul de ordonanţe, circulare, instrucţiuni ce îngreuiau activitatea redacţiilor şi editurilor, înveninînd existenţa multor oameni de creaţie. Astfel, în România, foarte curînd după 23 august 1944, a fost instaurată o cenzură extrem de aspră, de factură sovietică, care controla riguros fiece articol de ziar sau revistă, fiece poezie şi fiece povestire – în cazul cărţilor cu producţie literară de autori români sau traduşi. Editarea cărţilor a fost afectată de cenzură prin două metode de bază: epurare („curăţarea" sau îndepărtarea anumitor volume) şi expurgare (îndepărtarea unor pasaje din anumite scrieri sau volume aparte). În urma epurărilor au fost înlăturate din biblioteci şi din librării sute şi chiar mii de cărţi de autori din trecut şi contemporani. De regulă, asemenea cărţi epurate în biblioteci erau trecute în fonduri speciale, „secrete", cu acces limitat sau chiar fără acces la ele. Cărţile scoase din librării de cele mai multe ori erau arse. Acum ar părea o absurditate, însă cărţile cel mai mult expuse acţiunilor de cenzurare (epurare, expurgare) erau cele în care se tratau sau pur şi simplu se evocau subiecte considerate „sensibile" precum: regalitatea, mişcarea legionară, critica comunismului, a Uniunii Sovietice… Erau ascunse de ochii cititorilor curioşi toate publicaţiile în care se aborda tema Basarabiei, Nordului Bucovinei şi Ţinutului Herţa… Aceste interdicţii diabolice au acţionat pînă la prăbuşirea comunismului în România – decembrie 1989, mai exact, începutul lui 1990. Despre cataclismul social numit cenzura comunistă în România s-au scris numeroase studii, inclusiv volume întregi cum ar fi monografia lui Adrian Marino *Cenzura în România: schiţă istorică şi introductivă*, studiul maestrului Ion Cristoiu *Paranoia arestării cărţilor 1945-1950* ori studiile cercetătoarei Elena Chiaburu de la Iaşi, care, contactată de noi, elaborează un articol pe această temă şi pentru revista *BiblioPolis* – profităm de ocazie ca să-i mulţumim pentru solicitudine.

Generaţiile de după 1990 au o impresie cu totul vagă despre cenzurarea scrierilor publicistice, ştiinţifice, literare. Cei mai mulţi reprezentanţi ai acestor generaţii nici nu-şi pot imagina că altcineva decît autorul însuşi ar putea interveni într-un text destinat tipăririi sau plasării în internet. Şi doar cîte unii, foarte puţini, o fi auzit că o instituţie oarecare din Franţa a găsit elemente sau aspecte „vulnerabile" în povestea lui Charles Perrault despre Scufiţa Roşie. Oamenii altei organizaţii fără destinaţie concretă, de data aceasta din Germania, au scos la iveală o mulţime de păcate în poveştile Fraţilor Grimm… Se pare că există acum, în toată lumea, o preocu-

pare majoră față de moralitatea, respectiv, imoralitatea (reală sau imaginară) din povești ca fundament pentru formarea *homo legens*, a omului cititor, adică. Pentru că nu prea de mult s-au auzit și în România voci pe aceeași tonalitate: că în *Capra cu trei iezi* a lui Ion Creangă există multă violență, iar în altă poveste, de același autor, *Soacra cu trei nurori*, e și mai multă violență! Există și în România, și în alte țări persoane și instituții obsedate de o maladivă vigilență care găsesc elemente de naționalism, rasism, antisemitism etc. în sute de scrieri de autori consacrați, din trecut și din zilele noastre. Acești oameni „băgători-de-seamă" ar dori instaurarea din nou a cenzurii, de fapt, a unui nou tip de cenzură care, sub paravanul corectitudinii politice și a rigorilor morale să suspende editarea anumitor cărți, să epureze o parte din ele ca să nu mai ajungă la cititori sau să le expurge ca eventualii beneficiari să nu-și poată forma o impresie corectă despre opera cutare și creația unui sau altui scriitor, publicist, filozof, istoric, sociolog etc.

Este puțin probabil ca tinerele generații să cunoască efectele vreunei cenzuri de factură totalitaristă, și totuși… Cînd am citit că în *Capra cu trei iezi* autorul, bunul, „sfătosul bunic din Humulești" ar fi presărat multă violență mi s-a făcut milă… Atîta doar că nu m-am dumerit ca lumea de cine îmi este mai tare milă: de capră, de iezi, de lup, de narator sau poate de noi toți, cei care am crescut și ne-am format ca oameni și datorită scrierilor – credeam, nemuritoare – ale lui Ion Creangă.

STUDII ȘI CERCETĂRI

PE TĂRÂMUL MITURILOR HELLADICE

Aliona GRATI,
dr. hab. conf. univ.

Cu mult timp în urmă, pe când anii curgeau în direcție opusă, în Peninsula Balcanică, într-o lume astăzi greu de imaginat locuiau vechii greci. Moștenirea extrem de bogată lăsată de ei omenirii înseamnă nu doar temple și clădiri magnifice, picturi murale desăvârșite și statui de marmură minunate, dar și opere literare importante. O comoară culturală incomparabilă prezintă pentru noi și marile lor mituri. În ciuda a aproape douăzeci de secole de creștinism, zeii și eroii Greciei și ai Romei antice nu sunt uitați, măreția lor mai continuă să fascineze. Datorită poveștilor despre zei astăzi putem cunoaște concepțiile grecilor despre lume și creație, despre fenomenele naturii și, în genere, despre multiplele evenimente de neînțeles pentru ei.

Miturile și legendele grecești au evoluat pe parcursul mai multor secole, reprezentările zeilor și felul în care erau veneraţi au suferit multe schimbări din perioada Greciei arhaice și până la cea a Imperiului Roman. În culturile timpurii miturile erau transmise pe cale orală, din generație în generație, de niște barzi rămași anonimi. Cutreierând ținuturile cele mai îndepărtate, rapsozii au întreținut în cântările lor publice înclinarea elinilor pentru manifestările spiritului. La noi miturile au ajuns deja în formă scrisă, în fragmente prelucrate poetic. Datorăm mitografilor faptul că astăzi cunoaștem poveștile grecilor în forme închegate, cu personaje vii și credibile, cu acțiuni alerte și evenimente dispuse mai mult sau mai puțin cronologic. Pentru a cunoaște bine imaginația mitică și cultura grecilor antici, ei au colectat detalii din diverse surse: manuscrise, picturi murale, fresce, desene de pe vase de ceramică, amfore și cupe, sculpturi, basoreliefuri, ornamente de pe frontoane și frize, inscripții pe piatră, monede și alte obiecte care s-au păstrat, ca mai apoi să le închege în povești mitologice coerente și captivante.

Primii mitografi au apărut în Grecia în sec. al VI-lea î. Chr., cei mai cunoscuți fiind sofistul Hippias, istoricii și filosofii Pindar, Platon, Lukian, Herodot din Halicarnas, Heraclid din Pontus. Mitografii greci erau preocupaţi în special să adune, să ordoneze și să comenteze semnificațiile miturilor. Spre exemplu, Dionisie din Samos a alcătuit tabele genealogice ale zeilor, unul din elevii lui Aristotel, Palefato, a scris o compilație de povestiri mitologice numite „Povești incredibile", iar Pseudo-Apolodor (numele convențional al unui scriitor grec necunoscut) este autorul unei „Biblioteci", operă în trei volume adunând un număr foarte mare de legende eroice și mituri. De departe, cele mai importante izvoare pentru reconstituirea miturilor au constituit poemele lui Homer (*Iliada*, *Odiseea*), poeziile lui Hesiod (*Teogonia*, *Munci și zile*), piesele dramaturgilor greci Eschil, Sofocle, Euripide, dar și alte texte cu sau fără virtuți literare.

Cu excepția perioadei de constituire a dogmei creștine, când miturile grecilor au intrat într-un con de umbră, fiind învinuite de stricarea moravurilor, omenirea și-a întors privirea mereu spre Antichitate. Umaniștii renascentiști au admirat mitologia antică ca pe o expresie plenară a personalității umane libere. Miturile prezentau pentru ei interes mai ales ca alegorii și simboluri ale variatelor trăsături morale. În

perioada modernă miturile Greciei antice au stat în atenția savanților care au îmbinat mitografia cu cercetările din diferite științe, precum filologul francez Georges Dumezil, etnograful francez Claude Lévi-Strauss, filosoful german Ernst Cassirer, culturologul scoțian James George Frazer, românul, istoric al religiilor, Mircea Eliade și alții. Erau interesați de înțelepciunea populară exprimată în mituri, de legătura lor cu religia și ritualurile religioase, de specificul gândirii magice sau au interpretat modelul social pe care îl proiecta imaginarul vechilor greci. Marea dramă ateniană a lui Oedip, regele Tebei care și-a ucis tatăl și s-a căsătorit cu mama sa, a servit pentru psihanalistul austriac Sigmund Freud drept pretext de explicare a psihismului nostru inconștient.

Miturile nu au încetat niciodată să provoace artiștii captivați de potențialul lor estetic și, în genere, culturalizator. Există o mulțime de capodopere ale unor maeștri în muzică, arte plastice, teatru, cinematografie și, mai ales, în literatură care și-au extras motivele din mitologia greacă. Numele lor formează o listă greu de trecut aici. Credem însă relevant a pomeni numele unui admirator al subiectelor antice – N.A. Kun, care a compus în 1914 *Legendele și miturile Greciei Antice*, o colecție de povești scrise în special pentru elevii claselor liceale. Anume această carte va servi ca punct de plecare pentru prozatorul român Alexandru Mitru care, între anii 1960 și 1962, a scos de sub tipar cartea *Legendele Olimpului*, ediție în două volume cu o introducere a profesorului Nicolae I. Barbu. Mai târziu, în 1983, o a doua ediție a apărut sub îngrijirea lui Demostene Botez, care a semnat și o prefața. Cartea lui Alexandru Mitru a cunoscut o mulțime de reeditări și a jucat un rol însemnat în apropierea publicului tânăr vorbitor de limba română de bazele gândirii și de istoria mitică a Greciei antice. Autorul a ales pentru această carte cele mai răspândite povești despre zeii și eroii greci pentru a le povesti originea și aventurile într-o formă literară vie, plastică, expresivă, ce invită la lectură atât copiii, cât și adulții interesați de subiect. Dincolo de plăcerea pe care o produce lectura unei narațiuni dinamice, cu provocări miraculoase, prelucrările literare ale lui Alexandru Mitru ne permit să avem o viziune a concepției despre lume și despre existență ce caracterizează în mod unitar și inconfundabil spiritul culturii eline. Narațiunile prozatorului reușesc să transmită informația esențială despre felul în care grecii antici răspundeau la enigmele universului, reprezentau lumea, explicau originea fenomenelor naturii, își imaginau viața zeilor și a eroilor legendari. Multe din ele par la început fantastice, absurde, comice, pe alocuri imorale, dar la o examinare mai atentă conțin o înțelepciune profundă sau o semnificație general-umană.

În timpurile vechi grecii își imaginau pământul ca pe un disc plat, pe care se aflau ținuturile cunoscute de ei. Știau de existența Indiei, a Europei de nord și a nordului Africii, însă America, Japonia și China le erau necunoscute. Acest disc al lumii era încercuit de un inel de apă, care era oceanul, numit așa datorită zeului care domnea peste ape – Oceanos. Cerul, înfățișat în formă de boltă, se sprijinea pe această lume plată. Gigantul Atlas susținea pe umerii săi cerul, iar zeul-soare Helios călătorea în fiecare zi pe bolta lui în carul său de foc. Pleca în fiecare dimineață din partea de răsărit a oceanului și ajungea în partea de apus, seara, apoi o pornea din nou la drum, noaptea, pe o corabie, pentru a ajunge la răsărit.

Sub discul lumii se afla întunecatul tărâm subpământean, regatul zeului Hades. Acest regat al morții era locuit de umbrele pământenilor decedați. Umbrele erau un fel de apariții cenușii, fără conștiință. Nu simțeau durere sau tristețe, nici nu își

aminteau de existența lor pe pământ. Cel mai adânc loc în lumea subpământeană, Tartarul, era un fel de iad. Aici stăteau oamenii care făcuseră în viață fapte grave împotriva zeilor și a legilor lor și erau aspru pedepsiți.

Zeii, doisprezece la număr, în frunte cu Zeus, trăiau undeva în cer, dincolo de nori, pe Muntele Olimp, unde era primăvară veșnică. Poemele lui Homer ne oferă descrieri detaliate ale zeilor, pe care îi prezintă ca fiind antropomorfi, arătând deci ca niște oameni cu puteri supranaturale. Viața lor se desfășura la fel cu a oamenilor, având aceleași sentimente și defecte ca și aceștia, însă era lipsită de mizeriile vieții lor și chiar nenorocirile care se întâmplau zeilor se sfârșeau întotdeauna cu bine. Ei urmăreau ce se întâmplă pe pământ de pe Muntele Olimp, intervenind suficient de des în viața oamenilor, schimbând cursul evenimentelor după bunul lor plac. Cu toate că aveau simțul dreptății, adeseori ei se dovedeau a fi meschini și răzbunători. Mai mult chiar, toate nelegiuirile și relele ce se întâmplau oamenilor erau puse de Homer pe seama zeilor.

Totuși, din cele mai vechi timpuri omul grec căuta să obțină protecția zeilor. Universul era pentru el plin de divinități, mari sau mici, binevoitoare sau de temut, cu care comunica, pe care le venera și le sărbătorea, aducându-le daruri și ofrande. De dispoziția zeilor depindea fericirea sau nefericirea muritorilor pe pământ și, după moarte, pe tărâmul de dincolo, al împărăției lui Hades. Până și inspirația poeților depindea de toanele divinității pe care aceștia trebuiau să o predispună pozitiv, să o cheme în ajutor, să o măgulească. Poetul Hesiod își începe poemul în spiritul timpului, cu o invocație: „Încep slăvind Muzele, stăpâne ale Heliconului, munte mare, munte sfânt. Nu o dată, în preajma izvorului cu apă viorie, în jurul altarului feciorului atotputernic al lui Cronos, dănțuiesc cu picioarele lor gingașe; nu o dată, după ce și-au îmbăiat trupurile fragede în Permessos ori Ippocrene, ori în dumnezeiescul Olmeios, pe creștetul Heliconului, pornesc hore mândre și desfătătoare, rotindu-și pașii iuți. Pe urmă, depărtându-se în zare, îmbrăcate în ceață, … înalță cânturi minunate, slăvind pe Zeus cel dăruit cu sceptrul, pe crăiasa Hera din Argos, cea cu încălțări de aur, - pe fiica împăratului Zeus, Athene cu ochii verzi, pe Foibos, Apollon și pe Artemis țintașa, pe Poseidon domnul pământurilor, …și Uscatul și Oceanul, întunecata Noapte și întreg Neamul sfânt al Nemuritorilor veșnic în viață. Ele l-au învățat pe Hesiod cântarea cea frumoasă, la poalele Helionului sfânt, unde-și păștea turma de oi. Astfel i-au vorbit din capul locului zânele, Muze ale Olimpului, mlădițele lui Zeus cel cu sceptrul în mână: «Ciobani de la țară, ponoase ale pământului, ce nu știți decât de mâncare! Noi ne pricepem să povestim născociri aidoma lucrurilor întâmplate. Și mai știm, de câte ori vrem, să spunem și vorbe adevărate!». Atfel grăitu-mi-au fiicele gureșe ale slăvitului Zeus și, în chip de toiag, dintr-un laur stufos, mi-au întins un ram. Pe urmă au suflat peste mine duhul cântării dumnezeiești, ca să slăvesc câte au fost și vor mai fi, cu porunca să preamăresc neamul fără de moarte al Fericiților și, înaintea tuturor, pe ele, la începutul și sfârșitul cântărilor mele". Hesiod avea toată convingerea că anume puterea divină pune în mișcare fapta poetului sau a rapsodului.

Este fascinant felul în care spiritul grec îmbina gândirea mitică, irațională, cu pasiunea pentru ordine, utilitate, eficacitate, armonie, plăcere, simetrie, rigoare. Religia grecilor antici este impresionabilă, plină de taine și prejudecăți specifice, formând nenumărate mituri, legende și mistere care explică ceea ce pare a fi inexplicabil într-un mod rațional. Trecerea de la fabula-

ția mitului la proză ca mijloc de exprimare rațională a fost numită „miracolul grec".

Teoriile legate de religia grecilor sunt, în mare parte, speculații pe marginea datelor pe care le-au oferit izvoarele literare și filosofice accesibile. James George Frazer a fost de părere că miturile, aceste povestiri familiare tuturor grecilor antici, constituiau fundamentele ritualurilor lor religioase. Ele precedau riturile și compuneau istoria unor geneze, teogonii, cosmogonii, gigantomanii, epopei și narațiuni. Anume aceste povești miraculoase au furnizat cele mai importante informații despre cum și-au imaginat grecii geneza lumii și despre divinitățile venerate de ei de-a lungul Antichității. Dar să ne întoarcem în perioada primordială a umanității. Cum își imaginau grecii apariția lumii? Prima încercare de a înregistra și a sistematiza o teogonie (totalitatea miturilor despre nașterea zeilor) și o cosmogonie (totalitatea miturilor despre originea Universului) îi aparține lui Hesiod. Pornind de la *Theogonia* lui aflăm că religia grecilor a cunoscut trei generații de divinități.

La început nu exista decât Chaos (Hăul) veșnic, infinit și întunecat. Totul a ieșit din Haos: întreaga lume, zeii nemuritori, zeița pământului Geea, Eros. Din Chaos s-a născut Erebus și Noaptea, iar din aceștia Eterul și Ziua. Lumina s-a răspândit în lumea întreagă, iar Noaptea și Ziua au început să se succeadă. Zeița Geea a dat viață a tot ce trăiește pe pământ. Îndrăgostindu-se de o ființă egală sieși, Quranos (Cerul) înstelat, zeița pământului Geea a zămislit munții înalți, Nimfele și Pontul (marea sterilă) cu valuri cântătoare.

Din Gheea și din Uranus (Quranos) s-a născut cea de-a doua generație divină: șase feciori și șase fete: titanii Ocheanos (Oceanul), Coeus, Hyperion, Crios, Iapet, Cronos (Timpul) și Theia, Rheia, Mnemosyne, Phoebe, Tethys, Themis. Tot ei au dat naștere celor trei ciclopi cu numele de Brontes, Seropes și Arges și monștrilor hecatoncheiri Cottus, Briareus și Gyges. După ce Cronos și-a ucis tatăl și a preluat puterea peste pământ și peste cer s-a continuat creația. Noaptea a născut pe Moios (Pierzania), Moira (Destinul) și pe Thanatos (Moartea), apoi pe Hypnos (Somnul) și Oneiroi (Visele), și în cele din urmă o serie întreagă de răutăți: Nemesis (Răzbunarea), Înșelăciunea, Iuțirea, Bătrânețea, Cearta. Din acestea au apărut Necazul, Uitarea, Foamea, Boala, Lupta, Uciderea, Bătăliile, Masacrele, Zâzaniile, Minciuna, Nedreptatea și Jurămintele. Ocean și Thetis au născut trei mii de fii (râurile) și trei mii de fiice. Hyperion și Theia au zămislit pe Helios (Soarele), Selene (Luna) și Eos (Aurora). Iapet a dat naștere lui Atlas (Susținătorul) și lui Menoetiu, Epimetheu și Prometeu. Cronos cu sora sa Rheia au avut copii pe Hestia, Demetra, Hera, Hades, Poseidon pe care îi îngurgita de frica blestemului, potrivit căruia va fi detronat de unul din copiii săi. Zeus, ascuns de mamă-sa, a reușit să se salveze de mătăhălosul său tată și după ce a crescut l-a detronat, ca mai apoi să devină stăpânul întregului Univers. Primele două generații de zei se mai numesc și zei primordiali. A trebuit să fie sacrificați pentru ca întregul univers să ia naștere.

Odată cu Zeus a început a treia generație divină care a alcătuit perioada olimpiană din mitologia greacă. Zeus era zeul suprem al grecilor. De sus, din cer, el diriguia lumea. Stăpân pe tunet, fulger și toate fenomenele naturale. Conform celor mai multe reprezentări, Zeus putea lua înfățișare umană și locuia într-un palat construit de el pe cel mai mare munte din Grecia, Muntele Olimp, situat între Tesalia și Macedonia. De pe piscurile lui înzăpezite, Zeus se uita în jos, spre oamenii de pe pământ și, atunci, când credea de cuviință, intervenea în viața lor, trimițând fulgerul pentru a-i pedepsi. El era înconjurat de unsprezece zei olimpieni care locuiau mai jos

de Acropola lui în palate măreţe, construite de meşterul fierar Hefaistos şi de câţiva servitori nemuritori.

Cei doisprezece olimpieni – Zeus, Poseidon, Hefaistos, Hermes, Ares, Apollo, Hera, Athena, Artemis, Dionysos, Afrodita şi Demeter – au câştigat supremaţia în lumea zeilor după ce Zeus, împreună cu fraţii şi surorile lui, au obţinut victoria într-un război dus împotriva Titanilor. Zeii erau nemuritori şi binecuvântaţi cu tinereţe veşnică. Mâncau mâncare delicioasă, divină, numită ambrozie, şi beau nectar. Ascultau muzica lui Apolo şi se desfătau cu artele Muzelor. Arătau ca oamenii şi aveau tot felul de conflicte şi gâlcevi între ei, ilustrând eternul omenesc. Boala şi durerile le erau însă necunoscute. Uneori aveau dureri după ce primeau vreo rană, dar se tratau repede cu ambrozie şi nectar.

Zeus a instaurat o ordine printre zei, împărţindu-i în principali şi secundari. Cei mai importanţi erau fraţii săi Poseidon, stăpânul apei, al cailor şi al cutremurelor, şi Hades, zeul lumii subpământene şi al focului. Când s-a făcut împărţirea Universului, lui Zeus i-a revenit Cerul, lui Poseidon – Marea, iar lui Hades – Infernul. Fiecare din cei doisprezece zei se ocupau de un anumit fenomen natural sau de un concept abstract. Hefaistos era zeul focului şi al metalurgiei. Confecţiona armuri pentru zei şi pentru eroul legendar Ahile. Hermes răspundea de comerţ şi de hoţi, era mesagerul zeilor şi conducea sufletele morţilor spre locul lui Hades. Este cel care a inventat lira şi încălţămintea înaripată. Ares era zeul războiului şi al vărsărilor de sânge, înfăţişat de obicei ca un uriaş în platoşă, cu scut şi coif, înarmat până în dinţi. Dionysos era zeul vinului, petrecerii şi al beţiei. Cel mai frumos dintre ei, Apollo, era zeul muzicii, profeţilor şi al săgeţilor, zeul luminii şi al adevărului, asociat cu soarele. Zeiţele răspundeau şi ele de anumite lucruri. Hera, soţia lui Zeus, era ocrotitoarea căsătoriilor. Hestia era protectoarea căminului şi a vetrei. Atena era zeiţa înţelepciunii, războiului şi meşteşugurilor. Simbolizând forţa gândirii senine, ea reprezenta Grecia însăşi. Demetra – zeiţa fertilităţii, a grâului şi holdelor. Fecioara Artemis, geamăna lui Apollo, cea dragă lui Zeus pentru neînfricare războinică, avea arc, săgeţi şi stăpânea vânătoarea şi fiarele sălbatece. Afrodita era zeiţa iubirii şi frumuseţii, ea însăşi cea mai frumoasă dintre cele şase zeiţe. Poeta Sappho o descrie într-o lumină strălucitoare, ca fiică a lui Zeus. Mai erau şi zeii secundari: Helios, Selene, Leto, Dione, Dionysos, Themis şi Eros, Asclepios şi Pan. În serviciul zeilor olimpieni se aflau Moirele, Horele, Nemesis, Graţiile, Muzele, Iris, Hebe şi Ganimede. În lumea lui Hades locuiau Persefona şi Hecate.

Miturile sunt atât de numeroase, încât este foarte dificil a le cuprinde pe toate. Hesiod spunea în *Teogonia* că nu există om pe pământ care să poată ţine minte întreaga multitudine de divinităţi şi mituri cu şi despre ele. Toţi zeii au câte o poveste demnă de reţinut pentru caracterul ei antrenant de aventură, dar şi pentru că explică lumea înconjurătoare, sufletul uman. Mai memorabile sunt acele fapte ale zeilor care au avut o însemnătate majoră pentru oameni. Cum ar fi, spre exemplu, mitul titanului Prometeu, creatorul oamenilor, pe care i-a modelat din lut după înfăţişarea zeilor nemuritori. Pentru că a vrut să îmbunătăţească viaţa oamenilor, le-a adus focul din cer, unde îl ascunsese Zeus. Focul a însemnat dezvoltarea civilizaţiei umane, iar Prometeu a mai adus şi alte binefaceri omenirii. Eschil i-a dedicat multe pagini acestui personaj mitic, compunând trilogia *Prometeu eliberat*, din care s-a păstrat doar o singură parte, *Prometeu înlănţuit*. Ulterior faptele lui pentru omenire au constituit izvor nesecat de inspiraţie pentru poeţii Goethe, Shelley, dar şi pentru compozitorul Beethoven.

Hercule era atât de inteligent și iute încât l-a înșelat chiar și pe Zeus, fapt pentru care a fost pedepsit crud de acesta. S-a răzbunat legându-l de o stâncă și trimițând un vultur care, o dată în două zile, îi tortura ficatul. Pentru echilibru, Zeus i-a pedepsit și pe oameni, trimițându-le cutia Pandorei. În acest context amintim frumosul mit care explică originea femeii. Zeus, furios pe Prometeu pentru că a făcut omul după înfățișarea zeilor, i-a poruncit lui Hefaistos să facă un amestec de pământ și apă și din el să creeze o femeie blândă și frumoasă ca o zeiță. Hefaistos s-a executat și i-a pus numele noii creaturi Pandora, însemnând în greacă „toate darurile". Căci, după ce a fost creată femeia, Atena a împodobit-o și a învățat-o să țesă, iar Afrodita a înzestrat-o cu grație și pasiune. De asemenea, Grațiile i-au dat o ghirlandă de panglici de aur, iar Horus a gătit-o cu flori de primăvară. Totuși, crainicul Hermes, călăul lui Argus, a reușit să pună cuvinte răutăcioase și prefăcătorie în inima ei. Înainte să o trimită în lume, zeii i-au oferit femeii o cutie în care au pus toate relele, poruncindu-i să nu o deschidă. De asemenea, și Prometeu l-a avertizat pe fratele său, soțul Pandorei, despre pericolul ascuns în cutie. Pandora nu și-a putut stăpâni curiozitatea și a deschis totuși cutia, răspândind toate relele în lume. Potrivit mitului, doar speranța a rămas înlăuntru. De atunci omenirea va cunoaște durerea, boala, moartea și alte nenorociri.

Deși erau veneraţi de către oameni, zeii inspirau teamă. Grecii antici, la fel ca toate popoarele antichității, erau pătrunși de sentimentul sacrului, exprimat prin acea taină, acea spaimă respectuoasă pe care o trezește apropierea oricărei forțe sau ființe supranaturale din natură. În același timp, spre deosebire de alte religii, frica nu-i determina pe greci, mai exact pe rapsozii greci să ascundă comportamentul urât al zeilor lor. Dimpotrivă, mitologia zeilor scoate în evidență fapte dezaprobabile. Apollo, spre exemplu, unul din cei mai slăviți zei ai grecilor, venerat pentru arta sa muzicală, ocrotirea Muzelor și inspirația pe care le-o dădea poeților, s-a făcut vinovat de războiul troian, de moartea lui Ahile, a Cassandrei și de alte căderi morale. Ares era violent și agresiv, necontribuind cu nimic la dezvoltarea umanității. Deși nimeni din lumea nemuritorilor nu îl iubește, nici măcar plăsmuitorii greci ai miturilor, el ocupa totuși locul cel mai de cinste în cetatea Spartei. Comportamentul exuberant al zeului vinului a generat reacții diferite din partea oamenilor și totuși ei îi întreţineau cultul prin sărbători anul întreg. Hera avea un caracter dominator și mândru, în plus era foarte geloasă, crudă, certăreață și perfidă. Victimele setei ei de răzbunare și de gelozie au fost nimfa Callisto, transformată în ursoaică, Semele, trecut printre muritori, Io, urmărită veșnic de un tăun. Hermes inspira groază, el fiind cel care conducea sufletele celor decedați în lumea subpământeană. Temutul și capriciosul Poseidon, cu care marinarii trebuiau să fie în relații bune, era venerat în întreaga lume greacă. Zeii erau infideli și aveau tot felul de aventuri amoroase cu muritorii, în urma cărora sufereau doar ultimii.

Aceste fapte reprobabile ale zeilor nu creau paradoxuri în gândirea grecilor. Pentru antici poveștile zeilor nu erau doar produsul unor fantezii, ci aveau un miez de adevăr, o înțelepciune cu rădăcini în cele mai vechi timpuri. Grecii nu trasau graniță între mit și realitate, de aceea realitatea, ca și zeii, apărea cu multe înfățișări, incluzându-le și pe cele neplăcute, urâte, monstruoase etc. Chipurile duplicitare ale zeilor simbolizează condiția umană în care răul își are locul alături de bine. Ca și bucuriile, necazurile sunt inseparabile de existența umană. În viața oamenilor binele și răul sunt inextricabil amestecate. Miturile

ne arată că grecii au acceptat această lege aspră a vieții.

În societățile primitive miturile nu aveau un scop artistic în sine, cumulând mai multe funcții. Miturile înlocuiau istoria, se întrepătrundeau cu credințele religioase, dădeau norme de conduită umană și jucau rolul de memorie socială. Vechii greci amestecau în mituri evenimentele care au avut loc în realitate cu plăsmuirile lor. Ei credeau că războiul troian chiar a existat și că a avut loc în sec. al XIII-lea î. Chr. Troia, potrivit lui Homer, se afla în vecinătatea strâmtorii Dardanele, în nord-vestul Turciei actuale. Poetul nu a fost crezut mulți ani la rând, până când, în 1870, arheologul german Heinrich Schlimann a făcut săpături și a indicat spre niște posibile rămășițe ale cetății Troia. Descoperirea arheologului a fost confirmată de alți câțiva cercetători. Astfel s-a ajuns la concluzia că mitul războiului troian ar fi putut avea un miez istoric. Cu toate acestea, esențial pentru mituri este că ele se aflau în afara timpului. Prezentau fapte concrete, reale și vii, dar acestea erau cu totul desprinse de context și nu depindeau de necesitatea preciziei cronologice. În felul acesta miturile au obținut permanență, relevanță și semnificație universală.

Eroii au jucat un rol la fel de important ca și zeii în viața oamenilor, pentru că ei erau acele ființe care au făcut fapte ieșite din comun, salvând lumea. Etimologia cuvântului „erou" e aceea de *a proteja*, *a apăra*. În lucrarea *Munci și zile* Hesiod le atribuia acestor războinici curajoși și o viață asemănătoare cu cea a zeilor. Potrivit înțeleptului antic, numai eroii puteau face ca neamul omenesc să meargă spre bine și nu spre decădere, căci pentru muritori acest lucru era imposibil. În mitologia greacă aceștia sunt Heracle, Ahile, Tezeu, Perseu, Ulise, Aclepios, Castor și Polux, Belerofon, Dedal și Icar, Iason și argonauții. Erau nimbați cu măreție mai ales eroii care au răzbunat nedreptățile și care au ucis monștri. Elinii își venerau eroii ca pe niște semizei acoperiți de glorie veșnică în luptă dreaptă sub cetățile Troiei sau ale Tebei. Pentru aceste fapte meritorii Zeus i-a răsplătit cu viață veșnică într-un lăcaș la capătul pământului, pe Insulele Fericiților, departe de grijile umane.

Majoritatea eroilor aveau o natură duală: descindeau dintr-un zeu și un muritor. Cu toate că nu se bucurau de la naștere de nemurire, ei își păstrau până la moarte puterea supranaturală. Circumstanțele nașterii și viața eroului sunt întotdeauna neobișnuite. El are un curaj și o forță extraordinare. În multiplele lupte pe care le duce are o îndemnare ieșită din comun, poate înfrânge făpturi fabuloase și armate întregi. Protagonistul *Iliadei*, Ahile cel extrem de puternic, crud, arogant și foarte arătos era un războinic fără milă, de neînvins. În legendarul război împotriva Troiei a condus cincizeci de corăbii și o armată din cele mai curajoase. Troienii tremurau de frică de fiecare dată când se arăta în carul lui, condus de vizitiul Automedon. Mai ales că era ocrotit de Atena și Hera. Când a aflat că troienii l-au ucis pe bunul său prieten Patrocle, a ieșit în câmpul de luptă și i-a măcelărit, nimicindu-l și pe fiul regelui troian, viteazul Hector. Dar pentru că avea un loc vulnerabil – călcâiul ce nu a intrat în apa care urma să-l facă nemuritor – a fost omorât de săgeata trasă de Paris. Înainte de a fi trecut pe Insulele Fericiților, de cele mai multe ori, eroul are o moarte omenească. Umbra lui Ahile a continuat să trăiască în paradisul lumii subpământene pe Insulele Fericiților sau Insula Leuce.

Prototipul eroului grec devenit nemuritor a fost Heracle, cel mai popular erou al tuturor timpurilor. Mitologia povestește cu amănunte muncile, isprăvile și aventurile lui. Forța lui supraomenească l-a ajutat să săvârșească cele 12 mari fapte (munci) vitejești: uciderea leului care pustia re-

giunea Nemeea din Asia Mică, curățarea imenselor grajduri ale lui Augias, înlănțuirea Cerberului – monstruosul câine tricefal, paznic al Infernului ș.a. Moartea i se va trage de la uciderea centaurului Nessos, un monstru jumătate om, jumătate cal. Îmbrăcând cămașa îmbibată de sânge a monstrului, pe care soția sa Deianeira i-o dăruiește crezând că numai astfel soțul ei îi va fi mereu fidel, Heracle este cuprins de chinuri cumplite și nevoit să-și pună capăt zilelor. Heracle este reprezentantul idealizat al forței combative, simbolul izbânzii și al greutăților legate de ea. Va apărea împodobit cu atributele soarelui, ale cărui căldură și lumină au triumfat asupra tenebrelor și a frigului morții.

Subiectele unor legende au ajuns alegorii care încifrează adevăruri general-umane. Argonauții, cei cincizeci de eroi ai cunoscutei legende grecești care le poartă numele, au plecat din Tesalia pe corabia *Argo* și, înfruntând mii de primejdii, au ajuns în Colhida, pentru a captura Lâna de aur. Cu prețul unor sacrificii nemaiauzite, ei au obținut comoara pentru a satisface interesele meschine ale unui rege, Pelias, care voia pieirea lui Iason. Curajul eroilor fascinează în sine, rezultatul expediției – lâna de aur – rămânând însă fără sens. În schimb, narațiunea argonauților a dezlegat nodurile altor povești alegorice la fel de semnificative: legenda Medeei îndrăgostite de Iason, povestea firului Ariadnei, a minotaurului învins.

Preluate și nuanțate de scriitori și filosofi, fascinantele legende ale eroilor devin metafore ale unor concepții artistice și idei progresive. Povestea lui Dedal și Icar ilustrează concepția despre creație și servește ca motiv constant în arta și literatura tuturor popoarelor europene. Dedal era, în viziunea grecilor, întruchiparea artistului atenian: inventator, tehnician, arhitect. Cunoștea ca nimeni altul cum să găsească ieșirea dintr-un labirint și cum să treacă firul de ață prin cochilia unui melc. Dar ingeniozitatea sa nu l-a ajutat să-și salveze fiul. Neascultarea lui Icar a generat semnificația omului răpus de propriul ideal, de propria sete de absolut. Probabil că cel mai reiterat subiect mitologic în literatura din toate timpurile este povestea lui Ulise/Odiseu, unul din cei mai mari eroi din războiul troian și o figură importantă din mitologia greacă. Deși era un erou puternic și prețuit, marele merit al lui Odiseu nu consta în mânuirea armelor, ci în viclenia, perseverența cu care a reușit să învingă multiplele obstacole. Datorită lui Homer, Odiseu a depășit statutul de erou mitologic și a devenit unul dintre marii eroi ai literaturii universale, rivalizând cu personaje ca Hamlet, Don Quijote și Faust.

Uneori figurile eroilor se interpătrundeau imperceptibil cu cele ale daimonilor, ființe de natură divină, care jucau rolul de mediatori între zeitățile principale și om. În genere, în miturile grecilor se regăsesc toate ciudățeniile cu putință. În afară de zei, eroi și daimoni, acestea conțineau o puzderie de ființe misterioase, unele de mărime inimaginabilă. Titanii – Ocheanos, Coeus, Hyperion, Crios, Iapet, Cronos – erau copiii Geei, care au stăpânit lumea la începutul creației. Aveau dimensiuni uriașe, dar au fost totuși învinși de Zeus, ajutat de Hecatoncheieri. La rândul lor, aceștia erau niște creaturi oribile cu o sută de brațe. Ciclopii erau uriașii cu un singur ochi în mijlocul frunții. Primii ciclopi descindeau și ei din zeița Geea și din Uranus. Homer vorbește despre un ciclop Polifem, care i-a închis pe Odiseu și pe oamenii lui, dar care în cele din urmă a fost răpus de inteligentul erou. Printre ființele primordiale, născute de cuplul divin, erau și Giganții: puternici, înfricoșători la vedere, cu plete lungi și bărbi încâlcite, având șerpi în loc de picioare. Gigantomahia sau lupta zeilor împotriva giganților este descrisă ca

având dimensiuni apocaliptice. Uriașele creaturi amestecau cerul și pământul, lumina și întunericul, munții, insulele, pietroaiele și apa într-o învălmășeală de proporții cosmice.

Sentimentul fricii în fața răului inexplicabil a îmbogățit imaginarul mitologic al vechilor greci cu creaturi neverosimile, cu hibrizi de tot felul. O ființă din bestiarul grecilor care înspăimânta pe oricine era Cerber, câinele monstruos ce păzea intrarea în lumea subpământeană. Avea trei capete, coadă de șarpe, iar din gură îi curgea salivă otrăvitoare. Sfinxul, o altă ființă fabuloasă, avea aripi și trup de leu, cap și bust de femeie. El îi oprea pe călători în locuri nepopulate, în afara zidurilor cetății, și le spunea următoarea ghicitoare: „Ce ființă merge dimineața în patru labe, la prânz în două, iar seara în trei picioare?" Îi devora pe toți cei care nu știau răspunsul. Mai trebuie pomeniți Centaurii, creaturi brutale, violente, necivilizate, trăind în păduri. Excepție făcea doar Chiron, un centaur cultivat și blând. Un alt animal mitic era Grifonul care arăta ca un leu înaripat cu cap de vultur. Grifonii păzeau o comoară cu o mare cantitate de aur, care, se credea, a fost ascunsă undeva în Grecia.

Eroii din miturile grecilor întâlneau în calea lor hidoșenii de tot felul. Un monstru teribil era Minotaurul, care arăta ca un om cu cap de taur. Închis în legendarul labirint, el cerea să i se aducă odată la nouă ani șapte băieți și șapte fete din Atena, pe care îi mânca. Nu era de ignorat nici Scylla, un monstru înfricoșător care pândea marinarii pentru a le face rău. Tritonul, o namilă înspăimântătoare, puternică ca un bou, avea pe umeri o sută de capete de șarpe, oribile, cu limbi negre și ochi în flăcări. Un cap putea să vorbească limba zeilor, în timp ce restul capetelor mugeau ca boul, răgeau ca leul, lătrau ca o haită de câini însetați de sânge sau scoteau tot felul de alte sunete hidoase.

Din bestiarul grecilor mai făcea parte și Himera, o ființă respingătoare care scotea flăcări pe gură. Avea trei capete: de leu, de capră și de șarpe și bântuia ținuturile Asiei Mici. Monstruoase erau și Harpiile, ființe cu trup de pasăre și chip de femeie, cu gheare mari cu care apucau și torturau tot ce le cădea în cale. Înspăimântătoare mai ales erau Gorgonele, capul cărora era înconjurat de șerpi șuierători, încolăcindu-se. Gura îi era schimonosită în rânjet, iar ochii holbați împietreau pe oricine.

Pericolul putea avea însă și înfățișare plăcută, seducătoare. Spre exemplu, Nimfele erau de o frumusețe de neimaginat. Ele trăiau în mijlocul naturii, având legătură cu izvoarele, râurile, fântânile, stâncile, munții, pădurile și arborii. Cele mai multe erau ființe binevoitoare cu oamenii, dar aceștia trebuia să le trateze cu mare grijă. În caz contrar ele aveau forța de a-i seduce pe muritori și a-i face să-și piardă mințile, atrăgându-i în fântâni, râuri, unde se înecau. Sirenele erau ființe cu trupuri de pasăre, față de om și cu voci minunate, atât de frumoase, încât aproape toți marinarii erau vrăjiți de ele și rămâneau să le asculte la nesfârșit sau își zdrobeau corăbiile de țărmul insulei lui Circe, pe lângă care acestea locuiau. Menadele erau discipolele zeului Dionysos, pe care îl însoțeau într-o stare de beție extatică, dansând frenetic. Erau însoțite în acest alai de Satiri. Aceștia însă erau niște ființe senzuale, scunde și păroase cu trăsături de animale, în care nu puteai avea încredere și care se purtau urât de cele mai dese ori. La fel de frumoase erau războinicele amazoane, care se aruncau în lupte ca fulgerul, cu patimă și curaj neasemuit, mânuind lancea, spada și scutul mai avan decât bărbații. Neînfricatele femei luptătoare îi disprețuiau pe bărbați și le inspirau groază, pentru că adesea îi ucideau fără cruțare. Alte ființe feminine de temut ale imaginarului mitologic grec erau Graiele, Naiadele, Driadele, Horele, Moirele.

Grecii aveau nevoie și de ființe feminine perfecte și pozitive. Charitele, mai bine cunoscute sub numele lor roman, Grațiile, zeități minore, care făceau parte din cortegiul Afroditei, erau întruchiparea tuturor lucrurilor frumoase, adorabile și fermecătoare, oferind frumusețe fizică oamenilor aleși de ele. Muzele erau descrise de Homer ca niște fete fermecătoare, care dansau cu grație și cântau cu voci minunate. Ele au oferit muzică oamenilor pentru a-i face să uite de griji și supărări.

Dincolo de imaginarul plin de spaime, de dorința de a le înfrumuseța și astfel a le învinge, mitologia apărea ca un depozitar de învățături din toate domeniile spiritului. El concentra moralitatea și bunele deprinderi, virtuțile nobleței și facerii de bine, modele de viață socială și politică etc.

Împreună cu fascinantele monumente de artă plastică, sculptură și literatură, miturile au stat la baza culturii europene. Faptul că religia antică nu a mai fost practicată, fiind înlocuită de religii monoteiste, nu a împiedicat generațiile ce au urmat să se inspire din miturile vechilor greci și să creeze pe fundațiile acesteia. Din Renaștere și până în timpurile noastre miturile și legendele Greciei antice cunosc sumedenie de reluări și reciclări ingenioase și interesante, zeii și eroii mitologici populând inepuizabil epopei, romane, tragedii, comedii, poeme, jurnale de călătorie, dar și picturi, gravuri, sculpturi, spectacole de teatru, operă sau balet, fotografii, filme, benzi desenate și jocuri pe calculator.

PREZERVAREA PATRIMONIULUI NAȚIONAL CULTURAL[1] Studiu de caz: Biblioteca Națională a Republicii Moldova

Veronica COSOVAN,
Secția Carte veche și rară,
Biblioteca Națională a Republicii Moldova

Subiectul studiului abordat vizează prezervarea patrimoniului cultural în cadrul Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova. Obiectivele cercetării sunt identificarea principalelor orientări ale domeniului în cauză în instituția dată dar și determinarea perspectivelor implementării activităților de prezervare pentru salvgardarea patrimoniului cultural.

Cuvinte cheie: *prezervare, patrimoniul cultural, conservare preventivă, conservare curativă, prezervare digitală, salvgardare.*

[1] Articol realizat pe baza tezei de master „Prezervarea patrimoniului cultural. Cazul Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova": Programul de master „Managementul instituției infodocumentare", USM, 2018 (Conducător științific Nelly Țurcan, dr. hab., prof. univ.).

În ultimii ani, în domeniul infodocumentar se reconsideră atitudinea privind prezervarea patrimoniului cultural. Patrimoniul cultural este constituit din bunuri materiale și imateriale, naturale și culturale, mobile și imobile moștenite din trecut. Structura patrimoniului cultural al Republicii Moldova este identică patrimoniului cultural european, creat în condiții specifice de-a lungul istoriei sale [5]. Instituțiile publice deținătoare de fonduri arhivistice colectează, gestionează și protejează patrimoniul cultural în concordanță cu funcțiile și misiunea lor. Bibliotecile colecționează surse scrise, tipărite, imprimate și destinate tipăriri. Arhivele – colec-

ționează și stochează surse scrise într-un singur exemplar, muzeele – colecționează și conservă surse bidimensionale și tridimensionale.

Sursele istoriografice arată că protejarea patrimoniului cultural își are începutul din antichitate și, „parcurgând evul mediu a atins apogeul în epoca Renașterii, iar în epoca modernă devine o prerogativă la nivel statal" [2, p. 17]. Investigația teoretică și empirică ne-a permis să constatăm că conceptele de „prezervare" și cel de „conservare" sunt tratate în unele cazuri ca sinonime, iar în alte cazuri sunt distincte ca înțeles. Un lucru este cert: odată cu apariția cărților și a bibliotecilor a apărut necesitatea de păstrare a documentelor și a colecțiilor gestionate de biblioteci. Acest obiectiv se întrezărește ca un fir roșu în cele cinci legi ale lui Ranganathan, în care autorul definește biblioteca ca pe o instituție publică în creștere ce are în grija sa cumularea de colecții de cărți pentru fiecare cititor, pe care trebuie să le facă accesibile fără a irosi timpul utilizatorilor. Or, grija față de creșterea colecțiilor presupune și protejarea lor. Protejarea colecțiilor și accesibilitatea lor sunt contrariate între ele deoarece nu pot fi utilizate colecțiile fără ca ele să fie deteriorate. Contradicția în cauză a generat apariția termenului de prezervare, scopul căruia fiind prelungirea existenței bunurilor patrimoniale documentare prin aplicarea măsurilor de depozitare adecvată, protecție și manipulare și asigurarea accesibilității pe termen lung.

Din diversitatea abordărilor teoretice privind conceptul prezervării cea mai plauzibilă este tratarea din *Dicționarul de biblioteconomie și științe ale informării,* în care se menționează că prezervarea presupune „toate deciziile manageriale, financiare și de personal, incluzând depozitarea și siguranța colecțiilor, politicilor, tehnicile și metodele implicate în acest proces pentru asigurarea păstrării materialului de bibliotecă și de arhivă și a informației purtate de acestea" [1].

Opiniile existente în mediul științific accentuează faptul că până în anii '90 ai secolului al XX-lea, în domeniul prezervării erau întreprinse măsuri doar pe anumite segmente precum: igienizarea spațiilor depozitare, măsuri de conservare, mediul de stocare. Însă, începând cu anul 1998, accentul este deplasat spre prezervarea digitală. Dinamismul tehnologiilor informaționale a influențat pozitiv practicile existente, iar noile activități au fost orientate spre: asigurarea cu cópii digitale a originalelor printr-un program special, pentru accesibilitatea la originale fără a afecta integritatea fizică a documentului; crearea fondului de rezervă pentru siguranța patrimoniului; elaborarea planurilor strategice de tratare a documentelor deteriorate prin intermediul intervențiilor biologice; întocmirea planurilor de recuperare pentru cazurile de calamități naturale; mediatizarea rolului și importanței activităților de prezervare prin campanii de promovare; elaborarea unui program complex de prezervare care ar reglementa și coordona toate aceste acțiuni într-o instituție.

Abordarea temei la nivel național și internațional pentru salvgardarea patrimoniului cultural vine să justifice actualitatea temei. În acest context se înscrie și necesitatea de apreciere și păstrare a valorilor culturale dar și rolul patrimoniului pentru individualizarea ca națiune.

Pornind de la faptul că fenomenul prezervării are un caracter complex, am trasat următorul scop al cercetării care constă în studierea conceptului de prezervare a patrimoniului cultural, cercetarea componentelor sale și evaluarea nivelului de implementare a activităților de prezervare în cadrul Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova (BNRM).

- Relevanța demersului propus a studiului de față este confirmată de ipotezele de lucru: fenomenul prezervării are un caracter complex;
- Prezervarea este orientată spre salvgardarea patrimoniului cultural;
- Activitățile de prezervare necesită a fi reunite într-o politică de prezervare;
- Prezervarea patrimoniului cultural trebuie să devină o urgență a politicilor culturale.

Suportul teoretic ce a stat la baza cercetării, reprezintă sinteza lucrărilor științifice autohtone și din afara țării. Valoarea practică a studiului o constituie procesul de analiză a particularităților prezervării patrimoniului cultural în cadrul Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova, principala instituție de cultură în stat care ocupă un loc de vază între cele peste 1000 de biblioteci din republică, nu numai pentru că este prima bibliotecă organizată din Basarabia, dar și prin valoarea fondurilor sale de carte, prin care poate fi urmărită formarea patrimoniului documentar al țării. Diversitatea, unicitatea și valoarea colecțiilor patrimoniale, conferă instituției statutul de bibliotecă de cercetare, iar patrimoniu deținut este nu doar de interes național dar și universal. Putem cu certitudine să afirmăm că patrimoniul cultural documentar gestionat de subdiviziunile speciale ale BNRM reprezintă diverse epoci ale evoluției mijloacelor de comunicare, începând cu epoca sunetelor și semnalelor.

Ca metodă de cercetare a fost utilizată intervievarea directă a experților din cadrul BNRM. În calitate de instrument de colectare a datelor a fost utilizat un ghid de interviu alcătuit din 10 întrebări multiaspectuale. Numărul interviurilor a fost în concordanță cu numărul subdiviziunilor deținătoare de fonduri documentare din cadrul BNRM.

Subliniem că respondenții au accentuat complexitatea prezervării care se desfășoară pe două dimensiuni – munca individuală cu fiecare document în parte și munca cu fondurile și colecțiile existente. În ceia ce privește activitățile întreprinse din domeniul prezervării, ele se desfășoară doar pe anumite segmente precum ar fi: Conservarea preventivă; Conservarea curativă; Prezervarea digitală; Securitatea colecțiilor; Restaurarea documentelor; Stabilizarea documentelor; Planificarea în caz de dezastru.

În cele ce urmează vom descrie particularitățile prezervării patrimoniului cultural în cadrul Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova.

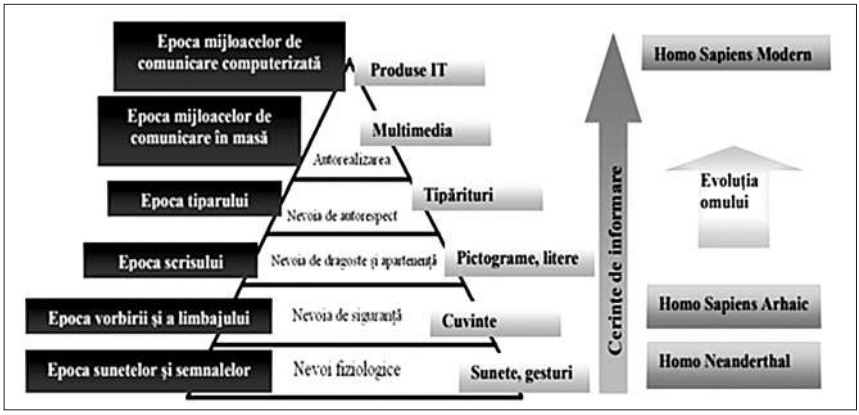

Fig. 1. Stadiul actual al patrimoniului documentar al Bibliotecii Naționale
Sursa: TOMA, Mariana-Anca [6, p. 21]

Conservarea preventivă - presupune o serie de măsuri preventive, ce urmăresc protejarea documentelor și prelungirea duratei de „viață" a suportului fizic și a conținutului, fără a le supune vreunui tratament fizic sau chimic. Ele sunt îndreptate spre organizarea mediului de stocare a colecțiilor, respectarea normelor de securitate, a condițiilor de utilizare și exploatare, implementarea măsurilor urgente pentru cazuri de calamități și crearea substituenților care ar asigura perenitatea documentelor [3]. Șefii secțiilor cu custodele principal efectuează cu regularitate controlul fondurilor, care permite determinarea stării de conservare a publicațiilor și depistarea publicațiilor afectate și deteriorate. Sunt respectate normele generale de depozitare a materialului de bibliotecă. Depozitele de carte patrimonială sunt dotate cu echipament corespunzător de protecție în cazuri de incendii, care lucrează pe baza gazului inerent. Bibliotecarii cunosc tehnicile de manipulare a documentelor în spații și monitorizează activitatea cititorilor în timpul utilizării acestora, pentru a preîntâmpina încălcarea regulilor în timpul exploatării lor.

Pornind de la cele menționate, constatăm că principalele acțiuni ale conservării preventive desfășurate la Biblioteca Națională sunt:

- Menținerea temperaturii constante în depozite (lumină limitată, ferestre acoperite cu folie);
- Monitorizarea regimului de temperatură, umiditate, lumină (prezența termometrelor și caietul de însemnare a datelor, ferestrele sunt acoperite cu folie de aluminiu);
- Analiza datelor monitorizate pentru identificarea la timp a riscurilor și întreprindea măsurilor corective necesare;
- Igienizarea mecanică a colecțiilor cu regularitate;
- Examinarea periodică a colecțiilor pentru depistarea exemplarelor infectate, uzate, defectate și transmiterea lor Centrului Tehnic de Conservare și Restaurare a BNRM;
- Respectarea normelor de aranjare a documentelor la raft (pentru documentele masive se plasează culcat și nu mai mult de trei exemplare unul peste altul, respectarea spațiului liber pentru a nu trauma coperțile.

Conservarea curativă este o altă direcție din domeniul prezervării, care operează prin acțiuni și tehnologii specifice de recuperare a bunurilor culturale degradate și afectate de agenții patogeni sau calamități naturale și cuprinde un ansamblu de măsuri menite să contracareze efectele degradărilor fizice, chimice și biologice asupra publicațiilor și să prelungească durata de exploatare a acestora. În cadrul Bibliotecii Naționale acestea se realizează în colaborare cu Centrul Tehnic de Conservare și Restaurare, iar principalele operații specifice aplicate pentru a evita atacurile biologice asupra documentelor sunt:

- Dezinfecția și dezinsecția încăperilor în care sunt amplasate fondurile (la fiecare cinci ani);
- Dezinfecția și dezinsecția documentelor afectate de factorii patogeni prin aplicarea tratamentelor corespunzătoare;
- Curățarea manuală a colecțiilor.

Anual conservatorii curăță manual peste două mii de pagini, după tratamentele biologico-chimice aplicate. Curățarea manuală a colecțiilor se realizează pe două căi: curățarea uscată prin lucrări fără utilizarea lichidelor prin mai multe metode: 1) desprăfuirea prin aspirație, 2) periere și 3) ștergere. Instrumentele specifice pentru aceste operații sunt aspiratorul, periile sau pensulele și cârpele din pânză specială pentru suprafe-

Fig. 2. Efectele acțiunii factorilor biologici asupra documentelor

ţele cu relief compus. Curăţarea umedă presupune aplicarea tratamentelor care hidratează obiectul parţial sau în întregime. Este aplicat îndeosebi cărţilor cu coperţi din piele sau pergament. Prin metoda umedă mai sunt îndepărtate şi petele de ceară, straturile aderente ale benzilor adezive. Nedepistarea la timp a dăunătorilor biologici duce la modificări ireversibile în structura fizică a documentelor, se produc modificări la nivelul cromatic şi pierderea parţială sau totală a suportului.

Activităţile de dezinfecţie şi dezinsecţie a documentelor afectate se realizează în baza analizei preliminare a obiectelor culturale şi documentarea procesului propriu-zis, ca argument în favoarea conservării curative. Rezultatul analizei preliminare se fixează în fişa de conservare a documentului, care reflectă informaţia referitoare la structura, starea de conservare, diagnosticul obiectului degradat. Datele din fişa de conservare servesc ca bază pentru identificarea tratamentului necesar de către conservator, în cadrul laboratorului respectiv, dar şi pentru trasarea unui proiect de restaurare. Transferul documentelor din depozite în laboratorul de conservare este asigurat de acţiuni legale care prevăd:

- Predarea-primirea documentelor de trimitere (fişa de conservare) şi a obiectului propriu-zis şi verificarea acestora;
- Verificarea concordanţei dintre documentele trimise şi obiectul de patrimoniu;
- Elaborarea procesului-verbal de predare-primire (în 2 exemplare) cu validarea lor prin semnătură şi ştampilă;
- Depozitarea documentelor în spaţii de protecţie.

Prezervarea digitală a materialelor de bibliotecă asigură protejarea integrităţii fizice prin substituirea originalului cu varianta electronică. Operaţiile pornesc de la sondarea priorităţilor de prezervare a colecţiilor de patrimoniu, iar cu ajutorul software-rilor necesare se realizează prezervarea digitală sau intelectuală. Întregul ciclu tehnologic de constituire a colecţiilor digitate demarează cu selectarea colecţiilor sau documentelor ce urmează a fi digitalizate, de către custodele colecţiilor selectate. La această etapă se ţine cont de valoarea documentară a obiectului selectat. Selecţia trebuie să fie justificată de solicitarea mare a documentului din partea utilizatorilor, importanţa lui pentru societate şi nevoia stringentă de prezervare

fizică și intelectuală. De asemenea, se ia în calcul aspectul juridic al operelor, dreptul de proprietate intelectuală și dreptul de autor. Apoi documentele sunt pregătite fizic pentru digitalizare. Pregătirea fizică presupune evaluarea stării de conservare a lucrărilor alese pentru scanare de către specialistul în domeniu și desprăfuirea filelor. Tot el decide dacă volumele pot fi scanate fără a prejudicia integritatea fizică. Deplasarea documentelor din depozite în spațiile de scanare se efectuează cu grijă, în cutii de mărimi medii. Ajunse la destinație, are loc stabilirea metodologiei de lucru, normele de manevrare și numerizare, în funcție de caracteristicile fizice ale obiectului.

Scanarea propriu-zisă a documentelor are loc direct în incinta bibliotecii, în cadrul subdiviziunii „Colecții digitale". Captarea imaginii digitale este efectuată pe verticală, fără a atinge obiectul, la o distanță de 70 cm. Suportul pe care sunt plasate documentele previne deteriorările fizico-mecanice ale legăturilor și cotoarelor. Pe durata operației de scanare, mânuirea și răsfoirea documentelor se efectuează cu foarte multă grijă, pentru a nu provoca deteriorări, iar pentru documentul voluminos, scanarea se face în continuitate, până la finalizare. După finalizarea scanării documentul este returnat în depozit, respectându-se procedura de aclimatizare. Rezoluția minimă utilizată la scanare este de 300 dpi pentru documentele moderne, iar pentru cărțile vechi – 600 dpi. Asigurarea imaginilor de calitate este realizată de dispozitivul de tip CanoScan 4400F, special pentru documentele de patrimoniu, care nu permite deschiderea mai mult de 90.

Redactarea imaginilor electronice și crearea fișierelor este un pas important în procesul de creare a conținutului digital de înaltă calitate. Imaginile digitale sunt copia fidelă a originalului, stocate în fișiere, care ulterior sunt editate. Pentru imaginea text scanată este aplicat programul de citire a imaginii scanate OCR – Recunoașterea Optică a Caracterelor.

Descrierea obiectelor digitale, crearea metadatelor urmează procesului de scanare. Pentru liberul acces, regăsirea și localizarea resurselor numerice, sunt create metadatele descriptive, care descriu conținutul și metadatele de prezervare, care inserează în sine metadatele tehnice și pe cele administrative. Metadatele tehnice cuprind data digitalizării, formatul și caracteristicile tehnice. Metadatele administrative reprezintă informația legată de creatorul obiectului digital. Fiecare resursă electronică are propriile sale metadate, pentru a putea fi diferențiate de alte obiecte similare. Descrierea resurselor are loc conform recomandărilor din cadrul Workshop-ul de la Dublin-Ohio din martie 1995 și în baza standardul DUBLIN CORE (DC). Pentru imagine se utilizează formatele de fișier: TIFF - Tagged Image File Format, GIF - Graphics Interchange Format, JPG - Joint Photographic Experts Group, JPG-2000, PNG - Portable Network Graphics, PDF - Portable Document Format, pentru text : HTML - Hypertext Markup Langauge, XML - Extensible Markup Language, PDF, UTF-8, ASCII; pentru Audio/Video : WAVE - Windows media, MPEG, AVI- Audio/Video Interleave, WMA, OGG - Format audio video de tip container iar pentru arhivare : RAR, ZIP. În cele din urmă are loc inserarea metadatelor și imaginilor scanate în biblioteca digitală pentru accesul liber.

Cercetarea semnalează tendința Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova de a se alinia practicilor de prezervare digitală, după modelul bibliotecilor europene. Accesul la documentele scanate poate fi realizat de pe site-ul Biblioteca Națională Digitală (BND) „Moldavica", prima bibliotecă digitală din republică, constituită și lansată în 2010. Marele avantaj al creării BND

„Moldavica" este protejarea originalelor documentelor patrimoniale, concepută ca o bază de date centrală de full text ale documentelor patrimoniale incluse în Registrul Programului Național „Memoria Moldovei", accesibilă gratis de pe site-ul Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova.

Securitatea colecțiilor are o mare însemnătate pentru protecția colecțiilor în cazurile de furturi, vandalism, incendii și alte catastrofe de ordin natural. Securitatea fondurilor reprezintă un sistem de măsuri care asigură integritatea și starea fizică normală a documentelor. De gradul de siguranță depinde satisfacerea necesităților informaționale ale utilizatorilor, reducea numărul de refuzuri și micșorarea costurilor de restaurare. Printre operațiile ce țin de securitatea colecțiilor în cadrul Bibliotecii Naționale se regăsesc:

- Evidența individuală și sumară a unităților depozitate;
- Pașaportizarea colecțiilor;
- Verificarea integrității colecțiilor conform „Programului de verificare a colecțiilor BNRM";
- Evidența zilnică/lunară a utilizatorilor și a împrumutului;
- Sistem de alarmă antiefracție stabilit la intrarea și în interiorul încăperilor;
- Sistem antiincendiar pe bază de gaz inerent;
- Expoziționarea documentelor doar în spații dotate corespunzător;
- Restricționarea accesului în depozite;
- Pentru prevenirea sustragerilor din colecții, cărțile au introduse în structura lor un fir magnetic, care este detectat de porțile magnetice;
- Supravegherea sălii de lectură de către bibliotecarul de serviciu.

Cele mai noi realizări în domeniul securității colecțiilor de patrimoniu implementate în cadrul BNRM constituie crearea de curând a spațiului expozițional cu denumirea „Muzeul Cărții", în cadrul secției Carte veche și rară. Prin realizarea „Muzeului Cărții" s-a obținut amenajarea spațiului corespunzător, care asigură prezervarea pasivă, promovarea patrimoniului cultural și educarea vizitatorilor. Pentru aceasta a fost achiziționat echipamentul confecționat din metal și sticlă, evitându-se lemnul. Sistemul de iluminare a fost proiectat să nu depășească limita accesibilă și să nu provoace sporire a gradului de raze ultraviolet, care este dăunător documentelor. Iluminatul asigură armonizarea expozițiilor deoarece este elementul indispensabil în crearea atmosferei. Corpurile de iluminat permit ajustarea direcției fasciculelor luminoase și a intensității acestuia.

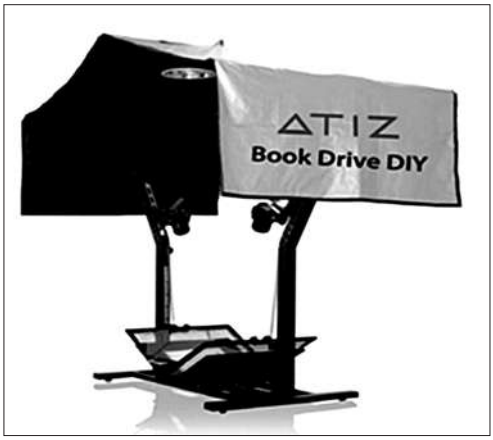

Fig. 3. Tip de scanner utilizat pentru documentele de patrimoniu

O mare atenție s-a consacrat pregătirii pentru realizarea unor mari expoziții, ca metodă de prezervare pasivă. În cadrul atelierelor profesionale desfășurate în cadrul proiectului „Salvgardarea hrisoavelor basarabene", formabilii antrenați au avut o excelentă ocazie de însușire și exersare practică a tehnicilor de negociere, planificare și execuție ale operațiunilor și procedurilor necesare, legate de organizarea unor mari evenimente de acest gen. S-a

Fig. 4. Spațiul expozițional „Muzeul Cărții"

ținut cont de condițiile pe care trebuie să le întrunească un spațiu muzeal modern, care prevede ca 50% din spațiul distribuit să fie rezervat pentru expoziție, restul spațiului fiind pentru personalul științific. Securitatea perimetrului spațiului muzeal se bazează pe supravegherea permanentă a intrărilor. Fereastra este prevăzută cu gratii și sistem de alarmă. Măsurile de securitate vor permite expunerea bogăției cultural-literare, parte componentă a patrimoniului național documentar al Republicii Moldova, depozitat în colecțiile speciale ale Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova.

Restaurarea documentelor reprezintă conform sursei „Glossary of Basic Archival and Library Conservation Terms" ca fiind procesul de ameliorare a stării fizice oricărui material de bibliotecă sau arhivă. Varietatea de procese ale restaurării se realizează de către subdiviziunea „Legătorie" din cadrul Centrului Tehnic de Conservare și Restaurare. Principalele operații de restaurare sunt axate pe: Copertarea; Coaserea filelor lipsă; Restabilirea părților lipsă. Activitățile de restaurare a documentelor patrimoniale sunt orientate spre măsuri pentru eliminarea uzurii funcționale, apărute ca rezultat al proceselor de mișcare a documentelor: împrumut, expunere, studiere, inventariere, dar cu respectarea următoarelor principii admise de comunitatea internațională: reversibilitatea restaurărilor, vizibilitatea intervențiilor, respectarea tehnicilor vechi, fidelitatea restituirilor de decor, compatibilitatea materialelor și produselor utilizate pentru intervenții. În afară de bunurile culturale depozitate din colecțiile Bibliotecii Naționale, sunt restaurate și obiecte culturale la solicitare, ce provin din exterior, fie de la persoane fizice, fie de la alte instituții deținătoare de colecții patrimoniale. Înainte de-a fi restaurate, documentele sunt analizate dacă merită să fie restaurate sau necesită doar măsuri de protecție.

Stabilizarea documentelor operează cu acțiuni de prezervare pentru documentele care nu pot fi supuse tratamentelor recuperatoare sau digitalizării. Este specific cel mai adesea pentru documentele din secolul XIX care au un grad avansat de aciditate, din care cauză sunt extrem de fragile. Astfel de documente se încapsulează în cutii, sau plicuri din hârtie neacidă și se scot din circuit. Specialiștii americani din cadrul Bibliotecii Congresului SUA propun metoda încapsulării filelor deteriorate între două folii de polyester, unite pe trei părți, a patra rămânând deschisă ca documentul să „respire". Cu toată popularitatea sa, această metodă nu este preluată de laboratoarele de restaurare și este aplicată

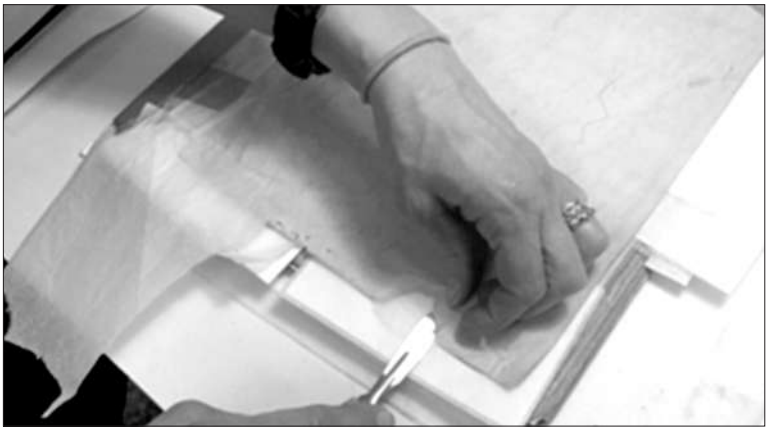

Fig.5. Creșterea părții lipsă a paginii cu utilizarea hârtiei japoneze

doar în cazuri excepționale. Unul din motive ar fi că mărește considerabil nevoia de spațiu, dacă până la încapsulare fila are 0,01 mm, după încapsulare grosimea ei crește de până la 0,05 mm.

Planificarea în caz de dezastru are în vedere acțiunile orientate spre prevenirea daunelor provocate de apă, incendiu, războaie sau alte situații de forță majoră. Specialiștii abordează planificarea în caz de dezastru în contextul conservării recuperative, ce acționează în situații specifice, ocazionale. Cele mai frecvente situații de forță majoră sau de urgență sunt prăbușirea depozitelor, furtul, accidente la transport și evacuare, contaminarea microbiană, incendii, inundații, vandalism. Biblioteca Națională are prevăzut în perspectivă munca asupra elaborării unui plan strategic care va fi orientat pe trei direcții: identificarea riscurilor, măsuri operative pentru diminuarea impactului negativ și măsurile de recuperare a materialului deteriorat. Deocamdată, una dintre măsurile pentru cazuri de dezastru este instruirea colaboratorilor în manipularea stingătoarelor de incendiu, care se găsesc în numărul necesar în depozite. De asemenea, există planurile de evacuare pentru situațiile excepționale. Dacă e să comparăm varietatea programelor de prezervare existente în comunitatea eu-

Fig.6. Cutii cu Ph neutru pentru documentele patrimoniale

ropeană, Biblioteca Națională este în faza incipientă de implementare a unei politici de prezervare.

În concluzie, putem constata că exigențele prezervării sunt o provocare atât pentru documentele de patrimoniu cât și pentru cele potențialele. După cum afirmă profesorul Ion Sandu în studiul „Politici europene actuale privind conservarea monumentelor istorice" [4], prezervarea este o disciplină orientată spre profilaxia – combaterea factorilor și înlăturarea celor de risc, tratamentul de stopare a proceselor de degradare a bunurilor culturale și stabilirea cauzelor de degradare a lor. Nu ne rămâne decât să adăugăm că prezervarea poate fi percepută ca o combinație a aspectelor manageriale, financiare și de resurse umane, cu ajutorul cărora se implementează metode, tehnici și politici, ce contracarează uzura fizică a documentelor, se previne pierderea conținutului de informație și se garantează accesul la informație, care este un drept fundamental democratic al oricărui cetățean.

Deoarece prezervarea este orientată spre realizarea funcției de salvgardare a patrimoniului cultural, ea trebuie să devină o urgență a politicilor culturale și o prioritate pentru întreaga societate.

Semnalarea măsurilor practice privind orientarea activităților de prezervare în Biblioteca Națională a Republicii Moldova a permis formularea unor ***recomandări***:

- *Adoptarea politicii de prezervare* care să prevadă toată gama de acțiuni în domeniu.
- *Aplicarea proiectelor culturale cu finanțare* pentru obținerea de fonduri cu scopul de dezvoltare a acțiunilor de prezervare.
- *Dezvoltarea reglementărilor profesionale* (regulamente, norme etc.) pentru îmbunătățirea cadrului normativ în domeniu.
- *Dezvoltarea planurilor de creare a fondului de rezervă a patrimoniului cultural*, înlocuirea originalelor cu surogate digitale pentru asigurarea integrității fizice a originalelor.
- *Promovarea bunelor practici* în domeniul prezervării care ar permite vizibilitatea activităților de prezervare.

Referințe bibliografice:

1. NIKOLAEVA, Janna, ZASAVIȚCHI, Lidia. *Dicționarul de biblioteconomie și științe ale informării*. Chișinău, 2013. 536 p. ISBN 978-9975-4094-8-3.
2. POP, Liviu. *Dificultăți în păstrarea materialului digital pe termen lung* [online]. Published on May 29, 2010 [Citat 11 iulie 2018]. Disponibil: http://issuu.com/liviupop/docs/namecacf14.
3. POPESCU, Aurelian. Importanța prevenirii degradării documentelor în structurile infodocumentare. În: *Biblioteconomia românească la început de secol XXI*: Omagiu profesorului Mircea Regneală la 70 de ani. Constanța: Ex Ponto, 2013. 302 p. ISBN 9786065982833.
4. SANDU, Ion. Politici europene actuale privind conservarea monumentelor istorice. In: *Buletinul Institutului Politehnic*. Tom. XLVII (IL). pp. 573-586.
5. STANCA, Sorina. Patrimoniul cultural local parte a patrimoniului cultural european. In: *Biblioteca*: revistă de bibliologie și știința informării. 2010, nr. 1, pp. 5-9. ISSN 1220-3386.
6. TOMA, Mariana-Anca. *Cercetări privind sistemul de management al calității în tehnologia informării și documentării universitare: rezumatul tezei de doctorat* [online]. Brașov, 2010. [Citat 11 iulie 2018]. Disponibil: http://webbut.unitbv.ro/teze/rezumate/2010/rom/TomaAnca.pdf

GÂNDIȚI CA UN COPIL
(Fragment din cartea *Gândește ca un trăznit*)

S. LEVITT, St. DUBNER

Rezumat: *Când vine vorba despre a născoci idei și a pune întrebări, poate fi realmente rodnic să ai mentalitatea unui copil de opt anișori, afirmă autorii cărții* Gândește ca un trăznit[1]. *Gândiți-vă la întrebările pe care le pun copiii – pot fi prostești, simpliste sau fără de măsură. Copiii sunt permanent curioși și relativ lipsiți de prejudecăți. Pentru că știu atât de puțin, nu cară după ei povara ideilor preconcepute care îi opresc adeseori pe oameni să vadă lucrurile așa cum sunt. În rezolvarea problemelor, acesta este un mare avantaj. Ideile preconcepute ne fac să excludem un enorm evantai de posibile soluții, pur și simplu pentru că ni se par improbabile sau respingătoare; pentru că nu au fost încercate niciodată; pentru că nu par destul de sofisticate. Dar vă amintiți povestea - un copil a scos până la urmă la iveală că noile haine ale împăratului nu erau, de fapt, câtuși de puțin niște veșminte adevărate. În acest fragment autorii volumului „Freakonomics", Steven Levitt și Stephen J. Dubner, ne îndeamnă să gândim diferit, să gândim ca un copil.*

Cuvinte-cheie: *gândire diferită, idei, creativitate, rezolvare a problemelor, instinct de copil, trucuri scamatoicești.*

Copiii nu se tem să împărtășească cele mai trăsnite idei ale lor. Atâta timp cât puteți face diferența dintre o idee bună și una rea, producția unui mare volum de idei, chiar unele trăsnite, nu poate fi decât un lucru bun. Când vine vorba despre producția de idei, conceptul economic de „distribuție liberă" este cheia. Ai venit cu o idee groaznică? Nicio problemă – numai să nu acționezi pe baza ei.

De acord, deosebirea ideilor rele de cele bune nu este ușoară. (Un artificiu care dă rezultate este să lăsăm o perioadă ideea la rece. Aproape întotdeauna, ideile par sclipitoare la cald, așa că nu trebuie să acționăm niciodată mânați de o idee nouă cel puțin 24 de ore. Este remarcabil cât de împuțite devin unele idei după ce stau numai o zi la soare). Până la urmă, poți descoperi că merită să pui în practică numai o idee din douăzeci – dar nu ai fi putut s-o născocești pe aceea dacă n-ai fi fost dispus să lași să-ți scape, ca unui copil, tot ceea ce-ți trece prin minte.

Așadar, când se cer rezolvate niște probleme, a te lăsa invadat de spiritul copilului din tine poate fi realmente benefic. Totul începe prin a gândi la scară redusă.

Dacă vă iese în cale un ins care se închipuie pe sine un lider spiritual sau un intelectual, unul dintre cele mai frumoase complimente pe care i le puteți adresa este să-l numiți un „mare gânditor". Haideți, încercați și priviți-l cum se umflă de mândrie. Dacă o face, putem să garantăm, practic, faptul că nu-l interesează nici cât negru sub unghie să gândească la fel ca un Trăznit.

Să gândești ca un Trăznit înseamnă să gândești la scară redusă, nu la scară mare. De ce? În primul rând, asupra fiecărei probleme mari au reflectat fără încetare oameni mult mai inteligenți decât noi. Faptul că încă mai rămâne o problemă înseamnă că este prea a naibii de dificilă pentru a fi deslușită până la capăt. Astfel de probleme sunt netratabile, descurajant de complicate, debordând de stimulente motivaționale cu o lungă tradiție și excentrice. Desigur, există în lume oameni realmente sclipitori, care ar trebui, probabil, să gân-

[1] LEVITT, Steven D., DUBNER, Stephen J. Gândește ca un trăznit /Steven Levitt&Stephen J. Dubner. – București : Publica, 2014. – 248 p.

dească pe scară mare. Pentru noi, ceilalți, a gândi pe scară mare înseamnă că vă veți petrece o groază de timp luptându-vă cu morile de vânt.

În vreme ce gândind la scară redusă nu veți primi o notă mare din partea marelui gânditor tipic, există cel puțin câțiva apărători ai abordării noastre. Sir Isaac Newton, de exemplu. „Să explici întreaga natură este o sarcină prea dificilă pentru orice om și chiar pentru orice epocă", a scris el. „E mult mai bine să faci puțin cu certitudine și să lași restul pentru alții de după tine decât să explici toate lucrurile prin ipoteză, fără să fii sigur de nimic."

Poate că noi doi judecăm părtinitor. Poate că noi credem în puterea gândirii mărunte pentru că suntem atât de nepricepuți să gândim în mare. Nu există nici măcar o mare problemă de a cărei rezolvare să ne fi apropiat; noi doar ciugulim de pe margini. În orice caz, am ajuns la concluzia că este mult mai bine să pui întrebări mărunte decât unele mari. Iată câteva motive:

1. Prin natura lor, întrebările mărunte sunt formulate și investigate mai rar și poate chiar deloc. Ele sunt un teritoriu virgin al adevăratei învățări.
2. Întrucât problemele mari sunt, de obicei, o masă densă de mici probleme întrețesute, atacând o porțiune mică dintr-o problemă mare, poți progresa mai mult decât dacă te lupți să găsești marile soluții.
3. Orice fel de schimbare este dificilă, dar șansele de a provoca o schimbare într-o problemă măruntă sunt mult mai mari decât în cazul uneia mari.
4. A gândi pe scară mare este, prin definiție, un exercițiu de imprecizie sau chiar de speculație. Când gândești la scară redusă, mizele puse în joc pot fi mai mici, dar cel puțin poți fi relativ sigur că știi despre ce vorbești.

Așadar, totul sună frumos în teorie, însă chiar dă rezultate?

Ne place să credem că propriul nostru palmares spune că da. Iată o regulă esențială a gândirii de copil: nu vă temeți de evidență. Dacă vrei să înfrunți evidența, vei sfârși prin a pune o mulțime de întrebări pe care alții nu le pun. De ce acel elev de clasa a patra pare foarte isteț în conversație, dar nu poate să răspundă la nicio întrebare atunci când este scrisă pe tablă?

După cum îi plăcea lui Albert Einstein să spună, totul ar trebui să fie făcut pe cât de simplu cu putință, dar nu mai simplu. Este un mod frumos de referire la fricțiunile care scot din minți societatea modernă: oricât de recunoscători am fi proceselor complexe care au produs atâta tehnologie și progres, suntem totuși năuciți de proliferarea lor. Este ușor să fii sedus de complexitate; dar și simplitatea are virtuțile sale.

Copiii nu se tem să le placă lucrurile care le plac. Ei nu spun că vor să meargă la operă când mai degrabă s-ar distra cu niște jocuri video. Nu se prefac că agreează o întâlnire când, în realitate, vor să se ridice și s-o tulească din loc. Copiii sunt îndrăgostiți de propria lor îndrăzneală, fermecați de lumea din jurul lor și de neoprit în căutarea distracției.

Dar, printr-una dintre cele mai bizare chichițe ale dezvoltării umane, aceste trăsături dispar la majoritatea oamenilor cam pe la vârsta de 31 de ani.

Sunt anumite domenii în care a te distra sau chiar a avea aerul că te distrezi este ceva practic interzis. Politica, mai întâi; mediul academic, de asemenea. Și, în vreme ce unele firme au început în ultimul timp să condimenteze lucrurile cu o doză de joacă în desfășurarea activității, cea mai mare parte din lumea afacerilor rămâne alergică față de distracție.

De ce se încruntă atâția cu asprime față de ideea de distracție? Poate mânați de teama că amuzamentul implică lipsa

de seriozitate. Însă putem spune cu deplină siguranță că nu există nicio corelație între a părea serios și a fi realmente bun la ceea ce faci. De fapt, se poate argumenta că teza opusă este adevărată.

Recent, a avut loc un val crescând de cercetări vizând „performanța expertă", cu speranța de a stabili ceea ce-i face pe oameni buni în ocupația lor. Singura descoperire convingătoare? Talentul nativ este supraevaluat: oamenii care dobândesc excelența – fie la golf, în chirurgie sau la pian – de multe ori n-au fost cei mai talentați la o vârstă fragedă, însă au devenit experți exersând la nesfârșit abilitățile lor. Este posibil să exersezi la nesfârșit ceva care nu-ți place? Poate, deși niciunul dintre noi nu este capabil de așa ceva.

De ce este atât de important să te distrezi? Pentru că, dacă îți iubești munca (sau activismul sau timpul dedicat familiei), atunci vei dori să o faci mai mult. Te vei gândi la ea înainte de culcare și de îndată ce te trezești; mintea îți este mereu în priză. Când ești atât de dedicat, îi vei depăși cu mult pe alții, chiar dacă sunt de la natură mai talentați. Din experiența noastră personală, cel mai bun predictor de succes în rândurile tinerilor economiști și jurnaliști este dacă sunt absolut îndrăgostiți de ocupația lor. Dacă abordează jobul lor ca pe - ei bine - un job, nu este probabil să facă mari progrese. Dar dacă s-au convins cumva pe ei înșiși că a calcula statistici sau a lua interviuri unor necunoscuți este cel mai distractiv lucru de pe lume, știi că vor da lovitura.

Poate că domeniul care are cel mai mult nevoie de o injecție de distracție sunt politicile publice. Gândiți-vă cum încearcă, de regulă, politicienii să modeleze societatea: prin promisiuni, amenințări sau cerând oamenilor să se comporte mai bine. Implicația este că dacă ceva este amuzant – să practici jocuri de noroc, să mănânci cheeseburgeri ori să tratezi alegerile prezidențiale ca pe o cursă hipică – atunci trebuie să fie de rău pentru noi. Dar nu este inevitabil să fie astfel. În loc să alungați impulsul de a vă amuza, de ce să nu-l cooptați pentru un bine mai general?

Oamenilor le plac jocurile de noroc. Se pare că, în mod deosebit, le place să joace online. Dar, în timp ce scriem, majoritatea jocurilor de noroc online care implică niște câștiguri reale de bani sunt ilegale în Statele Unite. Și totuși, americanilor le plac atât de mult jocurile de noroc, încât cheltuiesc miliarde de dolari reali ca să joace la false automate și să administreze ferme virtuale, chiar dacă nu se aleg nici măcar cu un penny. Dacă se întâmplă să câștige, banii sunt înghițiți de companiile care administrează site-ul.

Așadar, gândiți-vă la următoarea întrebare. Dacă sunteți dispuși să plătiți 20 de dolari pentru privilegiul de a juca la o imitație de joc mecanic cu fise ori să administrați o fermă virtuală, vreți ca banii să sfârșească în mâinile celor de la Facebook sau Zynga ori i-ați trimite mai degrabă organizației voastre favorite de caritate? Adică, dacă Societatea Americană a Cancerului ar oferi un joc online, doar pentru amuzament, ca și cel pe care-l jucați acum, n-ați dori ca banii să meargă realmente într-acolo? N-ar fi și mai distractiv să jucați jocul și să faceți lumea un pic mai bună în același timp?

Aceasta a fost ipoteza noastră atunci când, recent, am contribuit la lansarea unui website, numit SpinForGood.com. Este un site cu jocuri de societate, unde oamenii concurează cu alți jucători și – în cazul în care câștigă – donează câștigurile asociației lor caritabile preferate. Poate că nu e la fel de amuzant ca atunci când păstrezi banii pentru tine, dar cu siguranță e mai bine decât să-ți arunci câștigurile în găleata fără fund a celor de la Facebook sau Zynga.

Distrează-te, gândește mărunt, nu-ți fie frică de evidență - toate acestea sunt

comportamente copilărești de care, cel puțin în opinia noastră, un adult ar face bine să nu se despartă. Dar cât de tari sunt dovezile că această chestie dă efectiv rezultate?

Să analizăm o situație în care copiii sunt mai buni decât adulții, în pofida tuturor anilor în plus de experiență și de pregătire care ar trebui să încline balanța de partea adulților, închipuiți-vă pentru o clipă că sunteți scamator. Dacă viața voastră ar depinde de păcălirea unui public de adulți sau a unuia de copii, pe care l-ați alege?

Răspunsul evident ar fi copiii. La urma urmei, adulții știu atât de multe lucruri în plus despre cum merg lucrurile. Dar, în realitate, copiii sunt mai greu de păcălit. „Orice scamator vă va spune același lucru", spune Alex Stone, a cărui carte „Fooling Houdini" explorează știința înșelătoriei. „Când începi realmente să studiezi scamatoria și felul în care se face - elementele de bază ale modului în care scamatoria ne amăgește începi să pui unele întrebări destul de profunde", spune el. „Știți cum percepem noi realitatea? Cât de mult din ceea ce percepem este efectiv real? Câtă încredere putem avea în amintirile noastre?"

Stone, care deține o diplomă în fizică avansată, este el însuși scamator de o viață. A susținut prima lui reprezentație la petrecerea aniversară de șase ani. „N-a mers bine", spune el. „Am fost bombardat cu întrebări. A fost groaznic. Nu eram pregătit." S-a perfecționat și, de atunci, a dat reprezentații pentru toate genurile de public, inclusiv savanți de frunte din biologie, fizică și domenii înrudite. „Ai crede că savanții sunt greu de tras pe sfoară", spune el, „dar, în realitate, sunt destul de ușor de fraierit."

Multe dintre trucurile lui Stone presupun o „priză dublă", o iuțeală de mână des întâlnită, prin care un scamator arată două cărți de joc ca și cum ar fi una singură. În acest fel, scamatorul poate să-ți arate cartea „ta", după care aparent o îngroapă în pachet și o face să reapară deasupra. „Este o mișcare devastatoare", spune Stone. „Simplă, dar foarte convingătoare." Stone a efectuate multe mii de prize duble. „Am fost fript de un adult neinițiat - adică, un ins care nu este scamator – poate că de două ori în ultimii zece ani. Dar am fost fript de câteva ori de copii."

De ce copiii sunt mult mai greu de păcălit? Stone menționează câteva motive:

- Un scamator manevrează constant publicul și îi oferă indicii ca să vadă ceea ce vrea scamatorul să vadă. Asta îi face pe adulți – antrenați toată viața să se ia după astfel de indicii – deosebit de vulnerabili. „Inteligența", spune Stone, „nu se corelează foarte bine cu credulitatea."
- Adulții sunt, într-adevăr, mai buni decât copiii în „a fi atenți" sau în a se concentra asupra unei sarcini la un moment dat. „Asta e grozav pentru a duce treaba până la capăt", spune Stone, „dar te face, totodată, susceptibil să fii îndreptat într-o direcție greșită." În acest timp, „atenția copiilor este mai difuză, ceea ce-i face mai greu de păcălit".
- Copiii nu sunt prizonierii dogmelor. „Ei sunt relativ liberi de presupoziții și așteptări despre mersul lucrurilor în lume", spune Stone, „și scamatoria nu înseamnă altceva decât a întoarce presupozițiile și așteptările tale împotriva ta. Când tu te prefaci că amesteci cărțile din pachet, ei nici măcar nu bagă de seamă dacă le amesteci."

Copiii sunt realmente curioși. În experiența lui Stone, un adult poate fi pornit să strice trucul ca să-l facă de râs pe scamator. (Astfel de oameni sunt numiți „ciocane".) În acest timp, un copil „încearcă realmente să-și dea seama cum funcționează

șmecheria, pentru că asta face un copil – încearcă să înțeleagă cum merge lumea".

- În anumite privințe, copiii sunt pur și simplu mai isteți decât adulții. „Pe măsură ce îmbătrânim, devenim mai tonți, la nivel perceptiv", spune Stone. „Nu mai remarcăm prea multe după optsprezece ani sau cam pe acolo. Așa că, la priza dublă, copiii pot realmente să remarce mica diferență de grosime dintre o singură carte și două cărți lipite una peste cealaltă."
- Copiii nu gândesc excesiv un truc. În acest timp, adulții caută niște explicații care nu sunt evidente. „Ce mai teorii născocesc oamenii!", spune Stone. Majoritatea scamatoriilor, arată el, sunt relativ simple. „Dar oamenii au cele mai ridicole explicații. Îți vor spune: «M-ai hipnotizat!» Sau: «Când mi-ai arătat asul, nu-i așa că nu era un as și doar m-ai făcut să cred că era?» Nu vor pricepe că pur și simplu le-ai băgat cartea pe gât."

Stone arată un ultim avantaj care nu are nimic de-a face cu modul de gândire al copiilor, dar care îi poate ajuta, totuși, să descifreze un truc: statura. Stone face îndeosebi scamatorii la mică distanță, când „vrei realmente să fii privit din față sau de deasupra". În acest timp, copiii privesc șmecheria de jos în sus. „Îmi place acel truc în care faci niște monede să sară înainte și înapoi. Prinzi moneda cu dosul palmei, iar dacă țâncii stau prea jos, ar putea să vadă ce faci."

Așadar, în virtutea faptului de a fi aproape de pământ, un copil poate să scurtcircuiteze un proces care a fost meticulos conceput să fie privit de deasupra. Afară de cazul în care ești tu însuți scamator, nu vei descoperi niciodată acest avantaj. Este o perfectă ilustrare trăznită a modului în care, văzând lucrurile dintr-un unghi literalmente nou, poți uneori să dețiii un avantaj în rezolvarea unei probleme.

Acestea fiind spuse, nu sugerăm că ar trebui să vă modelați întregul comportament după un țânc de opt anișori. Aproape cu siguranță, asta v-ar crea mai multe probleme decât ar rezolva. Însă nu ar fi drăguț dacă toți am strecura peste graniță câteva instincte copilărești în viața adultă? Am petrece mai mult timp spunând ceea ce credem și punând întrebări de care ne pasă; am putea chiar să scăpăm de cea mai dăunătoare trăsătură adultă: prefăcătoria.

Isaac Bashevis Singer, care a câștigat Premiul Nobel pentru Literatură, a scris în mai multe genuri literare, printre care și cărți pentru copii. Într-un eseu intitulat „De ce scriu pentru copii", el își explică atracția. „Copiii citesc cărți, nu recenzii", a scris el. „Ei nu dau doi bani pe criticii literari." Și: „Când o carte este plicticoasă, ei cască pe față, fără pic de rușine sau teamă de autoritate". Lucrul cel mai bun dintre toate – și spre ușurarea autorilor de pretutindeni – copiii „nu se așteaptă ca dragul lor scriitor să izbăvească omenirea".

Prin urmare, vă rugăm, după ce terminați de citit această carte, dați-o unui copil.

TEORIE ȘI PRACTICĂ

BIBLIOTECI MODERNE: TRANZIȚIA DE LA O BIBLIOTECĂ TRANZACȚIONALĂ LA BIBLIOTECA RELAȚIONALĂ

Dr. Lidia KULIKOVSKI

Rezumat: *Bibliotecile se află în căutarea metodelor, acțiunilor, formelor, perspectivelor, abordărilor de adaptare la lumea în continua schimbare. Ce ar trebui să facă biblioteca ca să rămână în lista preferințelor utilizatorilor, ca să rămână actorul social, cultural, educațional care răspunde necesităților comunității, care oferă soluții la problemele omului, cetățeanului. Autorul articolului răspunde prompt: prin tranziția de la biblioteca tranzacțională la biblioteca relațională aducând dovezi și argumente acestui emergent concept.*

Cuvinte-cheie: *biblioteca tranzacțională, biblioteca relațională, spațiu multi-scop, relații sustenabile, fidelizarea utilizatorilor, calitatea interrelațiilor.*

Profesorul Ion Stoica, în lucrarea *Criza în structurile infodocumentare: sensuri și semnificații contemporane,* a identificat toate crizele resimțite de domeniul nostru, îndemnându-ne să ne deplasăm de la criteriu de *cantitate* la cel de *calitate*.

Biblioteca tradițională este definită de serviciile tranzacționale – împrumuturi și returnarea cărților, activități culturale, după calendar, fără nicio legătură între ele. Astăzi avem biblioteci dinamice, care oferă un mix de servicii moderne, inovaționale, fapt ce adaugă și componenta relațională la toate procesele sale. În acest fel, bibliotecile moderne se deplasează de la concentrarea asupra serviciilor tranzacționale la focalizarea pe elemente și servicii relaționale, ceea ce creează mai multă valoare pentru utilizatori.

În mod tradițional, bibliotecile au fost definite prin proceduri tranzacționale, cum ar fi împrumutul și returnarea cărților și a altor materiale sau asistență și ajutor utilizatorilor să găsească răspuns la întrebările lor despre colecții și regăsirea informațiilor din cărți. În acest caz, scopul principal a fost acela de a satisface nevoia de cunoaștere și implicit de dezvoltare personală. Utilizatorul venea la bibliotecă cu o anumită nevoie, academică, de exemplu – să se pregătească de examen, să facă o lucrare de curs, o teză, să-și facă temele, să se informeze despre anumite cărți sau cu o întrebare specifică. Bibliotecarii nu au fost nevoiți să creeze o relație în acest caz, ci au trebuit să creeze o tranzacție pentru a se asigura că utilizatorii au primit exact ceea ce aveau nevoie. Bibliotecarii, buni comunicatori, creau și relații, în aceste interacțiuni tranzacționale, dar nu era obligatoriu, nu se cerea, nu se accentua.

SCOPUL BIBLIOTECILOR NU SUNT NUMAI CĂRȚILE! La început, mijloacele de îndeplinire a scopului bibliotecilor au fost cărțile, extinzându-se spre muzică, spre ediții periodice și, mai recent, spre materiale multimedia și electronice. Care dintre ele este mai important, scopul sau mijloacele? Scopul este fundamental, iar mijloacele – alegerea secundară care poate fi adaptată. Bibliotecile sunt orientate să folosească orice mijloace pe care le pot utiliza pentru a promova scopul.

Tranzacţiile de referinţe reprezintă o activitate zilnică a bibliotecarilor de la BM „B.P. Hasdeu". În anul 2017 au fost furnizate 21 754 de referinţe bibliografice (dintre care 8110 – tranzacţii de referinţe; 13 644 – tranzacţii direcţionale), o scădere cu 13 074 de referinţe faţă de anul 2016 (34 828).

Această scădere preponderentă a numărului de referinţe se explică prin:

- scăderea numărului total de vizite în biblioteci;
- cititorii nu mai solicită documente pentru scrierea unui referat, unei lucrări;
- creşterea numărului de utilizatori care lucrează individual fără a avea nevoie de ajutorul bibliotecarului;
- majoritatea utilizatorilor folosesc Internetul de la domiciliu pentru pregătirea temelor;
- creşterea numărului de vizite în bibliotecă pentru solicitarea de către utilizator a tabletelor, jocurilor de societate, a roboţilor.

Analizând datele prezentate de filialele BM privind furnizarea referinţelor bibliografice cât şi cauzele scăderii lor, menţionăm că s-a rărit şi tipologia lor: tematice (4811), de adresă (2429), de precizare (356), factografice (251), comunitare (100), Chişinău (144).

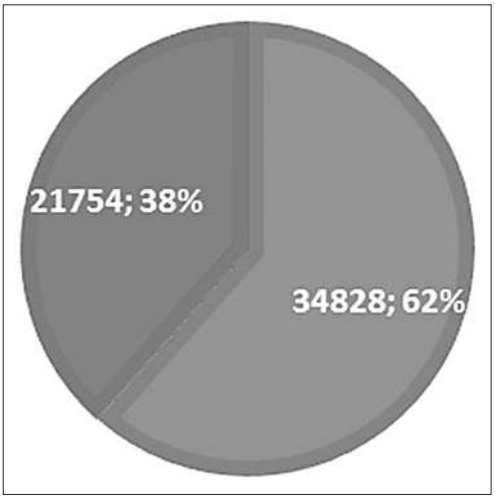

Analizând situaţia privind utilizarea resurselor informaţionale observăm că colecţia tradiţională de carte (3078) a rămas cea mai solicitată resursă informaţională, fiind urmată de utilizarea Opac-ului (2408), Internet-ului (750) şi utilizarea Bazelor de date juridice: Jurist, EBSCO, Hein on Line, iDrept, legislaţia CSI (192). Mijlocul preponderent încă rămâne raftul…

LOCUL. SPAŢIUL. DOTĂRILE. În timp ce numărul cărţilor împrumutate a scăzut a scăzut şi utilizarea bibliotecii în ultimii ani.

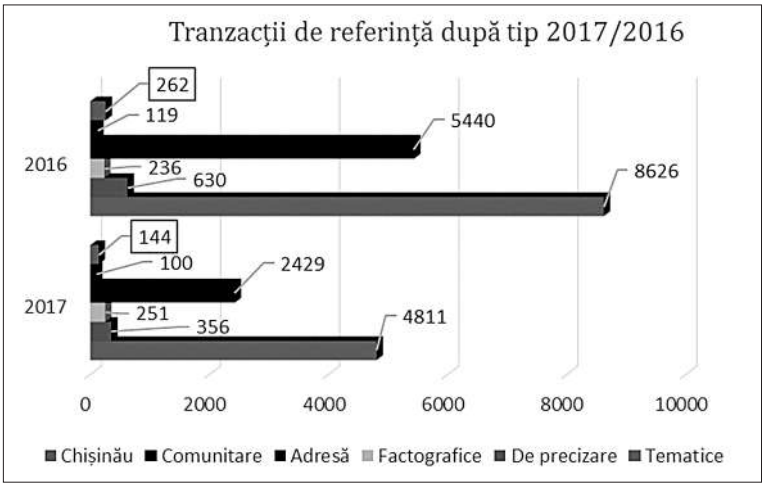

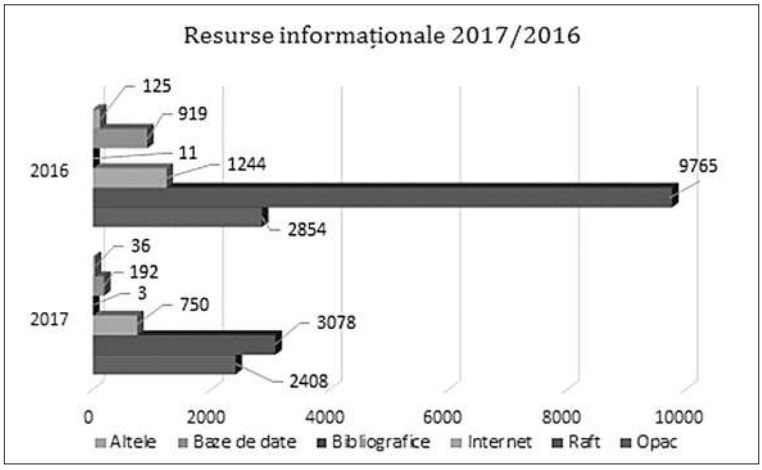

Însă utilizarea - măsurată în numărul de vizitatori ai spațiilor fizice – a crescut considerabil. Locația fizică, spatiul bibliotecii a câștigat mai multe scopuri (utilizări) decât asigurarea locului pentru o tranzacție și oamenii o folosesc pentru mai multe activități: folosesc în număr mare locația fizică și echipamente (computerele, spațiile de producție, zonele specifice), pentru întâlniri, grupuri de studiu, cursuri mici pe diferite interese, teme, în special tehnologie și multe alte lucruri. Deci, scopul bibliotecii nu este îndeplinit doar de către resursele informaționale, ci și de spații, prin faptul că bibliotecile au locuri divers amenajate, ca elemente de structură în ambientul și designul lor.

Tranziția la o bibliotecă relațională

De la cantitatea cu care jonglam, o analizam, ne lăudam, ajungem la criterii de calitate – la Relații. Calitatea interrelațiilor care duc la fidelizarea utilizatorilor, la sporirea numărului lor pentru că găsesc încredere, apreciere, recunoaștere a contribuțiilor lor în activitatea bibliotecii…

De ce se tem bibliotecarii de dialogul deschis, pozitiv cu utilizatorii? Cauze sunt mai multe :

Pentru că nu facem ceea ce promitem.

Pentru că facem mai puțin decât își doresc utilizatorii.

Ne temem de solicitări care cere efort adăugător (tranzacția e simplă, nu obligă implicații și angajamente) sau, Doamne ferește, să presupună schimbări de conținut, mediu, ambient.

Ne deranjează activismul utilizatorilor.

Persistă încă tendința de control total asupra utilizatorilor în localul bibliotecii, ei nu se simt liberi !

Neîncrederea afișată față de utilizatori (cum zice o prietenă de-a mea „Ehe-he-he, dacă le dai voie, răstoarnă biblioteca…”).

Tendința de a ține colecția învechită cu dinții; tendința de a ține colecția ca soldații, nici un amestec al utilizatorilor în aranjare… citez alt bibliotecar: „Nu atinge (colecția)! Întreabă”!

Bibliotecarilor le place ordinea ca la farmacie (nu atingeți nimic!) și ordinea ca la armată (reguli rigide, neprietenoase, chiar dacă regulile generale sunt pozitive, deschise spre colaborare cu utilizatorii în filiale, pentru comoditatea bibliotecarilor se adaugă ghimpi).

Iresponsabilitatea bibliotecarilor (sau neștiința, lenea, nedorința) chiar și la nivel de tranzacții.

Neînțelegerea, sau nedorința de a înțelege rolul relațional al bibliotecii, bibliotecarului, ca prioritar, cu tentă de sustenabilitate, de viitor al bibliotecii.

Gradul scăzut de pozitivism al profesiei.

Acestea se întâmplă în biblioteci. Avem bibliotecari instruiți, pasionați de profesie dar mulți pleacă în locuri mai calde, mai bune. Fluctuația personalului atinge cote mari. Noii veniți se includ în relația cu publicul fără inițiere în profesie (acest proces durează).

SPAȚIU MULTI-SCOP: În prezent, biblioteca nu mai este definită de numărul de cărți pe rafturi, ci mai degrabă de a fi un spațiu multi-scop pentru utilizatori. Și asta se întâmplă deja. De ce a avut loc această schimbare? Pentru că bibliotecile au fost mereu bune în a fi aliniate la ceea ce-și doresc oamenii. Aceasta este un lucru foarte important. În ceea ce privește tehnologia, bibliotecile au fost primele care au adoptat-o pentru activitățile lor – ele au fost primele care, având computere, au încercat să-i instruiască pe oameni cum să le folosească. Este obligația bibliotecii (cel mai important actor!) de a se afla în mijlocul diferitelor utilizări ale culturii tehnologice.

Astăzi, oamenii se concentrează mai mult pe activități de învățare și doresc interacțiune socială, împreună cu posibilitatea de a-și împărtăși cunoștințele cu ceilalți. Prin urmare, „biblioteca relațională" este o nouă direcție de dezvoltare în care bibliotecile devin un loc de întâlnire și un loc de interacțiune pentru oameni. Biblioteca tranzacțională este locul în care oamenii vin la bibliotecă, cer o carte, iar bibliotecarul o împrumută acestora. Biblioteca relațională este locul unde oamenii intră în bibliotecă și lucrează împreună cu bibliotecarul. Pentru ca acest lucru să se întâmple, trebuie să stabilim o relație bună cu utilizatorul, cetățeanul. Biblioteca se transformă într-un loc de întâlnire și bibliotecarul trebuie să faciliteze această întâlnire. E un alt mod de a stabili relații. Aceasta înseamnă că bibliotecarul are nevoie de noi competențe. La BM formăm aceste competențe, chiar și prin programele de instruire din cadrul Campaniei Zâmbim împreună !

Prin urmare, spațiile fizice ale bibliotecii și nevoile diferitelor grupuri-țintă ale bibliotecii trebuie să fie luate în considerare atunci când se definește structura bibliotecii, readaptate dacă nu s-a luat de la început în calcul utilizarea multi-scop a bibliotecii.

Ce urmează? Gândindu-ne la această evoluție relațională, explicăm următoarele aspecte:

1. Un lucru pe care am început să îl folosim acum în biblioteci este gândirea proiectivă (sau design thinking, L.K.). Este un lucru obișnuit care înseamnă și reclamă să mergem și să vorbim cu utilizatorii. Interacționăm activ cu ei, nu doar gândindu-ne la ce servicii noi le putem adăuga la bibliotecă. Ar trebui să creăm o nouă strategie din cauza noii dinamici din bibliotecă.

2. Pentru a ne regândi activitatea, ar trebui să mergem și să discutăm cu cetățenii în propriile lor case, în mediul lor, să ascultăm nevoile și dorințele lor. Ar trebui să știm cum se va manifesta interesul lor pentru un anumit sau alt subiect. Prin această metodă vom învăța multe lucruri despre utilizatori. De asemenea, este interesant să aflăm mai multe despre grupurile de utilizatori ale bibliotecii. Există multe grupuri care vin în bibliotecă în mod constant: studenți, familii cu copii etc. Dar un alt lucru care se observă este că există câteva grupuri tradiționale care nu folosesc constant biblioteca. Ei o folosesc într-un mod tranzitoriu, adică atunci când oamenii ating o tranziție către o nouă etapă a vieții lor (de ex.: plecând de la locul de muncă, având o testare sau un examen, având un proiect), biblioteca le vine în minte.

3. Relația de comunicare a bibliotecarului trebuie să fie una sănătoasă, benefică sau una infantilizantă prin care ne exprimăm, pornind de la felul în care cerem, dăm, primim și refuzăm (cele patru dina-

mici ale comunicării). Dacă vom ști să cerem, să dăruim, să primim și să refuzăm, atunci vom putea avea relații creative; în caz contrar, vom propune relații infantilizante celor din jurul nostru și vom avea de suferit.

4. Un viitor care ar putea fi plauzibil pentru biblioteci este biblioteca ca cea de-a cincea ramură a puterii. Mass-media se definește ca fiind cea de-a patra putere a statului, deoarece ei se văd controlând cele trei puteri principale ale statului. Dar mass-media are o problemă, nu e privită ca fiind credibilă și uneori este foarte apropiată de sistemul politic. La nivel global (ideea vine de la bibliotecile din țările nordice, cele mai moderne) care caută să înțeleagă cum să acționeze pentru a rămâne în această lume competitivă. Ei lămuresc această glisare a noului rol în felul următor : ceea ce reprezintă bibliotecile sunt oamenii, oameni obișnuiți în număr mare. În acest fel, biblioteca poate stabili o nouă modalitate de control. Bibliotecile oferă ceea ce oamenii au nevoie; o gamă largă de servicii, informații și ajutor oamenilor în facilitarea accesului la aceste informații. Bibliotecile pot deveni „influenseri".

Deci, în această perspectivă, suntem a cincea putere în stat, dacă învățăm a relaționa.

Domeniul nostru are necesitate să-și descopere nevoile relaționale și să învețe să comunice deoarece „noi, oamenii, suntem fundamental ființe ale relației". Relațiile ne ajută să cunoaștem lumea și să fim niște parteneri mai buni pentru noi înșine, pentru ceilalți, pentru relația profesională. În orice comunicare suntem întotdeauna trei: noi, ceilalți și relația care ne unește.

ACTIVITATEA METODOLOGICĂ – O NOUĂ ABORDARE ÎN CONTEXTUL INOVĂRII TEHNOLOGICE

Ecaterina DMITRIC,
Biblioteca Națională a Republicii Moldova

Abstract: *Activitatea metodologică este un mecanism de funcționare a rețelei de biblioteci prin aplicarea formelor și metodelor de activitate metodologică, care sunt marcate de tehnologiile informaționale. Articolul este bazat pe dezvoltarea domeniului biblioteconomic orientat pe dezvoltarea rețelei de biblioteci subordonate, precum și pe elementele inovatoare în contextul erei digitale. Problemele abordate pe acest segment vin să augmenteze perspectivele modernizării și eficientizării activității metodologice la toate nivelurile de responsabilitate.*

Cuvinte-cheie: *Activitate metodologică, centre biblioteconomice naționale, centre biblioteconomice departamentale, centre biblioteconomice teritoriale, managementul inovațional.*

Activitatea bibliotecară este marcată de schimbările radicale pe care le-a adus ultima jumătate a secolului trecut în materie de tehnologie și stil de viață. Mecanismul ei de funcționare are la bază mai mulți factori de care depinde eficiența, calitatea serviciilor și adaptarea ei în contextul inovării tehnologice. Activitatea metodologică este un domeniu în care se experimentează și se aplică inovația în vederea sporirii calității activității bibliotecare. Specificul activității metodologice ține

de prezența aspectelor multifuncționale atât din punct de vedere teoretic, cât și practic. Acestea necesită o cercetare prin prisma dirijării și coordonării rețelelor de biblioteci în Republica Moldova. Printre avantajele cercetării inițiate se numără o orientare mai bună spre activitatea de bibliotecă și servicii de bibliotecă, o capacitate de utilizare mai bună a resurselor, eficiență și inovare tehnologică.

În virtutea cadrului legal existent – *Legea cu privire la biblioteci*, adoptată la 20 iulie 2017 (6), *Regulamentul privind activitatea metodologică în cadrul Sistemului Național de Biblioteci din Republica Moldova*, adoptat la 13 ianuarie 2016 (11) – Biblioteca Națională a Republicii Moldova (BNRM) urmează să-și reorganizeze activitatea ca Centru Metodologic Național în relație cu bibliotecile din Sistemul Național de Biblioteci (SNB), axată pe principiile de bază ale societății cunoașterii și pe valorile democratice europene.

Activitatea metodologică și de specialitate are ca scop sporirea eficienței și a calității activității bibliotecare și are la bază două verigi importante intermediare între politica statului în domeniu și rețeaua de biblioteci din cadrul SNB, coordonate de către centrele biblioteconomice naționale, departamentale și teritoriale (4). În Articolul 19 al *Legii cu privire la biblioteci*, aprobată de către Parlament la 20.07. 2017 și care va intra în vigoare la 18 februarie 2019, este stipulat că: „centrele biblioteconomice sunt stabilite prin *Regulamentul privind activitatea metodologică în cadrul sistemului național de biblioteci,* aprobat de către Ministerul Culturii, și au următoarele funcții de bază: a) asigură coordonarea metodologică a activității bibliotecilor publice; b) organizează formarea profesională continuă a personalului de specialitate; c) colectează și analizează datele statistice oferite de bibliotecile din rețea (6). Unele centre biblioteconomice pot avea și statut de centru de formare profesională continuă dacă întrunesc cerințele stipulate în Regulamentul Centrului biblioteconomic, aprobat de către Ministerul Culturii" [11].

Analiza literaturii de specialitate ne permite să constatăm că activitatea metodologică în biblioteci are un caracter științifico-practic, axat pe inovații și bazat pe managementul schimbării. Teoria schimbării este un aspect fundamental în activitatea metodologică, care orientează domeniul biblioteconomic spre schimbarea dominată de tendințele TIC. În amplul proces de dezvoltare și organizare a serviciilor de bibliotecă, activitatea metodologică, parte componentă a gestiunii rețelelor de biblioteci, are sarcina de a-și direcționa activitatea în așa fel încât să mențină permanent un echilibru între stabilitate și dinamism, între modalități clasice și cele moderne de interacțiune, între funcția tradițională și tendințele inovatoare (8, 12).

Punctul de pornire în abordarea managementului schimbării îl constituie schimbarea care reprezintă „înlocuirea, modificarea, transformarea sau prefacerea în formă și/sau conținut a unui obiect, produs, lucrare, serviciu, activitate sau proces" (4, p. 16).

Gestionarea metodologică include monitorizarea, analiza, cercetarea statistică, evaluarea, planificarea, prognozarea anumitor fenomene biblioteconomice care necesită examinarea aspectelor teoretice în activitatea metodologică. Această funcție asigură funcționalitatea întregului sistem. Urmând acest scop, dirijarea procesului duce la rezultatul dorit manifestat prin teoria schimbării. Oricare proces se poate îndrepta spre rezultatul dorit numai sub influența managerială. Activitatea metodologică, cu siguranță are această influență. În acest context, în cadrul activității metodologice, influența managerială este prezentă, mai ales că această sferă se interconectează cu aspecte din managementul inovațional și managementul schimbării.

În literatura de specialitate se precizează că toate formele și metodele activității metodologice reies din următoarele direcții: 1) Monitoringul metodologic; 2) Oficii de consultanță; 3) Activitatea inovațională; 4) Activitatea de cercetare; 5) Formarea profesională continuă. Formele și metodele aplicate sunt foarte variate, în funcție de biblioteca care le implementează (2, 5, 9).

Integrarea Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova și a bibliotecilor din Sistemul Național de Biblioteci, corelate într-un câmp unitar de interacțiune managerială și de impact strategic, este unul din obiectivele BNRM. În acest context, a fost necesar de a evalua nivelul de coordonare a rețelei de biblioteci specificate după tipurile de centre biblioteconomice: departamentale și teritoriale. Acest aspect va permite Centrului Biblioteconomic Național (BNRM) să scoată în evidență concluzii și constatări care vor contribui la elaborarea unor măsuri de îmbunătățire a activității metodologice în cadrul Sistemului Național de Biblioteci.

După mai multe reorganizări, BNRM are o structură determinată ca centru biblioteconomic național, care cuprinde activitățile de bază de activitate metodologică. Pentru a se încadra în conformitate cu cadrul legal existent BNRM manifestă un interes sporit față de activitatea metodologică coordonată de către Centrele Biblioteconomice Departamentale cât și de Centrele Biblioteconomice Teritoriale. BNRM este preocupată de extinderea coordonării cu Centrele Biblioteconomice Departamentale, fapt ce a fost ignorat în ultimii ani, mai mult axându-se pe coordonarea cu Centrele Biblioteconomice Teritoriale. În acest context în direcția Cercetare și Dezvoltare în Biblioteconomie și Științe ale Informării a fost abordată problema funcționării rețelei de biblioteci publice teritoriale coordonate de către Centrele Biblioteconomice Teritoriale. Această preocupare a apărut în urma aprobării *Strategiei de consolidare și modernizare a rețelei bibliotecilor publice teritoriale 2017-2020* privind implementarea strategiei. În această ordine de idei a fost inițiat studiul: *Evaluarea nivelului de coordonare a rețelei de biblioteci din cadrul Centrelor Biblioteconomice Teritoriale*, care a fost realizat în luna martie 2017 de către Direcția Cercetare și Dezvoltare în Biblioteconomie și Științe ale Informării.

Cel de al doilea studiu, *Evaluarea nivelului de coordonare a rețelei de biblioteci din cadrul Centrelor Biblioteconomice Departamentale*, abordând problema funcționării rețelelor de biblioteci din cadrul Centrelor Biblioteconomice Departamentale, are rolul de a cunoaște și a aborda problemele privind activitatea metodologică pe întreg Sistemul Național de Biblioteci. Studiul menționat a fost realizat în aprilie 2018.

Scopul studiilor menționate – fortificarea relațiilor BNRM cu Centrele Biblioteconomice Departamentale și Centrele Biblioteconomice Teritoriale, precum și reașezarea activității metodologice în conformitate cu noul cadru legal, strategic și de reglementare.

Drept obiective ale studiilor menționăm:

- evaluarea activității metodologice în cadrul Centrelor Biblioteconomice Departamentale și Centrelor Biblioteconomice Teritoriale la etapa actuală
- identificarea problemelor cu care se confruntă Centrele Biblioteconomice Departamentale și Centrele Biblioteconomie Teritoriale în realizarea funcțiilor de activitate metodologică;
- modernizarea activității metodologice în cadrul Sistemului Național de Biblioteci;
- crearea bazei de date a persoanelor responsabile de activitatea metodologică în cadrul Sistemului Național de Biblioteci.

Cercetarea a avut la bază două sondaje de opinii. Primul a fost destinat celor 11 Centre Biblioteconomice Departamentale, stipulate în conformitate cu prevederile Regulamentului privind activitatea metodologică în cadrul Sistemului Național de Biblioteci din Republica Moldova. Pentru cel de-al doilea sondaj, vizând Centrele Biblioteconomice Teritoriale (32 raioane, două municipii și UTAG), a fost utilizat ca instrument de colectare a informațiilor chestionarul administrat online.

Chestionarul pentru Centrele Biblioteconomice Departamentale a inclus 20 de întrebări în formă închisă, deschisă și mixtă. Deoarece scopul studiilor este similar, 17 întrebări au fost repetate în ambele chestionare. Însă pentru Centrele Biblioteconomice Departamentale au fost incluse suplimentar trei întrebări generale în formă deschisă, care s-au bazat pe aspecte ce țin de perspectivele și reorganizarea activității metodologice. Aspectele menționate au adus plusvaloare cercetării și au fost necesare din perspectiva abordării activității metodologice în contextul inovării tehnologice.

Rezultatele studiului: *Evaluarea nivelului de coordonare a rețelei de biblioteci din cadrul Centrelor Biblioteconomice Departamentale*

1. Tipul bibliotecii

Din prima întrebare s-a constatat că Centrele Biblioteconomice Departamentale, care au participat la sondaj, sunt constituite din opt biblioteci din instituțiile de învățământ și două biblioteci specializate.

2. Existența serviciului Dezvoltare în biblioteconomie *(metodic, oficiu consultativ) în structura bibliotecii*

Serviciul metodologic se regăsește în cinci biblioteci:

Biblioteca Republicană Științifică Agricolă a Universității Agrare de Stat din Moldova – *Metodologie. Cercetare. Instruire;*

Biblioteca Științifică „A. Lupan" (Institut) – *Secția Cercetări Bibliologice;*

Biblioteca Științifică a Universității de Stat „Alecu Russo" din Bălți – *Cercetare. Asistență de specialitate;*

Biblioteca Tehnico-Științifică a Universității Tehnice a Moldovei – *Oficiul Asistență metodologică de specialitate;*

Biblioteca Științifică Medicală a Universității de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu" din Republica Moldova – *Secția Cercetare și Asistență Metodologică de Specialitate.*

Din punct de vedere teoretic, termenul „metodologic" predomină și practic mărturisește că există o idee clară ce corespunde cu tendințele moderne ale activității metodologice privind terminologia.

Cinci respondenți au răspuns negativ la această întrebare, printre care menționăm:

- Biblioteca Republicană Tehnico-Științifică a Institutului Național de Cercetări Economice;
- Biblioteca Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice;
- Biblioteca Centrală a Universității de Stat din Moldova;
- Biblioteca Științifică a Academiei de Studii Economice a Moldovei;
- Biblioteca Științifică a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă".

După cele expuse, menționăm că, în conformitate cu regulamentul anterior privind activitatea metodologică, Biblioteca Științifică a Academiei de Studii Economice a Moldovei; Biblioteca Științifică a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă"; Biblioteca Tehnico-Științifică a Universității Tehnice a Moldovei nu erau considerate centre biblioteconomice departamentale. Din acest punct de vedere aceste biblioteci urmează să-și reorganizeze activitatea metodologică.

3. Nivelul de studii al personalului responsabil de activitatea metodologică

Nivelul de studii al personalului responsabil de activitatea metodologică este

în concordanță cu nivelul recomandat în teoria și practica activității metodologice. Din cei 10 respondenți 9 biblioteci dețin personal responsabil de activitatea metodologică cu studii superioare profesionale și o bibliotecă deține personal cu studii superioare /în alte domenii.

4. Enumerați responsabilitățile privind activitatea metodologică realizate în cadrul Bibliotecii Dvs.

Responsabilitățile expuse în chestionar privind activitatea metodologică sunt extrase din Regulamentul privind activitatea metodologică în cadrul SNB. Activitatea privind recepționarea, analiza și sintetizarea informațiilor statistice privind rețeaua de biblioteci respective este o responsabilitate esențială constatată în urma chestionării, deoarece toate cele 10 biblioteci au selectat această responsabilitate. Nouă biblioteci au afirmat că asigură organizatoric și informațional realizarea obiectivelor și sarcinilor formulate de organele administrative; acordă asistență metodologică bibliotecilor din rețea, organizează și participă la activități științifice și culturale. Opt biblioteci au afirmat că elaborează și distribuie publicații metodologice. Asigurarea organizatorică și documentară a formării profesionale continue se realizează în șapte Centre Biblioteconomice Departamentale. Activitatea de cercetare privind realizarea studiilor și cercetărilor specifice activității bibliotecilor din rețea se desfășoară în șase Centre Biblioteconomice Departamentale. În ceea ce privește activitatea inovațională ca aspect al activității metodologice, cinci biblioteci au afirmat că sunt responsabile și realizează această sarcină. În afară de responsabilitățile expuse în chestionar, o bibliotecă a afirmat că în cadrul serviciului de activitate metodologică se organizează vizite în bibliotecile din rețea, acordând consultanță și organizarea procesului de atestare a cadrelor de personal din rețea.

5. Existența Regulamentului de organizare și funcționare a serviciului Dezvoltare în Biblioteconomie

Existența regulamentului de organizare și funcționare a serviciului Dezvoltare în Biblioteconomie în Centrele Biblioteconomice Departamentale se regăsește în patru biblioteci. Șase biblioteci nu dețin regulamentul de organizare și funcționare a serviciului de activitate metodologică.

6. Existența fișei postului pentru personalul responsabil de activitatea metodologică

În ceea ce privește deținerea fișei postului pentru personalul responsabil de activitatea metodologică nouă biblioteci au indicat că dețin. Biblioteca Centrală a Universității de Stat din Moldova nu deține fișa postului pentru personalul responsabil de activitatea metodologică.

7. Enumerați subiectele ședințelor metodologice (5-6 subiecte)

Subiectele specificate în cadrul ședințelor metodologice sunt prezentate în tabelul nr.1.

8. Cum sunt identificate subiectele pentru ședințele metodologice?

Identificarea subiectelor discutate în cadrul ședințelor metodologice din cadrul centrelor biblioteconomice departamentale se stabilesc prin influența următorilor factori:

- Monitorizarea cadrului legislativ în domeniu;
- La solicitarea bibliotecarilor din rețea;
- Prin intermediul chestionarelor;
- Conform programului de activitate și cel strategic al bibliotecii;
- Tendințele de dezvoltare a domeniului biblioteconomic;
- Coordonarea subiectelor cu responsabilii de activitatea bibliotecilor școlare;
- La decizia consiliilor administrative;
- Feedback al bibliotecarilor.

9. Periodicitatea ședințelor metodologice

Periodicitatea ședințelor metodologice în cadrul Centrelor Biblioteconomice Departamentale se practică cel mai frecvent semestrial și alte variante, de această părere sunt trei respondenți. Doi respondenți au afirmat că ședințele metodologice se practică o dată la două luni și trimestrial.

10. Deținеți planul calendaristic al ședințelor metodologice?

Potrivit rezultatelor, șapte centre biblioteconomice departamentale au negat existența planului calendaristic al ședințelor metodologice, iar trei au susținut că ședințele metodologice se desfășoară după un plan calendaristic. Acest fapt denotă că mai multe centre biblioteconomice departamentale organizează ședințele metodologice în mod aleatoriu și nu există o regularitate în ceea ce privește organizarea acestor activități.

11. Selectați cele mai eficiente forme de activitate metodologică implementate în rețeaua Dvs.

Formele de activitate metodologică, expuse în chestionar, sunt variate. Cele mai eficiente forme de activitate metodologică selectate sunt: trainingurile, seminarele, atelierele de lucru. Opt respondenți au selectat schimb de experiență și idei inovaționale, șapte au fost de acord cu publicațiile metodologice și autoinstruirea, șase au menționat realizarea cercetărilor în domeniu, cinci respondenți sunt de părerea că vizitele de documentare și cursurile de formare continuă, patru au selectat webinarele. Oficiile de consultanță și tutorialele au fost selectate de trei respondenți. Doi respondenți consideră că monitoringul metodologic este o formă eficientă și câte un respondent au afirmat conferințele skype și alte variante.

12. Dificultăți în realizarea activității metodologice

Respondenții au fost rugați să specifice dificultățile cu care se confruntă în organizarea activității metodologice. În această ordine de idei menționăm următoarele constatări:

- Comunicare ineficientă cu fondatorii;
- Imposibilitatea deplasării în teritoriu;
- Numărul mic de personal din rețeaua de biblioteci, fapt ce împiedică participarea la întrunirile metodologice;
- Comunicare dificilă în rețea din cauza insuficienței mijloacelor de comunicare (lipsă telefonie staționar, computere, Internet, poștă electronică);
- Lipsa specialiștilor tineri;
- Lipsa personalului de specialitate calificat;
- Resurse financiare limitate pentru realizarea funcțiilor de activitate metodologică;
- Imposibilitatea bibliotecarilor școlari de a participa la cursurile de formare continuă.

13. Necesită reorganizarea activității metodologice?

14. Dacă ați răspuns afirmativ, argumentați de ce?

Transformările ce au loc în toate sferele de activitate nu pot ocoli nici activitatea metodologică. În acest context respondenților le-a fost adresată întrebarea, dacă activitatea metodologică necesită să fie reorganizată. Șase respondenți au răspuns că nu e necesar. Patru respondenți au afirmat că ar fi necesar, argumentând prin faptul că ar fi necesară atribuirea către Centrele Biblioteconomice Departamentale a statutului oficial la nivel înalt, prin Hotărâre de Guvern. Respondenții consideră că ar mai fi foarte stringent coordonarea activității de elaborare a documentelor de organizare și reglementare a proceselor tehnologice. Stabilirea consecutivității la elaborarea în comun a documentelor

Tabelul nr. 1. Subiectele ședințelor metodologice în cadrul Centrelor Biblioteconomice Departamentale

Biblioteconomie Clasificarea Zecimală Universală și aplicarea modificărilor în colecțiile specializate; Evidența colecțiilor de bibliotecă; Verificarea colecțiilor; Elaborarea actelor de reglementare; Fișiere de autoritate; Evidența resurselor electronice; Catalogarea serialelor; Servicii bibliometrice; Analiza bibliometrică; Digitizarea arhivelor; Asigurarea științifico-bibliografică a cercetărilor enciclopedice; Fișa de evaluare a bibliotecilor din școlile profesionale, aprobată de Ministerul Educației; Prezentarea Rezultatelor studiului Biblioteca școlară și directorul școlii; Implicații în elaborarea Regulamentului de organizare și funcționare a bibliotecii școlare; Nomenclatorul proceselor tehnologice; Standardele în domeniu; Diseminarea informațiilor privind sărbătorirea Lunii bibliotecilor școlare; Aprobarea instrucțiunilor tehnologice și metodologice elaborate de bibliotecă; Analiza planurilor și rapoartelor subdiviziunilor bibliotecii; Planificarea activității de bibliotecă; Cultura Informației; Sisteme automatizate de bibliotecă; Management și marketing de bibliotecă; Organizarea și monitorizarea activității bibliotecilor din rețeaua bibliotecilor medicale; Evidența zilnică a activității; Evaluarea bibliotecii; Nomenclatorul proceselor și operațiilor tehnologice.
Legislație Prevederile noii legi cu privire la biblioteci; Utilitatea practică a Regulamentului privind modul de conferire a categoriilor de calificare a personalului din biblioteci; Cadrul legal și normativ.
Formare profesională continuă Diseminarea evenimentelor profesionale de nivel național și internațional.
Dreptul de autor Proprietatea intelectuală & proprietatea industrială: drepturile și obligațiunile inventatorului.
Statistica de bibliotecă Raportul statistic privind activitatea bibliotecii în structura nouă; Indicatorii statistici și de performanță.
Servicii moderne de bibliotecă Servicii moderne în bibliotecile școlare.

tehnologice, implicarea profesioniștilor cu experiență în domeniu în elaborarea documentelor tehnologice, care ar permite realizarea proceselor tehnologice la un nivel mai înalt, fapt ce ar spori calitatea și diversitatea serviciilor și produselor oferite utilizatorilor. Crearea unui sistem național de gestionare și diseminare a inovațiilor, informarea mediului social și profesional despre performanțele bibliotecilor (rețelelor de biblioteci), promovarea inovațiilor și a experiențelor avansate de biblioteci. Un respondent consideră că procesul de reorganizare a activității metodologice în bibliotecile din Republica Moldova deja a demarat la mijlocul anilor '90 și s-a produs în mare măsură. Însă există opinii că unele instituții trec prin reforme, se schimbă fondatorii instituționali și nu țin pasul cu necesitățile domeniului biblioteconomic.

15. Cum credeți care sunt perspectivele dezvoltării activității metodologice?

În opinia respondenților perspectivele dezvoltării activității metodologice sunt următoarele: opt respondenți sunt de acord că activitatea metodologică se va menține și se va dezvolta în continuare. Formele și metodele de activitate metodologică vor evolua odată cu dezvoltarea rapidă a TIC și activitatea inovațională va domina acest domeniu. Șase respondenți consideră că managementul și marketingul de bibliotecă au tangențe cu activitatea metodologică și activitatea de cercetare este specifică acestui domeniu.

16. Sugestii în vederea îmbunătățirii activității metodologice

Sugestiile făcute de către respondenți în vederea îmbunătățirii activității metodologice sunt:

- Restabilirea funcției de metodist în toate Centrele Biblioteconomice Departamentale unde a fost redusă această unitate;
- Îmbunătățirea cadrului de reglementare;
- Elaborarea ghidurilor practice, instrucțiunilor privind procesele tehnologice;
- Utilizarea mai largă a TIC;
- Extinderea colaborării la nivel național în vederea elaborării publicațiilor metodologice, schimbul de experiență și idei inovaționale;
- Dezvoltarea relațiilor cu BNRM;
- Comunicare și cooperare profesională mai eficientă la nivel de rețele și SNB;
- Promovarea și schimbul de experiență a Centrelor Biblioteconomice Departamentale;
- Atestarea bibliotecarilor școlari în Comisiile Centrelor Biblioteconomice Departamentale;
- Elaborarea Regulamentului model al structurilor metodologice (funcții, state);
- Instruirea persoanelor responsabile de activitatea metodologică;
- Perfecționarea sistemului de planificare și raportare;
- Coordonarea realizării proceselor tehnologice;
- Diversificarea metodelor și formelor de consultanță și instruire;
- Coordonarea și gestionarea proceselor inovaționale;
- Organizarea unor activități de instruire pentru responsabilii de activitatea metodologică din Centrele Biblioteconomice Departamentale, din bibliotecile universitare și specializate, a căror activitate diferă de activitatea metodologică din Bibliotecile Publice Teritoriale.

În urma rezultatelor expuse au fost constatate următoarele concluzii:

1. Necesitatea inițierii serviciilor de activitate metodologică în Centrele Biblioteconomice Departamentale unde nu există (cinci centre) este o cerință în procesul de modernizare a activității metodologice și

atribuirea în concordanță cu cadrul legal în vigoare;

2. Serviciile de activitate metodologică existente (patru centre dețin serviciu, un centru deține oficiu de asistență metodologică de specialitate) sunt conceptualizate în corespundere cu terminologia în vigoare;

3. Chiar dacă nu există servicii de activitate metodologică în toate Centrele Biblioteconomice Departamentale, studiul relevă faptul că în nouă Centre Biblioteconomice Departamentale există personal responsabil de activitatea metodologică din care opt dețin studii superioare profesionale;

4. Responsabilitățile privind activitatea metodologică, expuse în chestionar, sunt parte componentă din Regulamentul privind activitatea metodologică în cadrul SNB. Centrele Biblioteconomice Departamentale asigură parțial aceste responsabilități. Toate bibliotecile respondente au menționat că asigură recepționarea, analiza și sintetizarea informațiilor statistice privind rețeaua de biblioteci. Asigurarea organizatorică și informațională privind realizarea obiectivelor și sarcinilor formulate de organele administrative; distribuirea publicațiilor metodologice, formarea profesională continuă, activitatea de cercetare și inovațională se realizează în mai mult din jumătate din bibliotecile chestionate. Acest fapt demonstrează că bibliotecile asigură responsabilitățile activității metodologice;

5. Existența regulamentului de organizare și funcționare a serviciului de activitate metodologică există în patru biblioteci care dețin serviciul de activitate metodologică în structura bibliotecii;

6. Studiul relevă faptul că, din zece biblioteci chestionate, există nouă persoane care asigură activitatea metodologică și dețin fișa postului în conformitate cu competențele necesare;

7. Subiectele abordate în cadrul ședințelor metodologice sunt variate, sunt actuale și reflectă domeniul biblioteconomic în concordanță cu tendințele moderne;

8. Există comunicarea în rețea, deoarece subiectele identificate în cadrul ședințelor metodologice se identifică la solicitarea, chestionarea bibliotecarilor din rețea. Deciziile privind organizarea întrunirilor metodologice se iau în conformitate cu planul de activitate și cu cel strategic, al bibliotecii, la decizia consiliilor administrative, în funcție de tendințele biblioteconomice și modificările privind legislația în domeniu;

9. Periodicitatea întrunirilor metodologice se desfășoară adesea o dată la două luni, trimestrial, semestrial;

10. Mai puțin de jumătate din respondenții chestionați nu dețin un plan calendaristic al ședințelor metodologice;

11. Formele și metodele de activitate metodologică sunt cunoscute și sunt implementate în rețelele de biblioteci;

12. Au fost identificate dificultăți în funcționarea activității metodologice printre care menționăm: comunicarea ineficientă cu fondatorii, insuficiența mijloacelor financiare privind deplasările în teritoriu; comunicare dificilă în rețea din cauza lipsei unui telefon, calculatoare, internet; lipsa specialiștilor tineri etc.;

13. În ceea ce privește necesitatea reorganizării activității metodologice, șase dintre respondenți nu sunt de acord cu aceasta, patru din ei au afirmat că ar fi necesar, argumentând prin faptul că o necesitate stringentă este elaborarea în comun a documentelor tehnologice cu implicarea profesioniștilor cu experiență în domeniu și crearea unui sistem național de gestionare și diseminare a inovațiilor. Aceste aspecte relevă faptul că reorganizarea activității metodologice constă în inovarea domeniului și colaborarea cu bibliotecile din SNB;

14. În opinia respondenților perspectivele activității metodologice este strâns legat de aspectul dezvoltării TIC, activitatea inovațională și de cercetare sunt specifice acestui domeniu și tendințele în management și marketingul de bibliotecă au tangențe comune;

15. Sugestiile privind îmbunătățirea activității metodologice țin de aspectul organizațional și funcțional, comunicare și cooperare mai eficientă la nivel de rețele și SNB, coordonarea și gestionarea proceselor inovaționale, instruirea persoanelor de activitate metodologică etc.

Rezultatele studiului: *Evaluarea nivelului de coordonare a rețelei de biblioteci din cadrul Centrelor Biblioteconomice Teritoriale*

1.Tipul bibliotecii

În conformitate cu prima întrebare din chestionar se deduce că Centrele Biblioteconomice Teritoriale participante la chestionar reprezintă:

- 23 Biblioteci Publice Raionale
- 11 Biblioteci Publice Orășenești
- 2 Biblioteci Municipale.

2. Existența serviciului Dezvoltare în biblioteconomie (metodic, oficiu consultativ) în structura bibliotecii

Potrivit întrebării dacă bibliotecile dețin în structura organizațională serviciul Dezvoltare în Biblioteconomie (metodic, oficiu consultativ), 21 (56,8%) au afirmat de existența serviciului menționat, iar 15 (43,2%) biblioteci nu dețin serviciu privind activitatea metodologică, iar în BM „B.P. Hasdeu" această funcție o exercită departamentele din cadrul instituției. Se constată că unele biblioteci cu statut de bibliotecă orășenească dețin serviciul de activitate metodologică și altele chiar fiind biblioteci raionale nu dețin asemenea serviciu în structura bibliotecii. În tabelul nr. 2. se poate vizualiza lista bibliotecilor privind deținerea serviciului de activitate metodologică.

3. Denumirea serviciului Dezvoltare în biblioteconomie (metodic, oficiu consultativ) din structura bibliotecii

Privitor la terminologia utilizată în denumirea serviciului Dezvoltare în Biblioteconomie, în șapte centre biblioteconomice teritoriale predomină termenul de „Asistență de specialitate", termen specific anilor '90, când au avut loc un șir de reforme în biblioteconomia națională. Șase biblioteci au menționat „serviciu consultativ", respectiv patru biblioteci „Metodologic de specialitate", iar în trei biblioteci predomină termenul „metodic".

4. În cazul lipsei unui serviciu specializat, indicați persoana responsabilă de activitatea metodologică și funcția deținută în cadrul bibliotecii

În cazul lipsei unui serviciu specializat, respondenții au fost rugați să indice persoana responsabilă de activitatea metodologică și funcția deținută în cadrul bibliotecii. Din cele 15 biblioteci care nu dețin serviciu privind activitatea metodologică, reprezentații bibliotecilor au indicat funcțiile bibliotecarilor responsabili de activitatea metodologică. Menționăm că în raioanele: Basarabeasca, Briceni, Călărași, Căușeni, Cimișlia, Dubăsari, Leova, responsabilitatea activității metodologice îi revine directorului bibliotecii; Sângerei și Cahul această sarcină îi revine formatorului și șefului Centrului de Formare, Taraclia și Șoldănești responsabili sunt specialiștii de la secțiile Cultură, Florești, Ocnița, Edineț sunt responsabili șefi de servicii adiacente. Biblioteca Publică Orășenească Ștefan Vodă a afirmat că nu există la etapa actuală persoană responsabilă de activitatea metodologică a bibliotecii.

5. Nivelul de studii al personalului responsabil de activitatea metodologică

Circa jumătate din personalul responsabil de activitatea metodologică 21 (56,8%) au studii superioare personal / profesional, 10 (27%) sunt cu studii supe-

Tabelul nr. 2. Nominalizarea Centrelor Biblioteconomice Teritoriale privind deținerea serviciului Dezvoltare în biblioteconomie în structura bibliotecii

Biblioteci care dețin serviciu Dezvoltare în biblioteconomie	Biblioteci care nu dețin serviciu Dezvoltare în biblioteconomie
1. BPR Anenii Noi	1. BPO Basarabeasca
2. BPR Cantemir	2. BPR Briceni
3. BPO „T. Isac", Criuleni	3. BPR „A. Ciurunga", Cahul
4. BPR Dondușeni	4. BPR „Gr. Vieru", Călărași
5. BPR „Iulian Filip", Drochia	5. BPR Căușeni
6. BPR „M. Eminescu", Fălești	6. BPO Cimișlia
7. BPR „V. Coroban", Glodeni	7. BPR Dubăsari
8. BPR „ÎPS A. Plămădeală", Hâncești	8. BPR Edineț
9. BPR Nisporeni	9. BPO „I. Creangă", Florești
10. BPR „A. Donici", Orhei	10. BPR „V. Matei", Leova
11. BPO Râșcani	11. BPO Ocnița
12. BPR „M. Eminescu", Rezina	12. BPR Sângerei
13. CDI „M. Sadoveanu", Soroca	13. BPO Șoldănești
14. BPR „M. Sadoveanu", Strășeni	14. BPO Ștefan Vodă
15. BPR „V. Alecsandri", Telenești	15. BPR Taraclia
16. BPR „D. Cantemir", Ungheni	16. BM „B.P. Hasdeu", Chișinău, nu există o subdiviziune specială, însă departamentele au funcții metodologice.
17. BM „E. Coșeriu", Bălți	
18. BPR Ceadâr-Lunga	
19. BNRM	
20. BNC „Ion Creangă"	
21. BPO „P. Ștefănucă", Ialoveni	

rioare în alte domenii, trei (5,4%) persoane au studii profesionale tehnice și generale: personal profesional, o persoană cu studii profesionale tehnice și generale / în alte domenii.

6. Enumerați responsabilitățile privind activitatea metodologică

Odată cu modificările ce au avut loc în sistemul de biblioteci publice prin lichidarea postului de bibliotecar responsabil de activitatea metodologică această funcție i-a revenit specialistului de la direcția / secția Cultură, dar în cele 18 raioane menționate mai sus s-a păstrat funcția de bibliotecar responsabil de activitatea metodologică. În raioanele Ștefan Vodă, Edineț, Călărași, Nisporeni, la momentul actual funcția specialistului de la secția / direcția Cultură nu este suplinită deoarece locurile sunt vacante, vacante temporar sau se află în concedii de maternitate. În raionul Orhei nu există unitate în statele de personal ca specialist pe biblioteci. Conform articolului 16, alineatul 3 (c), Autoritățile administrației publice de nivelul al doilea au atribuția de a colecta date statistice de la bibliotecile publice teritoriale din unitatea administrativ-teritorială respectivă, le sintetizează și le prezintă Ministerului Culturii, în formatul solicitat de acesta; atribuție care coincide cu responsabilitățile din Regulamentul privind activitatea metodologică în cadrul Sistemului Național de Biblioteci din Republica Moldova și

care este exercitată în unele biblioteci de bibliotecarul responsabil de activitatea metodologică.

Conform Regulamentului privind activitatea metodologică în cadrul Sistemului Național de Biblioteci din Republica Moldova divizat în două categorii:

1. Responsabilii de activitatea metodologică din biblioteci;

2. Responsabilii de biblioteci de la Direcțiile / Secțiile Cultură.

Aceste rezultate denotă că responsabilii de activitatea metodologică din biblioteci au o implicație mai mare față de responsabilii de biblioteci de la Direcțiile / Secțiile Cultură. După punctajul acumulat, trei responsabilități sunt aproape identice ca implicare și menționăm:

- Monitorizarea implementării și respectarea standardelor în vigoare, a regulamentelor și a altor documente de reglementare în vigoare;
- Efectuarea lucrărilor de analiză și sinteză, referitoare la stadiul dezvoltării resurselor și serviciilor de bibliotecă, corespunderea acestora necesităților membrilor comunității și formularea propunerilor corespunzătoare organelor de decizie;
- Efectuează recepționarea, analiza, sinteza și diseminarea situațiilor statistice privind activitatea bibliotecilor din rețea. Celelalte șapte poziții, după opiniile respondenților, arată implicarea parțială a responsabililor de biblioteci de la direcțiile / secțiile Cultură în activitatea metodologică a bibliotecii.

7. Existența Regulamentului de organizare și funcționare a serviciului Dezvoltare în Biblioteconomie

Existența Regulamentului de organizare și funcționare a serviciului Dezvoltare în Biblioteconomie este disponibilă în 21 de biblioteci, iar în 16 biblioteci nu există astfel de document.

8. Existența fișei postului pentru personalul responsabil de activitatea metodologică

Existența fișei postului pentru personalul responsabil de activitatea metodologică se menține în 26 de biblioteci, însă în 11 biblioteci nu există asemenea document, reprezentând, cerințele pe care trebuie să le îndeplinească responsabilul de activitatea metodologică, precum și condițiile de muncă pentru ca acesta să-și desfășoare în mod normal activitatea.

9. Enumerați subiectele ședințelor metodologice (5-6 subiecte)

Respondenții au fost rugați să enumere subiectele ședințelor metodologice. În tabelul nr. 3 sunt prezentate răspunsurile respondenților clasificate după tematici. Două răspunsuri mai rezervate la acest subiect au scos în evidență faptul că sunt biblioteci în care nu se practică ședințele metodologice și că această atribuție îi revine secției / direcției Cultură.

10. Cum sunt identificate subiectele pentru ședințele metodologice?

Pentru a depista cum se stabilesc subiectele ședințelor metodologice, respondenții au menționat că subiectele ședințelor metodologice sunt identificate prin chestionarea privind evaluarea necesităților bibliotecarilor, prin evaluarea problemelor depistate în cadrul întrunirilor profesionale. O altă metodă este direcționată prin recomandările Programului Național Novateca, Biblioteca Națională a Republicii Moldova, Biblioteca Națională pentru Copii „Ion Creangă", Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu". Subiectele sunt în concordanță cu prioritățile naționale și tendințele internaționale în domeniu.

11. Periodicitatea ședințelor metodologice

Participanții la sondaj au fost rugați să indice periodicitatea ședințelor metodologice. Această informație ne permite să observăm cât de des se practică ședințele

Tabelul nr. 3. Subiectele ședințelor metodologice în cadrul Centrelor Biblioteconomice Teritoriale

Biblioteconomie Recomandări metodice pentru elaborarea programului de activitate pe anul 2017 Prioritățile strategice ale bibliotecilor publice. Repere în ajutorul programării 2017 Modernizarea bibliotecii prin prisma planificării strategice Recomandări în elaborarea Planului lunar atractiv pentru utilizatorii bibliotecii Metodologii interactive de organizare a activităților de bibliotecă Clasificarea CZU – pentru bibliotecarii începători Etica bibliotecarului Elaborarea documentelor de bibliotecă (regulament de activitate, fișa postului) Dezvoltarea competențelor profesionale – pentru bibliotecarii începători Gestiunea și dezvoltarea colecțiilor Ora metodologică on-line (discuții privitor la îndeplinirea corectă a registrelor de bibliotecă) Descrierea bibliografică și aranjarea fondului Metodologia realizării expoziției de bibliotecă în era digitală Elaborarea publicațiilor bibliotecii
Formare profesională continuă Managementul schimbării: realizări și provocări Rolul bibliotecii în era digitală Managementul financiar Bibliotecarul modern – liderul comunității Strategii de schimbare a bibliotecii Activitatea bibliotecilor pe perioada de vacanță (iunie-august) Competențele bibliotecarului modern: tendințe și valori în modernizare Advocacy pentru bibliotecari Personalul de bibliotecă - politici și programe de formare profesională continuă Metodologii moderne de povestire a poveștilor Implicare în organizarea și desfășurarea Concursului Republican „La izvoarele înțelepciunii” Informarea bibliotecarilor despre activitățile de nivel național: Simpozionul Anul Bibliologic, Forumul Managerilor din SNB, Instruiri în cadrul Centrului de Statistică, Centrului de Formare Continuă Implicare în proiecte investiționale – programe de granturi
Statistica de bibliotecă Formarea și dezvoltarea competențelor în domeniul colectării și raportării datelor statistice. Raportarea 6-c, raportarea ORT Dezvoltarea unei istorii de succes Folosirea datelor statistice în promovarea imaginii bibliotecii Activități de advocacy
Managementul calculatorului Instruirea bibliotecarilor privind managementul TI (Instruiri Word, Power Point, crearea și gestionarea unui blog, Movie Maker etc.) Crearea de conținuturi: postări pe bloguri, Facebook (informații, imagini, etc.); postări pe rețele sociale; postere despre evenimente; articole în ziare și reviste; video etc.
Servicii moderne de bibliotecă Dezvoltarea eficientă a Serviciilor Moderne de Bibliotecă prin parteneriate durabile Educație mediatică pentru bibliotecari E-Guvernare Egalitatea de gen – noi oportunități pentru bibliotecile publice

Imaginea bibliotecii în comunitate Eficientizarea proceselor de promovare a bibliotecilor prin intermediul rețelelor sociale Diseminarea succeselor
Parteneriate Fortificarea relațiilor bibliotecii cu APL Activitatea de voluntariat Modalitățile de atragere a partenerilor
Profesia de bibliotecar Concursul bibliotecarul anului

metodologice în rețea și acest aspect contribuie la un dialog profesional necesar în comunitatea bibliotecară.

17 (45,9%) persoane au menționat că ședințele metodologice se organizează lunar, 10 (27%) – o dată la două luni, șase (16,2%) – trimestrial și alte variante au indicat șapte (18,9%) biblioteci.

12. Deținеți planul calendaristic al ședințelor metodologice?

Organizarea ședințelor metodologice are loc după un plan calendaristic, însă nu toate bibliotecile respectă acest principiu. Mai mult de jumătate 29 (78,4%) de biblioteci dețin un plan calendaristic al ședințelor metodologice, iar în opt (21,6%) biblioteci activitățile metodologice nu sunt organizate după un plan stabilit.

13. Dificultăți în realizarea activității metodologice

În ceea ce privește dificultățile în realizarea atribuțiilor metodologice opt biblioteci au afirmat că nu există probleme. Însă majoritatea respondenților au recunoscut că sunt dificultăți în realizarea activității metodologice și au o influență nesatisfăcătoare asupra activităților de bibliotecă. S-au constatat următoarele dificultăți:

- insuficiența întrunirilor metodologice la nivel național;
- fluctuația cadrelor;
- descentralizarea bibliotecilor publice și acordarea statutului de bibliotecă orășenească;
- baza legislativă necesită îmbunătățiri;
- lipsa materialelor metodologice;
- lipsa specialistului responsabil de activitatea metodologică;
- insuficiența mijloacelor financiare privind deplasările în teritoriu;
- unii bibliotecarii sunt mai puțin receptivi la implementarea inovațiilor;
- lipsa personalului calificat în domeniu;
- activitățile de nivel național sunt numai în limba română, este necesar de a fi organizate și în limba rusă pentru vorbitorii de limbă rusă;
- motivație slabă a bibliotecarilor privind insatisfacția legată de salariu.

14. Metode și tehnici de activitate metodologică

Pentru realizarea obiectivelor metodologice un aspect important îl constituie tehnicile și metodele aplicate privind transferul de cunoștințe. Dintre cele mai utilizate metode și tehnici de activitate metodologică, 34 (91,9%) de respondenți au indicat consultațiile, urmate de traininguri – 33 (89,2%), schimb de experiență – 31 (83,8%), seminare – 30 (81,1%), conferințe skype – 27 (73%), ateliere de lucru – 28 (75,7%), vizite de documentare – 23 (62,2%), publicațiile metodologice – 16 (43,2%), tutoriale – patru (10,8%) și alte metode – opt (21,6%).

15. Statutul centrelor de excelență/centrelor de formare

Formarea profesională este o activitate atribuită funcției metodologice. Din centrele regionale de excelență regionale

/de formare inițiate în bibliotecile publice teritoriale datorită Programului Național Novateca, doar șapte sunt incluse în regulamentul de organizare și funcționare a bibliotecii și numai patru sunt reflectate în organigrama bibliotecii, 26 centre de excelență /centre de formare dețin regulamentul de organizare și funcționare, însă acest fapt nu indică integritatea centrelor ca instituții de formare sub aspect organizațional.

16. Sugestii în vederea îmbunătățirii activității metodologice

Sugestiile respondenților în vederea îmbunătățirii activității metodologice au fost următoarele:

- Materiale și recomandări metodologice; elaborarea unui ghid privind activitatea metodologică, elaborarea instrucțiunilor metodologice de către Centrele Naționale – normative, regulamente, fișa postului, modele tip de rapoarte și programe de activitate, strategia de dezvoltare a bibliotecilor mici;
- Vizite mai dese în teritoriu de către specialiștii din bibliotecile naționale;
- Forme și metode noi de activitate metodologică;
- Inițierea unui serviciu privind activitatea metodologică în bibliotecile care nu dețin așa ceva;
- Schimb de experiențe și bune practici la nivel național, internațional;
- Comunicare eficientă privind activitatea metodologică.

În urma rezultatelor Studiului *Evaluarea nivelului de coordonare a rețelei de biblioteci din cadrul Centrelor Biblioteconomice Teritoriale* au fost deduse următoarele:

1. Necesitatea inițierii serviciilor de activitate metodologică în centrele biblioteconomice teritoriale este o cerință în procesul de modernizare a activității metodologice și alinierea în concordanță cu cadrul legal în vigoare. Din cele 37 centre biblioteconomice teritoriale 22 dețin serviciu de activitate metodologică;

2. Serviciile de activitate metodologică existente necesită revizuire în vederea denumirii serviciului în corespundere cu terminologia în vigoare;

3. În bibliotecile unde nu există serviciu de activitate metodologică, funcțiile acesteia revine directorului bibliotecii, în alte biblioteci sunt responsabili specialiștii din cadrul direcțiilor / secțiilor cultură, în unele biblioteci această sarcină revine formatorilor din cadrul centrelor de formare regională / raională;

4. Circa jumătate (21) din personalul responsabil de activitatea metodologică are studii superioare profesional, 10 sunt cu studii superioare în alte domenii, 3 persoane au studii profesionale tehnice și generale profesionale și o persoană cu studii profesionale tehnice și generale / în alte domenii;

5. Responsabilitățile privind activitatea metodologică expuse în chestionar sunt parte componentă din Regulamentul privind activitatea metodologică în cadrul SNB. Centrele Biblioteconomice Teritoriale asigură aceste responsabilități, însă aceste responsabilități le revin și specialiștilor din cadrul direcțiilor / secțiilor cultură;

6. Existența regulamentului de organizare și funcționare a serviciului de activitate metodologică există în 21 de biblioteci, iar în 16 nu există.

7. Studiul relevă faptul că din 37 biblioteci chestionate, există 26 de biblioteci în care persoanele responsabile de activitatea metodologică dețin fișa postului, însă în 11 biblioteci nu există asemenea document;

8. Subiectele abordate în cadrul ședințelor metodologice sunt variate, sunt actuale și reflectă domeniul biblioteconomic

în concordanță cu tendințele moderne. Un accent deosebit se remarcă la subiectele: formarea profesională continuă, managementul calculatorului și servicii moderne de bibliotecă;

9. Subiectele în cadrul ședințelor metodologice sunt identificate la solicitarea, chestionarea bibliotecarilor din rețea. O altă metodă este direcționată prin intermediul recomandărilor Programului Național Novateca, BNRM, BNC „Ion Creangă", BM „B.P. Hasdeu". Subiectele sunt în concordanță cu prioritățile naționale și tendințele internaționale în domeniu;

10. În ceea ce privește periodicitatea întrunirilor metodologice, 17 respondenți au menționat că se desfășoară lunar, 10 – o dată la două luni, șase – trimestrial și șapte respondenți au indicat alte variante;

11. Mai mult din jumătate de respondenți (29) au menționat că dețin un plan calendaristic în ceea ce privește organizarea întrunirilor metodologice, iar opt nu sunt organizate după un plan stabilit;

12. Metodele și tehnicile de activitate metodologică sunt cunoscute și sunt implementate în rețelele de biblioteci publice teritoriale;

13. Centrele de excelență regionale/raionale inițiate în bibliotecile publice teritoriale datorită Programului Național Novateca demonstrează un aspect de schimbare și modernizare în activitatea bibliotecilor publice, însă sunt necesare aspecte legate de organizare și funcționare. Studiul denotă că doar șapte centre sunt incluse în regulamentul de organizare și funcționare a bibliotecii și numai patru sunt reflectate în organigrama bibliotecii, 26 centre de excelență / formare dețin regulamentul de organizare și funcționare;

14. Sugestiile privind îmbunătățirea activității metodologice țin de aspectul organizațional și funcțional, comunicare și cooperare mai eficientă la nivel de rețele și SNB, vizite mai frecvente în teritoriu, model-cadru de regulamente și fișa postului etc.

Rezultatele cercetării contribuie la consolidarea Sistemului Național de Biblioteci prin asigurarea metodologică care reprezintă o formă de corelare, de cooperare, și fortificare a rolului bibliotecilor în societate.

Pe parcursul ultimelor două decenii activitatea metodologică în bibliotecile din Republica Moldova a fost reorganizată și în mare măsură schimbarea s-a produs. Cea mai mare realizare din ultimii ani este adoptarea Legii cu privire la biblioteci la 20 iulie 2017 și aprobarea Regulamentului privind activitatea metodologică din cadrul SNB al Republicii Moldova, la 13 ianuarie 2016. Aceste documente reglementează activitatea metodologică și stipulează clar responsabilitățile și funcțiile activității metodologice. Totuși reducerea unităților de bibliotecar responsabil pentru activitatea metodologică din unele centre biblioteconomice, atât departamentale, cât și teritoriale, precum și faptul că fondatorii nu conștientizează importanța activității metodologice, subminează dezvoltarea SNB.

Studiind tema respectivă s-a observat că modernizarea activității metodologice constă în abordarea a mai multor tendințe în corelație cu necesitățile societății de azi. Activitatea metodologică contribuie la dezvoltarea rețelei de biblioteci prin:

- dezvoltarea parteneriatelor la nivel de rețea
- activități de advocacy
- promovarea bibliotecilor din rețea
- comunicarea instituțională în rețea
- implementarea inovațiilor
- dezvoltarea liderismului.

În vederea modernizării și eficientizării activității metodologice considerăm utile o serie de recomandări, destinate Centrului Biblioteconomic Național (BNRM), Cen-

trelor Biblioteconomice Departamentale și Centrelor Biblioteconomice Teritoriale.

Recomandări pentru BNRM:

- gestionarea profesională eficientă și unitară cu Centrele Biblioteconomice Departamentale și Centrele Biblioteconomice Teritoriale;
- extinderea Sistemului Online de Raportare 6-C pentru tot SNB;
- dezvoltarea platformei informaționale integrate a bibliotecilor din SNB;
- crearea unui laborator național al inovațiilor;
- elaborarea instrucțiunilor privind procesele tehnologice de bibliotecă;
- extinderea colaborării la nivel național în vederea elaborării publicațiilor metodologice;
- organizarea trainingurilor privind activitatea metodologică pentru Centrele Biblioteconomice Departamentale.

Recomandări pentru Centrele Biblioteconomice Departamentale:

- activități de advocacy privind activitatea metodologică în Centrele Biblioteconomice Departamentale în care nu există serviciu metodologic;
- planificarea ședințelor metodologice în programele de activitate ale Centrelor Biblioteconomice Departamentale, deținerea planului calendaristic;
- comunicarea eficientă cu fondatorii bibliotecilor din rețeaua concretă;
- elaborarea cadrului legislativ privind activitatea metodologică în Centrele Biblioteconomice Departamentale.

Recomandări pentru Centrele Biblioteconomice Teritoriale:

- instituirea serviciului „Cercetare și dezvoltare în biblioteconomie" în structura bibliotecilor – centre biblioteconomice, în care nu există. Unificarea și modernizarea denumirii serviciului „Asistență de specialitate" în „Cercetare și dezvoltare în biblioteconomie";
- promovarea și implementarea Regulamentului privind activitatea metodologică în cadrul Sistemului Național de Biblioteci din RM;
- consolidarea relațiilor cu APL (comunicarea eficientă cu specialistul de la secția / direcția Cultură – bibliotecarul responsabil de activitatea metodologică);
- elaborarea cadrului legislativ privind activitatea metodologică în bibliotecile publice teritoriale;
- organizarea ședințelor metodologice într-un mod regulat, orientarea spre utilizarea tehnologiilor informaționale (conferințe Skype, grupuri profesionale pe Facebook);
- elaborarea planului calendaristic trimestrial în vederea organizării ședințelor metodologice;
- includerea în planurile calendaristice a ședințelor metodologice acțiuni ce prevăd prioritățile naționale, activitățile naționale (Festivalul Național al Cărții și Lecturii etc.);
- colaborarea serviciului „Cercetare și Dezvoltare în Biblioteconomie" teritorial cu Centrele de Excelență Regionale / Centrele de Formare din raionul respectiv;
- diseminarea experiențelor și a bunelor practici;
- formarea profesională continuă (participări la cursuri de formare, reuniuni, ateliere profesionale, autoinstruire) a bibliotecarilor responsabili de activitatea metodologică;
- solicitarea la necesitate (deplasări în teritoriu, consultații) a specialiștilor de la BNRM, BNC „Ion Creangă".

Activitatea metodologică este un proces marcat de tehnologii. Bibliologul român prof. Ion Stoica afirmă în una dintre lucrările sale: „Toate dimensiunile existenței sunt marcate tehnologic, fie vizibil, fie tangibil, fie mai puțin evident, în plan secund, dar la fel de important pentru conținutul și calitatea proceselor" (13, p. 61). Valoarea calității proceselor de bibliotecă și a domeniului în general depinde în mare măsură de modernizarea activității metodologice ca aspect de gestiune profesională.

Referințe bibliografice:

1. *Biblioteconomia Moldovei*. Cadru de reglementare. Biblioteca Națională a Republicii Moldova. Chișinău, 1993. 217 p.
2. CORGHENCI, Ludmila. Asistența metodologică în trei niveluri de responsabilitate [online] [Citat 23.11.2017]. Disponibil: https://www.slideshare.net/cdbclub/corghenci-conferinta-nationala-a-managerilor-de-biblioteci-2-dec-2015.
3. CORGHENCI, Ludmila. Centrul de Formare Profesională Continuă în Biblioteconomie și Științe ale Informării: carieră plus. În: *Magazin bibliologic* [online]. 2018, nr. 3-4, p. 14. ISSN 1857-1476. [Citat 02.04.2018]. Disponibil: http://www.bnrm.md/files/publicatii/Magazin-bibliologic2017-3-4.pdf .
4. COTELNIC, A. Inovația ca formă specială de schimbare în organizații. In: Conferința științifică internațională: Strategii și politici de management în economia contemporană: 30-31 martie 2012. Chișinău, 2012, pp. 82-86. ISBN 978-9975-75-596-2.
5. ENACHE, Ionel. Sistemul metodologic. In: Ionel Enache. Managementul bibliotecilor. București: Editura Universității din București, 2012, pp. 157-162. ISBN 978-606-16-0178-3.
6. KULIKOVSKI, Lidia. Inovația în management – responsabilitatea managerilor. Provocări, gânduri și îndemnuri [online] [Citat 25.01.2018]. Disponibil: http://bibliopolis.hasdeu.md/index.php?bpa=1891.
7. LEGEA cu privire la biblioteci: nr 160 din 20.07.2017 [online] [Citat pe 25.01.2018]. Disponibil: http://www.bnrm.md/files/accesDedicat/Lege-cu-privire-la-biblioteci.pdf .
8. OSOIANU, Vera. Activitatea de cercetare și dezvoltare în câmpul biblioteconomic. In: *Biblioteca*. 2014, nr. 12, pp. 357-363. ISSN 1220-3386.
9. OSOIANU, Vera. Asigurarea metodologică și de specialitate a activității bibliotecilor publice: imbold pentru schimbare. În: *Magazin bibliologic*. 2013, nr. 1/4, pp. 177-179. ISSN 1857-1476.
10. OSOIANU, Vera. Sistemul Național de Biblioteci al Republicii Moldova. În: *Magazin bibliologic*. 2007, nr. 2, pp. 83-94. ISSN 1857-1476.
11. Profilul de activitate metodologică [online] [Citat 20.11.2017]. Disponibil: http://www.bnrm.md/files/accesDedicat/Profilul-de-activitate-metodologica.pdf.
12. REGULAMENT privind activitatea metodologică în cadrul Sistemului Național de Biblioteci din Republica Moldova, aprobat 13.01.2016 de către Ministerul Culturii al Republicii Moldova [online] [Citat pe 20.11.2017]. Disponibil: http://cbn.mc.gov.md/sites/default/files/document/attachments/Regulament_activitatea_metodologica_SNB_aprobat_MC.pdf .
13. STOICA, Ion. Sensul schimbării în Universul Infodocumentar. Constanța: Ex Ponto, 2009. 223 p. ISBN 978-973-644-862-1.
14. АКИЛИНА, М. И. Научно-методическая деятельность в библиотечной сфере: современные тенденции. In:

Библиотековедение. 2016, nr. 2, c. 136-144. ISSN 0869-608X.
15. Методическая деятельность в библиотеках [online] [Citat pe 20.11.2017]. Disponibil: https://studopedia.su/10_23505_metodicheskaya-deyatelnost-v-bibliotekah.html.

ROLUL ȘI LOCUL INTELIGENȚEI EMOȚIONALE ÎN EFICIENTIZAREA COMUNICĂRII CU BENEFICIARII SERVICIILOR BIBLIOTECARE

Lilia GAMARȚA,
șef, Filiala „Ștefan cel Mare”

Marii filozofi ai timpurilor antice, Socrate și Platon, considerau că inteligența îi permite omului să înțeleagă ordinea lumii și de a se conduce pe sine însuși.

În majoritatea studiilor, inteligența e echivalată cu abilitățile de cunoaștere, de gândire și se raportă la cât de bine și cât de mult învață și cunoaște un individ. Debutul conceptului de inteligență emoțională are rădăcini încă din anii `20 ai secolului trecut [5, p. 22].

Profesorul american de la Columbia University, Edward Thorndike, identifică, pe lângă inteligența generală, academică, un alt fel de inteligență, definind-o ca „inteligență socială”, care ulterior va fi raportată la inteligența emoțională, aceasta fiind capacitatea de a înțelege și de a acționa iscusit și echilibrat în cadrul relațiilor interpersonale sau interumane [4, p.15].

Deși inteligența este o parte, o latură a personalității, ea intră în interacțiune nu doar cu fiecare dinte celelalte părți sau laturi ale personalității, ci și cu întregul, care este însăși personalitatea. Inteligența este motorul evoluției, generale și individuale, care apare în situațiile vitale ce presupune subordonarea ei unei duble necesități: de a evita ceea ce este vătămător și de a reține ceea ce este bun și util.

Inteligența emoțională ne ajută să ne dăm seama, bazându-ne pe informațiile pe care le-am cules și observațiile pe care le-am făcut, ce anume să schimbăm, cui alegem să ne adresăm atunci când planificăm o schimbare, cum ne adresăm în funcție de ceilalți și care este momentul oportun pentru implementarea schimbării.

Conștientizarea propriilor emoții este un pas important în dezvoltarea comunicării, pentru că ne ajută să recunoaștem reacțiile emoționale ale celor cu care interacționăm și să le gestionăm în mod corespunzător, construind astfel situații de comunicare productive.

Iar identificarea elementelor care ne creează disconforturi majore, a factorilor de stres și a contextelor în care reacționăm impulsiv reprezintă primul pas în demersul de a le aborda calculat, la rece, cu un grad de control ridicat și a ne asigura în acest fel interacțiuni cât mai eficiente.

Deci, inteligența emoțională are un rol foarte important la eficientizarea comunicării în toate domeniile profesionale, sociale, inclusiv în domeniul biblioteconomic cu beneficiarii / utilizatorii bibliotecii.

În trecut, biblioteca avea doar rolul de a păstra și conserva documentele. În prezent, biblioteca își amplifică rolul și funcțiile devenind izvor de cultură și informare a utilizatorilor cu noutățile din toate domeniile.

Astfel, bibliotecarul devine puntea de legătură între bibliotecă și cititor, care nu

poate fi decât un intelectual dinamic și un mare iubitor de carte în templul lecturii (biblioteca), al discursului; în tovărășia celor mai de seamă spirite ale culturii universale – de la îndepărtata antichitate până la ultimii contemporani.

Rolul social al bibliotecii și al bibliotecarilor este să satisfacă nevoia de informații a societății de astăzi, bazată pe cunoștințe și să asigure procesul dezvoltării, condițiile necesare pentru autoafirmarea și autodezvoltarea individuală și socială în lumea contemporană.

Teoretizarea principiilor de dezvoltare a fondurilor de documente ale unei biblioteci nu este o noțiune abstractă, ruptă de realitate, nici un empirism superficial, ci rodul unor cercetări ale intereselor de informare a utilizatorilor.

Interacțiunea bibliotecarului prin intermediul comunicării este un element-cheie spre succes. Pentru ca o comunicare să aibă efect, succes, influență, este importantă și calitatea relațiilor dintre actorii comunicării [3, p.117].

Importanța relației de comunicare între bibliotecar și beneficiarii bibliotecii se manifestă prin modul de a fi, atitudinile și interesele, obișnuințele și stereotipurile, gradul de deschidere, încărcătura afectivă, umorul, agreabilitatea etc.

Calitatea comunicării educaționale are de suferit dacă bibliotecarul prezintă trăsături de personalitate negative, deficiențe comportamentale: fire închisă, susceptibilă și iritabilă, rigiditate, deprimare, exaltare, inconsecvență, violență verbală, resentimente, favoritism etc. Acestea pot determina distorsiuni ale mesajului și pot conduce chiar la blocarea comunicării [2, p. 141].

Adolescenții apreciază în mod deosebit amabilitatea, deschiderea, empatia, capacitatea de a înțelege problemele lor, dorința de a ajuta, stăpânirea de sine (nivel sporit de cultură emoțională) și detestă sarcasmul, spiritul de dominație, ironia mușcătoare [1, p. 103; 9, p. 211].

Grupul de autori M.J. Elias, St.E. Tobias, B.S. Friedlander (2007) consideră că educația bazată pe inteligența emoțională este o nouă paradigmă pentru creșterea copiilor și o abordare realistă și practică a acestui lucru.

Un scop major al acesteia este de a înlătura măcar o mică parte din stres și de a aduce mai multă bucurie în relațiile cu copiii. Este foarte important să fie dezvoltate la copii competențe emoționale și sociale – deprinderile inteligenței emoționale –, pentru că acestea facilitează sănătatea mentală, iar copiii vor fi mai bine pregătiți pentru integrarea socială.

Dezvoltarea intelectuală a beneficiarilor de bibliotecă depinde de climatul socioafectiv în care se formează, dar și de calitatea comunicării educaționale, care trebuie orientată, la ora actuală, spre valorile culturii emoționale.

Nivelul de cultură emoțională al bibliotecarilor este indicatorul calității serviciilor educaționale – factor de stabilitate și progres [1, p. 80].

Eficiența personalității bibliotecarului, în această ordine de idei, depinde de calitatea competențelor emoționale, care au impact direct asupra formării personalității beneficiarilor și, indiscutabil, asupra dezvoltării inteligenței emoționale a acestora.

Menționăm că pentru prevenirea și depășirea dificultăților afective ale bibliotecarului este necesar a dezvolta competențele de comunicare socioemoțională, de gestionare a emoțiilor, ce intensifică încrederea în sine și în ceilalți, acestea fiind cele mai eficiente soluții, deoarece caracterul accentuat al stresului ocupațional al bibliotecarului pune în pericol sănătatea mintală a agenților educației, afectând comunicarea.

1. COJOCARU-BOROZAN, M. Teoria culturii emoționale. Chișinău: UPSC, 2010.
2. MACAVEI, E. Pedagogie. Teoria educației. Vol. I. București: Aramis, 2001.
3. SĂUCAN, D. Specificitatea comunicării didactice în contextul comunicării interumane. In: Competența didactică. Coord. S. MARCUS. București: All, 1999.
4. STEIN, Stiven J., BOOK Howard E. Forța inteligenței emoționale: inteligența emoțională și succesul vostru. București: ALLFA, 2003.
5. THORNDIKE, R.K. „Intelligence and Its Uses". In: *Harper's Magazine 140*, pp. 227-335.

NOTA TEATRALĂ ȘI ELEMENTUL LUDICULUI ÎN SPAȚIILE ȘI SERVICIILE BIBLIOTECII „TÂRGOVIȘTE”

Liliana JUC,
șef, Filiala „Târgoviște”

Unde este mult Spațiu, acolo este și mult Timp, spunea romancierul și eseistul Thomas Mann. Parafrazând, am spune: unde este un spațiu frumos, cu larghețe, ergonomic construit, acolo și timpul se desfășoară frumos. Spațiul este modul în care gândim, de aceea cu multă vigilență și pasiune tratăm componenta bibliotecii moderne, foarte importantă pentru confortul gândului și libertatea mișcării – *spațiul,* care asigură ore bune de învățare, descoperire, loisir, tuturor celor care ne vizitează.

Unul din jocurile frumoase ale spațiului ar fi cel al culorilor. Să vedem care este paleta de culori a Bibliotecii „Târgoviște”: violet, portocaliu, bej și verde. Și ce semnifică fiecare dintre ele?

Culoarea violet, considerată și culoare regală, cu intensa sa putere electro-chimică, este extrem de stimulatoare pentru sistemul nervos, ne hrănește și ne energizează partea superioară a creierului, ajutându-ne să ne extindem orizontul înțelegerii. Această nuanță a fost sursa de inspirație la crearea celor mai frumoase opere de artă.

Bunăoară, celebrul pictor Leonardo Da Vinci susținea că puterea de meditație a ființei umane crește, dacă medităm într-o cameră cu geamuri violete atunci când soarele este la amiază. Compozitorul Wagner obișnuia să compună spirituala sa muzică într-o cameră cu perdele de culoare violet. Așadar, dispunem de un mare stimulator de creativitate, o cortină violet în Spațiul Știință și Tehnologii care-l împodobește și dă splendoare oricărui eveniment.

Acum să trecem la o altă culoare din bibliotecă – portocaliu. Eternă culoare a toamnei, sugestia unor fructe zemoase, întruchiparea vitaminei C, portocaliul aduce

veselie într-o formă reală. Această culoare, după părerea specialiștilor în cromatică, ajută ca proiectele să fie realizate, te scoate din blocaje creative. Aducătoare de optimism și veselie, portocaliul este culoarea distracției, determinării, energiei, ideilor și conceptelor inovatoare și cea mai atractivă culoare pentru toți copiii lumii. Accente portocalii le atestăm în mobilierul rafturilor de cărți, canapelelor.

Verdele este o altă culoare prezentă în tabloul cromatic al Bibliotecii „Târgoviște". Ea ne redă echilibru, contemplare, impresie intensă de prospețime, dar și siguranță, libertate, facilitate pentru activități intelectuale.

Atenție sporită acordăm elementelor ce țin de organizarea spațiilor: iluminarea, confortul, decorul atractiv și relevant. Am efectuat acțiuni de regândire, reamenajare a spațiului de bibliotecă în cadrul evenimentelor: Colocviul *Centenarul Unirii Basarabiei cu România: contextul și semnificația istorică;* Prima oră din anul de studiu 2018 în parteneriat cu Liceul „Dante Alighieri" – *Limba, istoria, pământul sunt cei trei piloni ce țin o națiune*; *Ziua Familiei la bibliotecă*; *Biblioteca modernă pentru Familie*; Programul estival *Vacanța la Biblioteca „Târgoviște";* Spectacolul literar-artistic *Pământul cât e de frumos!* (în cadrul întâlnirii cu scriitorul Ianoș Țurcanu); Spectacolul literar-artistic *În căutarea fericirii pierdute* în baza cărții *În ospeție la Ursulețul Marmi* de Mircea Grecu; Discuție / dezbatere *Cenușă rece* de Mihaela Perciun; Lansare de carte *Copiii basarabeni în Siberia* de Margareta Spânu-Cemortan. La fel, am reorganizat și decorat spațiul pentru desfășurarea eficientă a trainingurilor *Idei și bune practici din Polonia și Lituania; Leadership. Idei și bune practici din Polonia și Lituania* (în urma *Vizitei de studiu a bibliotecarilor din Republica Moldova în Polonia și Lituania* (9-14 aprilie)); workshopurilor *Învățăm să mânuim o păpușă* (serviciul Teatrul de păpuși *„Bibliopicii"*), orelor de poveste (Programul *Să re-auzim povestea)*; atelierelor literare (serviciul *Biblioterapie)*. Tot în acest context, au fost organizate concursurile *Magia sărbătorilor de iarnă*, *A venit primăvara! Regândește Spațiul!* pentru echipa Filialei „Târgoviște", unde fiecare angajat își decorează spațiul.

Elementul jocului și nota teatrală este prezentă și în serviciile și programele bibliotecii, precum *Biblioterapie*, *Bibliopicii, Învățăm să creăm povești digitale, Meșterița*, *Micii europeni*, *Să re-auzim povestea*, *TabCreativ.*

În cazul serviciului *Biblioterapie* ne asumăm responsabilitatea de a crea un spațiu zen. Ne angajăm într-o misiune dificilă, dar cu atât mai plăcută, de a crea un

cadru relevant cărții care este pusă în discuție la unul dintre atelierele literare. Când prestezi un serviciu, care devine cartea de vizită a bibliotecii, ajustarea adecvată a spațiului, crearea unor detalii, sunt vitale expozițiile construite creativ, accesorii, artefacte, toate împreună, motivează, inspiră, creează dispoziție de lucru, or menirea noastră este de a aduce puterea tămăduitoare a cărții. Astfel, cu certitudine susținem că ajustarea spațiului este o componentă a serviciului *Biblioterapie*.

În cadrul serviciului *Bibliopicii,* învățăm jocul cu păpușa, dibăcia mânuirii unei păpuși. Workshopurile *Exerciții de plasticitate a mâinilor, Exerciții de sincronizare, Conducerea păpușii, Conducerea păpușii respectând caracterul personajului, Păpușa sunt eu! Exerciții de dicție* sunt jocuri ale învățării. Toate păpușile Teatrului „Bibliopicii" sunt creații handmade. Am început printr-un joc creând prima păpușă *„ia să văd ce va ieși?".* Am izbutit, am continuat, au urmat a doua, a treia, mai multe. Astăzi, avem o colecție de păpuși. Prin jocul păpușilor de teatru, ne prezentăm biblioteca, cu titlu de argument, povestea digitală *Excursie în bibliotecă*.

Să re-auzim povestea. Jocul, prezent chiar în titlu, este tehnica de lucru, de ilustrare, cimentare a cunoștințelor. Păpușile sunt jucate de noi, noi suntem cei care facem jocul pentru public.

Meșterița – dezvoltăm abilități practice. Parcă ne-am juca de-a croitorașii, de-a designerii, de-a creatorii de modă, de-a păpușarii. Și, din această activitate ludică, ies minunății, adevărate opere de artă. Creăm și perseverăm pentru a avea cel mai util și aducător de valoare serviciu!

Învățăm să creăm povești digitale, Tab Creativ – utilizăm aplicații vesele pe tabletă, tot prin joc.

Serviciul *Învățăm să creăm povești digitale* este un joc de-a regizorul și scenaristul. Familiarizați cu programul de creare și editare video – *Windows Live Movie Maker*; cu programul de înregistrări audio *Audacity*, fiecare poate să-și spună povestea, să devină vedetă peste noapte.

Micii europeni însușesc de o manieră ludică informațiile noi. Universul Europei este descoperit într-un mod interactiv, prin organizarea jocurilor de creativitate: *Cel mai bun ghid turistic*, *Cel mai frumos drapel* etc. Jocul este prezent în activitățile de training, în programele și serviciile noastre. Ne jucăm cu colecția de carte. Volumele sunt expuse ghiduș, romantic, neordinar, animate de creativitate.

Aranjarea altfel a spațiului, pereți divizorii mobili, segmentarea pe arii, combinarea inedită a culorilor, organizarea neordinară a expozițiilor de carte cu obiecte handmade, flori, suveniruri, stofă, accentuarea detaliilor prin ajustarea de artefacte, „premenirea" emblematicei cortine la sezon, regândirea spațiului, integrarea artefactelor în spațiu, constituie modalități de educare nonformală a gustului, creativității și sporirii atractivității Filialei „Târgoviște". Nota teatrală și elementul ludic din spațiile și serviciile bibliotecii sunt pastila noastră de fericire, aceea de a servi comunitatea altfel.

PLĂCEREA LECTURII SF

NEW YORKUL SE PRĂBUȘEȘTE… DOR DE PĂMÂNT!

În a 13 povestire din antologia „Omul ilustrat" de Bradbury, cu titlul „Vizitatorul", asistăm la o „spectaculoasă prăbușire" a lumii… La înălțarea și spulberarea ei. Ni se creează impresia că timp de câteva zeci de minute (cât durează lectura povestirii), toată istoria lumii s-a perindat prin fața ochilor noștri, atât istoria evenimentelor marcante și a marilor personalități, cât și istoria umană, spirituală a lumii. Asistăm la o (r)evoluție a lumii, cu marele semn de întrebare dacă există evoluție pe plan spiritual, al gândirii și al inimii. Am devenit mai buni, mai generoși? Suntem mai aproape sau mai departe de Dumnezeu? Scrisă în 1951, antologia din care prezenta povestire face parte pune în discuție aspecte ale naturii umane care, suntem nevoiți să constatăm, cu regret, nu s-au schimbat prea mult nici astăzi. Discordia, invidia și ura persistă și devin mobil al acțiunilor umane, chiar și în momentele cruciale, când oamenii, spre binele comun, ar trebui să se solidarizeze. Întrucât este o povestire SF, așa cum ne-am obișnuit, ne aflăm pe Marte, însă într-o nouă ipostază. Marte a devenit loc de carantină pentru oamenii cu boli incurabile. Suferința fizică provocată de boală îi mistuie pe exilați până în momentul în care pe Marte sosește un „vizitator", cu reale capacități de a le face muribunzilor viața mai ușoară. „Vizitatorul", pe nume Leonard Mark, are o putere excepțională, putere pe care oamenii de obicei nu cred că vreun pământean ar putea să o posede, considerându-l pe cel care ar pretinde un asemenea lucru ca fiind mai degrabă un șarlatan, așadar – o mare „putere a minții", o putere a minții care face posibil ca lucrurile imaginate de vizitator să apară „fizic", aproape „tangibil" în fața ochiului celui care privește. Și nu este vorba doar de un miraj – cel care beneficiază de puterea acestuia simte efectiv plăcerea, confortul și starea de bine pe care lumea „indusă" cu ajutorul minții lui Leonard Mark le implică. Astfel, vizitatorul face să apară în fața lui Saul (unul dintre suferinzi) orașul New York, apoi un pârâiaș din Mellin Town în care Saul se va simți înotând, acest lucru urmând să-i producă o senzație extrem de reconfortantă…

De un „transfer al gândurilor", de un „miracol al minții" este vorba…

Multe ar putea să facă Mark… Să dea viață lui Racine sau lui Marx, să îl facă pe privitor să asiste la o piesă jucată într-un

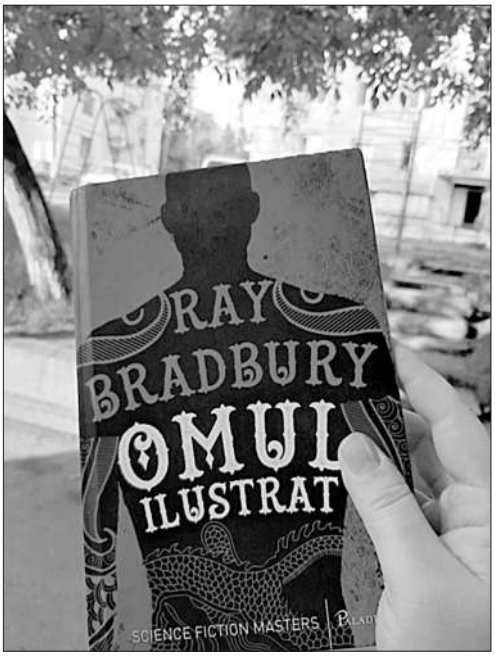

amfiteatru grecesc în anul 31 î. H. Să stea în Partenon sau pe Acropole, să poarte o discuție cu Socrate sau Schopenhauer…

Care este, însă, tragedia? Toți își doresc puterea lui Mark. Se vor lupta între ei și se vor ucide. Sfârșitul este în acest caz previzibil: nu va ieși nimeni învingător. Cu toții vor pierde… Mark va muri și odată cu el se va spulbera și „darul". Vor încerca, cu disperare, să-l imite pe „vizitator", să aducă la realitate, cu puterea minții, orașe și mări, constatând însă că e imposibil…

Ar fi multe de discutat pe marginea acestei povestiri. Cartea conține elemente ale „distopiilor" (cum ar fi distopia pentru copii „Darul lui Jonas", de Lois Lowry, și nu numai). Povestirea poate fi interpretată ca un apel față de lume de a renunța la brutalitate… Într-adevăr, poate e cazul să lăsăm la o parte egoismul și orgoliile când este vorba de a făuri un bine de care am putea beneficia cu toții… Noi, însă, preferăm să construim noi și noi „turnuri Babel".

Muribunzii îi vor săpa mormântul lui Mark, neconștientizând însă faptul că odată cu el se vor prăbuși cu toții.

Să fim mai pașnici, mai blânzi, mai umani… E atât de frumos să admiri.

Elena TARAGAN,
șef sector, Secția studii și cercetări

RĂZBOIUL PAȘNIC. PACEA RĂZBOINICĂ

Continuăm discuțiile despre Ray Bradbury. Astăzi vorbim despre povestirea „Betoniera".

Nu știm dacă, în această povestire, despre „război și pace" este vorba. Nu este vorba de Tolstoi, de o „artă a războiului" a generalului chinez Sun Tzu sau de o „artă a războiului" a lui Machiavelli. Nu e vorba despre tactică și strategie. Este vorba despre un război tăcut care se poartă de la o vreme, un război în care armele de luptă s-au schimbat. Nu s-a gândit oare nimeni cât de „pașnic" poate fi, și este, „banul"? Ne este cunoscut tuturor citatul biblic că „banul e ochiul diavolului", cauza veșnică a discordiei, a dezbinării dintre oameni. Multe voci susțin că războaiele se fac din rațiuni (pur) economice, că religia, rasa, așa-zisele intenții/misiuni „civilizatoare" au fost întotdeauna doar pretextul… Am pornit și purtăm războaie pentru că vrem bogăție, petrol sau aur. Toate sloganele pașnice au fost concepute doar cu scopul de a ascunde adevăratele intenții… N-aș nega acest lucru. La ora actuală însă, suntem martorii unei schimbări de paradigmă, s-a modificat întreaga „filosofie" a războiului, nu mai avem infanteriști sau generali, oamenii nu se mai „omoară între ei", sau, cel puțin, nu așa cum o făceau odată. Schimbarea aceasta s-a produs în ziua în care cineva și-a dat seama că… avem nevoie unii de alții. Cum s-a trecut de la economia „autarhică" (suficientă sieși) la diviziunea muncii și la comerț internațional, culminând într-un vast fenomen al globalizării cu outsourcing-ul lui, așa oamenii au înțeles că au nevoie de alți oameni, oamenii au înțeles că „alți oameni" înseamnă „profit". Nu ne vom ucide, nu ne vom mai măcelări, nu vom mai pierde timp și bani ca să gândim „torturi"… Vom vinde, iar „ura noastră ancestrală" (dacă există și ne caracterizează așa ceva) va lua forma bunăstării. „Dușmanul" va deveni „prieten" în momentul în care va cumpăra săpunul nostru, pantofii și automobilul. Afaceri și iar afaceri. Nu îi vom ucide pe vecinii noștri mai slabi, nici măcar nu le vom impune limba (aceștia o vor învăța de nevoie), vom aplica legile imparțiale ale pieței.

Un alt aspect… Conștiința a fost mereu pusă la încercare. Din momentul în care omul a aruncat asupra celuilalt prima piatră, de la începuturile sale, războiul a fost însoțit de un întreg „sistem filosofic", noțiuni precum vitejie, curaj, devotament față de patrie formându-i fundamentul. Cel care s-ar fi opus înrolării, dezertorul, ar fi fost instantaneu considerat laș, trădător. Și cine și-ar fi asumat o asemenea povară morală? Cine ar fi riscat să fie numit laș și arătat cu degetul? Ei bine, uite astfel s-au format cohortele, cu astfel de „șantaje psihologice", cu astfel de îndoctrinări, cu ridicarea falselor valori la rangul de valori adevărate. Cu toate acestea, minți lucide au existat întotdeauna. În literatură, o atitudine sceptică, de-romantizată, realistă în ceea ce privește războiul găsim la Erich Maria Remarque. Acesta se dovedește un adevărat maestru în demascarea falșilor eroi, a gloriei false și a ipocriziei din spatele sloganelor frumoase. Sau în jurnalele lui Orwell, sau, în trecere, la Fowles. Ori, să ni-l amintim pe Rhett Butler cu fermecătorul său cinism în ceea ce privește eroismul…

Totodată, în această povestire, se pune în discuție literatura și rolul ei. Literatura deschide minți, revelează, formează spiritul critic. De acest lucru s-au temut cei care au ars cărți sau au interzis romane. De adevăr, de luciditate, de independența gândirii.

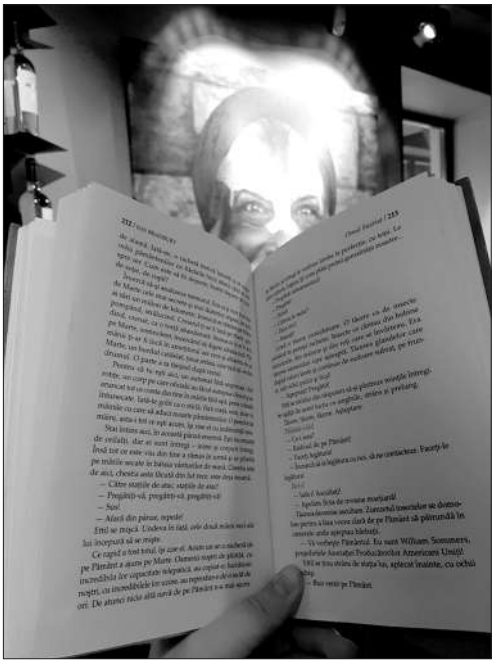

Practic, „Betoniera" vorbește despre lumea noastră, numai că Bradbury mută acțiunea pe Marte, creând un cadru al acțiunii sub forma unui război interplanetar.

Acestei povestiri nu-i lipsește umorul. În cele din urmă, nu există nimic mai pacifist decât umorul… Să nu ne fie teamă de el.

Elena TARAGAN,
șef sector, Secția studii și cercetări

CENTENARUL UNIRII

BUCUREȘTI ȘI CHIȘINĂU

Elena BUTUCEL,
director adjunct,
BM „B.P. Hasdeu"

Două metropole, București și Chișinău, și o singură cultură. Două orașe ce au construit o legătura de înfrățire în timp, prin carte, și întreținută prin intermediul bibliotecilor. Prima inițiativă de colaborare vine din partea Bucureștiului: fondarea unei biblioteci de carte românească la Chișinău, în anul 1990, la inițiativa lui Gheorghe Buluță, pe atunci director al Bibliotecii Metropolitane „Mihail Sadoveanu", sosit la Chișinău în componența delegației Primăriei Municipiului București. Erau primii pași de promovare a valorilor, a culturii naționale și a cititului cu litere latine, după ocupația sovietică, altfel zis – primii pași ai mișcării naționale, anul 1989. Și s-a înfăptuit această idee prin fondarea Bibliotecii „O. Ghibu".

Pe parcursul anilor, s-au desfășurat multe evenimente culturale, ctitorite de aceste două mari instituții: simpozioane, întâlniri cu personalități notorii, lansări și prezentări de carte, întruniri profesionale, cercetări științifice și bibliografice etc., în scopul promovării valorilor naționale. Participanții la aceste evenimente au trăit emoții de bucurie la fiecare întâlnire, s-au unit ca ideal, ca exemplu de luptă pentru limbă, istorie, neam; s-au cunoscut și s-au împrietenit prin cuvânt.

În anul Centenarului Marii Uniri, colaborarea s-a intensificat. Două inițiative pline de semnificație vin din partea bucureștenilor. Prima, de a contribui considerabil la completarea colecției de carte cu cca 20 000 de volume, și cea de a doua, de a organiza o vizită de documentare și culturalizare pentru 40 de bibliotecari de la Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu" din Chișinău.

Lotul de carte primit de la București confirmă promisiunea Primarului General al Bucureștiului, dna Gabriela Firea, cu ocazia vizitei la Chișinău, în februarie 2018. Donația de carte este una foarte generoasă și conține publicații pentru toate categoriile de vârstă, literatură artistică și din alte domenii ale cunoașterii, CD-uri și DVD-uri – pentru toate cele 27 de filiale ale bibliotecii, prioritatea fiind dată filialei „bucureștene" ce poartă numele lui O. Ghibu.

Cea dea doua inițiativă, programul de formare profesională pentru 40 de bibliotecari de la Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu" din Chișinău, a avut drept scop crearea unui spațiu de întâlnire și interacțiune profesională între bibliotecari, spațiu menit să stimuleze schimbul de informații, împărtășirea de experiențe și bune practici, precum și validarea de soluții și proiecte inovatoare pentru comunitate, propuse și implementate de biblioteci, la nivel local, național, dar și internațional.

În perioada 22-29 iulie 2018, bibliotecarii au beneficiat de sesiuni profesionale și ateliere practice susținute de către bibliotecarii de la Biblioteca Metropolitană București, precum și de reprezentanți ai partenerilor bibliotecii. Delegația din Republica Moldova a vizitat mai multe filiale ale Bibliotecii Metropolitane, dar și diverse instituții din capitala României: Parlamentul României, Muzeul Național al Literaturii Române, Muzeul Național al Țăranului Român, Muzeul Național al Satului „Dimi-

trie Gusti", Muzeul Municipiului București, Cimitirul Bellu, Biblioteca Națională a României, Parcul Herestrău.

În prima zi a vizitei, colegii de la București au prezentat serviciile și programele bibliotecii. După care s-a efectuat turul filialelor Bibliotecii Metropolitane București, vizitând Filiala „Dimitrie Cantemir" și „Artoteca". Chiar din start a avut loc un dialog plin de conținut între profesioniștii în domeniu de pe ambele maluri ale Prutului.

Surpriza din a doua jumătate a zilei a constituit-o vizita la Palatul Parlamentului României, grație partenerilor implicați în Proiectul *100 de ani de la Unirea Basarabiei cu România*, o clădire impresionantă prin mărime, arhitectură și luxul din interior. Un lăcaș magnific cu ornamente arhitecturale superbe, cu coloane imense de marmură, candelabre, covoare, draperii. Este o creație românească, considerată cel mai mare edificiu parlamentar din Europa.

Începutul celei de-a doua zile, pentru toți cei încadrați în desfășurarea programului de formare profesională, a fost unul plin și reușit. Dimineața, a avut loc inaugurarea oficială a evenimentului, festivitate moderată de doamna Zvetlana Preoteasa, director general-interimar al instituției-gazdă. Numerosul grup de bibliotecari din Chișinău a fost salutat călduros de către responsabilul Direcției Cultură din cadrul Primăriei Municipiului București, dl Traian Petrescu, președinte al Comisiei pentru programele dedicate Centenarului Unirii. Am fost onorați și de către scriitorul Radu George Serafim, care și-a manifestat bucuria întâlnirii cu atâția promotori ai cărții și lecturii de la Chișinău. Dl deputat Ștefan Alexandru Baisanu a venit tocmai de la Suceava, pentru a cunoaște grupul de bibliotecari de la Chișinău, orașul său de baștină.

Întâlnirea a continuat cu intervenția dnei dr. Mariana Harjevschi, director general al Bibliotecii Municipale „B.P. Hasdeu", care a făcut o prezentare excepțională a bibliotecii noastre, a noilor proiecte care se desfășoară la Chișinău. Programele și serviciile oferite de BM pentru comunitatea chișinăuiană au fost prezentate în continuare de colegele Ana Ostașevschi de la Filiala „Ovidius", Liliana Juc de la Filiala „Târgoviște", Maria Burcovschi de la Filiala „Târgu-Mureș", Taisia Foiu, șef secție „Memoria Chișinăului", Aliona Nosatâi de la Filiala Nicolae Titulescu, prezentări ce au impresionat colegii din București. Dna Marilena Chiriță a rămas surprinsă de activitatea serviciului *BiblioCroitoraș,* prezentat de Aliona Nosatâi, și a donat țesături pentru viitoarele obiecte și modele, care vor fi confecționate în cadrul acestui serviciu.

În a doua jumătate a zilei, am avut o vizită plină de impresii nemaipomenite la Biblioteca pentru Copii „Ion Creangă", filială a Bibliotecii Metropolitane București, situată într-o clădire istorică. Am intrat în atmosfera unor spații bine amenajate care te îmbie la lectură și care oferă multiple servicii pentru bucureșteni.

Și cea de a treia zi, de formare profesională, a fost productivă și cu multe impresii. În cadrul sesiunii *Construim Biblioteca*, coordonată de Alex Axinte de la Asociația BASAR și facilitată de Anca Ivan, Liliana Radu, Marilena Chiriță, bibliotecare la Biblioteca Metropolitană București, ne-au provocat să găsim soluții pentru amenajarea spațiilor și regândirea utilă a spațiilor adiacente bibliotecilor, pentru a fi mai vizibile, mai atractive și pentru a asigura dezvoltarea de noi servicii.

Vizita la Muzeul Național al Țăranului Român și la Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti", unul din cele mai fascinante muzee din București, ne-a lăsat impresii de neuitat, îndeosebi modelele superbe de arhitectură tradițională din toate zonele României. Am cunoscut case tradiționale, diverse instalații, troițe și biserici, am admirat o sumedenie de piese textile, din lemn și din ceramică.

Seara s-a finalizat cu o cină festivă și cu un recital de operă la care au participat dl Aurelian Bădulescu, viceprimar general al Municipiului București, și doamna Zvetlana Preoteasa, director general al Bibliotecii Metropolitane București. Gazdele ne-au oferit un program de muzică clasică interpretată de patru vocaliști de la Opera Română din București – tenorul Daniel Stoica, baritonul Eugen Secobeanu, sopranele Manuela Mocanu și Daniela Rădulescu. Toți acești artiști colaborează cu Biblioteca și susțin adesea concerte pentru cititori.

Și ziua a patra, de formare profesională, a fost intensă și productivă, plină de emoții. În cadrul sesiunii *Biblioteca Transformă*, coordonată de Ioana Crihană, director executiv al Asociației Naționale a Bibliotecarilor și Bibliotecilor Publice din România (ANBPR), și de Claudia Șerbănuță, formator ANBPR, facilitată de Anca Ivan, Liliana Radu, Marilena Chiriță, bibliotecari la BMB, am identificat mesaje de promovare a bibliotecii și a serviciilor moderne în Campania Națională de sensibilizare și de promovare a bibliotecilor.

O surpriză din partea gazdelor a fost organizarea pentru bibliotecarii din Moldova a unui târg de carte, cu participarea a 16 edituri din România, care și-au expus oferta, iar bibliotecarii au făcut cunoștință cu noile apariții editoriale și au identificat titluri interesante, au stabilit contacte și schimb de adrese.

În a doua jumătate a zilei, am vizitat Muzeul Municipiului București, Palatul Șuțu, care este una dintre cele mai vechi reședințe aristocratice din București, unul dintre puținele imobile care au rămas nemodificate de mai bine de 150 de ani și care găzduiește expoziții legate de istoria capitalei române.

În ziua a cincea a programului am fost răsfățați cu o vizită la Biblioteca Națională a României, una dintre cele mai vechi și mai reprezentative colecții, dar care se află azi într-un spațiu modern. Este o clădire gigantică, modernă și atractivă, cu un fond de carte de peste 12 milioane de exemplare și dispune de 14 săli de lectură cu acces pentru toate categoriile de vârstă.

În continuare, am vizitat Arcul de Triumf, care comemorează victoria României în Primul Război Mondial. Bibliotecarii basarabeni s-au ridicat și au coborât pe trepte la înălțimea de 27 de metri, la terasa unde se deschid vederi superbe peste București. La fel de impresionantă a fost și plimbarea prin Parcul Herestrău, cel mai mare parc din București, cu un lac imens și cu o bogată vegetație. Parte componentă a parcului este și Grădina Japoneză, amenajată în cel mai autentic stil japonez. Mici cursuri de apă cu îngrădituri din lemn, deluşoare, podețe arcuite, lanterne japoneze de exterior, un mic lac cu maluri pietruite, o pajiște verde, bine îngrijită, și mulți arbori decorativi.

În finalul zilei, ne-am bucurat de o excursie *City Tour* prin centrul istoric al orașului, pentru a savura arhitectura deosebită, bogată și mixtă a Bucureștiului, cu fântâni foarte diferite.

Acest proiect de vis pentru bibliotecari a fost susținut de Biblioteca Metropolitană București, în parteneriat cu Institutul „Eudoxiu Hurmuzachi" pentru românii de pretutindeni și Primăria Municipiului București, care au investit timp, resurse și suflet pentru noi. Proiectul ne-a oferit noi oportunități de colaborare atât cu Biblioteca Metropolitană, cât și cu Asociația Bibliotecarilor, dar și cu editurile din București; ne-a oferit spațiu de întâlnire și interacțiune profesională între bibliotecari, menit să stimuleze schimbul de informații, împărtășirea de experiențe și bune practici, precum și validarea de soluții și proiecte inovatoare pentru comunitate, propuse și implementate de biblioteci, la nivel local, național și internațional.

Suntem recunoscători și exprimăm și pe această cale mulțumiri celor implicați în Proiectul „100 de ani de la Unirea Basarabiei cu România", pentru acest efort, pentru investiția financiară, dar mai ales pentru cea culturală și spirituală. Programul a întrecut toate așteptările noastre, printr-o organizare excelentă. Cu toții am trăit emoții de neuitat, surprize, vizite, zâmbete, experiențe, colaborări, cunoștințe.

UNIREA BASARABIEI CU ROMÂNIA

(Continuare din nr. 2)

Prof. Ioan POPOIU

După ocuparea Chișinăului, bolșevicii exercitau o veritabilă teroare asupra autorităților legale moldovenești. Astfel, la 6 ianuarie 1918, Nastarum Kaabak a convocat la cartierul său general, Consiliul Directorilor, dar o parte a acestuia, formată din V. Cristi, N. Codreanu, T. Ioncu și Șt. Ciobanu s-a ascuns, iar o altă parte, formată din directorul I. Pelivan, împreună cu deputații din Sfatul Țării, Buruiană, Crihan, Buzdugan, Gafencu, Țanțu ș.a., a reușit să se refugieze la Iași. Însă P. Erhan,

preşedintele Consiliului Directorilor, şi I. Inculeţ, preşedintele Sfatului Ţării, n-au reuşit să scape, arestaţi de bolşevici, ei au fost aduşi în aceeaşi zi (6 ianuarie) la cartierul general al lui Kaabak şi siliţi să expedieze, la Iaşi, următoarea telegramă (nr. 757 din 6 ianuarie): „Protestăm contra introducerii armatelor (trupelor) române pe teritoriul republici moldoveneşti. Cerem în mod categoric oprirea imediată a trimiterii armatelor şi rechemarea neîntârziată a acelor armate, care sunt deja introduse. Introducerea armatelor române în Basarabia ameninţă cu grozăviile războiului civil, care deja a început. Armatele ruse (evacuate din România) trebuie lăsate să treacă libere fără nicio împiedicare". Conţinutul telegramei a fost dictat de bolşevici celor doi, I. Inculeţ şi P. Erhan, prizonierii lor, care au fost siliţi să semneze. Dar evenimentele se precipitau, după pătrunderea armatei române (vezi infra), trupele bolşevice ale lui Kaabak s-au retras din Chişinău, la 13 ianuarie, iar Inculeţ şi Erhan, rămaşi liberi, au părăsit oraşul şi au plecat la Străşeni, pentru întâmpinarea Armatei Române. [46]

Am văzut (vezi supra) că Blocul moldovenesc solicitase ajutorul guvernului român, în seara de 5 ianuarie. După deliberări serioase, la 6/19 ianuarie, guvernul român Brătianu (generalul Iancovescu fiind ministrul de război) a decis să trimită urgent un detaşament de 1000 de oameni (era de fapt un batalion de legionari ardeleni, de numai 850 oameni), cu arme şi mitraliere. Plecat din Kiev cu un tren, el avea ordin să se oprească la Chişinău şi să se pună la dispoziţia guvernului basarabean. În seara aceleiaşi zile, la lăsarea nopţii, ajunşi la destinaţie, în gara Chişinău, trenul este atacat cu mitraliere de trupe bolşevice, iar ardelenii, surprinşi, sunt siliţi să depună armele şi să se predea. Soldaţii ardeleni sunt dezarmaţi de bolşevici, bătuţi, apoi cu uniformele sfâşiate sunt duşi pe străzile oraşului, batjocoriţi şi scuipaţi, o parte a lor au fost eliberaţi ulterior de trupe moldoveneşti.

În urma noului apel, guvernul român a decis să trimită o adevărată armată în Basarabia, alcătuită din două divizii de infanterie şi două de cavalerie, care la 10/23 ianuarie 1918, au trecut Prutul. În Manifestul generalului Prezan, din 12 ianuarie (stil vechi), se arăta: „Sfatul Ţării Moldoveneşti ne-a cerut… să trecem Prutul, ca să aducem rânduială şi linişte în satele şi târgurile voastre, punând la adăpost viaţa şi avutul întregului popor…

Venirea soldaţilor români în Basarabia a supărat mult pe răufăcători (bolşevici)… şi aceşti duşmani… vă spun că românii vin să stăpânească ţara voastră, că ei vin să pună mâna pe pământurile voastre…, să vă răpească drepturile naţionale şi politice câştigate prin revoluţie. Departe de noi gândul acesta! Nu daţi nicio crezare acestor vorbe viclene! Cum v-aţi putea închipui că soldatul român…, tocmai el, să vie astăzi în ţara fraţilor săi ca să-i împiedice de a-şi înfăptui dreptul lor!

… Oastea română nu doreşte altceva decât rânduiala şi liniştea ce aduce, (ca) să vă dea putinţa să vă statorniciţi… slobozeniile voastre… Oastea română nu va obijdui niciun locuitor…, aveţi toată încrederea şi primiţi pe ostaşi cu dragostea frăţească cu care ei vin la voi!". [47]

După ce în ajun, la 12 / 25 ianuarie, erau stabilite primele contacte cu autorităţile moldoveneşti, I. Inculeţ, P. Erhan şi Gh. Pântea, şi s-a dat ultimatum trupelor bolşevice să se retragă peste Nistru (până la 26 ianuarie, ora 12), în seara de 13/26 ianuarie 1918, unităţile Diviziei 11 române (brigăzile 21 şi 22) au intrat în Chişinău, cu muzica în frunte şi cu steagurile tricolore desfăşurate. A doua zi, la 14/27 ianuarie, generalul Broşteanu, comandantul Diviziei 11 şi statul său major şi-au făcut intrarea oficială în Chişinău, iar în seara de 15/28 ianuarie, el a fost invitat la şedinţa solemnă a

Sfatului Țării. Luând cuvântul, președintele I. Inculeț declara: „D-lor deputați, știți prin ce împrejurări grele am trecut și că altele și mai grele ne așteaptă din cauza tulburărilor… D-stră știți că s-au dat explicații cu ce scop au venit trupele române, să păzească drumul de fier și pâinea, alt scop politic nu au, nici n-au avut. Ei (românii) ne-au garantat, împreună cu Franța, că nu urmăresc niciun scop politic. D-l Broșteanu mi-a spus, când i-am ieșit în întâmpinare la Strășeni, că ne garantează toate libertățile. Pe frații noștri (românii), care au venit cu acest scop, îi primim cu brațele deschise și le zicem din toată inima: bine ați venit". [48]

Primit cu căldură, cu aplauze și ovații, generalul Broșteanu a declarat: „… Mulți cetățeni ai republicii sunt cuprinși de bănuieli și frică pentru libertățile lor… Trebuie să vă declar că… scopul intrării armatei române nu era decât: asigurarea pazei depozitelor, transporturilor și a drumurilor de fier. Iată scopul pentru care s-a trimis aici armată, subliniez, singurul scop. Dar, odată cu aceasta…, în toate punctele prin care am trecut…, populația ne mulțumea că poate trăi liniștită… Guvernul român pune la dispoziția d-voastră aceste trupe, care sunt aici pentru a veni în ajutor… Hotărâți-vă viața d-voastră cum credeți și nimeni nu se va amesteca în ea. În organizarea ei, noi nu vă vom împiedica". P. Erhan, prim-director, declara la rândul lui: „Guvernul republicii moldovenești, cu inima deschisă și cu bucurie, întâlnește pe frații români, veniți aici ca să ajute…în luptă cu anarhia. Guvernul republicii…va face totul ca populația să înțeleagă pentru ce ați venit, ca să ne aduceți liniște și ordine. Mulțumim fraților noștri români pentru serviciul ce ni l-au adus… Trăiască poporul român. Trăiască România". [49]

Această idee, a neamestecului în treburile Basarabiei, era subliniată și de primul-ministru Brătianu în telegrama sa, din 11/24 ianuarie 1918, trimisă din Iași generalului Coandă, la Kiev, în care arăta că aceste măsuri de securitate (intrarea trupelor române) „nu înțeleg să împiedice cu nimic autoritatea politică a guvernului Republicii Moldovenești" și că „trupele noastre vor fi la dispoziția sa și (apoi) se vor retrage…". În același timp, pe lângă asigurările date de generalul Broșteanu în Sfatul Țării, Consiliul Directorilor solicita acordarea unei „garanții scrise" din partea miniștrilor (ambasadorilor) Puterilor Aliate, care declarau că „suntem autorizați să vă declarăm oficial că intrarea trupelor române în Basarabia este o măsură pur militară, având ca obiectiv funcționarea normală a spatelui frontului… (iar) intrarea lor nu va avea nicio influență, nici asupra situației politice actuale în Basarabia, nici asupra soartei viitoare a acestei țări" (cf. Nota ministrului Franței la Iași, Saint-Aulaire, către consulul francez la Chișinău, Sarret). [50]

După ocuparea Chișinăului, acțiune desfășurată fără incidente, trupele române s-au îndreptat spre sud-estul Basarabiei, spre Tighina (Bender), ocupată de bolșevici, transformată într-o fortificație întărită, apărată de trupe numeroase, cu artilerie puternică. La 28 ianuarie, încep primele lupte în preajma orașului și, la 4 februarie 1918, Tighina este cucerită împreună cu cetatea și podul de peste Nistru. Un imens material de război cade în mâinile românilor, între care un mare depozit de artilerie (800 tunuri!), adăpostit în cetate, iar bolșevicii, suferind mari pierderi (numeroși morți și răniți), s-au retras peste Nistru, la Tiraspol. Bolșevicii au revenit, dar, la 7 februarie, românii au recucerit orașul și au fixat tricolorul pe vechea cetate medievală. Apoi, trecând Prutul dinspre sud, trupele române au pătruns în sudul Basarabiei, fostul Buceag, ținut locuit de o populație amestecată, bulgari, găgăuzi ș.a. În scurtă vreme, trupele române au pătruns în Cahul (24 ianuarie), Bolgrad (25 ianuarie), Reni (27 ianuarie), Chilia (7 februa-

rie), apoi după lupte serioase, la Vâlcov, pe uscat și pe mare (14-15 februarie), la 8 martie 1918, trupele noastre au pătruns în Cetatea Albă, Basarabia fiind în întregime eliberată. [51]

Atitudinea fermă a guvernului român, care, după semnarea armistițiului, a dezarmat și evacuat din țară unitățile armatei ruse aflate în descompunere, în decembrie 1917, a determinat reacția ostilă a guvernului bolșevic de la Petrograd față de România. Astfel, la 31 decembrie 1917/13 ianuarie 1918, concomitent cu nota ultimativă adresată României, având caracterul unei declarații de război, guvernul bolșevic a decis arestarea ministrului român la Petrograd, C. Diamandy, împreună cu tot personalul diplomatic, și încarcerarea în fortăreața Petropavlovsk. Era un act samavolnic, fără precedent, corpul diplomatic acreditat la Petrograd a înaintat un protest oficial lui Lenin, la 1 ianuarie, iar după două zile, diplomații români au fost eliberați. Dar, în urma intervenției armatei române în Basarabia, la 13/26 ianuarie 1918, guvernul bolșevic a decis ruperea relațiilor diplomatice cu România și confiscarea tezaurului român aflat la Moscova, angajându-se ipocrit „a-l conserva și a-l remite în mâinile poporului român". [52]

Legăturile dintre români au fost exprimate la marcarea zilei de 24 ianuarie, în noul context al luptei pentru unitate național-statală din 1918. Gazeta „România Nouă", de la Chișinău, publica, la 24 ianuarie 1918 (stil vechi), Declarația unui grup de români din toate teritoriile locuite de ei: „Începând cu ziua de astăzi, în care toți românii trebuie să serbeze amintirea celei dintâi uniri, săvârșite la 1859…, noi cei mai jos iscăliți, potrivit punctului nostru de plecare, nu ne mai socotim ca până acum: ardeleni, basarabeni, bucovineni ș.a.m.d., nici numai ca fiii aceluiași popor, ci ca cetățenii aceluiași stat unitar românesc, ca cetățeni ai României nouă a tuturor românilor, cu aceleași datorii față de fiecare parte a ei și cu aceleași drepturi. (…) Fiecare să-și dea seama că mântuirea noastră este numai într-o Românie nouă, a tuturor românilor! Pentru înfăptuirea acestei Românii vom lucra, pentru înfăptuirea ei vom trăi, pentru înfăptuirea ei vom muri, dacă va fi nevoie". Declarația era semnată, între alții, de dr. Onisifor Ghibu, Nicolae Colan, Andrei Oțetea (Transilvania), George Tofan, dr. Ovidiu Țopa (Bucovina), Vasile Harea, Vl. Cazacliu, Al. Văluță (Basarabia), G. Murgoci, P. V. Haneș (Vechiul Regat) și semnături din Macedonia și Serbia. În același sens se exprima, la 24 ianuarie 1918, Comitetul studenților români din Basarabia: „Noi, studenții români din Basarabia, … socotim că mântuirea neamului nostru este numai în unirea tuturor fiilor noștri într-o singură țară. Noi de la străini nu mai așteptăm nimic…, noi vrem o Românie a tuturor românilor" („România Nouă", nr. 8, din 24 ian. 1918). [53]

În cele din urmă, s-a întâmplat ceea ce era inevitabil: după ample dezbateri, la care au participat diverse cercuri, personalități și publicații („Cuvântul Moldovenesc", „Sfatul Țării", „România Nouă"), la 24 ianuarie 1918 (stil vechi), a fost proclamată independența Basarabiei! În Declarația de independență a Sfatului Țării, adoptată în ședință prezidată de Pan Halippa, se arăta textual: „Marea revoluție rusească ne-a scos din întunerecul de robie, în care am trăit atâta amar de vreme, la calea slobozeniei (libertății), dreptății și frăției! (…) Dar vremurile sunt schimbătoare și…, în astfel de împrejurări (când Ucraina, vecina noastră de peste Nistru, s-a proclamat neatârnată), și noi suntem siliți să ne proclamăm, în unire cu voința norodului, Republică democratică moldovenească slobodă, de sine stătătoare și neatârnată, având ea singură dreptul de a-și hotărî soarta în viitor" („Cuvânt Moldovenesc", nr. 10, din 29 ianuarie 1918; „România Nouă", nr. 9, din

27 ianuarie 1918). Declarația Sfatului Țării, de proclamare a independenței Basarabiei, a fost votată în unanimitate, inclusiv de minoritățile naționale, în ședința din 22 ianuarie 1918, dar oficial a fost înscrisă data de 24 ianuarie, pentru semnificația ei simbolică. După instituirea independenței, Sfatul Țării rămânea în continuare puterea legislativă, Consiliul Directorilor se dizolva, puterea executivă trecea asupra unui Consiliu de Miniștri, condus de dr. Daniel Ciugureanu, iar președinte al republicii rămânea I. Inculeț. [54]

Declarația de independență a Basarabiei a fost salutată cu deosebită satisfacție, arătându-se însemnătatea actului, în acțiunea generală de unire, subliniindu-se viitorul națiunilor și rolul conștiinței naționale. La scurt timp după proclamarea independenței, la 31 ianuarie 1918, un grup de oameni de cultură, scriitori, „din România, Ardeal și Bucovina", printre ei personalități prestigioase, au adresat o „Chemare" basarabenilor, în care se aducea „prinosul cuvenit de admirație pentru viteaza noastră armată ce a trecut Prutul" și era salutată „reînnoirea conștiinței naționale a fraților basarabeni". În „Chemare" era subliniată, apoi, necesitatea unei cooperări cât mai strânse în privința cultivării limbii române și a vieții spirituale: „Începând acum o viață nouă …, să ne strângem rândurile și să avem în cugetul nostru, ca pe un odor prețios, gândul că de azi înainte limba și cultura noastră una sunt și nedespărțite". Printre semnatari, se aflau M. Sadoveanu, I. Agârbiceanu, Gh. Ranetti, Ion Minulescu, Radu Rosetti, Ion Petrovici, Mihail Codreanu, Alex. Stamatiad, Ion Pillat, C. Giurescu, Mihail Sorbul, Nichifor Crainic ș.a. („România Nouă", nr. 11, din 1 februarie 1918; „Cuvânt Moldovenesc", nr. 11, din 31 ianuarie 1918). [55]

Asupra tinerei republici neatârnate de la Chișinău se exercitau presiuni, un pericol iminent și grav îl constituiau pretențiile Ucrainei asupra Basarabiei sau a unor părți din aceasta. Astfel, la 15 februarie (stil vechi) 1918, Sovietul din Kiev adresa un ultimatum guvernului român, în care se cerea retragerea în termen de 48 ore a trupelor române, „care au ocupat teritoriul Republicii Federative ruse" (de fapt, Basarabia), în caz contrar aceasta va atrage „deschiderea imediată a unei acțiuni militare viguroase din partea armatei revoluționare ruse (Ucraina). La 21 februarie 1918, guvernul român (primul-ministru Averescu) răspundea ultimatumului ucrainean (semnat de colonelul Muraviev), din 15 februarie, că „trupele române au intrat în Basarabia la cererea formală a guvernului Republicii Moldovenești", scopul exclusiv fiind „garantarea securității depozitelor militare ce le avem în Basarabia… și de a asigura circulația normală pe căile ferate" ale acesteia. Așa stând lucrurile, „atitudinea agresivă a autorităților superioare de la Kiev cu privire la România n-ar putea fi justificată", dar guvernul român își arăta disponibilitatea „de a înlătura neînțelegherile ivite". [56]

Problema Basarabiei s-a complicat foarte mult ca urmare a pretențiilor Ucrainei, acestea reprezentau un pericol real pentru românii dintre Prut și Nistru. La începutul tratativelor de pace de la Buftea-București, guvernul ucrainean, care încheiase deja pace separată cu Puterile Centrale (27 ianuarie 1918), trimitea acestora o notă în care se afirma că „Basarabia, din punct de vedere etnografic, economic și politic, formează o unitate indivizibilă cu teritoriul Ucrainei". Deoarece „chestiunea cui va aparține în viitor Basarabia poate fi obiectul discuției la Conferința de pace de la București, guvernul Ucrainei cere să i se admită să ia parte și el" la această conferință. În această împrejurare, locuitorii Basarabiei s-au convins, încă o dată, de intențiile ucrainene, „fapt care atrage și mai mult spiritele pentru unire", după cum observa

istoricul Şt. Ciobanu. Autoritățile de la Kiev își arogau dreptul de a include și reprezentanți basarabeni în delegația ucraineană, dar refuzau să accepte o delegație separată a Basarabiei independente. Pe de altă parte, ministrul de externe german, Kuhlmann, pe care primul ministru Averescu îl asigura că România dorea să vadă în Republica Moldovenească un stat independent, considera neîntemeiate pretențiile ucrainene. Anterior, în cursul discuțiilor din Consiliul de Coroană, Averescu preciza că acceptarea condițiilor de pace impuse înlesnea unirea Basarabiei, iar Czernin nu ezita să promită ajutor diplomatic în acest sens. Dar România a refuzat să discute problema Basarabiei în cuprinsul tratativelor de pace cu Puterile Centrale, încât chestiunea participării ucrainene la negocieri a fost eliminată. [57]

La întâlnirile cu oamenii politici români de la Iași, delegații basarabeni, președintele I. Inculeț și primul-ministru D. Ciugureanu, au fost informați din nou despre pretențiile Ucrainei de a „reprezenta" interesele Basarabiei la tratativele de la București, dar și asupra poziției guvernului român. În convorbirile cu primul-ministru Averescu, delegației Basarabiei au propus, încă în această fază, unirea, însă generalul, după cum consemna mai târziu Inculeț, „de teamă să nu piardă Dobrogea, în tratativele purtate la Buftea, ne sfătuise să rămânem mai departe ca republică independentă, ca nu cumva nemții să socotească Basarabia, unită cu România, ca o „compensație" pentru Dobrogea, ce o reclamau bulgarii". În acest context, Averescu i-a informat pe liderii (oamenii politici) basarabeni despre pretențiile teritoriale ucrainene, înaintate lui Kuhlmann și Czernin. Se cunoștea faptul că (aceasta explică și poziția lui Averescu), la începutul războiului, Germania promisese României, Basarabia, promisiune reînnoită pe parcursul ostilităților, la care încerca să se asocieze și Austro-Ungaria. Ca o continuare a acestei promisiuni, Germania (nu și Austro-Ungaria, care dorea anexarea unei zone din nordul Basarabiei) s-a opus pretențiilor ucrainene asupra Basarabiei (ca și ale Bulgariei asupra vechii Dobroge) și, practic, a fost de acord cu soluția românească a problemei. [58]

La 16/29 martie 1918, printr-o Notă, Sfatul Țării și guvernul Republicii Moldovenești respingeau hotărât, încă o dată, orice tentativă de încălcare a indivizibilității Basarabiei, teritoriu moldovenesc dintre Nistru, Prut și Marea Neagră, orice pretenții teritoriale ucrainene, inclusiv cele asupra ținuturilor Hotin și Cetatea Albă. Totodată, erau respinse și pretențiile Ucrainei de a lua parte la tratativele de pace de la București, „în legătură cu chestiunile Republicii Moldovenești. La data aceea, respectiv 16 martie, consemna un fruntaș al luptei pentru unire, „s-a confirmat din nou votul din 24 ianuarie, de despărțire de Rusia, de data aceasta sub forma votului de protest contra Ucrainei". O ultimă referire la această problemă, înainte de unire, a avut loc în ședința guvernului de la Iași, din 23 martie 1918, când primul-ministru Ciugureanu menționa din nou amenințările Ucrainei, un pericol pentru integritatea Republicii Moldovenești. [59]

La 5/18 martie1918, se forma guvernul Marghiloman, care a urmărit cu atenție evenimentele din Basarabia și a venit în întâmpinarea lor, contribuind la apropierea momentului unirii. Însă constituirea acestuia a provocat oarecare neliniște în rândul fruntașilor politici basarabeni, datorită poziției Partidului Conservator în problema reformelor înscrise în Constituție. Imediat după numirea în funcție, la 7/20 martie, Marghiloman și-a precizat poziția față de chestiunea reformei agrare, în limitele concepției conservatoare: „Sfatul Țării, după ce deposedase pe proprietari, s-a întors la sentimente mai puțin spo-

liatoare și a fixat reguli de lucru, care nu lasă însă marilor proprietari mijloace să-și cultive moșiile. În ajun, proprietarii, primiți de rege și de mine (ca prim-ministru), propun să se supună legii românești votate la Iași…". În această împrejurare, fiind o problemă delicată, poziția regelui Ferdinand a fost de natură să limpezească lucrurile; astfel, într-o scrisoare din 17/30 martie 1918, el observa că „împrejurări vitrege au împiedicat până acum Parlamentul să desăvârșească reformele constituționale", dar „astăzi, când vitejii noștri ostași, care cu atâtea jertfe și atâta sânge au apărat pământul strămoșesc, se întorc la căminele lor, voiesc… ca ei să se bucure fără întârziere de foloasele pe care le asigură principiile sancționate de Mine în Constituție (20 iulie 1917– n.n.)". Scrisoarea, publicată în presă la un de la Proclamația regelui, era menită să liniștească spiritele în rândul țăranilor, a celor din Basarabia îndeosebi. [60]

După proclamarea independenței Basarabiei, „chestiunea unirii se pune pe teren practic", „pentru toată lumea era evident că Republica Moldovenească nu poate să rămână independentă. Populația era pregătită pentru acest act, se aștepta numai momentul oportun". Fiecare om cu judecată își dădea seama că proclamarea independenței „era un expedient vremelnic, până la rezolvarea definitivă a problemei basarabene". Revoluția democratică din februarie 1917 proclamase libertatea națională, dreptul popoarelor la autodeterminare, iar aceste principii deschideau Basarabiei drumul spre unirea cu România. Autodeterminarea românilor din Basarabia „putea să se orienteze numai spre unirea cu România". Existența unui stat independent al Basarabiei ar fi fost „o aberație", o „iluzie irealizabilă" (ibidem). Despotismul (imperialismul) bolșevic, care amenința independența Poloniei, Ucrainei, Gruziei etc., încălcând cele mai sfinte principii ale revoluției, ar fi fost o amenințare perpetuă pentru Republica Moldovenească", după cum Ucraina, ca stat independent, „ar fi prezentat același pericol pentru Basarabia". [61]

Ideea unirii începe să pătrundă în conștiința românilor basarabeni, în toamna lui 1917, când se produce descompunerea imperiului și amplificarea anarhiei. Intrarea armatei române în Basarabia, odată cu liniștea, aduce și libertatea manifestărilor cu caracter național, conștiința națională nu mai este stânjenită de nimic și „ideea unirii începe să se discute la lumina zilei". De-aici înainte, problema unirii devine o chestiune la ordinea zilei, ea se discută în presă, în „Cuvânt Moldovenesc", „Sfatul Țării", „România nouă", ziare care fac propagandă pentru unire, și în toate cercurile moldovenești. În aceste luni, se face o propagandă vie printre soldați și țărani, de către tineri și de reprezentanții Blocului moldovenesc din Sfatul Țării. Multe organizații naționale și obștești adoptă moțiuni, prin care cer unirea Basarabiei cu România. Astfel, la 16 ianuarie 1918, Comitetul studenților moldoveni din Basarabia adresa o chemare, în care se pronunța pentru unire, încheind cu aceste cuvinte: „Trăiască libertatea și unirea tuturor românilor". La 24 ianuarie, Comitetul studenților revenea cu un manifest, în care se spunea: „Noi socotim că mântuirea neamului nostru este în unirea tuturor fiilor noștri într-o singură țară". La 2 februarie 1918, Corpul didactic din ținutul Chișinău adopta o Declarație, în care se enunța ideea unirii: „…la serbarea unirii întregului neam românesc vom putea striga cu cea mai mare însuflețire: trăiască România, mama tuturor românilor!". [62]

Cele mai semnificative moțiuni de unire provin din partea adunărilor unor zemstve, alese prin vot universal, astfel, la 2 martie, un grup de 18 țărani, din Bălți, membri ai zemstvei, propuneau să se pună „la glăsuire (la vot) dorința

noastră arătată mai la vale, de a ne uni cu țara noastră mamă: România". Apoi, la 3 martie 1918, adunarea generală a zemstvei din Bălți vota în unanimitate următoarea moțiune: „Proclamăm astăzi în mod solemn, în fața lui Dumnezeu și a lumii întregi, că cerem unirea Basarabiei cu Regatul României". Mai mult, zemstva din Bălți făcea apel la toate adunările din Basarabia, „să se unească prin votul lor la moțiunea noastră", de menționat că printre cele 102 semnături, aflăm și pe acelea ale unor minoritari, ruși, evrei, polonezi. O moțiune asemănătoare vota, la 13 martie 1918, adunarea zemstvei din județul Soroca și uniunea proprietarilor, moțiune acoperită cu numeroase semnături. Pe de altă parte, în ședința Sfatului Țării, din 16 martie 1918, deputații minoritari interpelau guvernul în legătură cu manifestările de la Bălți și Soroca, Orhei, cerând arestarea celor care au votat moțiunea pentru unire. Guvernul a fost nevoit să interzică zemstvelor adoptarea unor asemenea hotărâri, care sunt numai de competența Sfatului Țării. [63]

În ciuda reacției unor elemente minoritare și a pretențiilor teritoriale ucrainene, curentul național care se pronunța pentru unire era de nestăvilit (vezi supra). La 1 martie 1918, a avut loc întâlnirea delegaților basarabeni, I. Inculeț și D. Ciugureanu, cu oameni de cultură, academicieni, profesori universitari aflați la Iași. Din partea Academiei Române, delegații au fost salutați de Petru Poni, care a precizat că „deviza adunării ce o vedeți azi este „prin știință spre patrie", exprimând speranța că știința românească va fi împărtășită nestingherit și de frații din Basarabia. Dr. Bacaloglu, din partea Societății de Medici și Naturaliști, era optimist în privința mișcării naționale basarabene: „Dacă azi nori negri se îngrămădesc înspre apus (pierderea Carpaților – n.n.), dinspre Basarabia se ivește o geană de lumină". Cei doi delegați, primiți cu deosebită căldură, au prezentat situația din Basarabia, activitatea Sfatului Țării, exprimând încrederea în reușită. Ciugureanu declara textual: „Suntem tineri, nu avem experiența și priceperea ce se cer pentru împrejurări atât de mari. Cu ajutorul larg ce-l găsim la dumneavoastră, nu ne îndoim că vom ajunge acolo unde fiecare român dorește și că Republica Moldovenească va juca un rol mare și frumos". N. Iorga, prezent la întâlnire, spunea: „Ați venit la o mare durere a noastră și ne-ați adus o mare mângâiere".[64]

Contactele liderilor basarabeni cu factorii politici de la Iași deveneau tot mai intense și mai apropiate, opinia publică românească fiind pregătită pentru unirea Basarabiei. Pan Halippa, vicepreședintele Sfatului Țării, într-o convorbire cu un corespondent de presă, la Iași, respingea din nou pretențiile Radei ucrainene, făcând referire și la dorința moldovenilor (românilor) de peste Nistru, care, la Congresul de la Tiraspol, evocau aspirația lor „de a fi una cu frații lor din Basarabia". Să precizăm că încă la 17-18 decembrie 1917, la Tiraspol, s-au desfășurat lucrările Congresului românilor transnistreni, erau reprezentate 20 de localități din județele Tiraspol și Balta, fiind prezenți soldați din garnizoana locală, membrii adunării zemstvei, ai învățătorilor și ziariștilor, precum și o delegație a Sfatului Țării, din care făcea parte și Pan Halippa. Participanții au cerut unirea românilor de pe ambele maluri ale Nistrului, urmând ca hotărârea definitivă să fie luată într-o viitoare adunare cu o reprezentare mai largă. Congresul a decis, desemnarea delegaților pentru alegerile în parlamentul Ucrainei, printre ei se aflau Șt. Bulat și T. Jalbă, fruntași ai mișcării de renaștere națională. Spre sfârșitul lui 1917, mișcarea națională din Transnistria cuprinsese diverse straturi sociale, însă evoluția contradictorie a evenimentelor a dus la complicarea situației din zonă. [65]

Partidul Național Moldovenesc, care promova o atitudine pro-unionistă explicită, desfășura o activitate intensă, pentru a-și extinde influența și a face cunoscută poziția față de unirea Basarabiei. În cursul unor dezbateri aprinse, s-au limpezit căile acțiunii unioniste, prin propagandă directă sau prin presă, prin publicațiile „Cuvânt Moldovenesc", „Sfatul Țării", „România Nouă" ș.a. Prin numeroase articole, scrisori, telegrame, manifeste, procese-verbale, anunțuri s-a urmărit trezirea conștiințelor și mobilizarea energiilor. [66]

În acele zile, din martie 1918, s-a discutat modalitatea concretă de înfăptuire a unirii Basarabiei, adoptându-se soluția deliberării în Sfatul Țării, iar guvernul român urma să accepte solicitarea de unire și să-și expună poziția oficială după exprimarea votului în parlamentul de la Chișinău. În cadrul ședinței guvernului român de la Iași, din 23 martie 1918, la care au luat parte și I. Inculeț, D. Ciugureanu și C. Stere, s-a hotărât plecarea acestora la Chișinău, pentru a pregăti lucrările Sfatului Țării, care avea să se pronunțe asupra unirii Basarabiei. Sosirea lui Constantin Stere la Chișinău, la 24 martie (stil vechi) a fost întâmpinată cu bucurie și entuziasm: „Cu sosirea lui, atmosfera apăsătoare de griji zilnice, combinații, ambiții, mici uri, lupte de culise… s-a curățit pentru moment, s-a înseninat, s-a însănătoșit… Într-o serie de convorbiri, conferințe, discuții, interviuri, discursuri, toasturi, chestiunea unirii repede s-a pus pe bazele ei istorice, naționale și morale a dreptului de viață politică și culturală națională a moldovenilor…". La 26 martie, sosea la Chișinău și primul-ministru Al. Marghiloman. [67]

La 27 martie/9 aprilie 1918, o zi care avea să intre în istorie, a avut loc ședința Sfatului Țării, care urma să adopte o importantă decizie. Ședința s-a deschis după-amiază, la orele 16 și 15 minute, sub președinția lui I. Inculeț, în prezența membrilor Prezidiului (P. Halippa, I. Buzdugan ș.a.), fiind de față membrii guvernului moldovenesc, C. Stere, primul-ministru român Al. Marghiloman, însoțit de T. Hârjeu, ministrul de război, și suita sa. În deschiderea lucrărilor Sfatului Țării, I. Inculeț a declarat: „Ședința de astăzi, domnilor deputați, va fi o ședință istorică pentru națiunea noastră, pentru poporul nostru. Noi trebuie să depunem toate silințele ca să ieșim cu cinste în acest moment istoric". A urmat la cuvânt, la invitația președintelui Inculeț, primul-ministru Al. Marghiloman, care a precizat condițiile interne și externe ale momentului, apoi, în numele guvernului, a făcut o declarație de respectare a drepturilor și libertăților Basarabiei: „Marea și sfânta problemă…, a unirei Basarabiei la sânul patriei mame, a României, a fost pusă pentru prima dată la ordinea zilei în toate dimensiunile ei, în ziua proclamării independenței Republicii Moldovenești; iar în timpurile de față această problemă este scoasă la iveală și mai pronunțat mulțumită mersului istoric al lucrurilor și însuși Sfatului Țării". [68]

Apoi Marghiloman a dat citire declarației guvernului român: „Unirea Basarabiei cu România trebuie să se facă cu condițiunea păstrării particularităților locale ale acestei țări", urmând ca Sfatul Țării să se ocupe de „rezolvarea chestiunii agrare potrivit cu nevoile poporului". Basarabia își păstrează autonomia provincială, având Sfatul său, un organism executiv și administrația proprie. După unirea Basarabiei cu patria-mamă, în guvernul și parlamentul țării vor intra reprezentanți ai provinciei, se va convoca apoi adunarea constituantă, în care vor intra, proporțional cu populația, și reprezentanții Basarabiei, „pentru a introduce în Constituție, de comun acord, principiile și garanțiile arătate mai sus". După această declarație, primul ministru și suita au părăsit sala, pentru ca deputații Sfatului să poată delibera ne-

stânjeniți. În continuare, la propunerea deputatului Cijevschi, din partea Blocului moldovenesc, a fost cooptat în Sfatul Țării, C. Stere, pentru meritele „luptătorului politic și profesorului savant basarabean". Acesta a rostit un discurs impresionant, arătând: „Astăzi noi trebuie să hotărâm ceea ce va avea o importanță hotărâtoare, extraordinară, asupra soartei viitoare a poporului nostru… Nimeni, în afară de noi, n-are dreptul să vorbească și să hotărască ceva în numele poporului Basarabiei".[69]

În continuare, I. Buzdugan, secretarul Sfatului Țării, dă citire declarației Blocului moldovenesc referitoare la unirea Basarabiei cu România, arătând: „În numele Blocului moldovenesc, care întotdeauna a fost straja intereselor poporului moldovenesc, apărând cu râvnă drepturile lui…, dau citire următoarei declarații" (vezi infra), după care, aceeași declarație, a fost citită în limba rusă de deputatul Cijevschi. Au vorbit apoi deputatul V. Țiganco, în numele Fracțiunii țărănești, R. von Lesch, în numele populației germane, C. Misircov, reprezentantul bulgaro-găgăuzilor, A. Osmolovschi, delegatul ucrainenilor, A. F. Greculov, din partea Ligii culturale rusești, I. Krivorukov, în numele muncitorilor, care au declarat că se vor abține de la vot, arătând că nu au împuternicirea necesară, că trebuie așteptată hotărârea viitoarei Constituante a republicii sau rezultatul unui referendum. O excepție a reprezentat-o poziția lui F. Dudkiewicz, care a declarat că, „în numele poporului polonez, susțin în întregime unirea Basarabiei cu România, cum aceasta o doresc moldovenii, locuitorii autohtoni ai acestei țări". După o pauză, deputatul T. Bârcă a prezentat declarația unei părți din Fracțiunea țărănească, în care se arăta că „…în această zi măreață și sfântă pentru națiunea noastră, ne-am hotărât să ne unim cu toți moldovenii din Sfatul Țării, pentru înfăptuirea unirii noastre cu frații de sânge din România".[70]

Sfatul Țării, însușindu-și rezoluția Blocului moldovenesc, a adoptat Declarația de unire a Basarabiei cu România: „În numele poporului Basarabiei, Sfatul Țării declară: Republica democratică Moldovenească (Basarabia), în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Marea Neagră și vechile granițe cu Austria, ruptă de Rusia acum o sută și mai bine de ani din trupul vechii Moldove, în puterea dreptului istoric și a dreptului de neam, pe baza principiului că noroadele singure să-și hotărască soarta lor, de azi înainte și pentru totdeauna se unește cu mama sa România.

Această unire se face pe următoarele baze (11): 1. Sfatul Țării actual își continuă activitatea, pentru realizarea reformei agrare; 2. Basarabia își păstrează autonomia provincială, cu sfat, organ împlinitor (executiv) și administrație proprie; 3. Competența Sfatului Țării: votarea bugetelor locale, controlul zemstvelor și numirea funcționarilor publici; 4. Recrutarea armatei pe baze teritoriale; 5. Legile existente și organizarea locală rămân în vigoare; 6. Respectarea drepturilor minorităților; 7. Doi reprezentanți ai Basarabiei vor intra în guvernul român; 8. Basarabia va avea deputații săi în parlamentul român, proporțional cu populația; 9. Toate alegerile din Basarabia se vor face pe baza votului universal; 10. Libertățile cetățenești vor fi garantate prin constituție; 11. Toate încălcările de legi, săvârșite din motive politice, sunt amnistiate. Aceste drepturi și libertăți vor fi înscrise în constituție. Trăiască unirea Basarabiei cu România dea pururea și totdeauna" („Cuvânt Moldovenesc", nr. 30, din 1 aprilie 1918). [71]

Ajungându-se apoi la momentul votării, în numele Blocului moldovenesc, Cijevschi propune vot nominal și deschis, iar Țiganco și alții au cerut vot secret. Cerând cuvântul, I. Buzdugan a pledat pentru vot deschis și a declarat: „…țara noastră și toată lumea să știe că noi românii basa-

rabeni…dorim unirea cu fraţii noştri de peste Prut… Să ştie toată lumea, că noi vroim unirea tuturor românilor, de partea aceasta a Prutului şi de cealaltă a Carpaţilor, într-o Românie Mare, una şi nedespărţită. (…) Noi suntem chemaţi să înfăptuim cel mai revoluţionar act, în istoria poporului nostru…, să votăm pentru unirea Basarabiei cu România. (…) Fiţi tari şi îndepliniţi-vă datoria, fiindcă ceasul unirii a sunat. Vă chem pe toţi să votaţi cu îndrăzneală şi deschis, ca istoria să fixeze pentru totdeauna numele tuturor fiilor adevăraţi ai poporului nostru moldovenesc, care au votat pentru unirea tuturor românilor, a viitoarei Românii Mari". Majoritatea deputaţilor s-au pronunţat pentru votul deschis (82 contra 27). S-a trecut apoi la votarea propriu-zisă a rezoluţiei de unire propuse de Blocul moldovenesc („În numele poporului Basarabiei…"), rezultatul votului fiind: 86 voturi pentru (unire), trei contra şi 36 de abţineri, 13 deputaţi au fost absenţi. Anunţând rezultatul votului, preşedintele I. Inculeţ a exclamat: „Trăiască unirea cu România mamă", iar sala a reacţionat: „Vivat! Trăiască România!". [72]

Rezultatul votului este adus imediat la cunoştinţa primului-ministru Marghiloman, care a revenit în sală şi a rostit o scurtă alocuţiune: „În numele poporului român şi al regelui Ferdinand, iau act cu mândrie de declaraţia…pentru unire şi declar că Basarabia este de acum unită pe vecie cu România, una şi nedespărţită". Apoi, întreaga asistenţă merge in corpore la Catedrală, unde, la ora 8 seara, este oficiat un Te Deum, de către arhimandritul Gurie şi clerul mitropolitan, urmat de serbări, banchete, felicitări. Regele Ferdinand, care se afla la Bârlad, înştiinţat telegrafic de primul ministru, a adresat o telegramă lui I. Inculeţ şi D. Ciugureanu: „Cu adâncă emoţiune şi cu inima plină de bucurie, am primit ştirea despre importantul act ce s-a săvârşit la Chişinău. Sentimentul naţional ce se deşteptase atât de puternic în inimile moldovenilor de dincolo de Prut a primit, prin votul înălţător al Sfatului Ţării, o solemnă afirmare. Un vis frumos s-a înfăptuit. (…) Aduc prinosul Meu de calde mulţumiri Domniilor Voastre şi Sfatului Ţării, ale cărui patriotice sforţări au fost încoronate de succes".[73]

După votarea unirii, o delegaţie a Basarabiei, alcătuită din I. Inculeţ, D. Ciugureanu, Pan. Halippa, C. Stere, T. Ioncu, arh. Gurie ş.a., a sosit la Iaşi, la 30 martie 1918, pentru a înmâna guvernului şi regelui Actul Unirii. În dejunul oficial de la Palat, dat în cinstea delegaţiei, regele Ferdinand, urându-le bun venit, spunea că unirea Basarabiei reprezintă „înfăptuirea unui vis care de mult zăcea în inimile tuturor românilor de dincolo şi de dincoace de apele Prutului (…) V-aţi alipit în timpuri grele pentru Ţara-Mamă, ca un copil tânăr, însă cu inima adevărat românească. Salutăm în voi o parte frumoasă a unui vis care niciodată nu se va şterge…". În răspunsul său, I. Inculeţ îşi exprima satisfacţia pentru înfăptuirea unirii, amintind, în context, necesitatea introducerii reformelor, a celei agrare îndeosebi. Iaşul, „cufundat în tristeţe, după pacea înrobitoare de la Bucureşti, îşi uita pentru o clipă durerea…, iar lacrămile de jale se amestecau cu cele de bucurie". La 3/16 aprilie 1918, I. Inculeţ şi D. Ciugureanu erau desemnaţi miniştri în guvernul României, preşedinte al Sfatului Ţării era ales C. Stere, iar în fruntea Consiliului de directori basarabean era desemnat Petre Cazacu. Ulterior, la 9/22 aprilie 1918, prin decret regal, regele Ferdinand a promulgat Actul Unirii Basarabiei cu România. În noiembrie, Sfatul Ţării, având ca preşedinte pe Pan. Halippa, în locul lui C. Stere, demisionat, a hotărât, la 27 noiembrie/10 decembrie 1918, că „Basarabia renunţă la condiţiunile de unire…, fiind încredinţată că, în România tuturor românilor, regimul curat democratic este asigurat pe viitor…

și declară unirea necondiționată a Basarabiei cu România-Mamă. [74]

Referințe:

46. CAZACU, P., op. cit., p. 270; Unirea Basarabiei. Documente, pp. 139-140.

47. Unirea Basarabiei. Documente, pp. 137-138.

48. CAZACU, P., op. cit., p. 271-272; Unirea Basarabiei. Documente, p. 142.

49. CAZACU, P., op. cit., p. 272; Unirea Basarabiei. Documente, pp. 142-143.

50. CAZACU, P., op. cit., p. 280; Unirea Basarabiei. Documente, pp. 136, 144.

51. KIRIȚESCU, C., op. cit., III, pp. 91-108.

52. Unirea Basarabiei. Documente, pp. 140-141, Cartea neamului. Marea Unire de la 1918. Documente istorice, vol. Colectiv. București, 1993, pp. 78-79; CERNOVODEANU, P., op. cit., p. 151.

53. România Nouă. 1918, 24 ianuarie; CIOBANU, Șt., op. cit., Anexa, pp. 241-244; ȚURCANU, I., op. cit., pp. 219-220; Unirea Basarabiei. Documente, pp. 147-148, 151-154.

54. Cuvânt Moldovenesc. 1918, 29 ianuarie; Unirea Basarabiei. Documente, pp. 148-150; CIOBANU, Șt., op. cit., p. 64; NISTOR, I., op. cit., p. 285; KIRIȚESCU, C., op. cit., III, p. 109-110.

55. România Nouă, 1918, 1 februarie; Unirea Basarabiei. Documente, p. 158-159; CIOBANU, Șt., op. cit., Anexa, p. 246-247; AGRIGOROAIEI, I., Unirea Basarabiei…, p. 52.

56. Unirea Basarabiei. Documente, pp. 160-161, 162-163.

57. CAZACU, P., op. cit., p. 396; Unirea Basarabiei. Documente, pp. 170-172; CERNOVODEANU, P., op. cit., p. 156.

58. COJOCARU, Gh. E., op. cit., p. 84-86; Istoria Românilor, VII/$_2$, p. 488.

59. CIOBANU, Șt., op. cit., Anexa, p. 207-210; . CAZACU, P., op cit., p. 400; Unirea Basarabiei. Documente, pp. 186-188; Istoria Românilor, VII/$_2$, p. 490-491.

60. MARGHILOMAN, Al., op. cit., III, p. 112; COJOCARU, Gh. E., op. cit., p. 100; AGRIGOROAIEI, I. Unirea Basarabiei, p. 87-88.

61. CIOBANU, Șt., op. cit., p. 65-67, 67-68.

62. Ibidem, pp. 66- 67, Anexa, pp. 239, 239-241, 244-245; Unirea Basarabiei. Documente, pp. 159-160.

63. CIOBANU, Șt., op. cit., p. 67, 67-68, 68, Anexa, p. 247-248, 248-249, 255-256; BOLDUR. Al., Istoria Basarabiei. București, 1992, p. 505-506; Istoria Românilor, VII/$_2$, p. 490.

64. AGRIGOROAIEI, I., România interbelică, I, Iași, 2001, p. 27; Istoria Românilor, VII/$_2$, p. 488.

65. A. Moraru, Istoria românilor. Basarabia și Transnistria. 1812-1993, Chișinău, 1995, p. 279-280; NISTOR, S., Istoria românilor din Transnistria, Chișinău, 1995, pp. 51-59.

66. ȚURCANU, I., op. cit., p. 20 și urm.; V. Harea, Basarabia pe drumul unirii. Amintiri și comentarii, Galați, 1995, p. 249 și urm.; MORARU, A., op.cit., p. 175.

67. CAZACU, P., op. cit., p. 402-403; Istoria Românilor, VII/$_2$, p. 491.

68. CIOBANU, Șt., op. cit., p. 69, Anexa, p. 257, 257-258; Unirea Basarabiei. Documente, p. 200; Istoria Românilor, VII/$_2$, p. 491.

69. CIOBANU, Șt., op. cit., Anexa, p. 258-259, 260-261; Unirea Basarabiei. Documente, pp. 201-202, 202-204; Istoria Românilor, VII/$_2$, p. 492.

70. CIOBANU, Șt., op. cit., Anexa, p. 263-265; Unirea Basarabiei. Documente, pp. 206-208; Istoria Românilor, VII/$_2$, pp. 4992-493.

71. ,Cuvânt Moldovenesc. 1918, 1 aprilie; CIOBANU, Șt., op. cit., Anexa, pp. 268-269; Unirea Basarabiei. Documente, pp. 215-216; NISTOR, I., op. cit., pp. 285-286; KIRIȚESCU, C., op. cit., III, p. 114-115; Istoria Românilor, VII/$_2$, 493-494.

72. CIOBANU, Șt., op. cit., pp. 69-70, Anexa, pp. 265-267; Unirea Basarabiei. Documente, pp. 208-211; COLESNIC, I., op. cit., pp. 4-5, 305-312; MORARU, A., op. cit., p. 175-176; ȚURCANU, I., op. cit., 257; Istoria Românilor, VII/$_2$, p. 493-495.

73. NISTOR, I., op. cit., p. 287-288; KIRIȚESCU, C., op. cit., III, p. 116; Unirea Basarabiei. Documente, p. 215.

74. CIOBANU, Șt., op. cit., Anexa, pp. 276, 280-281, 299-300; Unirea Basarabiei. Documente, pp. 212-214, 217-219; BOLDUR, A., op. cit., p. 506-507; NISTOR, I., op. cit., p. 292; KIRIȚESCU, C., op. cit., III, pp. 116-117; Istoria Românilor, VII/$_2$, pp. 495-496, 497-498.

PORTRETUL UNEI MARI REGINE, MARIA A ROMÂNIEI

Radu MOȚOC

În anul 2018, la 18 iulie, s-au comemorat opt decenii de la trecerea în eternitate a Reginei Maria. Cu acest prilej, Muzeul Național Peleș a editat un album în două volume, care a fost redactat și coordonat de Narcis Dorin Ion, directorul general al Muzeului Național Peleș[1].

Primul volum este prefațat de dr. **Narcis Dorin Ion,** academicianul **Răzvan Theodorescu** și dr. **Ioan Drăgan**, directorul Arhivelor Naționale ale României.

Acest impresionant volum are două lucrări legate de viața reginei: *Regina Maria – Puterea amintirii*, scrisă de Ion Bulei, și *De la casele de vis la spitalele de campanie. Regina Maria în vremea Marelui Război*, autor Narcis Dorin Ion.

Portretul Reginei Maria este relatat în prefață de Narcis Dorin Ion, prin amintirile unor personalități care au cunoscut-o în perioada respectivă.

Constantin Argetoianu consemna în „Însemnările zilnice": *Regina Maria a fost iubită de toată lumea, era frumoasă și simpatică*[2].

Și **I. Gh. Duca**, scria că: *Este strălucitoare, fizic ca și moral, încât îți ia văzul, nimeni nu o poate întrece. Frumoasă, de o frumuseţe încântătoare, nu cred să fi fost în Europa multe femei care să se fi putut asemui cu dânsa. Inteligentă, fermecătoare, plină de talent pentru pictură, pentru călărie, pentru scris, o conversație sclipitoare, vervă, umor, spontaneitate de gândire, originalitate de expresie, curaj - cine nu a văzut-o la Iași, în mijlocul epidemiilor, mergând acolo unde primejdia era mai mare? Dragoste de adevăr, de frumos, de bine - nimic nu i-a lipsit*[3].

Pentru **Alice Voinescu**, apariția Reginei Maria era frapantă: *O văd în fotoliul roz, în rochie maro, cu perle la gât și garoafe roz în brațe. Era frumoasă și plină de bucurie, deși vorbea de lucruri care o dureau. Francheţea cu care vorbea de ceea ce o durea destăinuia*[4]. *Ca mamă, Regina Maria și-a iubit copiii și a căutat să le asigure un viitor strălucit prin căsătorii care au făcut-o să devină „soacra Balcanilor" în Europa interbelică*[5].

Talentul literar al Reginei Maria a fost prezentat de **Emanoil Bucuța**, cel care a convins-o să publice în „Boabe de Grâu" mai multe articole: *Regina Maria era o scriitoare încă înainte să izbucnească războiul. Cânta cum picta, cum schița planuri de grădini și de case sau modele de rochii și de baluri costumate, dintr-un prinos de înzestrare și dintr-o bucurie de viață. Era o artistă pentru că se născuse așa și împărțea arta în jurul Ei, cum ar fi împărțit flori și zâmbete*[6].

Narcis Dorin Ion avea să consemneze talentul reginei pentru artă și arhitectură: *„Casele de vis", cum inspirat și-a denumit suverana reședințele pe care le-a clădit, poartă toate amprenta bunului gust al Reginei Maria. Pelișorul, Cotroceniul, Copăcenii, Branul, Balcicul, Scroviștea sau Mamaia au fost creații ale unor arhitecți talentați, de la ce-*

[1] Dr. Narcis Dorin Ion este autorul a 13 monografii axate pe istoria monumentelor de arhitectură, dar și lucrări legate de personalități din România. A redactat peste 50 de studii și articole pe aceste teme. Pentru lucrarea „Elitele și arhitectura rezidențială în Țările Române (sec. XIX-XX)", a luat premiul „George Oprescu" al Academiei Române, în anul 2013.

[2] Maria a României. Volumul I. Muzeul Național Peleș. Sinaia, 2018., p. 6.

[3] *Ibidem*, p. 7.

[4] *Ibidem*, p. 7.

[5] *Ibidem*, p. 9.

[6] *Ibidem,* p. 8.

hul Karel Liman și francezul Paul Gottereau, până la italianul Mario Stoppa sau românii Grigore Cerchez și Emil Guneș. Toți au pus în practică și viziunea artistică a Reginei Maria. Toate aceste reședințe au fost decorate și mobilate cu mult bun gust de către Regina Maria[1].

Minunatele fotografii de epocă ce însoțesc „Însemnările zilnice" ale suveranei, care sunt păstrate în Arhivele Naționale ale României, sunt în cea mai mare parte publicate în aceste două volume, pentru prima dată[2].

Regina Maria a fost legată de domeniul de la Balcic, încât a dorit să-i odihnească inima în *capela Stella Maris*. Ea însăși a consemnat într-un articol din „Boabe de Grâu", referitor la această capelă: *Cea mai mică biserică din țară, un smerit altar ortodox pe care eu, protestanta, l-am clădit, pentru că Stella Maris îmi stă înainte ca un simbol al vieții mele: un altar ridicat unei mărturisiri de credință care nu-i a mea, într-o țară unde am fost odată străină și pe care mi-am însușit-o prin bucurie, suferință, lucru care m-au legat de ea, cu fiecare an ceva mai mult*[3].

Și castelul *Pelișor,* avea să consemneze Narcis Dorin Ion, păstrează cele mai multe obiecte de patrimoniu care au aparținut suveranei: creațiile artistice ale Reginei Maria, precum tablouri semnate de regină, piese de mobilier confecționate după desenele reginei și decorate cu picturi ale reginei. Colecția, reflectată cu sute de fotografii în cele două volume, mai conține ordine, medalii, diplome și decorații, documente, cărți și manuscrise, care atestă marile calități artistice ale nepoatei reginei Victoria[4].

Distinsul academician **Răzvan Theodorescu** avea să consemneze, în scurta prefață la cele două volume, că: *Maria a României a fost aristocrata prin definiție a neamului de la Dunăre și Carpați, lăsând în urma sa amintirea unei vieți trăite din plin. Cu un gust perfect, nu întâmplător devenea în 1918 și membru corespondent al Academiei de Arte Frumoase din Franța. O Doamnă care, venind din cețurile Angliei la Dunăre, i-a înțeles și i-a iubit pe aceștia, putând să scrie în scrisoarea sa din 1933 aceste cuvinte de neșters: „Te binecuvântez, iubită Românie, țara bucuriilor și durerilor mele, frumoasă țară care ai trăit în inima mea și ale cărei cărări le-am cunoscut toate"*[5].

Volumul I include la loc de cinste prezentarea distinsului istoric **Ion Bulei,** destul de amplă, pe 110 pagini, a vieții reginei Maria, începând cu nașterea din 29 octombrie 1875, și terminând cu decesul survenit la data de 18 iulie 1938. Merită a fi semnalate câteva afirmații ale autorului, care pun în valoare personalitatea Reginei Maria:

- Copil fiind, Maria studia istoria, geografia, aritmetica, botanica, literatura, religia, istoria naturală, pictura, limba franceză, muzica și gimnastica. Dar a învățat să danseze valsul în trei timpi, polca, mazurca, galopul și cadrilul[6].

- Întâlnirea cu Ferdinand a avut loc în mai multe etape. Colonelul Coandă, aghiotantul lui Ferdinand, care vorbea franceza, i-a vorbit de România, de priveliștile ei, de țăranii români, de bucuria lor de a o întâlni pe încântătoarea lor viitoare regină. Coandă se pricepea să spună lucruri plăcute[7].

- Problema care ținea de oficializarea relațiilor lor era mai mult de natură religioasă. Sfântul Scaun nu era de acord să fie botezați copiii de catolici în confesiunea ortodoxă. Cununia se celebrează la Sigmaringen și nunta are loc la 10 ianuarie 1893[8].

[1] *Ibidem*, p. 9.
[2] *Ibidem*, p. 10.
[3] *Ibidem*, p. 11.
[4] *Ibidem,* p. 11.
[5] *Ibidem*, p. 15.
[6] *Ibidem*, p. 23.
[7] *Ibidem*, p. 26.
[8] *Ibidem* ,p. 30.

Fig. 1 Principesa Maria în uniforma Regimentului 4 Roșiori
Regina Maria cu generalul Averescu. 1917

- În țară, tinerii sunt primiți la Gara de Nord de rege, miniștri și primarul de București, care îi oferă o cupă din argint, cu inscripția gravată: „Bine ai venit mireasă de Dumnezeu aleasă, spre a patriei cinstire. Ianuarie 1893". De la gară, se merge la Mitropolie, unde prinții sunt nașii a 32 de perechi de miri, fiecare reprezentând un județ. Căsătoriile lor sunt oficiate la biserica Sf. Spiridon, de mitropolitul primat, ajutat de 12 arhierei și 32 de preoți[1].

- Practica intens călăria. Pentru ea, aceasta însemna sănătate, putere, plăcere și, mai presus de toate, libertate și contact cu natura. „Călăria m-a învățat să iubesc glia românească, mi-a îngăduit să simt în mine bătăile inimii acestei țări", avea să mărturisească Regina Maria[2].

- Participarea la activitatea Regimentului de roșiori, încredințat ei, au făcut-o treptat să cunoască firea latinului, plină de ironie și scepticism, care intra în conflict cu naivitatea anglo-saxonă de care dădea ea dovadă. Învață cum să se apropie și să cucerească țara peste care era regină[3].

- Regina Maria strânge legăturile de prietenie cu Maruca Cantacuzino, Hélène Suțu, născută Chrissoveloni, Martha Bibescu, care făceau parte din elita românească[4].

- Încă de la vârsta de 16 ani, se remarcă cu un talent spre pictură. Iubea tot ce e frumos, iubea culorile, miresmele, hainele și blănurile frumoase, giuvaierurile de preț, dar iubea și muzica[5].

- Principesa Maria a patronat Societatea „Tinerimea artistică", înființată în 1901, care includea o nouă generație de pictori: Ștefan Luchian, Arthur Verona, Jean Al. Steriadi, Alexandru Szathmari, Fritz Storck. La prima expoziție, expune piese de mobilier, creație proprie, stofe cu desenele ei de inspirație Art Nouveau și trei tablouri cu flori[6].

- Patronează și Societatea „Domnița Maria", care deschide la București un atelier unde se copiau foarte frumoase scoarțe și velințe. Societatea acorda premii de 200 sau 100 de lei, semnate de principesa Maria. Își extinde activitatea și în domeniul

[1] *Ibidem*, p. 32.
[2] *Ibidem*, p. 48.
[3] *Ibidem,* p. 49.
[4] *Ibidem*, p. 50.
[5] *Ibidem,* p. 53.
[6] *Ibidem*, p. 54.

Fig. 2 Dulap și comodă desenate de Regina Maria la 1909

mobilierului: dulapuri, mese, scaune, polițe, blidare[1].

- La 28 septembrie 1914, după moartea regelui Carol I, Ferdinand ține o cuvântare în Parlament, în care declară că va fi un bun român, iar în sală a fost un adevărat delir. S-a strigat: „Trăiască regele", „Trăiască Regina Maria", moment în care își dă voalul negru la o parte. La depunerea jurământului, glasul regelui se frânge în timp ce citea primul mesaj adresat Camerelor reunite, națiunii. Toți deputații erau în picioare și l-au auzit plângând în hohote[2].

- Regina Maria ține legătura cu toți oamenii politici din țară și este apropiată de foarte mulți diplomați străini acreditați la București. Are știința dialogului, stăpânește arta conversației și este totdeauna bine informată[3].

- După bătălia de la Turtucaia, din 1916, își începe activitatea în spitalele din București, cu o vizită la Sanatoriul Gerotta. Aude pentru prima dată urările răniților[4].

- La Iași, unde s-au retras oficialitățile române, reorganizează **Crucea Roșie,** procură medicamente și participă direct la îngrijirea răniților. Pentru a le încuraja și pe alte femei în activitatea caritabilă, instituie ordinul „**Crucea Regina Maria"** pe care o conferea în anii 1917 și 1918. Propune contopirea serviciilor sanitare civile și militare într-unul singur, pe care îl încredințează doctorului Ion Cantacuzino, care, pe

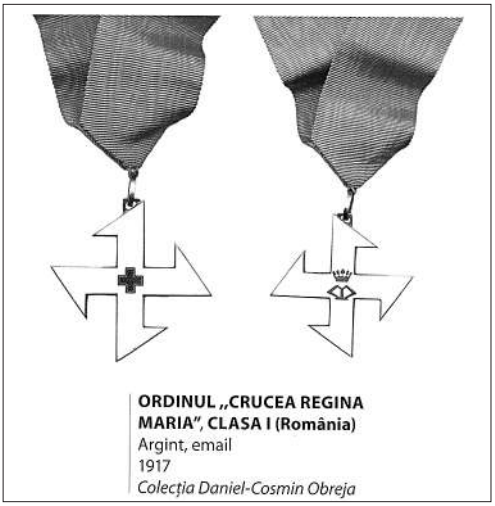

Fig. 3 Ordinul „Crucea Reginei Maria" Clasa I, 1917

data de 30 ianuarie 1917, preia funcția de director general al Sănătății[5].

- Regina Maria făcea în continuare inspecții la spitalele din Moldova. Avea obiceiul de a păși foarte încet prin sălile cu bolnavi, astfel încât să nu li se pară că și face vizita în grabă. Doctorii o sfătuiesc

[1] *Ibidem*, p. 54.
[2] *Ibidem*, p. 65.
[3] *Ibidem,* p. 66.
[4] *Ibidem*, p. 67.
[5] *Ibidem,* pp. 73, 74, 75.

să poarte mănuși de cauciuc când umblă printre bolnavii de tifos. „Dar eu mă împotrivesc, pentru că toți soldații îmi sărută mâna și nu pot să le dau să sărute o mână de cauciuc”[1].

- La 2 august 1917, vizitează spitalele de la Coțofănești, Roman și Căiuți, unde erau 500 de răniți. Vizitele ei ridică moralul răniților. Știe să asculte și să rezolve plângerile lor. La Târgul Ocna, se apropie foarte mult de linia frontului. Împarte decorații unei companii de vânători de munte. O face în locul lui Averescu, la rugămintea acestuia.

Se retrage la Coțofănești printre răniții internați aici, unde era cel mai mare centru al spitalelor, care avea 10 barăci frumoase din lemn, unde erau 1200 de paturi. Erau și pavilioane pentru infirmerii, cabinete medicale, construite în stil elegant românesc.

Sălile de deparazitare erau într-un pavilion separat, care cuprindea și patru săli de operație, unde lucrau trei echipe de chirurgi francezi și români, fără încetare, în schimburi de câte șase ore[2].

- Regina Maria primește din Franța vestea că l'Académie des Beaux-Arts din Paris a ales-o membru corespondent. „Am fost adânc mișcată, dar eram prea tristă ca să mă pot bucura cu adevărat”. De la înființarea Institutului Franței, era pentru prima oară când o femeie era chemată la această demnitate[3].

- Regina Maria primește vestea că austriecii au intrat în nordul Basarabiei și România este încercuită din toate părțile. Revoluția din Rusia îi determină pe soldații ruși să părăsească frontul și bande înarmate jefuiesc, distrug și ucid. Gările sunt ocupate și soldații ruși jefuiesc tot ce se poate. Ei sunt conduși de Cristian Racovski, un bulgar fanatic, antiromân, și de Mihai Bujor, socialist român fanatizat[4].

- După eliberarea Transilvaniei, pleacă împreună cu regele Ferdinand într-un turneu prin foarte multe orașe, unde sunt primiți cu multă dragoste. Această vizită s-a desfășurat între 23 mai și 1 iunie 1919 și cuprinde: Oradea, Baia Mare, Dej, Bistrița, Gherla, Cluj, Turda, Abrud, Alba Iulia, Blaj, Sibiu, Sălișteș, Făgăraș. Cuplul regal a fost însoțit de Maniu, Goldiș, Cicio Pop, I. Ghe. Duca și, evident, generalul Prezan[5].

- Intrarea armatei române în Budapesta, unde pune capăt unui regim bolșevic, a sfârșit un vis milenar, al Ungariei istorice, și a consfințit crearea României Mari. Clémenceau își ridică pălăria în fața poporului român, a capacității sale remarcabile de sacrificiu[6].

- Regina Maria pomenește în amintirile ei de primul congres al femeilor, condus de prințesa Olga Sturdza din Moldova și de prințesa Alexandrina Cantacuzino din Muntenia, la care au participat trei mii de delegați, majoritatea femei, venite din toate colțurile țării. S-a discutat problema caselor și ajutorarea orfanilor și a văduvelor de război.

Rezultatul acestui prim congres a fost: trei sute de copii internați în orfelinate, alte câteva sute rămân la casele lor și primesc o pensie, dacă aveau o rudă. Regina Maria cere și obține sprijinul Crucii Roșii americane. În depozitele sale, regina adună pături călduroase, haine, trusouri de copii pentru cazuri individuale și mâncare. Societatea Principesa Maria avea 350 de centre în toată țara. Eliza Brătianu a creat Societatea „Albina” și Zoe Râmniceanu a înființat „Țesătoarea”. S-a reactivat societatea înființată de regina Elisabeta, „Vatra Luminoasă”, de către doamna Poenaru și medicul Leonida. Se poate spune că Re-

[1] *Ibidem*, p. 76.
[2] *Ibidem*, p. 78.
[3] *Ibidem*, p. 85.
[4] *Ibidem,* p. 85.
[5] *Ibidem,* p. 92.
[6] *Ibidem,* p. 93.

Fig. 4. Regina Maria în costum popular alături de membrele Ligii Femeilor

gina Maria, prin exemplul și puterea sa de influență, a pus sistemul de caritate într-o nouă structură[1].

- Reîntoarcerea la București, pe data de 1 decembrie 1918, când odată cu suveranii României intrau și trupele aliate. A fost o zi de entuziasm, de delir, o simfonie amețitoare de roșu, galben și albastru[2].

- Țara aproape se dublase ca întindere, dar populația era neomogenă. Nu mai exista o unitate totală legislativă, monetară sau religioasă, avea să constate regina Maria[3].

- La îndemnul lui Ion I. C. Brătianu și al lui Barbu Știrbei, regele Ferdinand o trimite pe Regina Maria la Paris și Londra. Este primită cu imnul național la Opera din Paris și primește marele cordon al Legiunii de onoare. Colonelul Penelon, care a însoțit-o, avea să afirme cele spuse de regină: „Chiar dacă nu obținem întregul Banat, venirea mea aici a schimbat mult situația României, mai ales în ce privește interesul, înțelegerea și simpatia față de țara mea"[4].

- De la Paris, pleacă la Londra unde este primită la gară de însuși regele George al V-lea, vărul ei, și de întreaga familie regală. În Anglia, regina face același lobby pentru România, creând o atmosferă cât se poate de bună[5].

- Încoronarea de la Alba Iulia, care s-a desfășurat în zilele de 15, 16 și 17 octombrie 1922, a creat mari probleme. În primul rând, a fost necesar să se construiască în mare grabă catedrala ortodoxă. Biserica catolică refuză să-i permită regelui Ferdinand, de religie catolică, să se încoroneze într-o biserică ortodoxă românească, cu slujbă oficiată de un preot ortodox. În caz contrar, Vaticanul amenința cu anatemizarea regelui. Regina Maria a găsit soluția, ea a propus ca încoronarea să se facă în afara bisericii, în fața întregului popor adunat la acest eveniment. Regele a fost de acord și decide să-și așeze singur coroana pe cap. La eveniment au participat și reprezentanți din Franța, Marea Britanie, Italia, Spania, Serbia, Cehoslovacia, Grecia, Belgia, Olanda, Norvegia, Danemarca, Japonia și Portugalia.

- Mantia de încoronare a Reginei Maria a fost proiectată de celebrul pictor Costin Petrescu, cel care a executat și frescele din Ateneul Român. Tot el a proiectat, în colaborare cu suverana, și coroana Reginei

[1] *Ibidem*, p. 94.
[2] *Ibidem*, p. 96.
[3] *Ibidem*, p. 97.
[4] *Ibidem*, p. 99.
[5] *Ibidem,* p. 101.

Fig. 5 Coroana Reginei Maria. 1922

Maria, care a fost executată în atelierul Falize Frères din Paris[1].

- La Arenele Romane din Parcul Carol, pe data de 17 octombrie 1922, își aduce aminte regina: „zece mii de primari din toate localitățile României Mari s-au adunat să ne întâmpine. Entuziasmul era delirant, tumultuos, răsunător. O primire magnifică și emoționantă, în timp ce coruri imense cântau imnul național, care a fost în întregime acoperit de urale"[2].

- Regina Maria se duce în America în vizită oficială în anul 1926. Pretextul vizitei era inaugurarea Muzeului de artă din Washington. Este primită totuși oficial de primarul New York-ului, Jimmy Walker, care îi oferă medalia de aur a orașului.

Și președintele SUA cu soția o primesc la Coolidge. Fondatorul *Societății Prietenii României,* William Nelson Coolidge, a oferit o mare recepție. Reginei i se pune la dispoziție un tren frumos și elegant, pentru a călători în mai multe state din SUA, fiind însoțită de 85 de persoane[3].

- Însă veștile privind sănătatea regelui Ferdinand au determinat-o să întrerupă vizita și revine la București, pe 4 decembrie 1926. Regele suferea de un cancer de colon, depistat de patru doctori din țară și străinătate.

A fost operat pe data de 6 decembrie de șase medici, printre care și dr. Juvara. Este dus la Pelișor, la Sinaia, unde citește o carte cu păsări și se interesează de colecția lui de timbre. Regele a decedat în 20 iulie 1927, „efectiv, în brațele mele, am primit ultima lui privire, ultimele lui cuvinte, ultimul său suspin", avea să mărturisească Regina[4].

- Și ca și cum n-ar fi fost de ajuns câte i se întâmplaseră, la 24 noiembrie 1927 moare Ion I. C. Brătianu. O lume întreagă

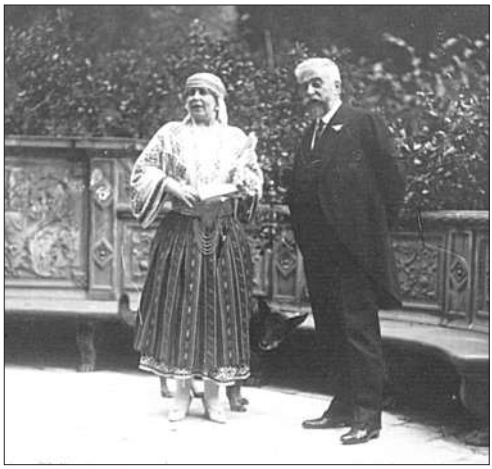

Fig. 6 Regina Maria și Ion I.C. Brătianu. 1923

părea că se prăbușește în jurul Mariei, avea să consemneze Ion Bulei[5].

- Este profund afectată de uciderea regelui Alexandru al Serbiei, soțul fiicei sale Mignon, la care ținea enorm. În ianuarie 1936, moare și George al V-lea, vărul ei de pe tronul britanic. Puțin mai târziu, se duce și Ducky, sora sa, la care ținea foarte mult. În decembrie 1936, la inaugurarea Arcului de Triumf din București, regele Carol II elogiază pe toți cei care participaseră la Războiul Întregirii, dar despre mama sa,

[1] *Ibidem,* pp. 170, 171, 172.
[2] *Ibidem*, p. 109.
[3] *Ibidem,* p. 119.
[4] *Ibidem*, p. 121.
[5] *Ibidem*, p. 122.

Regina Maria, nu pomenește nimic, ea fiind totuși de față[1].

- Sănătatea ei se șubrezește cu totul. În martie 1937, timp de mai mult de o lună, are adesea hemoragii interne. Cei trei medici din străinătate au declarat că e o boală a ficatului. În ziua de 18 iulie 1938, a murit de o boală mai rară, tuberculoza ficatului. Corpul reginei e dus la București și expus la Cotroceni, după care, pe 24 iulie, este așezat într-un vagon deschis pentru călătoria la Curtea de Argeș[2].

Narcis Dorin Ion prezintă în continuare viața Reginei Maria în vreme de război pe care o intitulează: „De la casele de vis la spitalele de campanie".

Este un bun prilej ca autorul să ilustreze acest traseu cu imagini ale reședințelor regale unde regina Maria a pus mult suflet. Consemnăm câteva momente din această lucrare, care pun în valoare personalitatea reginei:

- „Casele mele de vis", cum le-a intitulat Regina Maria într-un articol, la care a avut o contribuție esențială, prin decorarea lor cu mult bun gust, de care s-a atașat toată viața. Aceste palate, castele sau conace sunt enumerate și ilustrate din plin de autor: Cotroceni, Pelișor, Bran, Copăceni, Balcic, Scroviște și Bicaz[3] .

- **Palatul Cotroceni** a fost construit în perioada 1893-1895, după planurile arh. Paul Gottereau, la cererea regelui Carol I, ca reședință pentru principii moștenitori Ferdinand și Maria. Dar palatul Cotroceni va fi transformat și reamenajat după gustul principesei Maria, în mai multe etape. Între 1900 și 1910, principesa amenajează salonul de aur și cel verde, dormitorul argintiu și salonul de pictură. În a doua etapă, 1914-1915, ea va cere arh. Grigore Cerkez să extindă și să remodeleze aripa nordică a palatului, care include două foișoare cu scară exterioară de acces și o terasă belvedere. Se pare că a fost influențată de foișorul lui Dionisie de la Mănăstirea Hurezi, a lui Constantin Brâncoveanu. După război, în perioada 1925-1926, Regina Maria va solicita aceluiași arhitect să amenajeze un mare salon de recepție (salonul alb), prin transformarea salonului de dans și a sufrageriei vechi. În această sufragerie se hotărâse, la 14 august 1916, intrarea României în război[4].

- **Palatul Știrbey de la Buftea**, unde regina s-a instalat în seara de 14 august 1916, stând timp de trei luni. Aici se va stinge fiul cel mic, Mircea, care va fi înmormântat în biserica de la Cotroceni, pe 4 noiembrie 1916.

Pentru prima oară, soarta o lovea în ce îi era mai scump sufletului ei, într-unul din copiii ei. Cu toată această durere, regina Maria găsește puterea de a-și continua misiunea istorică[5], reluându-și misiunea de alinare a suferințelor răniților, printr-o călătorie la spitalele din Moldova, începând cu cele din Roman. La Bacău, regina întâlnește trupele rusești, care cântau cântece de jale, unde predominau bașii și baritonii, care au impresionat-o. Va continua să viziteze spitalul din Tescani, care funcționa în conacul Marucăi Cantacuzino, la Comănești, Târgul Ocna și Onești[6].

- După cucerirea Bucureștiului, palatul Cotroceni va fi ocupat de trupele germane și va găzdui, în ianuarie-martie 1918, negocierile de pace cu Puterile Centrale. După înfrângerea nemților, Regele Ferdinand și Regina Maria, care au revenit la București, vor primi la palatul Cotroceni, în decembrie 1918 și ianuarie 1919, delegațiile celor trei provincii românești, care s-au unit cu Țara-mamă: Basarabia (Pan Halippa), Transilvania (Iuliu Maniu, Miron Cristea, Alexandru Vaida-Voevod, Vasile

[1] *Ibidem,* p. 125.
[2] *Ibidem,* p. 127.
[3] *Ibidem*, p. 131.
[4] *Ibidem*, p. 133.
[5] *Ibidem*, p. 138.
[6] *Ibidem*, p. 139.

Fig. 7 Regina Maria în spitalul de campanie de la Ghidigeni – mai 1917

Goldiș și Caius Brediceanu), Bucovina (Iancu Flondor)[1].

- Conacul de la Copăceni, de lângă București, a fost donat prin testament reginei de către fostul mareșal al Palatului, Gheorghe Emanuel Filipescu. Regina a conceput un plan de transformare, renovare și extindere a conacului, cu ajutorul arh. Karel Liman. Ea avea să consemneze: „Am reclădit căsuța de la Copăceni, i-am dăruit silueta solidă, cu coloane albe, cu un acoperiș generos din șindrilă, iar streșinile să fie mult ieșite în afară, mi-am sădit grădina, câte puțin în fiecare an"[2].

- La Iași, regele și regina au ales să locuiască pentru **început în casa Dumitrache Cantacuzino-Pașcanu**, de pe Copou, care era sediul Comandamentului Corpului IV Armată. În această locație, au locuit numai o lună și jumătate, după care s-au mutat în palatul **Alexandru Ioan Cuza,** din strada Lăpușneanu. La Iași, Regina Maria și-a dedicat energia vizitelor la spitalele de pe front, unde aducea multă alinare răniților și bolnavilor. Tot la Iași, a reorganizat Societatea de Crucea Roșie și activitatea de procurare de medicamente. Pentru recunoașterea meritelor ostașilor români, a instituit ordinul „Crucea Reginei Maria", pe care suverana o conferea cu generozitate în perioada respectivă [3].

- Sacrificiul reginei a fost consemnat de ministrul Franței la Iași, contele de Saint-Aulaire: „În fiecare dimineață, regina, în ținută de infirmieră, însoțită de o doamnă de onoare și de o echipă de brancardieri voluntari, se duceau la gară pentru a primi răniții"[4].

- În vara anului 1917 regina a călătorit pe la moșiile unde erau amenajate spitale pentru răniți:

La **Țibănești**, unde era conacul lui Petre Carp și, ca o ironie a soartei, erau acum numai soldați ruși;

La **Tescanii** Mărucăi Cantacuzino, unde erau tot soldați ruși, care „se îndopau cu lucruri șterpelite din sat, îmbătându-se cu vinul din butoaiele noastre, peste votca lor faimoasă";

La **Ruginoasa**, fosta reședință a domnitorului Alexandru Ioan Cuza;

La **Pașcani**, unde „prințesa Maria Moruzi are un frumos conac bătrânesc, cu un cerdac cu stâlpii de piatră sculptată, la fel cu cel de la Mogoșoaia".

Dar cel mai drag i-a fost Reginei Maria domeniul bancherului Jean Chrissoveloni de la Ghidigeni, unde a petrecut multe clipe de răgaz din anii de război. **Palatul Chrissoveloni din Ghidigeni** a devenit, în vara anului 1917, un fel de cartier general al spitalelor din Moldova de sud, dar și una din reședințele temporare ale Reginei Maria, unde a avut lungi discuții cu generali ai armatei române, cu diplomați străini și politicieni români. În 5 septembrie 1917, suveranii s-au bucurat de acordurile viorii lui George Enescu, despre care regina avea să

[1] *Ibidem*, p. 142.
[2] *Ibidem*, p. 143.
[3] *Ibidem,* p. 149.
[4] *Ibidem*, p. 150.

consemneze: „puțină muzică divină, care mi-a liniștit nervii prea încordați”[1].

Jean Chrissoveloni a fost cel care i-a propus Reginei Maria, în august 1916, crearea unui serviciu de ambulanță, luând inițiativa de a comanda și echipa mașinile[2].

Necesitatea unui spital modern l-a determinat pe Jean Chrissoveloni să pună la dispoziția reginei clădirea sălii de tenis de pe domeniul lui de la Ghidigeni, în care a fost amenajat un mare spital denumit *Principesa Maria*. Regina avea să mărturisească: „este un model în toate privințele, o clădire enormă, în care sunt îngrijiți și ruși și români. Totul este administrat de un doctor francez foarte inteligent, Codrulier.

Era curat, practic, făcut cu seriozitate, sălile de operație și de pansare erau adevărate modele. Drept recunoștință pentru implicarea sa în administrarea activității Societății *Regina Maria* și a spitalului de la Ghidigeni, Sybille Chrissoveloni va fi decorată de către regină la 17 iulie 1917, în numele regelui Ferdinand, cu Crucea *Regina Maria*”[3].

În vara anului 1917, regina Maria s-a implicat în organizarea spitalului din fostul **conac al Rosetteștilor de la Căiuți,** în care au fost tratați 500 de răniți.

Spitalul a fost inaugurat la 29 iunie 1917, „într-o casă albă, fermecătoare, și în câteva barăci, toate foarte bine aranjate, curate și practice. Era deservit de doi doctori francezi excelenți”[4].

Dar cel mai mare spital al Reginei Maria a fost cel de la **Coțofănești,** pe valea Trotușului, care a fost construit în lunile aprilie-mai 1917, după proiectul arh. Dumitru Hârjeu. La Coțofănești a fost amenajată și o reședință temporară a Reginei Maria, unde ajunge pe data de 2 august 1917.

[1] *Ibidem*, p. 151.
[2] *Ibidem,* p. 153.
[3] *Ibidem,* p. 154.
[4] *Ibidem*, p. 154.

Fig. 8 Portretul Reginei Maria
făcut de pictorul Philip Laszlo

Așa cum fiecare doamnă din înalta societate patrona câte un spital, Regina Maria l-a ales pe cel de la Coțofănești, pe care îl considera „spitalul meu”, în administrarea căruia s-a implicat cu mult zel.

A stat zece zile la Coțofănești, vizitând răniții, oferindu-le mici cadouri. Aici l-a invitat la un prânz pe mareșalul Averescu, în 24 august 1917, cu care a discutat situația militară. Au fost împărțite decorații, care au fost prinse pe pieptul lor chiar de către regină, la rugămintea mareșalului[5].

În luna iunie 1918, Regina Maria s-a mutat de la Iași la reședința de pe **Domeniul Coroanei de la Bicaz,** pe Valea Bistriței, care a fost construit în perioada 1912-1913, după planurile arh. Alexandru Baucher, cel care a construit în 1914 și reședința regală de la Segarcea. Regina s-a implicat personal în amenajarea interioarelor reședinței regale, unde vor poposi puțin timp într-o atmosferă pașnică, cu plimbări zilnice în natură, pe care le mărturisește: „Am luat cu mine țigări și biscuiți,

[5] *Ibidem,* p. 158.

Fig. 9 Medalia „Regina Maria " – Inima mea, țara mea România

ca să le dau tuturor celor pe care i-am întâlnit pe drum".

În anul 1918, reședința regală de la Bicaz s-a transformat într-un adevărat cartier general al politicii românești. Aici, regele Ferdinand îi primește pe generalii Armatei Române, pe oamenii politici, pe ambasadorii țărilor aliate.

Aniversarea celor 43 de ani ai Reginei Maria s-a sărbătorit la Bicaz, în data de 16 octombrie 1918[1].

Plecarea de la Bicaz, în 28 octombrie 1918, a coincis cu abdicarea kaizerului Wilhelm al Germaniei și gestul Regelui Ferdinand de a ordona mobilizare generală.

Regina avea să consemneze: „Germanii au fost somați să ne părăsească țara… sau să lupte!

Nu trebuie să uităm prețul jertfelor, nu trebuie să uităm câte vieți s-au pierdut, nici grozăvia care a suspinat de la un capăt la altul al pământului"[2].

Autorul acestei lucrări, **Narcis Dorin Ion**, avea să consemneze și mărturiile contemporanilor legate de activitatea Reginei Maria:

a. **Constantin Argetoianu,** cunoscut ca un memorialist caustic, a mărturisit cu entuziasm de data aceasta, referindu-se la Regina Maria: „N-a cunoscut frica de gloanțe și de bombe, cum n-a cunoscut teama și scârba de molimă.

Și-a îndeplinit datoria pe toate fronturile multiplei sale activități, dar înainte de toate pe acela al îmbărbătării și ridicării morale a celor ce trăiau în jurul ei. Regina Maria a întrupat frumosul, aspirațiunile cele mai înalte ale conștiinței românești".

b. Și **Ion Ghe. Duca,** colaborator apropiat al suveranilor României, avea să consemneze: „Cu un dispreț desăvârșit de pericol, nu preceda să se arate acolo unde epidemia era mai violentă.

Zeci de mii de soldați răniți și bolnavi au văzut-o în acele luni la căpătâiul lor. România îi datorează o admirativă recunoștință.

Dar, prin bărbăția ei aproape virilă, a impus respectul tuturor străinilor ce se aflau sau se perindau prin Iași și ne-a adus mari și netăgăduite servicii"[3].

Pe 18 noiembrie 1918, Regele Ferdinand și Regina Maria, după doi ani lungi de exil, vor reveni triumfători în București, unde în gara Băneasa au fost întâmpinați de generalii Berthelot și Prezan.

Seara de 1 Decembrie 1918 s-a încheiat la Cotroceni, printr-o cină în marea Sală

[1] *Ibidem*, pp. 162, 164.
[2] *Ibidem*, p. 166.
[3] *Ibidem*, p. 159.

a Palatului, la care au participat 120 de persoane[1].

Narcis Dorin Ion, cel care a coordonat aceste două volume superbe, avea să consemneze în final: „Acum, în anul Centenarului Marii Uniri – când se împlinește un secol de la desfășurarea acelor evenimente istorice ce au dus la crearea României Mari și când comemorăm opt decenii de la trecerea în eternitate a Reginei Maria – credem că rolul excepțional al Reginei Maria a României în timpul Primului Război Mondial trebuie subliniat cu deosebită atenție. Poate că bronzul unor artiști contemporani va eterniza în București și în țară, în anul 2018, chipul acestei mari creatoare de istorie, care a iubit România mai presus de orice"[2].

[1] *Ibidem*, p. 167.
[2] *Ibidem*, p. 167

Fig. 10 Regina Maria alături de doi bătrâni la castelul Bran. 1922

PE URMELE BUNICULUI MEU, ION ALEXANDRU MORARU, LA ORHEI

Alexandru MORARU

Despre bunicul meu am mai scris câteva articole în baza documentelor de arhivă: https://mazarini.wordpress.com/2011/03/26/contributia-bunicului-meu-la-marea-unire-din-1918/ și https:// mazarini.wordpress.com/ 2016/ 05/ 23/ bunicul-meu-ion-alexandru-moraru-a-votat-unirea-cu-romania-document/, care ulterior au fost preluate de alte portaluri din Internet.

M-am născut într-o familie de intelectuali din a șasea generație, care în 1941 au fost arestați și deportați în Siberia de autoritățile de ocupație sovietică. Bunelul meu, Ion Alexandru Moraru, a fost om cu stare, avea în posesie 100 ha de pământ bun, la Ustia, Zolonceni și Ohrincea, din părțile Criulenilor. Cea mai mare parte de pământ era ocupată cu vii și livezi, că-i plăceau viile și livezile, mai puțin – cu cerealiere.

Bunelul făcea vin mult și bun, usca fructe, le comercializa. Într-un cuvânt, nu prea avea nevoie de nimic. În acest fel dânsul era și țăran și intelectual, deoarece lucra învățător, apoi director la Școala din satul Ustia, plasa Criuleni, județul Orhei. Era membru al Partidului Național-Țărănesc. Însă vin rușii în 1940 și califică acest partid contrarevoluționar. Contra cărei revoluții? ne-am întreba noi acum. Calificativul de „activitate contrarevoluționară și spionaj", însă, pus pe el de noii stăpâni ca stigmat criminal, doar cu câteva zile înainte de începerea războiului, l-a costat viața.

Sigur că motivul de bază era altul… La 25 martie 1918 la Orhei, bunicul meu, Ion Alexandru Moraru, membru al Zemstvei, locuitor al satului Ustia, plasa Criuleni, județul Orhei, a votat Unirea Basarabiei cu România la nivel de județ (Orhei), ulterior

rezultatele votului pe judeţe au fost transmise la Chişinău şi la 27 martie 1918 Sfatul Ţării a votat unirea cu Ţara (document publicat în revista *Destin Românesc* nr.1 din 2008, pag. 17-25, material elaborat de dr. Mihai Taşcă). La numărul 50 este înscris şi Morari (**u**- schimonosit de ruşi) Ion Alexandru, membru al Upravei Zemstvei, român (pag. 24 din articolul nominalizat). Am citit acest articol de câteva ori, deoarece numi venea a crede ochilor, că bunicul meu, personal, şi-a adus contribuţia la Marea Unire a tuturor românilor din 1918.

Lacrimi de emoţie şi bucurie am avut atunci când am înţeles că Marea dragoste faţă de limba română, de istoria românilor, de tot ce e românesc vine la mine şi copiii mei prin gene de la bunicul meu, Ion Alexandru Moraru, agricultor şi învăţător din satul Ustia, Criuleni, care a contribuit prin votul său la realizarea idealului naţional.

La 13 iunie 1941, în toiul nopţii, în casa lui Ion Moraru din Ustia, Criuleni, situată chiar pe malul Răutului, au intrat câţiva militari, printre care şi şeful NKVD-ului din Criuleni, Pavlenko, şeful secţiei de învăţământ Criuleni, Litvinenko, şi un ostaş cu steluţă pe chipiu. Cu ei erau şi doi comsomolişti. Stăpânul casei, luat prin surprindere, a fost aşezat, dezbrăcat cum era, în mijlocul odăii. Şeful NKVD-ului, Pavlenko, a dat citire unei hârtii în limba rusă în care era învinuit că este „duşman al poporului", apoi a ordonat ca în timp de 15 minute toţi ai casei, adică tatăl cu cei patru copii ai săi, să se îmbrace, să strângă obiectele de primă necesitate şi să urce în căruţă.

Când se luminase de-a binelea, cei cinci „duşmani ai poporului", Nicolae, în vârstă de 9 ani, Maria – de 10 ani, Valeriu (tatăl meu) – de 14 ani şi Alexandru – de 26 ani, împreună cu tatăl lor şi bunicul meu erau deja urcaţi într-un marfar din gara Chişinău. Diferenţa de vârstă a lui Alexandru faţă de ceilalţi fraţi, se explică prin faptul că bunicul, înainte de bunica mea Parascovia, a avut altă soţie, învăţătoarea Dina, mama lui Alexandru, care la a doua naştere, cu regret, a murit împreună cu copilul.

În drum spre destinaţie, capii familiilor au fost separaţi într-un vagon, agăţat la „coada" trenului. Ajuns în oraşul Sverdlovsk, transportul şi-a urmat calea fără ultimul vagon…

După un demers la Ministerul securităţii naţionale al Republicii Moldova am primit adeverinţa privind soarta cetăţeanului Ion Alexandru Moraru, născut în 1884 în comuna Capaclia, actualul raion Cantemir, Republica Moldova, cu domiciliul permanent până la arestare în comuna Ustia, raionul Criuleni (aproape de Nistru). Fiind arestat la 13 iunie 1941 ca fost „membru activ al unui partid contrarevoluţionar", conform hotărârii Consfătuirii excepţionale de pe lângă NKVD al URSS, din 4 noiembrie 1942, este împuşcat la 19 ianuarie 1943 în oraşul Sverdlovsk, Federaţia Rusă.

Scriu aceste cuvinte cu tristeţe, dar şi cu recunoştinţă şi cu mândrie pentru nea-

mul meu, neamul Morarilor, care s-a dovedit a fi oameni de treabă, buni români și patrioți. Am aflat despre activitatea și soarta bunicului meu Ion, numai după ce am început să lucrez la Arhiva Națională a Republicii Moldova, fapt care s-a produs în aprilie anul 2000. Inițial funcția mea se numea colaborator științific superior, care în scurt timp s-a modificat în specialist principal, apoi în șef secție.

Din investigațiile documentare făcute de mine am aflat o mulțime de lucruri interesante și pline de mândrie pentru înaintașii mei. Majoritatea din cele aflate au fost publicate de mine în gazeta raională *Biruitorul* (apoi *Opinia*) în anii 1990-1991, în *Revista Română* (nr. 3, noiembrie 1996), în revista *Glasul Națiunii* (nr. 40 din 24 octombrie 2002), în Enciclopedia *Localitățile Republicii Moldova. Jevreni*, vol. 7, Chișinău, 2007 etc.

Dar să revenim la anul 1941. Trenul își urma drumul, supraîncărcat. Arestații sufereau de frig și foame, sete, boli și păduchi. Câteva zeci de surghiuniți și-au dat sufletul chiar în tren. Copiii lui Ion Moraru din Ustia s-au dovedit tari și au ajuns în orășelul Bâstrâi, regiunea Tiumen. Întreaga povară a existenței a căzut pe spatele celor doi frați mai mari – Alexandru și Valeriu. Cei mai mici, Maria și Nicolae, făceau munci auxiliare legate de pescuit, cârpitul plaselor de pescuit, curățatul peștelui ș.a. Ziua de muncă ajungea la 17 ore. Alexandru și Valeriu pescuiau pește. Cu regret, la mijlocul anului 1942 Alexandru, sublocotenent al Armatei Române, învățător, poet, care încă în perioada anilor 1938–1940 a publicat un șir de poezii în revista *Speranța* (pentru confirmare vezi revista indicată, nr. 11 din 1938 ș.a.), în condiții misterioase, s-a „înecat" în râul Obi. Ulterior, când am fost angajat la Arhiva Națională a RM, am aflat adevărul despre unchiul meu, care era considerat înecat în Obi. Printr-o întâmplare, cred eu, nefericită, a fugit din locul de deportare și sub caroseria trenurilor a ajuns la Chișinău. Cu regret, fiind fără documente, deoarece celor deportați li se luau actele de către ofițerii NKVD-iști, care îi țineau sub supraveghere, a fost prins de patrula NKVD, arestat și aruncat în punctul de triere și filtrare din Chișinău. De aici n-a mai ieșit… sau a fost împușcat, sau a fost aruncat în gropi cu var…

Acolo, în Siberia, tatăl meu, Valeriu Moraru, a rămas stăpânul acestei familii de trei persoane, care îndeplinea zilnic un volum de muncă supraomenesc, pentru a întreține sora și frățiorul mai mic. Nu o dată a fost înșelat la cântar: de fiecare dată însă observa înșelăciunea și se revolta, fiind apoi bătut de cei doi mujici, care se considerau brigadieri.

În 1947, toamna târziu, cei trei frați care au supraviețuit s-au întors în Basarabia. Casa părintească fiind confiscată de regimul stalinist, s-au stabilit la cele mai apropiate rude, care locuiau în satul Jăvreni, Criuleni.

Să nu credeți însă că aici s-au terminat pribegiile și chinurile celor „trei dușmani ai poporului". Sigiliul sângeros al stalinismului i-a urmărit toată viața. Sunt multe de spus. Important este că au știut să înfrunte cu demnitate toate încercările sorții. Au absolvit toți Școala Pedagogică din Orhei; apoi Valeriu – Facultatea de istorie, iar Maria și Nicolae – Facultatea de geografie.

Am scris despre ei nu numai din spirit de rudenie, consider că e o datorie a tuturor să nu-i uite pe cei care au suferit mai mult decât dânșii. Ion Moraru – bun gospodar, om cu o cultură aleasă, întemeietorul căminului cultural din Ustia, Criuleni, fost funcționar în Parlamentul României în perioada interbelică din partea Partidului Țărănesc, om cu aspirații democratice, cunoscător al limbilor rusă și franceză, fără nici o vină – arestat și împușcat. Fiul, Alexandru, poate un viitor poet cu renume – executat; Valeriu, care a mai trăit după pensionare un singur an, iar Nicolae, nici atât. Astăzi nimeni dintre ei nu mai este în viață, deoarece și Maria, fiica lui Ion Moraru, obosită, bolnavă și îmbătrânită înainte de vreme a plecat în lumea celor drepți.

Anul acesta sărbătorim 100 de ani de la Marea Unire a Basarabiei cu Țara. Un sentiment de mândrie mă ține în suspans, deoarece bunicul meu, Ion Alexandru Moraru, a contribuit și el punând acea cărămidă modestă la Marea Operă a Întregirii Neamului Românesc în 1918.

În primele zile ale lunii august 2018 am avut fericirea să ajung la Orhei și să găsesc clădirea zemstvei județene Orhei, în care a avut loc votul istoric la nivel de județ. Încă în 2016, cu suportul meu arhivistic, pe clădirea respectivă, din inițiativa Partidului Liberal (președinte Mihai Ghimpu) și a câtorva patrioți din raionul Orhei, a fost instalată o placă comemorativă pe care sunt încrustate numele tuturor deputaților județeni, care au votat și semnat actul Unirii. Cu mare regret, atunci, în 2016 fiind bolnav, n-am putut să onorez invitația de a participa la deschiderea acestei plăci comemorative… Am ajuns abia acum, în august 2018, dar a dat Dumnezeu! Sper ca într-o bună zi să ajungă aici și cei trei copii ai mei și cei trei nepoței, pentru a se atinge de istoria Neamului nostru românesc din Basarabia…

Notă: Vreau să-i mulțumesc, pe această cale, inimosului patriot român Ion Codreanu, care m-a ghidat și m-a susținut informațional.

ANIVERSARE ÎN AN CENTENAR…

Elena TAMAZLÂCARU

De fapt cam toate reportajele gazetărești au soarta de a fi ușor… întârziate. E legea pământului, într-un fel – momentele derulării evenimentului de la care relatează reporterul s-au consumat de câteva clipe, ore, zile… Iată că și aniversarea a 20-a de la fondarea Filialei „Alba Iulia" a Bibliotecii Municipale „B.P. Hasdeu" intră în categoria amintirilor din prezent, cum le spunea marele poet, cetățeanul și patriotul Nichita Stănescu, cel care, sărutând pământul Basarabiei, a mai lăsat adevărate amprente vii, rostite pentru noi și istorie: „Vin de acasă, acasă", „Patria mea este Limba Română"…

Cele două decenii de activitate a Bibliotecii „Alba Iulia" au prins viață în amintirile noastre. Desprinzându-se de acolo, din memoria noastră, au venit în fața ochilor ca să adeverească o demnă rezistență în actul firesc de a servi necesitatea și importanța unei biblioteci în viața socială și culturală a societății.

Personal mi-am amintit de ziua de 27 martie 2002, când, în drum spre casă, în troleibuzul de pe ruta nr. 22, m-am întâlnit cu ziaristul, scriitorul și cărturarul Vasile Malanețchi. Din vorbă în vorbă mă invită la Biblioteca „Alba Iulia", la activitatea de suflet pe care urma să o modereze – Ateneul „Unirea"…

Așadar, la Bibliotecă, în sala arhiplină de la etaj, era sărbătorit Actul Unirii votat în Parlamentul „Sfatul Țării" la 27 martie 1918, la 84 de ani. Am cunoscut-o atunci și pe amfitrioana instituției – profesionista, harnica și serioasa directoare Elena Roșca, devenită ulterior Elena Căldare. Avea loc marea adunare de oameni frumoși și patrioți adevărați, la care s-a mai adăugat o țăuleancă! Mândră că printre primii o sută de votanți ai istoricului Act al Reîntregirii pământurilor românești este și boierul țăulean Ioan Pommer, fiul lui Andrei Pommer, care a mers la Soroca ca să semneze Actul…

Din acea zi de 27 Martie 2002 frecventarea Bibliotecii „Alba Iulia" a devenit pentru mine un ritual aproape zilnic, iar din 2004, în cea mai glumeață și veselă zi a anului, am îmbrățișat încă una dintre profesiile lui Eminescu – cea de bibliotecar.

…29 august 2018, toiul sfintelor noastre sărbători. Curtea este frumos împodobită, scena – la fel… Drapelul fâlfâie cu mult optimism, culorile lui s-au revărsat și sunt prezente în mai multe detalii, cum ar fi ghirlandele de sărbătoare, felinarele și fluturașii din hârtie colorată ce mențin sau vin spre lumina cărții… Un pâlc de brazi și brăduți, cu suflet tricolor și vertical, însoțesc afișul aniversar, amintesc și de Anul Centenarului Unirii, și de jubileul de 180 de ani de la nașterea uriașului Bogdan Petriceicu Hasdeu, și autor al poemului „Bradul", capodoperă cu care rezistă, iată, neamul românesc. Un sfeșnic improvizat foarte reușit dintr-un suport pentru flori, cu șapte cuiburi, număr magic, cum se știe, își flutură și el cele șapte flăcări tricolore. Soarele e foarte prezent și el la eveniment, dar are o ușoară îngăduință în ce privește razele-i sau sulițele-i de foc… Auditoriul, chiar de este expus exuberanței lui, umbrelelor, pălăriilor și evantaielor, se simte confortabil.

Sărbătoarea aniversară debutează cu binecuvântarea și rugăciunea „Tatăl nostru", rostite de preotul Viorel Cojocaru de la Biserica „Sf. Apostoli Petru și Pavel", continuă cu partea oficială și cu recitalul din creația poetului-preot și martir Alexie Mateevici, prezentat de harnicii cititori ai bibliotecii – liceeni din clase diferite la instituțiile vecine, printre care e și Darius, care frecventează încă grădinița. Poemul, centenar și el, „Limba noastră", recitat artistic și exem-

plar, se bucură de aprecierea și aplauzele meritate ale celor prezenți.

Dr. Mariana Harjevschi, director general al BM „B.P. Hasdeu", a rostit un cald salut adresat colectivului bibliotecii, oaspeților și utilizatorilor. Și-a amintit de perioada întemeierii filialei, de bunul mers al lucrurilor de peste ani. Apoi dna Steluța Mitriuc, șef interimar al Direcției Cultură a Municipiului Chișinău, a găsit și dânsa alese cuvinte la ceas aniversar.

Cătălin Bordeianu, director adjunct al ICR „Mihai Eminescu", Filiala Chișinău, a salutat evenimentul, a dorit colectivului și cititorilor bibliotecii multe succese, minunate întâlniri cu cartea, cu scriitorii.

Scriitorul Iulian Filip, pe atunci șef al Direcției Cultură din Capitală, și-a amintit cum acest spațiu pentru rafturi și carte a fost găsit, cum pretindeau la el mai mulți, dar au cedat în folosul viitoarei biblioteci, despre mai multe memorabile întâlniri cu cititorii desfășurate aici, despre activitatea Taberei de Vară de Lectură și Agrement din cadrul bibliotecii, oaspete de onoare al căreia a fost în iunie trecut, la ediția a XIX-cea.

Academicianul Mihai Cimpoi și-a amintit și Domnia Sa despre primii pași ai bibliotecii în comunitate, despre venirile stănesciene „de acasă, acasă" ale scriitorilor din orașul Alba Iulia – Ion Mărgineanu, Ion Bâscă, Ioan Străjan, regretatul Virgiliu Șerbu Cisteianu ș.a. – o echipă frumoasă și stabilă de buni prieteni ai Basarabiei și ai Filialei „Alba Iulia", consolidată în jurul doamnei Mioara Pop, ex-director general al Bibliotecii Județene Alba „Lucian Blaga", care de nenumărate ori au venit cu importante donații de carte pentru completarea fondurilor bibliotecii, cu inima și sufletul pline de sincere sentimente frățești.

Anatol Vidrașcu, director al Grupului Editorial „Litera", a prezentat lotul de carte consacrat evenimentului magistral al istoriei noastre moderne, celor 100 de ani de la Marea Unire din 1918 – intitulat „Centenarul Marii Uniri a Românilor", cărți care intră în posesia bibliotecilor din rețeaua municipală.

Prietenii Filialei „Alba Iulia", scriitorii Vasile Căpățână, Gheorghe Bâlici, Titus Știrbu, jurnalistul Traian Musteață în luările de cuvânt au evidențiat caracterul amabil, perseverent și echilibrat al colectivului bibliotecii, al relației bibliotecar-cititor, și-au amintit de diferite momente frumoase, trăite la multiple evenimente desfășurate la bibliotecă și la care au participat, de altele din categoria celor obișnuite, consumate zilnic de către cititorii și utilizatorii permanenți ai bibliotecii.

Aurelia Tincu, director al Bibliotecii „Alba Iulia", a vorbit despre întreaga pe-

rioadă de activitate a instituției, amintindu-și, printre altele, de istorisirile Elenei Căldare-Roșca (director 1998-2016) despre primele săptămâni de funcționare a ei, când cititorii veneau să se înscrie la bibliotecă, aducând cu sine și ghivece de flori – ca biblioteca din cartierul lor, din imediata lor vecinătate, să fie frumoasă, ademenitoare și frecventată spre bucuria și folosul fiecăruia și a societății.

Ziua întâia s-a încheiat cu un frumos recital muzical-literar susținut de interpreții Nicolae Paliț, Artist al Poporului, Victor Butnaru, Viorica Cibotaru, Gheorghe Rădulescu, Artist al Poporului, Iulian Caranfil, poezia fiind prezentată de actrița Vera Mereuță și câțiva discipoli ai Domniei Sale, studenți și masteranzi la Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice, de poetul Ștefan Sofronovici.

La 30 august, a doua zi, s-a desfășurat simpozionul „Măreția Marii Uniri în An Centenar", moderat de dr. hab. Anatol Petrencu. Scriitorul Vlad Pohilă a prezentat tema: „Idealul de unitate națională și opera lui Mihai Eminescu – un tot întreg spre reîntregirea pământurilor Țării"; Anatol Petrencu: „Reunirea provinciilor românești înstrăinate de România – fenomen revigorant al istoriei neamului"; dr. Ana Bâtcă: „Impactul anului 1918 pentru istoria țării"; profesoara de limba și literatura română Silvia Strătilă: „Aspecte unioniste în literatura națională"; subsemnata a desfășurat tema „Poeții Unirii".

Ansamblul „Tinerii Mușatini" de la Liceul Teoretic „Petru Rareș", conducător artistic Ștefan Diaconu, a prezentat un recital cu genericul „Cântecele Unirii care ne-au însoțit istoria".

„Gala utilizatorilor" a beneficiat de prezența scriitoarei Claudia Partole și, pe parcurs, celor mai buni cititori le-au fost înmânate diplome și cărți. Acordul final a constituit surpriza Teatrului Municipal de Păpuși „Guguță" (director Gabriela Lungu), surpriză „uneltită" frumos împreună cu BM „B.P. Hasdeu" și realizată prin prezentarea spectacolului „Prințesa Broască".

Zilele Bibliotecii „Alba Iulia" au decurs sub genericul „Două decenii de prezență în comunitate" și s-au desfășurat, reamintim tuturor, în Anul Centenar în curs de desfășurare, beneficiind de cadrul natural al unei veritabile Case Mari, amenajate în antreul Bibliotecii din obiecte de preț din colecțiile personale ale bibliotecarelor.

OFRANDĂ LA O ZI DE NAȘTERE

Raia ROGAC

Biblioteca Publică „Transilvania" din sectorul Ciocana al Capitalei a găzduit o minunată lansare de carte la o minunată zi de sărbătoare creștină pe stil vechi – *Adormirea Maicii Domnului*, cunoscută și ca *Sfânta Maria Mare*. Romanul intitulat *Ursitul rătăcind pe orbită*, căruia i s-a făcut drum verde către cititor, scris de Valeria Dascăl, pentru că anume ea a fost protagonista și moderatoarea evenimentului, s-a dorit a fi și o ofrandă la o frumoasă aniversare de naștere a autoarei – 65.

Cu acest prilej scriitori, colegi, prieteni s-au reunit într-o atmosferă caldă pentru a sărbători împreună noua apariție editorială, un prețios dar spiritual pentru sine, dar și pentru cei prezenți, grație faptului că fiecare a primit câte un exemplar cu autograf din partea scriitoarei.

În debutul manifestării Valeria Dascăl a remarcat mai multe motive care au determinat-o să lanseze noul roman la Biblioteca Publică „Transilvania" și anume: în primul rând că instituția biblioteconomică

este una dintre cele mai prestigioase din cadrul sistemului Bibliotecii Municipale „B.P. Hasdeu", autentificată ca prima bibliotecă de carte românească după 1990, în al doilea rând că amfitrioana „Transilvaniei", directoarea Parascovia Onciu, face parte din aceeași generație, fiind și consăteancă, în plus prenumele regretatei mame a protagonistei este la fel, adică cel în cinstea Sfintei Paraschiva, protectoarea Basarabiei. Amintindu-și de recenta călătorie întreprinsă cu fiul Petru Dascăl la Cernăuți, venit special de la Viena, unde este stabilit de mai mult timp, V. Dascăl a menționat că premoniția le-a condus pașii pentru primul popas al itinerarului la Biserica „Sfintei Paraschiva", astfel oferindu-li-se posibilitatea să aprindă o lumânare întru odihnirea sufletului mamei și bunicii.

Cartea a apărut la Editura „Pontos", scriitoarea mulțumind chiar de la început managerului acesteia Marcela Mardare, prezentă la eveniment, pentru impecabila ținută grafică, coperta căreia o pot admira și cititorii.

Editoarea, în luarea sa de cuvânt, a spus că este mândră de Valeria Dascăl care, toate cele 15 cărți de autor, le-a editat la „Pontos", demonstrându-și fidelitatea față de această editură. Absolut în totalitate, lucrările, indiferent de genul literar, sunt sincere, având la bază chipuri reale, personaje în care cititorii se pot regăsi. Scriitoarea are un fel aparte de a alege titlurile, unul deosebit care se evidențiază prin a nu lăsa cititorul să bănuiască din start conținutul cărții, îndemnându-l astfel spre o lectură finală, a mai specificat editoarea.

Actualul titlu – *Ursitul rătăcind pe orbită* – este și el o enigmă, care merită a fi descoperită, mai explicit poate fi evantaiul care (romanul fiind autobiografic), poate semnifica viața, fiecare segment asemuindu-se clipelor de trăire intensă de fericire sau necaz. Pentru designul și realizarea copertei Valeria Dascăl a mulțumit colaboratoarei Liubovi Ceban, ori, cum ar fi spus regretatul Glebus Sainciuc – Drăgostiței Ciobanu.

Scriitorul Ion Cuzuioc a amintit de regretatul soț al Valeriei – unul din primii ambasadori în Austria ai R. Moldova – Petru Dascăl. Debutul protagonistei în scriitură pornește de la *Jurnalul vienez*, ea aflându-se la Viena în perioada 1999-2007 în legătură cu misiunea diplomatică a soțului și ulterior cu încheierea studiilor feciorului, tot Petru Dascăl. Patru ani a publicat nuvele și nuvelete la *Literatura și Arta,* care ulterior au fost reunite în prima carte, fiind o surpriză pentru autoare din partea lui Petru Dascăl, care s-a îngrijit de alcătuirea ei. În ciuda tristei despărțiri de *Schițele*…sale, e vorba totuși de două

decenii de activitate în Televiziunea Națională, V.D. s-a adaptat relativ ușor noilor condiții, încercând să scoată din anonimat în Austria moldoveni care fac cinste țării de proveniență și celei adoptive. Revenind Acasă, a continuat să scrie proză scurtă, iar în ultimii ani s-a încumetat să abordeze genul romanului. *Ursitul rătăcind pe orbită* este cel de-al doilea.

Am citit cu mare atenție romanul, a mai menționat Ion Cuzuioc. În încheiere a adăugat că Marcela Mardare este unul din puținii editori care citește manuscrisele aduse spre publicare cap-coadă, adresând ambelor doamne felicitări cu ocazia apariției noului roman.

Și Nicolae Dabija și-a făcut timp pentru a ajunge la lansarea volumului. În context, scriitorul a mărturisit următoarele: Marcela Mardare a mai făcut o carte bună. Sugerez scriitorilor să țină cont de acest aspect, ea cu adevărat colaborează eficient cu autorii.

Am venit să vorbesc despre noul roman al Valeriei Dascăl și să scot în primplan cele mai semnificative calități ale autoarei și a scriiturii sale. Personajul principal – Daria este însăși Valeria Dascăl, iar *Ursitul rătăcind pe orbită* este romanul vieții sale. Valeria are stil, spre deosebire de o întreagă generație fără stil. După *Jurnalul vienez*, am fost curios să mai vizitez o dată Viena pentru a o descoperi și prin viziunea eroilor V.D. l-am purtat un respect deosebit și lui Petru Dascăl. Doresc Valeriei să scrie multe cărți care să fie apreciate.

Cu nespusă mândrie Valeria Dascăl a ținut să concretizeze că anume Nicolae Dabija este nașul ei literar, care mereu a încurajat-o să scrie.

Un oaspete aparte al acestei întâlniri de suflet a fost Domnica Moraru, fostă învățătoare în satul de baștină al sărbătoritei, mai apoi profesoară la Școala Pedagogică din Orhei. În mesajul de felicitare, distinsa profesoară a amintit de rolul ei de mesager care a anunțat de pe culmea unui deal rudele care munceau în câmp că în familia Florea s-a născut o fată. Această jurnalistă și scriitoare în devenire era Valeria. Sunt una din primele cititoare ale romanului, a mai specificat D. Moraru. Cartea mi-a plăcut, este despre oameni și pentru oameni, eroii sunt toți pozitivi, multe lucruri descrise le-am recunoscut, de asemenea, unele personaje sunt exemplificative, chiar dacă nu corespund întru totul cu prototipurile lor din viața reală.

Și alți vorbitori, bunăoară, scriitorii Traian Vasilcău, Gheorghe Postolachi, Lidia Hlib, Renata Verejanu ș.a., pe lângă cordialele felicitări atât pentru noua carte, cât și pentru aniversare, au mulțumit protagonistei și gazdelor pentru clipele de relaxa-

re în lumea frumosului în sfântul locaș al cărții.

Atmosfera a fost înduioșată și de un recital de poezie, susținut de poetul Traian Vasilcău, care, pe lângă alte poeme, a dat glas și celui de ultimă oră, intitulat *O rugăminte pentru aleșii Țării* și de actorul Sandu Aristin Cupcea, consătean al Valeriei Dascăl, răsplătiți cu aplauze meritate.

În nota de final aș adăuga și unele aprecieri ale lui Cornel Cotuțiu din România, selectate din *În loc de prefață:* Scriitoarea valorifică datele, faptele, dă detalii etnografice, toponimice, onomastice, dorind frenetic să convingă despre semnificația lor în contextul narațiunii. Și o face cu o sfioșenie a detaliului, o stăruință care vine din dorința de a fi cât mai convingătoare.

Romanul *Ursitul rătăcind pe orbită* e o nouă izbândă a Valeriei Florea Dascăl, care ne invită să cugetăm asupra valorilor vieții.

Rămâne doar să îndemnăm cititorii la lectură și cugetare, iar unele opinii să le împărtășească și autoarei, de care, cred, se va bucura.

MANIFESTĂRI CULTURALE

PAVEL BĂLAN: O VIAȚĂ ÎNTRE FILME ȘI CĂRȚI

Dr. Violeta TIPA

La 17 iulie 2018 cunoscutul cineast Pavel Bălan a împlinit 80 de ani, vârsta balanțelor. Cineastul, fotograful-artist și istoriograful Pavel Bălan s-a impus pe parcursul anilor drept una dintre personalitățile noastre notorii, un distins om de știință și cultură mult apreciat de publicul larg și de conducerea țării: Ordinul Republicii Moldova, Maestru emerit al artei, laureat al Premiului de Stat al RSSM, Cavaler al ordinului „Gloria Muncii", medalia *Mihai Eminescu* ș.a. Recent, după apariția volumului de excepție *Rugă pentru neam,* P. Bălan se învrednicește de Medalia „Dimitrie Cantemir" – cea mai înaltă distincție a Academiei de Științe a Moldovei, acordată pentru aportul deosebit la valorificarea patrimoniului spiritual al poporului nostru.

Cu ocazia jubileului, la Biblioteca de Arte „Tudor Arghezi" s-a desfășurat o serată omagială cu genericul *Pavel Bălan: o viață între filme și cărți*. La eveniment au participat scriitori, filmologi, cineaști, ziariști, telejurnaliști, care s-au pronunțat despre activitatea prodigioasă a cineastului, fotografului, istoriografului octogenar Pavel Bălan.

Doctorul în studiul artelor, cineastul Dumitru Olărescu a trecut în revistă etapele mai importate din activitatea protagonistului: „**Pavel Bălan** este unul din făuritorii perioadei de aur a cinematografiei naționale. Anume în acești ani, 1965-1970, P. Bălan s-a afirmat ca operator, ca un iscusit autor al imaginii de film. Alături de regizorii Vlad Ioviță, Gheorghe Vodă, mai târziu, și de Anatol Codru, Pavel Bălan se impune ca unul din fondatorii activi ai școlii filmului poetic autohton, devenind o particularitate distinctă a filmului național.

Drept argument pot servi filmele la care Pavel Bălan s-a afirmat ca autor al imaginii: *Fântâna* și *Piatră, piatră* (1966, regie Vl. Ioviță), *De-ale toamnei* (1966, regie Gh. Vodă), *Malanca* (1968, regie Vl. Ioviță). În pofida ideologiei regimului totalitar, care n-a susținut aceste filme, ele ocupă un loc deosebit în patrimoniul artei cinematografice naționale. Au fost menționate cu distincții la mai multe forumuri cinematografice, unele dintre ele fiind

introduse și în programele de studii ale Institutului Unional de Cinematografie ca exemple de artă cinematografică de nonficțiune. Chiar în primele sale filme Pavel Bălan a reușit să depășească stereotipurile cristalizate deja în „vocabularul" de expresii filmice ale unor operatori. El caută noi formule filmice, apelează la o unghiulație „îndrăzneață", la plonjeu și contraplonjeu, la raf-panoramă, la o compunere originală a compoziției cadrului ș.a. Înalta măiestrie de autor al imaginii se manifestă prin toate filmele sale, printre care *Dimitrie Cantemir, Goblen, Meșterul anonim, …și obosite mâinile tale, Ecoul vechilor cazanii*. La aceste filme, operatorul Pavel Bălan, împreună cu regizorii Anatol Codru, Vlad Druc, Mircea Chistrugă și cu poetul Nicolae Dabija, în calitate de scenarist, s-a străduit, prin diverse procedee și modalități de expresie a limbajului cinematografic, să prezinte în mod documentar, dar nelipsit de sensibilitatea sa poetică, ridicând la înălțimea ce o merită diversele și bogatele noastre monumente de suflet (icoane, cărți, manuscrise – caligrafiate chiar de sfinți, miniaturi de carte veche, tablouri, goblenuri vechi ca acelea lucrate de Elena, fiica lui Ștefan cel Mare). În 1967 debutează în calitate de operator principal la filmul de ficțiune *Se caută un paznic* – primul film creat la noi, în Basarabia sovietizată, în limba română. La același film debutează (concomitent și afirmându-se!) Vlad Ioviță – scenarist la filmul de ficțiune, Gheorghe Vodă – regizor de film de ficțiune, Eugen Doga – compozitor de muzică pentru film, Mihai Volontir – actor de cinema, Vasile Covrig – pictor. După acest film, P. Bălan devine autorul imaginii a încă 12 pânze cinematografice de ficțiune, printre care: *Podurile, Luci, soare, luci…, Nuntă la palat, Corespondentul nostru special* ș.a. Viziunea poetică, înalta ținută plastică sunt unele din calitățile caracteristice măiestriei operatorului Pavel Bălan, ale cărui lucrări au fost apreciate la multe Festivaluri cinematografice din Țară și de peste hotare: București, Moscova, Kiev, Riga, Sankt Petersburg ș.a.

Dragostea față de poporul său, ferma poziție civică, ce caracterizează personalitatea lui P. Bălan, s-a manifestat și prin alte acțiuni. Spre exemplu, în 1992, când țara era în pericol, el și-a luat arma/camera de filmat, plasându-se pe linia frontului pentru a spune lumii clar și răspicat: *Noi suntem acasă*… Astfel, împreună cu regizorul A. Buruiană**,** și-au intitulat filmul despre războiul din Transnistria…

Adevărate eseuri cinematografice, create de regizorul și operatorul Pavel Bălan sunt dedicate cărților vechi (*Ecoul vechilor cazanii*, 1988; *Pagini de lumi-*

nă, 1989) sau marilor noștri înaintași, începând cu filmul *Dimitrie Cantemir*, la care P. Bălan semnează imaginea, și continuând deja și în calitate de regizor al filmelor *Varlaam* (1990), *Anastasie Crimca*, *Dosoftei* și *Petru Movilă* (lansate toate în 1991), *Vasile Lupu* (1992) și *Petru Rareș Vodă* (1993). În aceste filme se simte că autorul lor se află mereu în căutarea unor noi modalități de expresie, a unui stil inspirat, a unui nerv poetic capabil să completeze imaginile vizuale care adesea n-au putut rezista la eroziunea timpurilor și regimurilor nefaste. În ele se evidențiază în primplan și ideea obsesivă, dar nobilă, a lui Pavel Bălan, de a demonstra, în primul rând nouă, conaționalilor, și apoi întregii lumi că am avut artă, cultură, credință și până la nefastul an 1812.

În timpul activității sale la studioul *Moldova-film* P. Bălan este autorul imaginii la 30 de filme de nonficțiune, iar zece dintre acestea sunt și regizate tot de P. Bălan. De asemenea filmează zeci de subiecte pentru revista de actualități *Moldova sovietică* și pentru almanahul *Viața în imagini*, cronică cinematografică importantă pentru letopisețul filmic al poporului nostru. Dar când nu reușea prin filme (motive financiare!) sau cu scopul de a completa fenomenul respectiv, el recurgea la fotografie. Așa s-a întâmplat cu cunoscutul album *Poliptic moldav* (conceput împreună cu Vlad Druc), apărut în 1985 după mai multe dificultăți de ordin ideologic (erau începuturile agoniei regimului totalitar!), fiindcă autorii au îndrăznit să demonstreze prin argumente strict documentare (imagini fotografice) faptul că poporul nostru și până la venirea rușilor a avut istorie, cultură, înălțând mănăstiri și biserici, armonizând culori alese în picturi și icoane, în covoare și tapiserii, compunându-și nemuritoarele legende și balade, scriindu-și cronicile și letopisețele sale, ridicând cu mult talent și dăruire tot ce constituie identitatea unui popor ca apoi să fie mutilată sau chiar distrusă de mâna diferiților „prieteni" sau „frați" mai mari sau mai mici… Și, dacă pe meleagurile noastre, multe din operele înaintașilor spiritualității noastre, lăcașele sfinte au fost pustiite, prădate, arse de către venetici din prea „marea dragoste" față de neamul nostru și de cei care mereu ne vor „binele", iar adesea și din „trădate" și ticăloșenie chiar din partea băștinașilor, Pavel Bălan a găsit în spații străine multe comori prețioase sufletului nostru, imagini ce ne păstrează eternitatea. Spre exemplu, la Muzeul de istorie din Moscova, la Biblioteca „M.E. Saltâkov-Șcedrin" din Sankt Petersburg, la alte muzee și biblioteci din Kiev, Lvov, Oxford, Istanbul, Vatican, Atena, Sfântul

Munte Atos și în alte spații. Probabil că dificultățile apariției *Polipticului moldav*, dar și succesul acestei lucrări (se învrednicește, totuși, de Premiul de Stat al RSSM), l-au făcut pe P. Bălan să-și continue, să-și aprofundeze căutările în universul spiritual al poporului nostru, elaborând o serie de scrieri la temperatura sufletului, lucrări în care prevalează imaginea găsită, gândită și trăită de artistul P. Bălan: *Icoana sufletului nostru* (1992), *Ștefan cel Mare și Sfânt* (1997), *Tradiții populare în arhitectura moldovenească* (1998), *Biserica Adormirii Maicii Domnului de la Căușeni* (1997), *Cetățile sufletului* (2000), *Rugă pentru neam* (2016). Toate aceste lucrări sunt concepute ca niște poeme imnice „brodate" cu migală în cuvinte și imagini și dedicate cu multă evlavie marilor noștri înaintași și talentaților artiști anonimi – pictori, sculptori, arhitecți și scriitori – toți mari poeți și gânditori, care au făurit patrimoniul spiritual al poporului.

Atât prin filme, cât și prin cărțile sale Pavel Bălan s-a afirmat drept un harnic și talentat arheolog al spiritualității noastre, care sapă mereu, căutând imaginea ce păstrează eternitatea noastră și scoțând la suprafață inestimabile zăcăminte de suflet ale neamului nostru… Calitățile de istoriograf migălos și de artist-fotograf iscusit culminează în cartea-album *Rugă pentru neam. Arta moldovenească din veacurile XIV-XX* (2016) – o lucrare eveniment, o operă fără de analog în cultura noastră. Cartea debutează cu niște mărturii sau spovedanii de suflet ale autorului, urmate de opt capitole: *Cetăți, Ansambluri monastice, Biserici, Sculpturi, Fresce, Icoane, Broderii, Manuscrise și cărți*. Autorul mărturisește în spovedaniile sale că această carte este o rugăciune a sa pentru trecutul și viitorul neamului nostru, pentru mântuirea lui prin Frumos, Credință și Adevăr… Volumul *Rugă pentru neam* conține calitățile unui imn de slavă geniului creator al poporului nostru. „E o carte căreia i-ar sta bine în orice altar de biserică" (Nicolae Dabija).

Astfel, apreciem mult valoarea istorică, cognitivă, artistică și educativă a filmelor și cărților muncite de Pavel Bălan. Acum, când la viața lui Pavel Bălan se rotunjește cel de al 80-lea cerc, admirăm prodigioasa activitate a operatorului de film, a fotografului, a istoriografului și, nu în ultimul rând, a artistului, a clasicului Pavel Bălan, căruia îi dorim să-l vedem mereu la sfânta sa datorie: îmbogățirea și valorificarea inestimabilei noastre zestre de suflet… Unele aspecte mai importante ale creației operatorului și regizorului Pavel Bălan a relevat dr. Alexandru Bohanțov, oprindu-se în mod special la aspectul antropologic al operei maestrului.

Andrei Dumbrăveanu, dr. conferențiar universitar, încearcă să facă o periodizare a creației cinematografice a lui Pavel Bălan, pe care o percepe în trei perioade: prima etapă – cea fotografică, care conține o întreagă istorie a societății, după care trece la imaginea dinamică, filmică, unde fiecare cadru este o fotogramă în dinamică, ce conține un spațiu-timp concret. Pavel Bălan vine dintr-o lume a participării, a observării. Drept exemplu concludent poate servi filmul *Fântâna* – film antologic, creat împreună cu regizorul Vlad Ioviță. A treia etapă este filmul de ficțiune, care necesită alte formule de expresie cinematografică. Filmul *Se caută un paznic* a însemnat o etapă în evoluția filmului național (primul film în limba română), având un mesaj care nu și-a pierdut actualitatea nici azi, iar Pavel Bălan rămâne a fi „un paznic" grijuliu al patrimoniului nostru spiritual.

Cu mesaje de felicitare au venit colegii de breaslă: cineastul Vadim Prodan, producătoarea de film Valentina Plugaru, directorul *Moldcinema* Ada Matvievici, actrița Zinaida Timofti; scriitoarea și ziarista Luminița Dumbrăveanu, ziarista Lica Mo-

vilă, economistul și fotograful Vasile Șoimaru și alții.

Pe parcurs au fost proiectate filmele cineastului Pavel Bălan *Fântâna, Piatră, piatră și Petru Movilă*. În cadrul evenimentului a fost prezentată și o expoziție de carte a lui Pavel Bălan, precum și unele ediții critice despre opera sa.

COPILĂRIA UNDE CULORILE PRIND VIAȚĂ…

Elena TAMAZLÂCARU

De curând o imensă bucurie e frumos confundată cu adevărate revărsări estivale de culori și tușe neprihănite, cu talent și inspirație tânără – e vorba de un excepțional vernisaj cu participarea elevilor de la LT „Onisifor Ghibu", Maxim Corcimit, cl. a III-a „D", Andreea Coșneanu și Denis Lobcov, clasa a IV-a „E", discipoli ai profesoarei Virginia Mireanu. Vernisajul a început, la drept vorbind, după finisarea fiecărei lucrări prin alegerea, catalogarea și includerea ei în… peisajul general al expoziției – și aceste etape s-au consumat în familiile tinerilor pictori, în sălile de clasă și atelierele liceului… La Biblioteca „Alba Iulia" ajungând chiar în preajma lansării evenimentului mai întâi părinții cu lucrările odraslelor, dar și cu cei mai „mari" membri ai familiilor, cu „dotări speciale", cum ar fi biberoanele, jucăriile (și jucăria preferată a tuturor sugarilor contemporani este telefonul mobil și modern, cu muzică și desene animate pe care le butonează după bunul lor plac!). Aici cei mai mici cititori și „consumatori" de artă plastică au luat cunoștință și de cărțile editate pentru ei: cele cu roticele, un fel de mașinuțe muzicale, cu pagini cartonate și desene viu colorate… Cărțile-zooparc, cu… „soloul" păsării sau al animalului solicitat din imaginea alăturată să „dea replica" pre limba lui! Între timp lucrările micilor artiști au prins aripi și au ajuns expuse pe pieptul pereților.

…Am admirat lucrările încă înaintea venirii la vernisaj a micilor protagoniști și a invitaților. Buchete imortalizate de flori stau țanțoșe în unicitatea și parfumul lor, primind alături și prietenia câte unui fruct aromitor și el; un pisic, foarte important membru al familiei, stă în poziția de drepți, cu urechile ciulite și dă impresia că ar aștepta ca artistul și prietenul de năzbâtii să înțeleagă: mărul pe care i l-a potrivit alături nu face parte din… meniul preferat de el, îl poate doar rostogoli cu lăbuțele din cadrul

lucrării; niște copii „au pozat" pictorului în liniștea cea mare a sălii de sport, unde vedem sportivi ce trudesc la diferite aparate și unde se aude doar… zgomotul broboanelor de transpirație căzute la podea; o biserică cu turla ei reazemă cerul și lumina lunii, dar este „asaltată" de un stol de stranii ciori, una dintre ele rămânând nemișcată în preajmă, pe rămurica unui copac; un frumos coș pascal a adunat o colecție de ouă încondeiate, printre care sunt și unele cu ornament geometric – nepoței de-ai lui Pitagora creștem, evident!

După ce admirăm și tăcerea ideală, colorată și transparentă, plină cu peștișori și vegetație acvatică, un portret al unei femei frumoase lucrat în creion (chipul din tinerețe al unei bunici foarte iubite, ne spune surioara pictorului), câteva vase cu buchete de flori, observăm un cucușor „cu pană sură", realizat în creion, care admiră și el de pe crenguța sa estivală celelalte lucrări, întrebându-se, probabil, de ce într-un peisaj de pe verticala situată între ferestrele alăturate, casele și-au pus căciuli albe, brazii au și ei similară podoabă capilară, dar și ghirlande? Mai vedem alte coșuri pascale cu ouă încondeiate cu motive geometrice, tradiționale și nouă, românilor basarabeni, câteva peisaje de vară cu căsuțe de vacanță… Urcăm la etaj, unde ne așteaptă pe palier și valul ajuns la malul mării, în compania unei umbrele solitare, alte câteva peisaje în diferite anotimpuri ale anului, naturi statice, elegante și parfumate buchete, flori admirate la sânul sfintei naturi…

La expoziția de debut a celor trei tineri autori – Maxim Corcimit, clasa a III-a „D", Andreea Coșneanu și Denis Lobcov, clasa a IV-a „E" – au venit colegii lor împreună cu doamnele profesoare, părinții cu frații și surorile mai mari și mai mici, cu verișori și verișoare… Directoarea bibliotecii, Aurelia Tincu, și-a exprimat bucuria de a saluta un auditoriu atât de talentat, pe cei trei pictori, a prezentat și „itinerarul" preferințelor sale: marea, soarele, feeria Crăciunului, i-a invitat și cu alte ocazii la bibliotecă; profesoara Virginia Mireanu i-a felicitat pe debutanți, le-a amintit de faptul că Biblioteca „Alba Iulia" și LT „Onisifor Ghibu" au o colaborare frumoasă de ani și ani și că mai mulți tineri artiști plastici de aici au pornit în lumea miraculoasă a expozițiilor; Angela Postică, director adjunct al LT „Onisifor Ghibu", i-a felicitat pe artiștii-liceeni și le-a dorit multă vigoare și culoare în penel, să învețe a opri clipa în lucrările lor viitoare; maestrul Mihai Mireanu a prezentat o amplă analiză a lucrărilor, a menționat mai multe peisaje și naturi statice, i-a lăudat și încurajat pe micii plasticieni, și-a amintit de propriul său vernisaj expus în același spațiu… Majoritatea celor

prezenți – părinți, cadre didactice, elevi și rude – au dorit să-i felicite pe artiști, au rostit sincere, scurte discursuri, au interpretat cântece, inclusiv Daria Doga din clasa a III-a, care a cântat la flaut… Buchete de flori pentru participanții la expoziție, pentru profesoara iubită… Trei pensule „inspirate", dăruite de o mămică tinerilor artiști-protagoniști… Zâmbetele, încurajările și aplauzele au însoțit evenimentul deja estival… Felicitări tuturor!

AI NOȘTRI ÎN LUME

EXPERIENȚA MEA LA NEXT LIBRARY

Oxana ANDREEV,
Filiala „Adam Mickiewicz”

Conferința internațională NEXT LIBRARY este o întâlnire a profesioniștilor de bibliotecă, a inovatorilor, a persoanelor cu funcții de decizie, care ies în afara granițelor și care fac schimbări ce sprijină învățarea în secolul XXI.

Creată de Bibliotecile Publice Aarhus din Danemarca și prezentată pentru prima oară în 2009, Conferința NEXT LIBRARY are scopul de a privi înainte și de a explora continua evoluție a bibliotecii publice în secolul XXI.

NEXT LIBRARY are loc la fiecare doi ani și până în prezent s-au ținut șase conferințe și două conferințe-satelit, în afara bibliotecilor din Aarhus, dar organizate în colaborare cu ele. În 2014 Biblioteca Publică din Chicago și Consiliul bibliotecilor urbane a găzduit prima Conferință NEXT LIBRARY Satelit, iar în 2018, cea de-a doua Conferință Satelit a fost organizată de către Biblioteca centrală și regională din Berlin (ZLB), Fundația Culturală Federală Germană, în colaborare cu Kulturprojekte Berlin GmbH.

NEXT LIBRARY este mai mult decât o conferință; este o comunitate care a crescut peste 1550 de lideri de bibliotecă și inovatori din 96 de țări din întreaga lume.

Ediția 2015 a Conferinței, cu genericul „Incubator al ideilor emergente de bibliotecă”, a avut loc în perioada 11-15 septembrie 2015 la Aarhus, Danemarca, marcând și deschiderea internațională a Bibliotecii Publice din Aarhus Dokk1, desemnată cea mai bună bibliotecă publică din lume.

Formatul Next Library 2017, a reprezentat o dezvoltare ulterioară a „conceptului Next Library”, adică un „patchwork” de ședințe co-educative, co-creative, atractive, participative, pluraliste și interactive; o mulțime de sesiuni paralele; vorbitori de top; sesiuni wildcard; demonstrații / expoziții, jocuri, Networking Dinner Party; întruniri; ne-conferințe sociale; evenimente alternative și surprize.

NEXT LIBRARY a devenit una dintre cele mai importante conferințe privind viitorul bibliotecilor publice.

În anul 2019, perioada 2-4 iunie, Conferința NEXT LIBRARY se întoarce iar acasă, la Dokk1, în Aarhus, Danemarca.

* * *

Aveam un vis – să particip măcar o dată la Conferința NEXT LIBRARY. Am acumulat curaj și am aplicat. Răspunsul a venit repede:

Dear Oxana Andreev,

Thank you once again for submitting your proposal for an Ignite Talk!

We are very excited to inform you that your proposal has been accepted as an Ignite Talk.

We are much looking forward to meet you in Berlin!

Așa a început totul. Acum eram speriată rău: sute de participanți, prezentare Ignite, cinci minute, 20 slide-uri, discurs în limba engleză… în ce mă băgasem???

Îmi aminteam cum, încurajată de doamna director, Mariana Harjevschi, am aplicat pentru a participa la această conferință, care purta și un generic tentant *Encourage the Unexpected!* (*Încurajează imprevizibilul*!). Urma să fie prima mea participare la Conferința NEXT LIBRARY și a doua la o conferință internațională. Până

la urmă, grație susținerii Programului Novateca și prin contribuția BM „B.P. Hasdeu", iată că la 12 septembrie 2018 mă aflam în Berlin.

Prima dată fusesem la Wroclaw, Polonia, acolo unde în anul 2017 a avut loc Conferința Internațională IFLA și unde am participat cu un poster ce reflecta activitatea Bibliotecii „A. Mickiewicz", biblioteca în care activez. Ei bine, atunci mi-a părut cumva mai lejer, deoarece chiar dacă prezentam posterul în limba engleză, această prezentare era de fapt o discuție amicală cu bibliotecarii prezenți acolo.

Aici era cu totul altceva. În cele cinci minute pe care le aveam la dispoziție, trebuia să povestesc tot, și chiar un pic mai mult, despre un serviciu inovator, unul de mare succes în biblioteca mea, „Happy Toddlers", în cadrul căruia mămici cu pici creează cărți senzoriale. Deși știam foarte bine ce facem în cadrul acestui serviciu, știam că avem rezultate bune, mai trebuia și să pot aduna această informație, încât să fie scos în evidență, doar ce este important cu adevărat. Și aici am apelat la expertul în Ignite, Lidia Kulikovski, care m-a și ajutat să ajung la o variantă finală admisibilă. Mai era și traducerea, care avea și ea o deosebită însemnătate, pentru că trebuia să fie pe înțelesul tuturor. Și aici am căutat ajutor, engleza mea fiind nu chiar pentru traduceri de prezentări. Săptămâni intense de scris, șters, tradus, învățat, repetat.

Aveam niște emoții enorme. Și asta, deoarece, pe lângă această prezentare, fusesem invitată și pentru un scurt interviu ca nou-venit la conferință….și el în engleză.

Plăcut tare, era faptul că aveam alături și susținători în persoana dlui Evan Tracz, director Programul Novateca, dna Eugenia Bejan, secretarul Consiliului Biblioteconomic Național din Moldova, dnul Andrei Chistol, secretar de stat în domeniul culturii, dar și expertul din Suedia în domeniul bibliotecilor, Inga Lunden, care au facilitat împreună o sesiune interactivă și o discuție panel despre modul în care noua lege a bibliotecilor sprijină dezvoltarea bibliotecilor publice modernizate din Moldova.

Când mă gândeam la prezentare, simțeam că-mi sare inima din piept și ca să alung aceste extra-emoții încercam să fiu atentă la ce se întâmpla în jur. Mă aflam într-o altă țară, total diferită de Moldova, eram curioasă la orice.

Pot spune că am rămas plăcut surprinsă de construcția realizată special pentru această conferință. Ea se afla chiar în fața bibliotecii Amerika-Gedenkbibliothek și presupunea o sală plenară, acoperită cu peliculă și o punte lungă cu mai multe spații laterale din lemn, de diverse forme,

unde aveau loc ședințele, atelierele, trainingurile. Erau spații destul de comode pentru grupuri mici, doar că nu erau încălzite. Și, sinceră să fiu, am cam înghețat în cea de-a doua zi, pentru că afară era destul de rece, iar aceste spații aveau ferestre și uși mari, sau alte orificii incluse în design, care nu țineau deloc de cald.

Drept spațiu pentru prezentările unor Keynote Speakeri, dar și pentru prezentările Ignite a fost aleasă… o biserică. Da, o biserică și una destul de mare aș zice. Anume în biserică m-au copleșit cele mai mari emoții, în ziua de joi, 13 septembrie. În cap mi se tot învârtea Ignite-ul nostru de la BM „B.P. Hasdeu", unde parcă și pereții îți erau prieteni. Aici, însă, întreaga sală doar fețe necunoscute. Pe „suporterii" mei, de emoții, îi și pierdusem în mulțime, deși știam că sunt undeva acolo și mă susțin.

Și iată-mă pe scenă.

Am să trec peste unele detalii, care m-au făcut să-mi bată inima, mai tare decât clopotul bisericii, pentru că ce a urmat a fost mai important. Venise momentul să împărtășesc experiența trăită pe durata serviciului, dar, să și încurajez participanții la această conferință, să încerce și ei, de ce nu, un astfel de serviciu în bibliotecile lor. Aveam la mine și o carte senzorială, realizată în cadrul serviciului, care la sfârșitul prezentării am dat-o drept cadou. Și nu pur și simplu, ci printr-o întrebare oferită sălii: Cum se numește serviciul? Iar cea mai rapidă a fost, nimeni alta, decât fosta președintă a IFLA (2007-2009), Claudia Lux, care a rămas de-a dreptul încântată de acest minunat produs și fantastic cadou pentru nepoții săi.

Nu știu când au zburat acele cinci minute, știu doar că m-au urmărit, în vise, săptămâni la rând și asta pentru că mă tot întrebam cât de bună am fost, dacă au înțeles cei prezenți mesajul meu, ce puteam face altfel ș.a. Un carusel de gânduri întortocheate.

Totuși mi se luase o piatră de pe inimă și acum puteam să văd cu ochii larg deschiși tot ce nu reușisem până atunci. Așa că am savurat din plin toate sesiunile de creativitate cu Christian Byrge, cercetător, inventator, trainer de creativitate; am ascultat sfaturile lui David Lankes, profesor și director al Școlii de Bibliotecă & informații Știința de la Universitatea din Carolina de Sud și am socializat cu bibliotecarii în cadrul sesiunilor sau în afara lor. A fost plăcut să întâlnim și colegi bibliotecari din România.

Revenind la interviu, a fost chiar tare drăguț. Stuff-ul foarte amabil, iar interviul propriu-zis foarte scurt.

Analizând toate cele văzute, pot spune că această conferință m-a speriat doar

până am ajuns acolo, iar mai apoi mi-a plăcut.

Chiar prima zi a început cu bună dispoziție, pentru că m-am îndrăgostit de hotelul la care ne-am oprit, (dedicat personajelor din poveștile Fraților Grimm), apoi m-am întâlnit cu o bibliotecară din Germania, cu care am făcut cunoștință la Wroclaw și ne-am împrietenit, apoi au urmat și celelalte.

Desigur, fizic nu am putut fi prezentă la toate sesiunile livrate sau la ateliere, însă cele la care am participat chiar au fost interesante și interactive.

Încă o dată m-am convins de faptul că, pentru a te scufunda integral în astfel de evenimente, este necesară o limbă engleză acceptabilă, o selecție atentă a subiectelor propuse și un plan de mișcare bine gândit. Bineînțeles și întâlnirile personale, comunicarea pe viu, la prânzuri și seri culturale, sunt la fel de valoroase, și de care trebuie de profitat din plin.

O primă concluzie pe care am făcut-o este că bibliotecarii trebuie să participe la astfel de conferințe. Să poată să-și depășească fricile și să accepte provocările. E necesar ca ei să vadă ceva nou, să-l simtă, să-l testeze, să-l împărtășească. Și este important și să ducem și să povestim și noi, mai departe de hotarele țării, toate acele lucruri minunate care se întâmplă în bibliotecile din Moldova.

Am observat că, în general, comunitatea bibliotecilor este consolidată, toți participanții sunt interesați în mod activ de problemele, tendințele și perspectivele dezvoltării bibliotecilor.

De asemenea, am înțeles că avem un viitor minunat, cu condiția ca fiecare bibliotecă și comunitatea profesională să înțeleagă necesitățile membrilor comunității și să aibă capacitatea de a putea răspunde acestor solicitări. Biblioteca trebuie să fie și poate fi un loc plin de viață și dinamic și asta doar ascultând vocea comunității.

Pentru a ajunge la NEXT LIBRARY Berlin 2018, toate pregătirile, actele, eforturile, mi-au luat aproape un an.

Conferința a durat patru zile. În schimb, amintirile vor rămâne pentru toată viața.

Acum mă întreb: What's next?

НЕИЗВЕСТНАЯ ЗВЕЗДА БОРИСА ОКСИНОЙТА

Анна БАЦМАНОВА,
Библиотека им. И. Мангера

Чем отдаленней от нас прошлое, тем своеобразнее наше отношение к нему. И поэтому чем больше свидетельств об одном и том же событии, об одной и той же эпохе, тем реальнее вероятность приближения к исследуемому явлению, историческому времени, произведению искусства, определенной личности. Во все эпохи наблюдались удивительные совпадения, когда одно и то же событие заставляло браться за перо совершенно разных людей, чтобы оно сохранилось в памяти потомков.

Вершина поэтического творчества румынского поэта Михая Эминеску - поэма «Лучафэр» - является квинтэссенцией и синтезом общечеловеческих и этноспецифических ценностей. Поэма переведена почти на 80 языков мира. На русский язык ее переводили известные мастера слова – И. Миримский, Ю. Кожевников, Д. Самойлов, Г. Перов, А. Бродский, М. Метляева. Причем первый перевод «Лучафэра» был сделан сравнительно поздно – в 1950 году. Однако при перелистывании изданий прошлых лет, связанных с Бессарабией, открылась новая страница истории появления шедевра Эминеску в русском литературном пространстве. Для этого придется обратиться к межвоенному периоду – двадцатым-тридцатым годам прошлого столетия. Для рядового читателя они являются фактически «белым пятном» и многими воспринимаются как некая пустыня, в которой мало что произрастало.

В истории Бессарабии период 1918-1940 годов представляет большой интерес, в частности, в отношении культурного развития и интеграции местного населения в румыно-европейское пространство. Достаточно обратиться к архивам тех времен, и перед нами развернется картина удивительно яркой и своеобразной жизни населения этого края.

В 2002 году увидела свет серия книг Юрие Колесника, известного краеведа, ученого и литератора Молдовы, - «Неизвестная Бессарабия» (изд. «Museum», 2002, с.188-196), в IV-ом томе которой поведана история удивительного человека, открывшего еще в 30-е годы русскому читателю Михая Эминеску в объеме, дающем обширное представление о гении румынской литературы. И это был наш земляк Борис Оксинойт, биография которого требует тщательного изучения и определения его места и роли в культуре страны.

Юрие Колесник, оценивая труд переводчика, пишет: «Первенство в литературе всегда принадлежит подлинным творцам. За авторами всеми признанных произведений, получивших всемирную известность, стоят десятки мало кому известных тружеников пера, не менее преданных литературе. Я здесь имею в виду большую группу переводчиков, которые, «обремененные» великими культурами мира, редко рискуют раскрыть на бумаге свои мысли и чувства. Они скрывают свою собственную чувствительность, свое собственное дыхание, отступая перед напором чужих раздумий, которые они считают гораздо глубже и важнее своих соб-

ственных. Но на этом пути подлинные таланты при переводе на другие языки классических ценностей становятся не эпигонами, а носителями знамен тех культур, которые они открывают другим народам. Одним из таких переводчиков, теперь уже анонимных, был психиатр Борис Оксинойт».

Если бы не остались несколько опубликованных переводов да пара очерков о творчестве Пушкина, возможно, даже самый дотошный исследователь литературы не нашел бы следов его имени. И не потому, что он был малозаметным переводчиком. Совсем наоборот. Причина в другом - все его творения, весь его литературный опыт был утерян дважды, а в третий раз переводчик не рискнул окунуться в огромный океан литературы, в мир авторов, метафор и творческих поисков.

Итак, кем же был Борис Оксинойт? Вот о чем гласят румынские источники.

Борис Оксинойт родился в Кишиневе 31 марта 1887 года в семье горожан-интеллектуалов. Семья была многодетной: у него было четверо братьев и сестра. Среднее образование он получил в кишиневском Реальном училище, а медицинское образование - в Швейцарии, в Лозанне, а затем - в Париже, в Сорбонне.

После окончания университета в 1914 году он устроился психиатром в Херсоне, где женился на коллеге - Евгении Браиловской. В 1926 году семье Оксинойтов удалось перебраться через Днестр и поселиться в Кишиневе. Здесь доктор Оксинойт открыл психиатрическую лечебницу, занимаясь медициной со своей женой. Его работа получила признание у специалистов, и он успешно ею занимался, пока не произошла трагедия в его семье: неизвестные преступники проникли в больницу и убили его жену. Продолжать собственное дело он не мог и закрыл лечебницу, предпочитая работать в других медицинских учреждениях города, сотрудничая с врачами А. Котовским, Векслером и другими. В течение многих лет он работал безвозмездно в Кишиневской еврейской больнице, считая это своим моральным долгом.

Параллельно с медицинской деятельностью он увлекся литературой, дававшей ему возможность время от времени уходить от реальности, полной страданий и потрясений, в мир образов и высоких чувств. Так из читателя он превратился в литературного переводчика, дав возможность русскоязычным читателям познакомиться с румынскими авторами – Павелеску, Аргези и, в первую очередь, с Эминеску. С немецкого он перевел произведения Генриха Гейне.

Его труды были отмечены в ведущих местных изданиях. Так, в журнале «Viața Basarabiei» (1937, nr.11) были отмечены его переводы из Эминеску (Strigoii) и из Николая Костенко, опубликованные в газете «Бессарабское слово» от 26 сентября 1937 года.

Особых слов заслуживает эта ежедневная полноформатная газета на русском языке, выходившая в течение многих лет и имевшая большую популярность среди жителей не только Бессарабии, но и русскоязычной публики из разных европейских стран. Здесь печатались Зощенко, Цветаева, Фейхтвангер и т.д.

Кто знает, если бы пути истории не пересеклись с литературной судьбой Бориса Оксинойта, сегодня, возможно, русскоязычному читателю была бы предоставлена возможность познакомиться с его вдохновенными переводами.

Тем временем, в 1940 году, Борис Оксинойт был назначен главным врачом Четвертой горбольницы. 22 июня

1941-го года он получил приказ об эвакуации, и вместе с дочерью направился в Тирасполь. Оттуда он попал в Краснодар, где некоторое время работал в физиотерапевтическом диспансере. Оттуда его вызвали в комиссариат для мобилизации на фронт. Но нашлись люди, которые посчитали, что лучше иметь хорошего доктора в прифронтовой полосе, чем простого солдата на передовой. Из комиссариата его направили в Ростов, где проходила линия фронта. По дороге какой-то услужливый незнакомец украл чемодан врача с рукописями, рассчитывая, видимо, на нечто более существенное…

Это был настоящий удар, первая большая и невозвратная потеря многолетнего литературного труда. С этим трудно было смириться.

А потом Борис Оксинойт нашел пристанище в Фергане, поселившись у старенькой знакомой, и был принят на работу в Институт физиотерапии под руководством известного врача Бабаханова. Удача улыбнулась Оксинойту, когда на местном «толчке» ему попался томик Эминеску на румынском языке. Прежняя страсть напомнила ему о себе, и после пятилетнего труда ему удалось почти полностью восстановить утраченные рукописи.

А затем война закончилась, и все стали разъезжаться по домам. Так как дочь Дина поступила на учебу в медицинский институт в Москве, Борис Оксинойт решил поселиться в Московской области. Он был главным врачом дома отдыха для шахтеров, где проработал неврологом до 1958 года, и, выйдя на пенсию, вместе с семьей своей дочери переехал в старинный русский город Псков, известный своим культурным наследием, десятками церквей, Кремлем и рекой с впечатляющим названием - Великая. Много времени он уделял воспитанию внучки, которое не ограничилось только знанием программной поэзии Плещеева, Тютчева и Некрасова. Она узнала и поэзию Эминеску. Борис Оксинойт не оставлял надежд опубликовать свои переводы из поэзии великого румынского поэта. И он решил воспользоваться услугами родственника – Ильи Оксинойта, который был тогда сотрудником Общества дружбы *Москва-Молдова*. Тот обратился с просьбой о публикации переводов, на что получил официальный ответ, что переводов Эминеску сделано предостаточно и в других нужды больше нет.

В расстроенных чувствах Борис Оксинойт собрал все рукописи и бросил в огонь. Таким образом восстановленное столькими трудами наследие погибло во второй раз вместе с надеждой увидеть свои работы напечатанными. Неправ был на этот раз Михаил Булгаков, утверждая, что «рукописи не горят». В 1964 году Борис Оксинойт покинул этот мир и был похоронен на псковском кладбище.

Юрие Колесник в своем исследовании описал, каким образом он узнал о переводчике Борисе Оксинойте и о его судьбе после 1940-го года: «Его имя мелькнуло на страницах журнала «Basarabia» (№ 4, 1991), когда было опубликовано исследование Георге Безвикони о бессарабских интеллектуалах. Я был убежден, что он был среди других писателей, бежавших из Бессарабии за Прут и исчезнувших в анонимности социалистической Румынии. Кстати, я обратил внимание, что преподаватель музыки Лия Оксинойт может быть в родстве с переводчиком. Это так и оказалось, и благодаря ей я связался с дочерью Бориса Оксинойта, Диной, проживающей в Германии, откуда получил интересные сведения об этом необык-

новенном человеке. Борис Оксинойт был глубоко верующим человеком и вся его жизнь была связана с Торой. Эту книгу положили рядом с ним в гроб».

От Дины Оксинойт Юрие Колесник получил одну из строф перевода стихотворения «Pe lângă plopii fără soț…», который она записала по памяти:

Вдоль одиноких тополей
Я часто проходил;
Я был знаком округе всей,
Тебе чужим я был.

По свидетельству Дины Оксинойт, ее отец сделал перевод «Лучафэра», опубликованный в том же «Бессарабском слове», чему есть свидетельства и других современников Бориса Оксинойта, доктора и переводчика.

Следует отметить, что труды Юрие Колесника оказались не напрасными. Работая в архивах, сотрудники Института Румынской Филологии АН Молдавии обнаружили часть довоенных переводов Бориса Оксинойта, которые ждут своей публикации. Ими любезно предоставлена одна из фотокопий страницы «Бессарабского слова» со стихотворной версией Бориса Оксинойта одного из стихотворений Эминеску.

Каждая переводческая интерпретация сталкивается с национальным концептом, то есть со свойственной ему системой ценностей, образов и значений. Межъязыковой и межкультурный перевод при переводе знаковых произведений национальной литературы - сложный процесс со своей парадигмой потерь и компенсаций и не может обойтись без фоновых знаний, от кото-

3605

МИХАИЛЪ ЭМИНЕСКО.

Звѣзда.

Звѣзда небесъ такъ далека,
Что лучъ ея сіяньа
Бѣжитъ къ намъ долгіе вѣка
Сквозь бездну міроздавья.

Она погасла можетъ быть
Давно въ лазуры дальней,
А намъ лишь начала свѣтить
Въ красѣ своей начальной.

Сплошнымъ умершая звѣзда
Небеснымъ океаномъ,
Она погасла навсегда,
А все еще видна намъ.

Такъ если чувство - въ вихрѣ бѣдъ
Недобрыхъ погибаетъ,
Любви погасшей ясный свѣтъ
Намъ вслѣдъ еще свѣтитъ.

Перев. Б. О.

Досадное происшествіе

РАЗСКАЗЪ ИЗЪ СОВѢТСКАГО БЫТА

ЭМИНЕСКУ, Михай. Звезда. Перевод Б. ОКСИНОЙТА. В: *Бессарабское слово*. 1935, с. 2.

рых зависит интерпретация оригинала. Борису Оксинойту был знаком не только румынский язык, который он знал наравне с русским, но и страну, давшую миру великого поэта.

Каждый народ находит свое целостное воплощение, прежде всего, в языке. Румынский язык, воплощенный в творчестве гениального поэта Михая Эминеску, является отправной точкой для всего дальнейшего развития не только художественной литературы, но и всей национальной мысли. Однако следует отметить, что гениальность на то и гениальность, что национальное в ней является и универсальным. Универсальное восприятие Эминеску проявилось в переводах и исследованиях.

Перед учеными стоит задача найти и опубликовать переводы, сделанные Борисом Оксинойтом, незаурядной личностью в истории культуры Бессарабии.

ANIVERSĂRI

ARHITECTUL VĂZDUHULUI

Ion DEACONESCU

Cineva spunea că ai atâta țară câți poeți ai, pentru că ei, poeții, sunt arhitecții văzduhului și ai sufletului, marele Creator desăvârșindu-și opera prin cuvântul lor. Cuvântul e început și întemeietor de lume, e adevărat, dar numai cei însemnați de Dumnezeu au acest har de a organiza haosul și de a-i iubi pe alții, pentru că dintotdeauna iubirea aduce rodire. Poetul se răstignește în orice literă și el aude și înțelege liniștea de dincolo de el, de materie și de orizont; îmblânzește strigătul și sculptează auzul cu vocale, ca niște semințe veșnice, matcă a tuturor gândurilor. Se știe că dorința, ura și poftele, ca și indiferența și singurătatea, distrug eul și visele, tainele și spovedania în fața minunilor lumii. De aceea, marii poeți sunt constructori ai viitorului, pentru ei timpul prezent e un timp provizoriu și numai așa se câștigă dreptul la viață, fiindcă nu putem fi tot timpul ceea ce suntem acum. Cuvintele sunt cele care asigură triumful poetului, când a crede în eternitatea lor, înseamnă a crede în eternitatea limbajului. Cuvântul presupune **a fi în viață**, a intra în timpul în care existai înainte de naștere, prin cuvânt **simți** că ești liber, dar **știi** că nu ești și, astfel, o singură vorbă poate să fie la fel de reverberativă precum **Iliada** ori **Divina comedie**, condensând în sine toate semnificațiile existenței, toate contrariile și ritmurile consensului. E suficient să rostești **mamă** ori **dor** și întreaga planetă va înțelege ceea ce simți și, la rândul ei, se va tulbura.

Un astfel de poet care tulbură inimile și sufletele cititorilor săi de pretutindeni, al cărui cuvânt se face rugăciune ori grenadă, adiere de vânt sau furtună, șoaptă de dragoste ori urlet este Nicolae Dabija, după opinia mea de cititor și cunoscător de poezie de 50 de ani, cu siguranță, cel mai mare poet român în viață. În orice clipă el poate spune „Sunt eu și altul în mine", fără să greșească, pentru că el s-a făcut ecoul, inima și glasul unui popor fără Prut și Nistru, al unui neam greu încercat în istorie, dar care n-a renunțat niciodată la emoție, frumos și iubire. Cuvântul lui Dabija e precum dalta lui Brâncuși, sculptând nu în marmură, ci în carnea și trupul lumii spre a o face mai frumoasă și îngăduitoare cu noi toți, ca și cum începutul ei se află în vârful stiloului ce străpunge mâna poetului, de parcă ar ieși din pământ ca o coloană ce atinge cerul. Da, poezia lui Dabija, calmă, simplă dar maiestuoasă precum o domniță de altădată, umple golul, vidul, neantul din fiecare, ca și timpul prezent lipsit de măreție, de sens, fără miez și viitor.

Nu prin nepăsare faci ziua mai frumoasă, ci prin sfâșiere, prin fâșii de inimă și de gânduri, pentru că nimic nu-i etern, în afară de Dumnezeu. Și Nicolae Dabija își sfâșie carnea și clipele spre a ne dărui stropul de bucurie, de speranță, de vis de care avem atâta nevoie, mai ales acum, când din grota sufletului trebuie alungat întunericul înghețat, poezia, cântecul, pictura având această virtute de a ne însenina în această viață ce pare tot mai mult a fi o călătorie printre oglinzi mincinoase.

Cuvântul poetic al lui Dabija se constituie în expresia stranie a simplității, nu întâmplător, deoarece după o viață închinată scrisului, experiența se transformă în artă și arta în frumusețe divină. Nu mai știu cine, poate chiar eu, spuneam: „După atâ-

tea rătăciri, chiar dacă drumul a fost drept, m-am gândit ca cel care mi-a mai rămas de străbătut să-l parcurg cu pași mici". Cu pași mici, pe câmpul poeziei, Dabija și-a creat o piramidă din cuvinte, nemuritoare, el, faraonul, care a sculptat aerul și sunetul cuvintelor, îmblânzind lumina de pe petala trandafirului, făcându-ne să credem în miracole și vise.

Dabija, chiar el, un miracol și o taină nedeslușită încă, născut după rouă și făcând dragoste cu viața.

OMUL-MAC

Dan PURIC

De câte ori plec cu trenul din Gara de Nord și merg preț de o oră, văd cu strângere de inimă, uitându-mă pe fereastra compartimentului, cum pe întinsurile nesfârșite de câmp roditor altădată se întinde acum, ca o durere, singurătatea pământului nelucrat, ca un infinit cimitir părăsit în care nici crucile nu-și mai au rostul. Ierburi sălbatice, scaieți, pungi de plastic și sticle goale de Coca-Cola sau Fanta tronează cu asprime și răutate asupra amintirii grâului ce-și legăna altădată valurile de spice în bătaia vântului, asupra întinderilor nesfârșite de floarea-soarelui ce-și întorceau fața ca o armată disciplinată după lumina Stăpânului lor, Majestatea Sa Soarele sau asupra porumbului crescut înalt, drept, ce dădea parcă onorul cu o demnitate înnăscută pământului roditor care l-a născut sau, pur și simplu, asupra ierbii sănătoase de un verde curat pe care omul încă n-o jignise. Dar acum privirea cade lovită, înghesuită de acești cruzi invadatori, copiii degenerați ai indolenței și mizerabilității. Și nu știu cum m-a străbătut gândul că acel câmp mănos altădată, astăzi biruit de gunoaie, este, în fond, oglinda reală a României de azi. Dar, tot atunci, ca un miracol, pe pragul acelei sfâșietoare tristeți, ca un fior, o forță lăuntrică mă trezea: „Trebuie să iubești România cu frenezie, s-o iubești și să crezi în ea împotriva tuturor evidențelor, ca să poți uita gradul de descompunere în care a ajuns!" (Mircea Eliade, *România în eternitate*).

Și de ce, oare, tot atunci, ca o răsplată a credinței mele, din câmpul acela cenușiu, pustie sufletească făcută de omul de azi, orizontala infinită de tristețe, Dumnezeu a făcut să răsară ca un strigăt de viață, un mac? Roșu intens, curat, nefăcând nicio concesie mediului înconjurător, strălucind prin frumusețea lui, dar și prin ceva mult mai prețios, printr-o singurătate asumată cu superb curaj, reușea să anuleze acea deprimare ce te cuprindea din toate părțile. Nimic din urâțenia din jur nu-l contaminase! Ostilitatea grămezilor de gunoi, a ciulinilor, a mărăcinilor și a ierburilor sălbatice nu reușise să-l învingă! Și am avut sentimentul că, acolo, în plin câmp, majoritatea degenerată era înfrântă, pentru prima oară, de frumusețe. Ca o pată de sânge neîntinat și puternic stătea macul meu pe deșertul cu mizerii ca și cum ar vrea să spună: „Iată-mă, frumosul nu poate fi învins!" Și-atunci, m-am gândit că tot cam așa, însingurat, dar puternic ca macul meu de pe câmpul acela părăsit și murdar, circulă azi în țară și în lume sufletul românesc.

Cu ani în urmă eram în Basarabia. Mergeam încet, cu mașina, pe drumul de țară plin de gropi și noroaie printre satele sărace și triste, ce țineau parcă la sân, într-o mutenie sfântă, îngenuncheate în fața lumii barbare ce trecuse peste ele, toată suferința lumii. Casele mici, crescute parcă din pământ, nu îndrăzneau să se dezlipească prea mult de el și stăteau cuminți și lipite de țărâna sfântă într-un permanent și neauzit suspin.

„Aici m-am născut și am copilărit eu!", mi-a spus dintr-o dată Nicolae Dabija, prietenul meu, acea conștiință vie arzândă a neamului basarab de azi, condamnat parcă la o veșnică agonie.

M-am uitat și am văzut în fața mea o modestă casă de țară, așa cum numai în basmele noastre se arată. Micuță, curată, îngrijită, dar nelocuită. Părinții lui erau acum doar două priviri triste dintr-un tablou de nuntă în care nu puteai citi bucuria cununiei, ci doar dorul nemângâiat după țara pierdută. În biblioteca modestă din hol am văzut mai multe cărți. Mai toate erau în rusește. Și doar acolo, în clipa aceea, nu știu de ce, am simțit ca un tragic fior fizic murmurul dureros de duios al limbii în care m-am născut. Căci cele câteva cărți scrise în limba română stăteau înghesuite, smerite, dar atât de vii între slovele chirilice care încercau, parcă, furioase, cu gelozie fățișă față de limpezimea și cinstea lor sufletească, să le sufoce. „Ca să nu m-audă autoritățile, când eram mic, fugeam în pădure și spuneam de unul singur versurile lui Mihai Eminescu, copacilor!", mi-a zis brusc Nicolae. Apoi, după o pauză în care tristețea își găsi, din nou, pentru o clipă, odihna, continuă: „Știi, pădurea asta e foarte ciudată. La mijloc, în inima ei, poți să găsești meri, peri, cireși. M-am gândit că Dumnezeu a făcut-o când era copil!", îmi spuse el, zâmbind.

Apoi, încet, am ieșit din casa din poveste și ne-am dus în spate să vedem livada. Câțiva copaci, cireși, vișini se uneau fără nicio oprelişte cu depărtarea câmpului.

De ce n-ai gard, Nicolae? l-am întrebat eu.

Ca să vină copiii la vară să fure! mi-a răspuns el. Și tristețea aceea adâncă îl cuprinse din nou, așezându-i-se fin peste zâmbetul lui copilăresc pe care nimeni și nimic nu i-l putuse răpi.

Acum în sat nu mai sunt copii. Au plecat cu părinții la muncă în străinătate!

Privea undeva în zare. Se înserase. Dar seara nu venea singură, ci însoțită de o suferință numai de el știută. Satul stătea nemișcat fără de viață, ca și cum nimeni n-ar mai fi îndrăznit să trăiască. Pe-acolo trecuse cândva războiul acela devastator și apoi cumplitele deportări. Dar nimeni nu mai voia să le pomenească, cu toate că memoria lor crudă făcea până și pământul pe care călcam să sufere.

Să vii tu la vară și să furi! îmi spuse el, zâmbind. Apoi, punându-mi prietenește mâna pe umăr, îmi zise: Hai, să-ți arăt ceva!

La câțiva metri în fața casei era o fântână. Curată, îngrijită te îmbia parcă să-i guști apa rece și sănătoasă.

Am făcut-o din primii mei bani pe care i-am câștigat atunci când mi s-a dat premiul pentru poezie, mi-a spus el cuprins de o discretă nostalgie.

Satul n-avea fântână, trebuia să mergem hăt, departe, ca să aducem apă, așa că m-am hotărât s-o fac dacă tot s-a îndurat Dumnezeu să câștig ceva bani!

Mă uitam la el. Vârsta nu reușise să-i ucidă copilul din suflet. Stătea așa sprijinit de fântâna lui ca de o poveste. Și-atunci, nu știu de ce, m-am gândit la *alții*, la cei infinit de mulți alții, care, în locul lui, cu acei bani câștigați, ar fi făcut cu totul și cu totul altceva. Și-ar fi luat mobilă, haine, o mașină sau câte și mai câte! Dar el a făcut fântână pentru oamenii din sat, nu s-a luat după *alții* pentru că el era *macul* de pe câmp ce nu făcea nicio concesie lumii. Coasa vremii o să taie la timpul potrivit și iarba sălbatică și ciulinii, dar și macul meu frumos. Numai că și atunci, în clipa aceea cutremurătoare, când o să cadă frânt la pământ o s-o facă așa cum a trăit, tulburător de singur. Un gând mi-a izbit atunci sufletul: pe câmpul plin de gunoaie al României triste și părăsite de azi și al Basarabiei sângerânde și neauzite de nimeni, omul-mac a construit o fântână ca să aibă oamenii apă să bea.

Pentru mine acesta este sufletul românesc!

DEBUT DE POET, AFIRMARE DE TRADUCĂTOR

Vlad POHILĂ

Numele lui Igor Block îmi stăruie în memorie de vreo patru decenii… Nu e la mijloc numai această neobișnuită îmbinare: un prenume pur rusesc (să ne amintim de poemul epic Cântec despre oastea lui Igor*) și un nume tipic german, sau poate evreiesc. Igor Block figura ca traducător al unui roman ce m-a impresionat puternic prin 1978, frumoasa impresie menținându-se până în prezent:* Primavera *de scriitoarea estonă Lilli Promet. Peste ani, era să aflu mai multe despre acest scriitor încât la centenarul de la nașterea lui am decis să scriu o schiță biobibliografică în* Calendar Național *(volumul pentru anul 2018), din care am dezvoltat crochiul de mai jos.*

Dacă e să adoptăm stilul telegrafico-enciclopedic, vom menționa, mai întâi, că Igor Block este un poet, publicist, traducător român, originar din Basarabia. S-a născut la 18 septembrie 1918, la Sociteni, județul Lăpușna (actualmente, r-nul Ialoveni).

Descendent dintr-o familie de intelectuali mixtă: mama, româncă, Maria (n. Frunză), era o culegătoare de folclor; la fel, se producea ca o bună interpretă a cântecelor populare românești; tatăl, Heinrich Block, etnic german, a fost ziarist și traducător, colaborator al unor ziare basarabene de limbă rusă precum „Golos Bessarabii", „Bessarabskoe slovo" etc. A tradus – din română în germană – și a publicat în presa din acea epocă poezii de Mihai Eminescu, Ion Minulescu, Tudor Arghezi ș.a.

Igor Block a făcut studii liceale la Chișinău, după care a absolvit Facultatea de Drept a Universității din București. A debutat cu poezii în revistele „Cuget clar", „Basarabia literară", „Viața Basarabiei", „Jurnalul literar", la care a colaborat deosebit de fructuos în anii 1938-1943. Editorial, a debutat în culegerea *Dragostea văzută de poeți* (București, 1939, volum colectiv), urmată de plachetele *Poeme* (1940), *Calea cu spini* (1941), *Poem pentru țara pierdută* (1941). Criticul literar prof. univ. dr. hab. Alexandru Burlacu, în studiul *Literatura română din Basarabia: anii 20-30*, evidențiază debutul liric al lui Igor Block, situându-i creația pe linia frământărilor poetice ale lui George Coșbuc și Octavian Goga.

Refugiat în 1944, în dreapta Prutului, după cel de al Doilea Război Mondial a scris cu precădere poezie umoristică, fabule, epigrame, pe care le-a publicat mai ales în revista de satiră și umor „Urzica".

Totuși, activitatea sa literară din perioada postbelică s-a axat preponderent pe traduceri. Cunoaștem și alte cazuri similare, când poeți și prozatori de real talent, confruntându-se cu exigențele cenzurii oficiale și ale celei din suflet, au abandonat scrisul, consacrându-se traducerilor. Ne referim, acum, și la cel puțin două exemple oferite de Basarabia postbelică: Igor Crețu și Alexandru Cosmescu. Igor Block a tradus cu precădere din limba rusă, pe o care o cunoștea subtil din anii de copilărie și adolescență. Astfel, a pus la dispoziția cititorilor din România un număr impresionant de tălmăciri din literatura rusă, atât clasică, cât și contemporană, cu precădere proză. Din autorii clasici ruși a tradus: Feodor Dostoievski (*Omul din subterană,* 1983); Alexandr Kuprin (*Povestiri*, 1957, în colaborare cu T.R. Solescu); Maxim Gorki (*Scrisori, telegrame, dedicații*) etc. A tălmăcit și din opera unor scriitori ruși contemporani, din anii '20-'80 ai secolului trecut: Arkadi Avercenko, Boris Pilniak, Konstantin Simonov, Vera Ketlinskaia, Boris Polevoi, V. Ve-

resaev, Vs. Ivanov ș.a. În colaborare cu Șt. Augustin Doinaș a realizat o transpunere apreciabilă din lirica laureatului Premiului Nobel pentru literatură Ivan Bunin (*Versuri*, 1972), pe atunci când numele acestui scriitor se afla în dizgrație, atât în URSS, cât și în întreaga lume zisă comunistă.

Un merit aparte al lui Igor Block este de a fi făcut traduceri din literaturile unor popoare înglobate în Uniunea Sovietică. În România, ca și în alte țări, URSS se identifica cu Rusia, sovieticii erau considerați toți de-a valma ruși… Prin traducerile sale I. Block a făcut delimitările de rigoare, punând pe masa cititorului român tălmăciri din diferiți autori ce reprezentau unele republici din cadrul URSS: Vilis Lācis, Letonia (romanul *Patria pierdută*, 1957); Ivan Melej, Bielorusia (romanul *Oameni și mlaștini*, 1966); Mykolas Sluckis, Lituania (romanul *Bântuie furtuni în rada portului meu*, 1975), Lilli Promet, Estonia (romanul *Primavera*, 1977) etc.

A îngrijit mai multe cărți de proză fantastică, inclusiv: *Întoarcerea. Amiaza veacului al XXII-lea* (1964); *Ultima orbită, Formula nemuririi: Povestiri științifico-fantastice sovietice* (1967); *Balada stelelor* (1973); *Cronici microelectronice* (în colaborare cu Al. Mironov, Ștefan Ghidoveanu și M. Bădescu; București, 1990) etc. Sub auspiciile lui I. Block au văzut lumina tiparului numeroase culegeri cu proză de anticipație (inclusiv de Arkadi și Boris Strugaţki, traduși de Igor Block în premieră în română și mult apreciate de publicul cititor din țară).

S-a stins din viață la 4 februarie 1988, la București, lăsând o bogată moștenire literară alcătuită preponderent din traduceri. Această moștenire își va păstra valoarea atâta timp cât va fi interesul pentru literaturile popoarelor din estul Europei, ca și pentru scrierile SF.

PATRONUL NOSTRU SPIRITUAL

METODA DE CERCETARE A ISTORIEI ÎN CONCEPȚIA LUI BOGDAN PETRICEICU HASDEU

Dr. Liliana ROTARU,
Universitatea de Stat din Moldova

Metoda de cercetare istorică a constituit o obsesie a istoricilor români de la sfârșitul secolului al XIX-lea, interesul acordat acesteia fiind una din trăsăturile caracteristice ale producției istoriografice și gândirii istorice românești din epocă. Consecințele acestei preocupări, care a stăruit în mintea personalităților preocupate de istoria națională, au fost dintre cele mai fertile în planul îmbogățirii instrumentarului istoricului, cât și în acela al teoriei istoriei.

Creator polivalent, original, dar și spontan în varii domenii, Bogdan Petriceicu Hasdeu nu a putut rămâne deoparte de aceste preocupări, mai ales că istoria a fost domeniul care l-a interesat cu predilecție. Lui Hasdeu i s-a reproșat faptul că a rămas străin de „școala bună a metodei științifice"[1], adică de „acea metodă pe care filologia lui Bockh o dăduse istoriei, istoria o trecuse filosofiei și criticii literare"[2], metodă ce rodea în toate domeniile în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Credem că, într-adevăr creația hasdeuiană a derutat uneori prin motivațiile ei interioare, prin intensitatea problemelor cuprinse, prin ingeniozitatea soluțiilor indicate și era firesc să apară „condamnări" de acest soi atât din partea contemporanilor - subiectivi în aprecieri din rațiuni firești, dar și din perspectiva urmașilor care nu i-au cunoscut îndeajuns opera.

Totuși, opera istoriografică a lui B.P. Hasdeu este una bazată pe o metodă de cercetare, a cărei precizare l-a preocupat încă din tinerețe. Încă în 1856 a formulat un plan de cercetare sistematică, în care avea de parcurs drumul de la colectarea izvoarelor și editarea lor, la elaborarea propriu-zisă a istoriei, de la examenul analitic, monografic, la construcția sintetică: „Până când nu vom avea în literatura istorică un număr suficient de monografii, este aproape imposibil de a trece la alcătuirea unei istorii critice sistematice, care să corespundă cerințelor științei moderne, adică la o istorie a pământului și a maselor populare, dar nu a tronului și a cârmuitorilor"[3].

Preocupat de o istorie fundamentală a neamului pe care toată cohorta istoriografiei predecesoare lui nu au elaborat-o, pe de o parte, și înțelegând că istoria este „cea mai grea dintre toate științele", pe de alta, Hasdeu și-a propus să creioneze un „statut" al istoricului profesionist și „regulile" de scriere a istoriei. Astfel, considera românul Hasdeu, „istoricul este un uvrier și un artist totodată", care în prima ipostază adună și ordonează știrile, și în a doua el „dă brutei materii acea sublimă expresiune care face ca statuile lui Canova sau curțile Alhambrei nu sunt de piatră, că Ma-

[1] DENSUȘIANU, O. Opere. Vol. I. București, 1968, p. 693.

[2] IORGA, N. Ernest Renan, cuvânt de comemorare la centenarul nașterii. București, 1923, p. 2.

[3] ROMANENCO, N.N. O dedicație lui Kogălniceanu. In: Studii și materiale despre B.P. Hasdeu. Chișinău: Cartea moldovenească, 1966, p. 119.

dona lui Rafael nu este o pânză sau o scândură îmbuibată de niște sucuri vegetale"[1]. Bogdan Petriceicu distingea adunători de izvoare, istorici și filosofi, ca faze deosebite în cercetarea trecutului, faze pe care numai puțini le pot întruchipa laolaltă cu egală competență. Numărul istoricilor, dată fiind dificultatea de a întruni în același timp exigențele formei și ale conținutului, este – după părerea lui B.P. Hasdeu – foarte mic, deoarece „Unii grămădesc, fără a crea, cei mai mulți creează fără a fi avut răbdarea de a îngrămădi." Cronica lui Șincai i se părea „un haos de petice, bune și rele, prețioase și netrebnice"[2]. Ceea ce-i reproșa B.P. Hasdeu, implicit, cu toată veneraţia pentru sensul militant al acestei opere și cu toată compasiunea față de destinul dramatic al omului, silit la o pribegie fără de capăt, era lipsa unui sistem, a unei articulații care să dea construcției durabilitate și frumusețe. Aprecierea este destul de drastică, dar ea pornea dintr-o concepție înaltă despre menirea și sarcinile istoricului.

Reproșul major adus lucrărilor de până atunci privea carența metodologică și de spirit critic: „cele câteva lucrări de istorie a daco-romanilor reprezintă sau investigații critice fără sistemă, sau lucrări de sinteză lipsite însă de critică"[3]. Tratarea unilaterală, insuficienta cercetare a izvoarelor sau interpretarea lor greșită, lipsa de discernământ și de sistematizare, prezumțiile hazardate, erau – în aprecierea lui B.P. Hasdeu – „slăbăciunile" capitale ale istoricilor din Principate. Doi erau istoricii prin care Hasdeu vedea viitorul științei istorice românești: N. Bălcescu și M. Kogălniceanu. „Numai Bălcescu, va adăuga istoricul, în Prefața la *Ioan Vodă cel Cumplit*, numai neuitatul Bălcescu fu un adevărat istoric, un adevărat uvrier și artist al nostru; dar vai! Moartea îl seceră tocmai când crisalida deveni flutur"[4].

Stima lui B.P. Hasdeu, profesională, se îndrepta în același timp și către M. Kogălniceanu, „cel mai priceput dintre cercetătorii daco-români."[5] Îi citise Istoria din 1837, *Arhiva românească, Letopisețele* și se pătrunsese de ideea caracterului progresist și popular al istoriei. „Până la un nivel, aprecia B.P. Hasdeu în 1872, când *Letopisețele* apăreau într-o nouă ediție, Kogălniceanu în literatura istorică și Alecsandri în literatura poporană joacă rolul lui Columb în domeniul geografiei"[6]. Sarcina celorlalți istorici, considera B.P. Hasdeu era să organizeze noul continent și să-l fructifice.

Referindu-se la cele trei faze pe care trebuia să le urmeze istoricul în demersurile sale (culegerea datelor, analiza acestora și „clădirea edificiului"), el constata încă la 1860 că „până azi, noi n-am putut încă trece nici chiar prin cea întâie din aceste trei operațiuni." Doar „începuturi" disparate, difuze, „încât critica cea mai isteață și geniul cel mai pătrunzătoriu n-ar fi în stare să le strângă în lanț. Întrebați-ne: cine fostau dacii? Cum strecuratu-s-au românii prin înrâurirea mezevului? Care fost-au cauzele migrațiunilor române? Când și sub cine statornicitu-s-au țările noastre? Și câte altele. Noi vom răspunde sau prin niște sisteme deșănțate sau prin tăcere".[7]

Răspunsuri la nivelul exigențelor indicate de B.P. Hasdeu nu se puteau da în acea epocă și B.P. Hasdeu singur le va lăsa pe unele în suspensie. „Cauza principa-

[1] HASDEU, B.P. Ion-Vodă cel Cumplit: aventurile, domnia, resbelele, moarte lui; rolul seu în istoria universală și în vieața poporului român. București: Imprimeria Ministerului de Resbel, 1865, p. 199.

[2] Ibidem.

[3] HASDEU, B.P. Conspectul studiilor arheologice, p. 153.

[4] HASDEU, B.P. Ioan-Vodă cel Cumplit, p. 199.

[5] ROMANENCO, N. Op. cit., p. 120.

[6] HASDEU, B.P. „Cronicele României" de Kogălniceanu. În: *Columna lui Traian*. 1872, III, p. 274.

[7] HASDEU, B.P. Istoria. In: B.P. Hasdeu. Scrieri istorice. Vol. II, pp. 74-75.

lă e lipsa mult simțită a monografiilor și desconsiderarea completă a lucrărilor de acest fel"[1], considera autorul. Critica lui era însă excesivă atunci când în tot ceea ce se scrisese nu vedea decât „strenţe discusute", nimic mai mult. Sub incidența ei cădeau Engel, Wolf, Sulzer, Gebhardi, Șincai, Maior, Vaillant, Palauzov ș. a.[2]

Calea de la scrierile acestora și până la ceea ce trebuia să fie o istorie i se părea nesfârșit: „… însă cât de departe de la cărțile acestor domni până la realizarea […] ideii cuprinse în cuvântul istoria!"[3] După părerea sa puțini își meritau în adevăr numele de istoric, satisfăcând dubla exigență: de adunare a materialului și de construcție. „Unii fac temelie fără edificiu, alții fac edificiu fără temelie", observă B.P. Hasdeu, exemplificând prima ipostază prin inițiativa lui Șincai care „a pribegit mereu din loc în loc," pentru „a culege un haos de petice, bune și rele, prețioase și netrebnice", dar „fără a putea să lucreze liniștit într-o bibliotecă posedând mai multe mijloace la îndemână"[4], sau prin Engel, unica preocupațiune a căruia era de „a grămădi, numai a grămădi […] nămolul de materialuri", dar care „nu avea destul răgaz pentru a poposi asupra analizei critice, măcar că adesea avea multe mijloace la dispoziţiune"[5]. A doua ipostază, B.P. Hasdeu exemplifică prin „atâția Bolintineni clădind mereu pompoase palaturi în aer". Împletirea perfectă a ambelor ipostaze era greu de atins și criticul, excesiv de aspru față de Șincai, nu putea cita decât exemplul lui N. Bălcescu, a cărui istorie îi inspirase monografia *Ioan Vodă cel Cumplit*[6].

Prefața primei ediții poartă data de 28 februarie 1865. Curând după aceea, la 4 aprilie 1865, și nu fără legătură cu apariția monografiei *Ioan Vodă cel Cumplit*, B.P. Hasdeu a ținut o conferință la Ateneul Român despre „istoria română și istoricii români"[7], în care se arată la fel de aspru în judecățile asupra istoriografiei contemporane, ca și în abordarea celor mai vechi. Istoriografia națională îi apărea o dată „plină de povești și de lacune"[8], altă dată „melodramatică"[9]. În studiul *Pierit-au dacii?*, scris la 1860, ca o invitație de revizuire a întregii chestiuni a formării poporului român, B.P. Hasdeu dădea o sentință tuturor puriștilor: de la Cantemir și până la „clicile ardelene de acum ". Nu erau cruțați nici Eftimie Murgu, nici Vaillant, nici alți istorici, cărora tânărul B.P. Hasdeu le punea în față izvoarele, pentru a releva necunoașterea sau neînțelegerea acestora.[10] Hasdeu reproșa istoricilor epocii nu numai faptul că ar cunoaște istoria românilor „numai după povestirile străinilor"[11], dar și apelul diletant la autorități fără nici o relație cu subiectul în studiu. Îl ironiza pe Guizot fiindcă într-un studiu despre Shakespeare și-a început expunerea cu o digresiune despre Adam și Eva[12], dar el însuși, cu toate că se voia „mai discret", nu și-a putut reprima voluptatea digresiunilor de tot felul: somptuoase paranteze de erudiție și de subtilă analiză, care însă nu comportau decât o vagă legătură cu su-

[1] ROMANENCO, N. Op. cit. p. 120.

[2] HASDEU, B.P. Istoria, p. 74.

[3] Ibidem.

[4] *Negru-Vodă. Un secol și jumătate din începuturile statului Ţărei Românești (1230-1380*). In: B.P. Hasdeu. Etymologicum Magnum Romaniae. Tom. III. București: Minerva, 1976, p. 656.

[5] Ibidem, p. 654.

[6] Idem, Ioan Vodă cel Cumplit, p. 199.

[7] Idem, Răspuns la discursul de recepție rostit de I. Ghica. În: *Analele Academiei Române*. 1880, seria II, tom. II, p. 27.

[8] Idem, *Arhiva istorică a României. Colecțiune critică de documente asupra trecutului român începînd de la timpii cei mai îndepărtați și pînă la anul 1800*. Tom. I. Partea 1. București: Imprimeria Statului, 1865, p. 3.

[9] *Analele Academiei Române*. Dezbateri. 1885-1886, seria II, tom. VII, p. 186.

[10] HASDEU, B.P. Pierit-au dacii?. In: B.P. Hasdeu. Scrieri istorice. Vol. I. București: Albatros, 1973, p. 92.

[11] Idem, Arhiva Istorică a României, p. I.

[12] Idem, Ioan-Vodă cel Cumplit, p. 201.

biectul, ceea ce avea să-i irite pe confraţii lui de la Academie.

Nu numai tânărul şi mereu revoltatul B.P. Hasdeu expunea exigenţe majore faţă de calitatea de istoric, dar mai ales faţă de scrierile de istorie. Pe întreg parcursul activităţii B.P. Hasdeu a rămas la fel de aspru cu neglijenţele în materie de istorie, cu diletantismul unora care se pretindeau a fi istorici, cu tot ceea ce i se părea că stopează devenirea ştiinţei istorice româneşti. N-a existat vreo figură ştiinţifică marcantă care, făcându-se vinovată, în ochii lui B.P. Hasdeu de incompetenţă profesională, să nu fi fost ţintuită la stâlpul infamiei şi ridiculizată cu toată ardoarea pamfletară a acestuia. N-a existat vreun aspect ştiinţific important pe care B.P. Hasdeu să nu-l fi analizat şi „disecat" metodic, în cele mai mici amănunte.

Reproşând literaturii istoriografice contemporane serioase carenţe metodologice şi de spirit critic (1856), B.P. Hasdeu va lansa în articolul-program *Istoria* publicat în 1860, la Iaşi, în *Foiţă de istorie şi literatură,* teoria aşa-zisă a triadei metodologice, care vor constitui consideraţiile preliminare de metodă. Lucrările ulterioare vor nuanţa, preciza şi amplifica concepţia metodologică afirmată anterior, şi la care va adera mai târziu şi N. Iorga[1], şi de care a profitat întreaga şcoală istoriografică din epoca interbelică, ce se va dezvolta sub semnul obiectivismului.

Dacă mai tânărul şi romanticul B.P. Hasdeu urmărea o cuprindere globală, contând pe capacitatea comprehensivă şi totalizatoare a intuiţiei, văzând asemănări nebănuite între toate ordinele existenţei, şi crezând că poate reconstitui orice realitate văzută sau nevăzută: „două-trei cuvinte dintr-o limbă pot restaura o lungă obscură fază într-o istorie naţională!"[2], pozitivistul B.P. Hasdeu propunea o viziune distinctă şi analitică a părţilor. El se fixează asupra metodei experimentale şi critice, a cărei aplicare i-a oferit lui B.P. Hasdeu concluziile cele mai rodnice din gândirea sa[3]. Bazându-se pe valoarea obiectivă a metodei, istoricul a explorat şirul faptelor istorice, le-a comparat cu rezultatele de până la el, pentru a realiza o imagine cât mai exactă a trecutului istoric. Pe acest temei B.P. Hasdeu considera că „nu este iertat unui istoric român[…] a călca sub picioare metoda ştiinţifică riguroasă, de a nesocoti legile constatate ale normei lucrurilor, de a înlătura sau a răsuci după plac faptele…"[4]

Prima dintre constantele metodologice ale lui B.P. Hasdeu se referă la ataşamentul faţă de „regula de aur" a istoriografiei moderne: precizie, pătrundere, expunere - regulă formulată de L. von Ranke, considerat fondatorul istoriografiei cu adevărat „ştiinţifice"[5]. Triada metodologică formulată de Ranke, împărtăşită de „clasicii" francezi şi germani ai pozitivismului istoric (Langlois, Seignobs, Bernheim), reapare cu conţinut mai mult sau mai puţin similar la Hasdeu: „culegerea datelor, deslușirea lor" şi „clădirea edificiului"[6]. Hasdeu şi-a numit metoda experimentală, care constă, considera el, „în a aduna cu exactitate fenomene şi iarăşi fenomene, a le compara cu de-amănuntul unele cu altele, a le grupa după caracterele lor esenţiale, a trage apoi din ele o concluzie directă, firească, nesi-

[1] *Enciclopedia istoriografiei româneşti*. Bucureşti: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1978, p. 168; IORGA, N. Cum se scrie istoria. In: Generalităţi cu privire la studiile istorice. Iaşi: Polirom, 1999, pp. 74-78.

[2] HASDEU, B.P. Viaţa de codru în Dacia. In : B.P. Hasdeu Scrieri istorice. Vol. II, p. 55.

[3] VETISANU, V. Filosofia istoriei la Hasdeu. In: *Studii. Revista de Istorie*. 1974, tom. 27, nr. 7, p. 1050.

[4] HASDEU, B.P. Ion Câmpineanu. Discurs de recepţie la Academia Română. Răspunsul lui B.P. Hasdeu. In: B.P. Hasdeu. Scrieri filosofice, p. 201.

[5] TOPOLSKI, J. Metodologia istoriei, p. 75.

[6] HASDEU, B.P. Istoria, p. 74.

lită"[1]. Este vorba despre o opinie acceptată și preluată tacit, că travaliul istoricului vizează patru elemente de bază: știința izvoarelor (heuristica), critica lor, înțelegerea acestora și prezentarea rezultatelor[2].

B.P. Hasdeu formula cu siguranță și curaj o nouă perspectivă de abordare a științei istorice naționale, de care se va călăuzi el însuși în propriile-i investigații: „scrierea istoriei" trebuia să parcurgă cu obligativitate „trei operațiuni succesive … culegerea datelor": este vorba despre activitatea unor „Muratori-i, Mabillion-i, Montfaulcon-i, Lunig-i, Gruter-i, Du Cange-i" – pentru depășirea carenței documentare, pentru depistarea și conservarea documentelor istorice; al doilea pas în metoda lui B.P. Hasdeu era „deslușirea lor în parte" – analiza și critica documentelor, pentru că sunt prea numeroși cei care „apuc și dizvoltă, una câte una, amănunțimile adunate", și, în sfârșit, „clădirea edificiului" – etapa la care „se arată un arhitect ce le înorânduiește în o singură și măreață întregime, relativmente cea mai perfectă, adecă putincios cea mai apropiată de idealul istoriei".[3] Cu alte cuvinte: etapă de compulsare a informației; una de analiză și critică, menită să-i verifice autenticitatea; și a treia de construcție, așadar de sinteză.

Cu toate că savantul acorda o atenție importantă fiecărei etape – pe care o ilustra în chiar cuprinsul revistelor publicate – B.P. Hasdeu se voia „arhitectul" ce „înorânduiește în o singură și măreață întregime […] idealul istoriei"[4], a fost istoricul preocupat din capul locului de sinteză, de opera de construcție a „edificiului", adică de „o istorie română, nu numai scrisă românește, ci în genere" o istorie care ar fi „criteriul legilor nașterei, creșterei, dizvoltărei, slăbirei, pieirei și renașterei" a poporului român „ în spațiu și în timp", rolului pe care l-au avut românii „întru necontenitul progres al omenimei". Dar în programul său el ținea să observe că o sinteză asupra istoriei noastre rămânea „una din pia desideria ale științei și ale națiunei", or pornind de la ideea că cele trei faze își succed una alteia, B.P. Hasdeu făcea constatarea că până atunci, în 1860, „noi n-am putut încă trece nici chiar prin cea întâie din aceste trei operațiuni"[5].

Redefinind termenii și înălțând ștacheta exigenței către piscurile idealului el a trebuit să renunțe la aceasta pentru a-și pregăti metodic instrumentarul. Nu era singurul în această epocă, care credea că o sinteză n-ar trebui concepută decât atunci când principalele „fântâni" ar sta, fără rest, la îndemâna istoricului. Pentru că lipsurile cu care se confruntase întreaga istoriografie română din a doua jumătate a secolului al XIX-lea erau, în principal, de natură informațională[6]. Din cauza nepublicării de către istoricii anteriori a izvoarelor istoriei naționale, o încercare de sinteză a istoriei române, considera B.P. Hasdeu, ar fi fost temerară chiar și pentru mintea „cea mai isteață" sau „geniul cel mai pătrunzătoriu". Acest fapt a dat naștere fie unor producții fără armătură factologică verificabilă și suficientă, fie – în efortul recuperării grabnice a izvoarelor – unor publicații ce reuneau cele mai diverse tipuri de documente istorice care, în acest caz, sufereau prin

[1] Idem. Ion Câmpineanu. Discurs de recepție, p. 201

[2] Ланглуа и Сеньобось. Введение в изучение истории. Санкт-Петербург, 1899.

[3] HASDEU, B.P. Istoria, pp. 74-75.

[4] Ibidem.

[5] Ibidem, p. 75.

[6] BOGDAN, I. Istoriografia română și problemele ei actuale. București, 1905; GIURESCU, C. C. Considerațiuni asupra istoriografiei românești în ultimii douăzeci de ani. București, 1926; ZUB, Al. Problema editării izvoarelor în istoriografia română din epoca modernă. In: Carpica. Vol. IV. Bacău, 1971, pp. 375-441; SIMIONESCU, D. Publicarea izvoarelor istoriei naționale în preocupările Academiei Române. In: *Studii. Revista de Istorie*. 1966, tom. XIX, nr.6, pp. 1121-1131.

absența sistematizării, a exigenței în lectură și transcriere, prin preferențiabilitate subiectivă etc.[1] Dar într-o vreme când nevoia de istorie se resimțea atât de acut, în primul rând pentru legitimarea drepturilor politice ale românilor și pentru exaltarea sentimentului patriotic, contribuțiile cele mai modeste își aveau rostul lor, fie și numai pe tărâmul acumulărilor cantitative. Dacă istoria națională de care epoca simțea atâta nevoie se lăsa așteptată, instrumentele ei începeau a fi puse la punct și se poate vorbi de o adevărată frenezie documentară, animată de vestitul principiu expus de Langlois și Seignobos în propoziția „L'histoire se fait avec des documents".[2] Instinctiv, după primele încercări nereușite de sinteză, istoricii s-au dedicat adunării și tipăririi izvoarelor istorice: numai în acest domeniu se putea lucra cu folos real pentru restituția istoriei. M. Kogălniceanu în *Arhiva românească* (1840) și în *Cuvântul introductiv* (1843) și în *Prefața* la *Letopisețele Țării Moldovei* (1852) îndemna pe istorici: „În adevăr, spre a avea o istorie, și îndeosebi istoria țării sale, nimic mai bun, nimic mai folositor, mai neapărat este decât de a se întoarce la izvoarele originale, adică de avea dinaintea sa cronicele, biografiile, diplomele, toate acele acte scrise care se raportează la întâmplările politice, la dreptul public, la legile, la instituțiile, obiceiurile și moravurile timpurilor trecute; căci puși în față cu aceste originaluri, suntem, cum am zis, la izvoarele istoriei, fără ca nici un intermediar să se puie între noi și între aceste monumente vrednice de tot onorul. Noi vedeam că în toate părțile unde este ceva progres, staturile, ocârmuirile, societățile, învățații, cu o deosebită emulație, se ocupă cu adunarea, cu publicarea, cu cercetarea cronicilor, hrisoavelor, actelor, în sfârșit a tuturor rămășițelor secolilor trecuți. Numai după această uriașă lucrare națiile au putut a agiunge a avea o istorie"[3]. Aceeași atitudine o constatăm și la N. Bălcescu, convins ca și M. Kogălniceanu, că adunarea și tipărirea izvoarelor trebuie să precedeze sinteza: „Tot ce putem și tot ce trebuie dar să facem acum este a ne aduna documentele, care sunt materialele istoriei, pentru ca să putem compune odată adevărata istorie"[4]. O bună sinteză trebuia să fie în adevăr pregătită, prin recuperarea a cât mai multe informații.

Pasajele sunt foarte bogate în idei, echivalând cu un adevărat program, la a cărui împlinire avea să participe și B.P. Hasdeu. Pornind de la aceste considerente, B.P. Hasdeu lua, la rându-i, o decizie similară, care însemna, în fond, sacrificarea chemării spre sinteză în profitul etapelor preparatorii. Îndemnul venea astădată și de la M. Kogălniceanu, căruia tânărul cărturar îi făcea la 3 martie 1856, pe când se mai afla sub arme la Herson, o interesantă confesiune: „În speranța de a scrie cândva, în timpuri mai puțin agitate, o istorie temeinică și bine închegată a compatrioților mei, m-am hotărât să pregătesc treptat materiale pentru ea, prelucrând o parte a ei după alta". Adunase deja documente și era dispus să le aducă „la cunoștința învățaților ce se ocupă de istoria daco-romană"[5]. S-a ținut de cuvânt, iar observația lui M. Kogălniceanu că deceniile postpașoptiste n-au fost sterile sub raport documentar era o recunoaștere mai ales a meritelor lui B.P. Hasdeu în acest domeniu.

Lipsit de posibilitatea de a-și urma vocația – elaborarea unei Summa historiae a

[1] ZUB, Al. Problema editării izvoarelor în istoriografia română din epoca modernă. In: Carpica. Bacău, 1971, anul IV, p. 384.

[2] Ланглуа и Сеньобось. Введение в изучение истории, с. 13.

[3] Apud, ZUB, Al. A scrie și a face istorie, pp. 113-114.

[4] Apud, ZUB, Al. Problema editării izvoarelor în istoriografia română din epoca modernă, pp. 384-385.

[5] ROMANENCO, N. Op. cit., p. 119.

românilor, B.P. Hasdeu transformă euristica[1] în prima dintre constantele lui metodologice. Acestea sunt cunoștințe care constituie punctul de plecare al cercetărilor istorice; ele trebuie să arate unde pot fi căutate informațiile necesare despre trecut și care este tehnica de colectare și ordonare a materialelor ce servesc la reconstituirea fragmentului de istorie cercetat. Istoricul care credea că "fiecare virgulă în viața umanității are un profund înțeles"[2], pentru a se manifesta plenar, avea nevoie de un „laborator de fișe", de „praful secular și sacru al arhivelor", și B.P. Hasdeu se vede nevoit, într-o primă fază, să suplinească el însuși pe „Muratori-i, Mabillon-i, Montfaulcon-i, Lunig-i, Gruyter-i, Du Cange-i" altor popoare, inițiind colectarea și publicarea masivă a „fontânelor istorice" cu scopul de „a pregăti calea unei istorii române". Astfel febrila căutare a faptului istoric a devenit o constantă a activității istoricului. Invitând și pe alții să contribuie la măreața lucrare, B.P. Hasdeu îi învinuia pe înaintașii săi de indiferență, or „câți Români, nu mai puțini iluștri, scria el într-un studiu consacrat lui Nicolae Milescu Spătarul – s-ar putea dezgropa din pulberea arhivelor și a bibliotecilor, dacă stupida lene a fiilor n-ar prefera mai bine să lasă mușchiul și putregaiul pe mormintele părinților!.."[3] În altă parte B.P. Hasdeu preciza nu numai ce au de întreprins cercetătorii, dar și locurile unde puteau depista cu succes izvoare ale istoriei neamului: „Uricele domnești, aflătoare de la monastirile noastre sunt nenumărate. O mare parte din ele am cunoscut de pe copiile Arhivei Statului din Iași, prescriind pentru mine peste patruzeci de documente numai de la Ștefan cel Mare! Din sfera epigrafică, inscripțiile monastirii Putna sunt de mult descrise, deși într-un mod greșit, din cauza necunoștinței limbii slave. La monastirea Tazlăul atrag atenția arheologului portretele lui Ștefan cel Mare cu doamna sa Maria, al lui Bogdan cel Grozav etc., arhitectura unor vechi ornamente, inscripțiile de pe pietre și altele. În Bistrița rămășițele epigrafice sunt și mai numeroase. Aici mai aflați chipurile lui Roman Vodă – tatăl lui Alexandru cel Bun, al lui Petru Rareș, al doamnei Elena. La Neamț veți vedea evanghelii legate în argint tocmai de la începutul secolului XV, sfeșnice, pahare și vase din epoca marelui Ștefan, portretul letopisețului Urechia, al teologului Grigore Țamblac, al mitropolitului Teoctist"[4]. În 1860, în articolul *Istoria* Hasdeu scria: „Foița mea are menirea de a aduna necunoscutele sau cele împrăștiate izvoare ale istoriei române"[5]. Prima dintre ispitele lui Hasdeu este înclinația pasionantă și istovitoare de a explora arhive interne și externe, de a strânge cât mai multe documente care reflectă momente din istoria patriei, din cele mai vechi timpuri și până la mijlocul secolului al XIX-lea. Pentru curiozitatea plină de pasiune a lui B.P. Hasdeu și a discipolilor acestuia de a răscoli fonduri documentare, fie de stat , fie particulare, fie românești, fie străine, V. Goia i-a numit „argonauți ai arhivelor"[6].

Călătoriile de documentare în străinătate, pentru investigarea arhivelor, a colecțiilor particulare sau mănăstirești erau cunoscute în Europa sub denumirea iter (iter italicum, iter germanicum etc.) și constituiau o metodă frecvent utilizată de istoricii vremii, adesea unica posibilă pentru cunoașterea izvoarelor istorice (cum a fost, de exemplu, turneul „epigrafic" al lui Th. Mommsen din 1857. Mommsen a

[1] TOPOLSKI J. Metodologia istoriei, p. 35.

[2] HASDEU, B.P. Armenii în România. In: *Columna lui Traian*, anul I, nr. 33, p. 3.

[3] Idem, Viața: faptele și ideile lui Nicolae Spătaru din Milești. In: *Traian*. 1870, nr. 11, p. 43.

[4] Idem, Mișcarea literelor la Eși. In: B.P. Hasdeu. Scrieri literare, morale și politice. Vol. II, p. 84.

[5] Idem, Istoria, 75.

[6] GOIA, V. B.P. Hasdeu și discipolii săi. București, 1987, p. 90.

dorit personal să vadă inscripţiile Daciei Romane în vederea realizării monumentalului Corpus Inscriptionum Latinarum)[1]. Turneele documentare au fost un pas înainte în constituirea bazei documentare ştiinţifice pentru o istoriografie modernă a tuturor românilor. Luate în sine, ele au semnificaţia unui gest paradigmatic, repetate mai târziu de mai mulţi istorici, inclusiv de cel care l-a negat şi l-a continuat pe B.P. Hasdeu – N. Iorga. Dacă lui Gh. Şincai îi aparţine iniţiativa de cercetare în arhivele străine[2], atunci călătoriile ştiinţifice la arhivele din străinătate au fost inaugurate în România de către B.P. Hasdeu. Istoricul nostru a practicat această metodă asiduu, căutând izvoarele istoriei române pretutindeni, unde intuia el că pot fi găsite. În vara anului 1861, din dispoziţia domnitorului Al. I. Cuza, Ministerul Instrucţiunii Publice l-a delegat oficial pe B.P. Hasdeu la expoziţia arheologică de la Cracovia, cu misiunea de a „căuta, copia sau cumpăra rămăşiţe istorice, scripte, documente etc., atingătoare de istoria Moldovei şi României"[3]. Însuşi B.P. Hasdeu va scrie câteva studii şi articole despre călătoria la Cracovia şi Lemberg în revista *Ateneul Român* a lui V.A. Urechia[4]. Întreprinzând ample cercetări, împreună cu „pictorul fotograf Pănăiteanu", în bibliotecile şi arhivele private şi oficiale din Lemberg şi Cracovia, B.P. Hasdeu cumpără, copia, fotografia, desena şi excerpta un număr considerabil de documente şi manuscrise referitoare la istoria românilor. Va mai merge în această ţară unde bogăţia de documente relativ la ţările române îl ispitea mereu, şi chiar iniţia angajarea unor „copişti" pentru a le reproduce. Printre altele, după cum se specifică în darea de seamă asupra misiunii în Polonia, el a adus şi „un necunoscut poem istoric în limba polonă de celebrul nostru Miron Costin"[5]. Majoritatea izvoarelor istorice aduse din Polonia, în 1861 B.P. Hasdeu le va valorifica în AIR.

După „asasinarea morală" în 1863 de la Iaşi, în cazul cu Duduca Mămuca, la rugămintea lui V. Alecsandri, ministrul Instrucţiunii Publice A. Odobescu îl numeşte pe B.P. Hasdeu membru al „Comisiunii Documentare" a „monastirilor închinate alături de F. Scriban, Şt. C. Greceanu şi I. Brezeanu[6]. Pe lângă o serie de obligaţii, Comisia Documentară avea rolul de a „revizui şi regula documentele câte s-au adunat după zisele mânăstirii, precum şi dosarele ce se află în cancelariile lor" – de ordonare a documentelor care proveneau de la fostele moşii mănăstireşti „închinate" şi secularizate în urma reformei domnitorului Al. I. Cuza, în 1863[7]. În afara obligaţiilor, valabile pentru toţi membrii Comisiei, B.P. Hasdeu primea „însărcinarea de translator actelor scrise în limba slavonă"[8]. Influenţat de toate schimbările din viaţa-i personală[9], B.P. Hasdeu a

[1] MOGA ,V. B.P. Hasdeu şi Transilvania. Alba Iulia în cadrul turneului documentar din 1874. In: Acta Muzei Apulensis. Apulum. Arheologie-Istorie-Etnografie. Alba Iulia. Vol. XXIV, 1987, pp. 300-301.

[2] TEODOR, P. Evoluţia gîndirii istorice româneşti. Cluj-Napoca: Dacia, 1970, p. XXXV.

[3] URECHIA, V.A. Misiunea în Polonia. In: *Ateneul român*. 1861, nr. 1, pp. 143-144.

[4] Ibidem.

[5] DRAGOMIRESCU, I. Hasdeu la Bucureşti. In: *Tribuna Basarabiei*. 1936, martie, p. 2.

[6] Ibidem.

[7] Ibidem.

[8] Vezi: OPRIŞAN, I. Romanul vieţii lui B. P. Hasdeu. Bucureşti, 1990; Idem, B.P. Hasdeu sau setea de absolut, pp. 208-209 ; POMAHEHKO, H. B.P Hasdeu. Viaţa şi opera lui (1836-1907). Chişinău: Editura de Stat a Moldovei, 1957 ; MARIAN, L. B.P. Hasdeu. Schiţă biografică şi bibliografică. Bucureşti: Cartea Românească, 1928; DRĂGAN, M. B.P. Hasdeu. Iaşi: Junimea, 1972; etc.

[9] Amănunte cu privire la publicarea AIR vezi: BRÎNCEANU, L. B.P. Hasdeu la Arhivele Statului. In: M. 1988, vol. XIX, nr. 1 (70), pp. 123-124; BERCIU-DRĂGHICESCU, A. B.P. Hasdeu editor al revistei „AIR". In: *Caietul seminarului special de ştiinţe auxiliare ale Istorie*i: Opuscula, genealogia, bibliologica, numismatica. 1991, vol. III, p. 43.

rămas un timp în expectativă după trecerea sa la București - nu va publica nici un studiu de istorie, pentru moment, chiar dacă se pare că a avut condiții, odată cu numirea în Comisia respectivă. Comisia Documentară a fost desființată prin ordonanța domnitorului Al. I. Cuza nr. 1074 din 24 august 1864, care prevedea că toate sarcinile să fie preluate de Direcția Generală a Arhivelor Statului, unde se vor depune și actele originale aflate în posesia Comisiei.

În mai 1864 ministrul Justiției, Cultelor și Instrucțiunii Publice N. Kretzulescu, intenționând să publice sub forma unei reviste-colecție izvoarele istoriei naționale, îi oferă lui B.P. Hasdeu direcția *AIR*, primul număr săptămânal al căreia apare la 8 august 1864[1]. Din obligațiile lui B.P. Hasdeu făceau parte selectarea, editarea, traducerea și comentarea documentelor și manuscriselor. Astfel B.P. Hasdeu capătă posibilitatea să reproducă cu timpul „treptat, unul câte unul, toate documentele inedite, pământene și străine, privitoare la istoria română de la epoca cea mai veche și până la anul 1800 exclusiv"[2], "din care se va clădi, mai târziu, doritul edificiu al istoriei române"[3]. Cu știința lui poliglotă, cu dorința de a fixa norme directoare și cu gândul la realizarea unei opere fundamentale cum încă nu posedau alte popoare, B.P. Hasdeu considera că revista sa ar fi trebuit să se transforme cu timpul într-un imens corpus național al tuturor „fântânelor istorice". Arhiva Istorică a României a devenit o excelentă culegere de documente slave și române, în original și în traducere, cu note și registre, care creau o „largă bază istoriei culturale"[4].

Angajat plenar în lupta pentru materializarea proiectului Arhivei Istorice a României, B.P. Hasdeu scormonea arhivele, descifra și transcria textele, comenta documentele și aduna un impresionant material. Timp de mai bine de două decenii, din 1861 până în 1884, el a străbătut întreaga Europă în căutarea unor izvoare cu care să umple lacunele documentare ale unei istoriografii în plin avânt. A cercetat arhiva primăriei orașului Lemberg, iar în Cracovia a văzut Arhiva Regală a Poloniei și Biblioteca Universitară. În iulie-august 1868 întreprinde o călătorie în „Serbia, Ungaria, Austria, Boemia, Bavaria și Francia" pentru cercetări speciale în arhivele și bibliotecile din Opovo (Serbia), Budapesta și München, unde descoperă numeroase documente istorice din secolele XV-XVI[5]. În vara anului 1871 B.P. Hasdeu întreprinde cercetări la arhivele publice și particulare din Budapesta și Belgrad, unde descoperă printre altele: Dictionarum Valachico-Latinum, Anonymus Lugoshiensis, traducerea latină a operei *Învățăturile lui Matei Basarab*, o bogată colecție de documente din sec. al XIV-lea, referitoare la voievozii maramureșeni; trei epistole de la papa Sixt al V-lea către Ștefan cel Mare etc.[6] Cea mai importantă dintre călătoriile de documentare ale lui Hasdeu a fost „excursiunea științifică" din vara anului 1874 în Transilvania. „Nici o țară nu e mai avută [în documente] ca Transilvania și

[1] HASDEU, B.P. Arhiva Istorică a României. 1864, an. I, nr. 1, p. 4.

[2] Idem, Darea de seamă din partea redactorului pentru primul semestru al publicațiunii „Arhiva Istorică a României". In: *Arhiva Istorică a României*. 1865, tom I, partea I, p. I.

[3] IORGA, N. Despre adunarea și tipărirea izvoarelor istorice. In: Prinos lui D.A. Sturdza. București, 1903, pp. 73-74.

[4] HASDEU, B.P. Din călătoria mea prin Serbia, Ungaria, Austria, Boemia, Bavaria și Francia în iunie-august 1868. Pesta. Douăzeci și trei de acte despre Aron Vodă și doamna Ana dintre 1550-1562. In: *Traian*. 1869, anul I, nr. 6, p. 24.

[5] OPRISAN, I. Studiu introductiv. In : B.P. Hasdeu. Scrieri. Vol. I. Chișinău: Știința, 1993, p. 40.

[6] HASDEU, B.P. Trei luni peste munți: Darea de seamă despre o excursiune științifică în Transilvania. In: *Columna lui Traian*. 1874, vol. V, nr. 6, pp. 125-135.

nici una, totuși, n-a fost mai puțin cercetată, astfel că un nămol de tezaure istorice zace acolo necunoscut, în fiecare oraș, în fiecare târgușor, adesea chiar prin sate."[1] În darea de seamă publicată în *Columna lui Traian* (CT), el a subliniat scopurile principale urmărite în acest periplu:„…a cerceta bibliotecile sub raportul acelor publicații pe care nu poate cineva să și le procure la București; (…) de a utiliza avutele arhive și colecții de manuscripte de acolo, rămase până acum cu desăvârșire străine istoricilor noștri"[2]. Din iunie până în august B.P. Hasdeu a întreprins investigații documentare în arhivele și colecțiile de manuscrise ale bibliotecilor din Brașov, Sibiu, Alba Iulia, Cluj și Bistrița. A copiat documente, a semnalat existența altora, dar a și intrat în posesia unor documente originale de la deținători particulari. Documentele descoperite de B.P. Hasdeu în 1874 nu au constituit materia vreunui volum al Arhivei Istorice a României, dar în afara faptului de a fi fost publicate rezumativ în „Darea de seamă" din paginile revistei CT, ele au folosit autorului la redactarea ediției a II-a a Istoriei critice a Românilor, a lucrărilor filologice de mai târziu – *Etymologicum Magnum Romaniae*.

În calitate de director al Arhivelor Statului, savantul întreprinde o călătorie de documentare în Polonia, în august-septembrie 1876. În raportul înaintat Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, B.P. Hasdeu menționează câteva dintre bibliotecile vizitate și arhive publice, care conțineau publicații de un real interes. Cercetează la Cracovia „importantissima colecție de documente a lui Adam Naruszewicz", și descoperă peste „2000 de documente relative de-a dreptul la România, în cea mai mare parte inedite", iar la Biblioteca Universității din Cracovia Hasdeu descoperă „o însemnată corespondență diplomatică, originală, între domnul moldovenesc Miron Barnovski și Polonia din primul pătrar al secolului XVII precum și câteva acte foarte importante despre comerțul Cracoviei cu Moldova în sec. XIV"[3]. Avea intenția să publice documentele aduse din Cracovia „într-o edițiune separată", după modelul colecției Hurmuzachi, dar realizarea intenției s-a lăsat mult așteptată. Despre călătoria lui Hasdeu în Polonia din 1876 va scrie pe larg gazetarul influent al epocii Mihai Eminescu[4].

La Londra, la Florența, Pesta, Viena, München, Stuttgart, Paris, Genova, tot în căutarea unor documente referitoare la istoria românilor a vizitat biblioteci și arhive publice și particulare, pentru adunarea izvoarelor. Hasdeu a întreprins ultima călătorie de documentare în străinătate în anul 1883, la Budapesta, unde va copia manuscrisul Anonymus Lugoshiensis, pe care îl va prezenta în revista *Columna lui Traian*.[5] Călătoriile ulterioare au avut alte scopuri[6].

Ce este un izvor istoric în concepția lui B.P. Hasdeu? Pentru că și aceasta este o problemă asupra căreia nu s-a aplecat niciodată în mod special, chiar dacă a descoperit, editat, interpretat și folosit un

[1] Ibidem, p. 125.

[2] Idem, Escursiune la Cracovia, raport oficial făcut de d. Director general al Archivelor Statului cătră d. Ministru al Instrucțiunii Publice. In: *Columna lui Traian*. 1877, anul VIII, februarie, pp. 68-81; Ibidem. Mărturii. București: Direcția generală a arhivelor statului din România, 1993, pp. 63-65; SIMIONESCU, D. Publicarea izvoarelor istoriei naționale în preocupările Academiei Române. In: *Studii. Revista de Istorie*. 1966, tom. XIX, nr. 6, p. 1123.

[3] EMINESCU, M. Istorie. In: M. Eminescu. Opere. IX. Publicistică. București: Editura Academiei R.S.R, 1980, pp. 507-508.

[4] *Columna lui Traian*, anul IV, noiembrie - decembrie, 1883, p. 385.

[5] MARIAN, L. B.P. Hasdeu. Schiță biografică și bibliografică. București: Cartea Românească, 1928, pp. 8, 13-20.

[6] Arh. St. Buc., fond Ministerul Instrucțiunii Publice, dosar 476, 1867, f.1 v.

număr impresionant de izvoare istorice (le numește în mod diferit: „document", „fântâne", „sorginte", „surse" etc.), vom căuta „definiția" izvorului istoric în operele sale cu caracter istoric. Astfel, în aprilie 1867, obținând autorizația republicării Arhivei Istorice a României (publicarea a fost suspendată în iulie 1866, pentru că Ministerul Instrucțiunii Publice nu mai putea subvenționa apariția revistei), B.P. Hasdeu adresează Ministerului „o schiță de program" pentru a convinge respectiva instanță să subvenționeze în continuare Arhiva. „Sub numele de „documente" – scria Hasdeu în această adresare – se înțeleg acta și scriptores, care au meritul de a fi contemporane cu faptele ce narează"[1], dar „nu numai actele propriu-zise, ci încă și relațiunile scrise de bărbați contemporani evenimentelor, ce relatează: relațiuni de cele mai multe ori mult mai importante decât toate celelalte specii de documente"[2].

B.P. Hasdeu n-a ignorat nici una dintre categoriile de surse de care avea cunoștință epoca, fapt demonstrat prin imensul efort desfășurat pentru descoperirea, publicarea izvoarelor documentare și narative, dar și interpretarea lor în lucrările sale științifice. O importantă problemă a metodologiei istoriei este și cea a clasificării izvoarelor, problemă asupra căreia autorul iarăși nu s-a oprit în mod special. Tipologizarea izvoarelor istorice, în concepția lui B.P. Hasdeu, a suferit modificări cantitative și calitative pe parcursul evoluției sale științifice, dar și a științei istorice universale și a celei românești. Primele considerații ce țin de clasificarea izvoarelor istorice se regăsesc într-o publicație din revista Foae de storia română din anul 1859 - Iohann Schiltberger și călătoriile lui în Răsărit. Pornind de la faptul că „Istoria a orice țări și a orice norodului e o istorie a unui loc și unui vac, totdeodată, adică o istorie geografică și o istorie hronografică"[3], și din conținutul pe care îl poartă un document sau altul, Hasdeu clasifica izvoarele istorice în două categorii: izvoare geografice – care „pomenesc anume o țară sau un norod hotărâte", de exemplu, „povestesc cum că la anul cutare în Moldova sau în Valahia s-ar fi prilejuit o pregiudecată cutare…"; și izvoare hronografice – izvoarele care „numai zic fără numai că în vacul cutare ființa între popoare o credință sau o pregiudecată cutare, făcutu-s-a o minune cutare, etc."[4]

Analizând scrierea lui Schiltberger și izvoarele pe care le-a folosit acesta în alcătuirea lucrării, B.P. Hasdeu mai distinge două specii de izvoare: izvoarele "cele drepte" – acea parte a scrierii călătorului bavarez, scrisă de Schiltberger „ca martur" ocular: ceea ce a văzut, cercetat „cu chiar ochii" lui; de exemplu „amănunțita descriere a vestitei bătălii de la Nicopole", or Schiltberger a fost unul dintre participanții la această luptă, etc.; izvoare „mijlocite" – sunt datele „culese la fața locului" de la persoanele cu care a comunicat în timpul călătorilor.[5]

În lucrarea sus-amintită B.P. Hasdeu nu-și pune ca scop în sine clasificarea izvoarelor, mai întâi pentru că se afla la începutul carierei sale de istoric, iar în al doilea rând pentru că problemele de teorie și metodă nu erau primare în preocupările sale de moment. În ceea ce privește izvoarele „cele drepte" și „mijlocite", considerăm noi că este vorba mai degrabă despre cunoașterea istorică, directă și indirectă, cunoașterea ce este „o sursă de informa-

[1] Arh. St. Buc., fond Ministerul Instrucțiunii Publice, dosar 476, 1867, f. 7

[2] HASDEU, B.P. Iohann Schiltberger și Călătoriile sale în răsărit. In: B.P. Hasdeu Scrieri istorice. Vol. II, p. 59.

[3] HASDEU, B.P. Iohann Schiltberger și Călătoriile sale în răsărit, p. 59.

[4] Ibidem, pp. 60-61.

[5] TOPOLSKI, J. Metodologia istoriei, p. 278.

ții care nu pot fi găsite în izvoare"[1], și nu despre specii de izvoare, chiar dacă B.P. Hasdeu le-a numit așa. Sub noțiunea de izvoarele "cele drepte", B.P. Hasdeu avea în vedere observația, cunoașterea directă a realității de către subiectul cercetător, iar sub cea izvoare „mijlocite" – cunoașterea indirectă, bazată pe memoria altor persoane. Și pentru că „interpătrunderea cunoașterei directe cu cea indirectă" înseamnă cunoaștere istorică[2], B.P. Hasdeu considera întreaga operă a lui Schiltberger un izvor istoric. Nu credem că istoricul nostru n-ar fi cunoscut terminologia, sau nu ar fi făcut deosebire între noțiunile „categorie de izvoare" și „cunoaștere istorică". Probabil că și aici sunt valabile explicațiile aduse de noi în cazul de mai sus.

Ocazional, în serialul critic *Mișcarea literelor la Eși*, invocând problema viabilității și necesității mănăstirilor, în general, și a celor românești în special, B.P. Hasdeu va întreprinde o clasificare cu totul deosebită a izvoarelor istorice. Mănăstirea ca o „arhivă monumentală" a putut conserva, și poate prezenta istoricului izvoare „mai multe sau mai puține, mai scumpe sau mai obișnuite" împărțite în următoarele categorii: a) izvoare epigrafice; b) diplomatice; c) iconografice; d) arhitectonice; e) arheologice; f) „fel de fel de produceri literare"; g) hrisoave și urice domnești, etc.[3] Hasdeu nu va reveni la această clasificare, atât de detaliată, dar fără vreun criteriu la bază.

Numai devenind autorul *Arhivei Istorice a României*, B.P. Hasdeu își va propune o reflecție științifică asupra problemei clasificării izvoarelor. În *Prefața* monumentalei lucrări el va prezenta o clasificare științifică a izvoarelor istorice, în acord cu cerințele și criteriile epocii. Astfel, B.P. Hasdeu va divide izvoarele istorice în două mari categorii: a) izvoare interne - pe care le numește în spiritul epocii „documente pământene" și b) izvoare externe – după terminologia hasdeuiană „documentele străine"[4], așezând la baza clasificării criteriul geografic, locul de proveniență a documentului istoric.

Publicând *Arhiva Istorică a României*, B.P. Hasdeu se voia continuatorul culegerii lui Al. Papiu Ilarian *Tezaurul de monumente istorice*, publicat în anii 1862-1864, care „reproduce narațiuni foarte interesante, dar totuși esterne"[5]. După cum am menționat mai sus, B.P. Hasdeu n-a ignorat nici una din categoriile de surse, dar va recunoaște personal că „materialului intern" îi va acorda atenția maximă. Pentru că izvoarele „pămentene", „documentele cele antice, apesate sub obrocul monastirilor și al familiilor particulare, rămâneau de totu nestrăbătute", dar acolo și numai acolo se afla ascunsă istoria patriei. În general, interesul pentru izvorul intern în a doua jumătate a secolului al XIX-lea era în plină creștere, or cronicile consemnaseră îndeosebi evenimente politice și militare, o istorie „a tronului și a cârmuitorilor", iar istoria poporului, singura adevărată după credința epocii, care „să corespundă științei moderne", nu se mai putea mulțumi cu vechile surse[6]. Marea noutate adusă de B.P. Hasdeu în acest domeniu o constituie totuși documentele slave, asupra cărora atrăsese deja atenția Venelin (1840), dar care abia acum puteau fi valorificate de un spirit

[1] TOPOLSKI, J. Metodologia istoriei, p. 278.

[2] HASDEU, B.P. Mișcarea literelor la Eși, pp. 84, 89.

[3] Idem, Introducerea. In: B.P. HASDEU. Arhiva Istorică a României. 1864, nr. 1, p. 2.

[4] Idem, Darea de seamă din partea redactorului, p. 1.

[5] ROMANENCO, N. Op. cit., p. 119.

[6] Vezi: BOGDAN, I. Istoriografia română și problemele ei actuale. București: Institutul de Arte Grafufice „Carol Göbl", 1905, p. 12; Enciclopedia istoriografiei românești. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1978; LINȚA, E. Din istoricul slavisticii românești. București, 1982; PANAITESCU, P.P. Rolul lui Hasdeu în slavistica românească. In: R*omanoslavica*. 1968. VI, pp. 235-248.

superior și bine înarmat cu instrumentele criticii.[1] Actele interne (hrisoave și urice) – culese din arhivele statului, din depozite mănăstirești sau particulare, ca reflex al acestei istorii, trebuiau valorificate cu precădere. La rândul lor, izvoarele interne B.P. Hasdeu le subdivide în 1) „documente inedite române" scrise cu grafie chirilică până la anul 1700, și cu „ortografia modernă latino-română" după 1700 și 2) „documente publicate române". Și izvoarele externe sunt subdivizate de B.P. Hasdeu în aceleași categorii: 1) „documente inedite ne-române" și 2) „documente publicate române".[2]

Este evident că istoricul a avut în vedere izvoarele scrise ale istoriei române. O asemenea atitudine relevă imensa importanță acordată de B.P. Hasdeu izvoarelor scrise. Chiar dacă nu ne lasă nicăieri o clasificare a izvoarelor scrise, în publicațiile periodice, în eseurile, edițiile de documente, în operele sale fundamentale Hasdeu folosește mai multe specii de izvoare scrise. Pe lângă izvoarele documentare sunt pe larg publicate și un șir de izvoarele narative. Nu ne vom ocupa aici de meritele lui Kogălniceanu în acest domeniu, dar pentru a ilustra semnificația acestui tip de surse istorice pentru B.P. Hasdeu, vom aminti că el a știut să vadă în monumentala ediție de cronici a lui M. Kogălniceanu nu numai un instrument de lucru pentru istorici, dar și opera care a stimulat noua orientare, ce lega destinele culturii de cunoașterea adecvată a istoriei naționale[3]. Publicând în revista *Lumina* „vro doi specimini scoși din cărțile românești" ale „erudiților" „Dosoftei și Varlaam", sau „Amfilochie, Episcopul Hotinului", B.P. Hasdeu avea intenția „de a răspândi cunoștința, sau mai bine zicând, gustul vechii noastre literaturi prin publicarea unor extrasuri […] mai însemnate".[4] Și în AIR a publicat nu numai documente interne, ci și texte narative, între care Cronica de la Putna, *Învățăturile lui Neagoe către fiul său Teodosie* și *Divanul* lui Cantemir, privit ca „un document de mare valoare pentru istoria culturei naționale, ca cea dintâi și, pare-se, singura până acum operă filosofică română originală"[5]. Când Ministerul Instrucțiunii Publice îl avertiza să nu publice în Arhiva Istorică a României „ tratate istorice, […] sau autori" cunoscuți și publicați,[6] B.P. Hasdeu reproșa că „și relațiunile scrise de bărbați contemporani evenimentelor" se cuprind în „numele generic de documente". Exemplul pe care-l aduce pentru a convinge Ministerul este cel al celebrului predicător polon Skarga, care, într-o „predică tipărită […] polonește la Cracovia […] depinge, într-un mod admirabil, groaza ce insufla Poloniei Mihai cel Viteaz, chiar în urma învingerii". „N-ar fi oare o neglijență neiertată, ca să nu zic o crimă, de a n-o publica?"[7]

Nevoia de a pune în lumină „faptele strămunilor" l-a îndemnat pe B.P. Hasdeu să publice reproduceri de vechi tipărituri străine, care interesau istoria națională, printre care și *Călătoriile în răsărit* ale lui Iohann Schiltberger[8], care nu putuseră fi valorificate de istoriografia română precedentă etc.

[1] HASDEU, B.P. Arhiva Istorică a României. pp. 2-3.

[2] Idem. „Cronicile României" de Kogălniceanu, p. 274.

[3] Idem. Din scrierile lui Amfilohie, Episcopul Hotinului. In: *Lumina*. 1863, vol. III, nr. 16. pp. 58-62.

[4] Idem. Arhiva Istorică a României, pp. 2-3.

[5] Manuscriptum. 1988, Aanul XIX, nr. 1 (70), p. 127.

[6] Arh. St. Buc., fond Ministerul Instrucțiunii Publice, dosar 476, 1867, f. 7.

[7] HASDEU, B.P. Iohann Schiltberger și Călătoriile sale în răsărit. In: Foae de storia română. Iași, Anul Unirii [1859], pp. 9-14, 29-31.

[8] Idem, Arheologia. Conspectul studiilor arheologice, pp. 106-107; Idem. Mosaice de la Sarmizegetuza. In : B.P. Hasdeu. Scrieri istorice, pp. 107-108.

Hasdeu nu s-a limitat numai la izvorul scris. Pentru că istoria era „cea mai grea dintre științe", l-a restabilirea ei concurau și alte tipuri de izvoare. Alături de acele „opuri scrise", istoricul punea „rămășițele monumentale", „zdrobiturile istoriei", „țăndurile rămase" – este vorba despre izvorul material - monumentele arheologice. Arheologia este știința care procură – „strânge și răstălmăcește" – izvoare pentru istorie, pentru că și istoria și arheologia au același obiect, chiar dacă „eterogene sunt metodele lor". Și dacă „arheologia poate ființa fără istorie, istoria fără arheologie – niciodată, de nu doară o istorie de tot contimporeană"[1]. O altă specie de izvoare îi procura lui B.P. Hasdeu – numismatica[2], alta iconica[3]. Altă categorie de izvoare era etnologia și folclorul[4], pentru că „totalitatea științelor omenești își au rădăcina în popor", iar istoricul „fie oricât de științific, e silit să culeagă legendele cu cari explică ceea ce n-ar putut explica cu documente"[5].

Lucian Boia, comparând efortul documentologic al lui B.P. Hasdeu și al reprezentanților școlii critice românești, scria că cei din urmă „au înțeles documentația istorică mult mai îngust decât B.P. Hasdeu, limitându-se în genere la mărturiile scrise"[6]. Dar protagoniștii școlii critice nu s-au limitat strict la documentul scris, ci au avut în vedere și alte surse: datele etnologiei, ale folclorului, lingvisticii, ale arheologiei, etc., or nu se puteau detașa de exigențele disciplinei, iar tendința de a restitui perfect trecutul impunea un apel tot mai stăruitor la serviciile altor discipline[7]. Din această perspectivă istoriografică putem să-l numim pe B.P. Hasdeu precursorul școlii critice, or iluzia de a ajunge la o istorie perfectă, de a scientiza domeniul pe baza, mai întâi de toate, a izvorului istoric și apoi prin concursul altor discipline de la el vine în istoriografia critică.

După părerea noastră, clasificarea izvoarelor, propusă în *Arhiva Istorică a României* este una în conformitate cu stilul și cerințele epocii, pe care, dacă ar fi dezvoltat-o, B.P. Hasdeu ar fi contribuit și mai mult la elaborarea instrumentarului istoriografic, dar mai ales la apropierea de realizarea dezideratului de a scrie o istorie „ideală", deziderat ce l-a lăsat moștenire școlii critice. În *AIR* B.P. Hasdeu n-a întreprins o clasificare a izvoarelor pentru dezvoltarea teoriei despre izvoare, chiar dacă o căutare febrilă și publicarea documentelor istorice deveniseră o constantă a activității sale. Clasificarea prezentată de noi mai sus a fost elaborată de B.P. Hasdeu pentru facilitarea muncii sale, proiectului său fantastic - editarea „tuturor documentelor" privitoare la istoria românilor și înlesnirea accesului cercetătorilor români și străini la ele.

Ultima, și după părerea noastră cea mai teoretizată clasificare a izvoarelor istorice este prezentată de B.P. Hasdeu în *Istoria critică a Românilor*. Prefața la volumul al II-lea al *Istoriei critice* este mai curând o digresiune în filosofia istoriei, o argumentare a lucrării și „verității" concepțiilor despre

[1] Idem. Banul lui Istrat Vodă Dabija. In: Foaea de Storia Romîna. Iași, 1859, pp. 14-16, 31.

[2] Idem, Portretul lui Vlad Vodă Dracu. In : *Lumina,* tom. III, nr. 16, pp. 62-64; Ibidem, nr. 17, pp. 75-79; Ibidem, nr. 18. pp. 95-96; HASDEU, B.P. Filosofia portretului lui Țepeș. pp. 3-20.

[3] Idem, „Doina" răstoarnă pe Rösler. In: B.P. Hasdeu. Studii de folclor. Cluj-Napoca: Dacia, 1979, pp. 116-126.

[4] HASDEU, B.P. Prelegeri de etnopsihologie ținute la Universitatea din București. In : B.P. Hasdeu. Studii de folclor, p. 138.

[5] BOIA, L. Evoluția istoriografiei române. București, 1976, pp. 213-214.

[6] ZUB, AL. De la istoria critică la criticism : (Istoriografia română la finele secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea) Institutul de istorie și arheologie "A.Xenopol". București: Editura Academiei R.S.R., 1985, pp. 88-89.

[7] HASDEU, B.P. Istoria critică a Românilor. București: Humanitas, 1999, p. 560.

istorie, dar în această Prefață B.P. Hasdeu prezintă o clasificare a izvoarelor la care a apelat în elaborarea respectivului volum. Astfel, istoricul nostru și-a întemeiat scrierea pe patru „specii de fântâne": a) „texturile", b) „știința naturală", c) „filologia" și d) „economia politică"[1].

Pentru că această Prefață este una de filosofie a istoriei, după cum am menționat, B.P. Hasdeu se limitează la enumerarea categoriilor de izvoare „fără cari este imposibil a fi cineva istoric în secolul XIX", și o analiză, o concretizare a fiecărei specii de izvoare nu va urma. Considerăm oportună aici o „descifrare" a clasificării propuse de B.P. Hasdeu, nu numai în baza ICR, dar și a altor lucrări istorice, dar și de filologie sau lingvistică, or în întreaga sa activitate de istoric B.P. Hasdeu le-a folosit, aplicând cunoștințele sale erudite din domeniile pe care le poseda. Nu ne vom opri la prima „specie de fântâne" – „texturile", or este evident că B.P. Hasdeu avea în vedere aici documentele scrise, la care s-a referit și în Arhiva Istorică a României. Cea de-a doua categorie de izvoare „știința naturală" cuprinde probabil „acea doză burgheză de știință"[2] fără de care nu poate fi cineva numai istoric, dar în general om de știință. Istoria trebuia să cuprindă – o spunea în *Prefața Arhivei Istorice a României*, toate aspectele vieții unui popor: politic, social, juridic, administrativ, militar, comercial, geografic, topografic, cronologic, lingvistic, biografic, heraldic, etnografic, literar, artistic. Astfel nici istoricul, nici naturalistul, nici economistul, matematicianul, lingvistul sau filosoful, „nici o specialitate nu se mai poate baricada în propria sferă – scria B.P. Hasdeu – fără a fi silită să ia mereu câte ceva de la toate celelalte, și să le dea la rândul său, lumină pentru lumină"[3]. Istoricul considera că alianța „științelor naturii" cu „științele spiritului" va exercita asupra lor „cea mai fericită acțiune reciprocă" – științele matematice vor căpăta prin această colaborare „niște vederi mai sintetice", iar științele „morale și politice" prin contact cu cele exacte „au dobândit […] o apucătură mai analitică". Își va proba această aserțiune teoretică în studiile sale, de exemplu în *Filosofia portretului lui Țepeș*. Printr-un studiu de iconografie asupra portretului acestui domn, demonstrează „în ce mod o știință curat naturală, ca fiziognomia, poate servi și e chiar neapărată pentru o știință curat arheologică: iconografia"[4]. Astfel „istoricul consultă pe geolog", acesta la rândul lui „întreabă pe medic", iar toți trei sunt „împinși uneori […] a mai alerga și la sfatul chimistului"[5]. Un mod cu totul surprinzător de a înțelege încă în secolul al XIX-lea ceea ce astăzi numim legătura necesară între diferitele discipline umane.

A treia specie de izvoare, în ierarhia izvoarelor istorice este, după B.P. Hasdeu, filologia. În *Cursul de filologie comparativă ario-europeană*, B.P. Hasdeu explică drumul său spre filologie prin istorie și pentru istorie. Cercetarea filologică era de fapt numai mijlocul de a ajunge la istorie: „Limpezind perioadele cele mai vechi și obscure din istoria română, mi s-a întâmplat adesea a da peste unele intervaluri atât de sterpe, încât nici un text, nici o rămășiță plastică nu putea să satisfacă frământările minții mele. Atunci am recurs cu disperare la limbă, […] și pe dată se spărgea întunericul"[6]. Limba i se părea lui B.P. Hasdeu o cheie în descoperirea istoriei naționale, deoarece în ea s-au întruchipat motivele de viață ale unui popor, gândurile, moravurile și obiceiurile seculare. În același timp limba a constituit și elementul de

[1] Ibidem, p. 561.
[2] Idem, CIMPINEANU, Ion. Discurs de recepție, p. 200.
[3] Idem, Filosofia portretului lui Țepeș, p. 250.
[4] Idem, CIMPINEANU, Ion. Discurs, p. 201.
[5] Idem. Principii de filologie … In: B.P. Hasdeu. Scrieri filosofice, pp. 223-224.
[6] Idem. Istoria critică a Românilor, p. 484.

rezistență al ființei naționale în decursul istoriei, și ar putea „…totalitatea lexică și gramaticală a unei limbe […] să fie pentru un cugetător o necesară comoară de revelațiuni asupra întregei dezvoltări a unei naționalități în timp și-n spațiu”[1]. Filologia comparativă este cea care poate să pătrundă în „sorgintea cea mai intimă, până unde nu pot pătrunde celelalte științe…”[2] Este o teză hasdeuiană de o mare valoare metodologică în descoperirea elementelor fundamentale ale vieții istorice a unui popor, de care s-a folosit însuși în cercetările sale, metodă care i-a procurat poate concluziile cele mai fertile și fericite ale operei sale istorice și filologice.

În studiul *Pierit-au dacii?* B.P. Hasdeu a căutat prin filologie să găsească persistența dacică, căutând o origine dacică oricărui cuvânt căruia nu i se găsise până atunci etimologia. În ce privește problema continuității istorice a poporului român și importanța limbii ca document în această chestiune, reproducem crezul lui B.P. Hasdeu: „noi persistăm a crede că studiul metodic al limbii române, în toate fazele ei și după toate dialectele, limpezește și nu va înceta de a limpezi această chestiune mai bine decât orice text curat istoric”[3]. Și originea agriculturii la români, și originea viniculturii, și a păstoriei etc., tot prin studiile de filologie comparată le-a demonstrat. Considerăm că B.P. Hasdeu a exagerat mult și a greșit uneori, dar raționamentul nu este greșit, nu trebuia însă generalizat. După apariția *Istoriei critice a Românilor* B.P. Hasdeu s-a depărtat de studiile istorice, apropiindu-se mai mult de filologie.

Și ultima „specie” de izvoare, menționată de B.P. Hasdeu - economia politică. „Economia politică e cea mai nouă din științele așa-numite morale și politice: soră mai mică cu istoria, cu filosofia și jurisprudența; ea este știința viitorului”,[4] iar „sub raportul obiectului – considera B.P. Hasdeu – adâncește „gospodăria” unei țări […] cu ajutorul raționamintelor”[5].

Astfel complexul celor patru „specii de fântâne” îi procurau lui B.P. Hasdeu necesarul pentru închegarea unei istorii „veridice” prin critică a poporului român, care, de altfel, a rămas neterminat, ca și multe alte întreprinderi ale lui Hasdeu. Oricine străbate publicațiile periodice, editate de B.P. Hasdeu, va constata prezența masivă a „documentului”, mai vechi sau mai nou, alături de comentarii, ce denotă un efort de depășire a unor complexe instalate în timp.

În ceea ce privește editarea izvoarelor scrise, și aici B.P. Hasdeu a schițat câteva norme regente, și a propus o serie de „măsuri” pentru ca publicațiile să prezinte garanțiile autenticității „pe care le cere critica științifică modernă”, pentru ca sursele să ajungă la cercetători netulburate, nesofisticate de intermediari și nedeviate de exegeți, pentru a permite o ancheta directă, „vie”, a izvoarelor capabile să participe la restituție. În aceeași publicație a Călătoriilor în răsărit, în *AIR*, dar și în adresările către Ministerul Instrucțiunii Publice, cu diferite ocazii (dar mai ales pentru a convinge respectiva instanță de a continua subvenționarea *Arhivei Istorice a României*), B.P. Hasdeu a „cutezat” a expune „unele considerațiuni”, trasează niște reguli, stabilește niște standarde pentru alcătuirea unei colecții de documente și editarea documentului istoric în general, care pot servi drept model pentru toți editorii:

- O colecțiune de documente trebuie să prezinte „un corp complet și independinte”, adică să conțină - după B.P. Hasdeu,

[1] Idem. Principii de filologie comparativă ario-europeană, p. 223.

[2] Idem. Istoria critică a Românilor, p. 503.

[3] Idem. Ce este concurența?, p. 51.

[4] Idem. Conspectul studiilor arheologice, în legătură cu istoria universală a românilor, p. 154.

[5] Arh. St. Buc., fond Ministerul Instrucțiunii Publice, dosar 476, 1867, f. 1.

„documente relative la una și aceiași cestiune istorică, dispuse în ordinea anilor", și numai după ce aceste documente se vor epuiza, numai atunci să se abordeze „o altă cestiune".[1] Condiția esențială a editării „actelor cele mai vechi sau cele mai importante" este, în primul rând, să se publice mai întâi integrale; dar nu numai in extensio, ci și „să se reproducă totodată în facsimile"– fiecare dintre părțile documentului să se publice în fragmente succesive, în mai multe publicații.[2]

- În al doilea rând, B.P. Hasdeu atenționa că atunci când documentele se vor publica cu diferite caractere străine „precum cele chirilice, cele polone, și chiar cele orientale", să se urmeze regula „extremei exactități"[3]. O ediție de text trebuie să înfățișeze cu fidelitate limba textului, iar în cazul în care există mai multe versiuni, acestea pot fi prezentate în paralel cu textul de bază. Rigurozitatea și rigiditatea lui B.P. Hasdeu în acest sens este bine cunoscută[4].

- Pentru că documentele care se referă la istoria românilor „sunt în limbile greacă, latină, ebraică, slavă ecleziastică, bulgară, sârbă, engleză, franceză, spaniolă, italiană, germană etc.", altă normă a editării unui izvor istoric este: „fiecare document va fi publicat în textul originar, tradus și însoțit de un comentariu și note, sau chiar, în unele cazuri, de articole explicative"[5]. B.P. Hasdeu subliniază că „greșeală neiertată [a] unui arheograf" este „de a nu obști o veche pomenință numai în tălmăcire" - să nu se publice alături de traducerea documentului însuși izvorul în limba originalului, astfel viciindu-se cercetarea și devenind imposibilă o critică externă a izvoarelor. Penzel nu publicase alături de traducerea Călătoriilor „însuși graiul izvodului", făcând lucrarea „ascunsă de la ochii criticei", astfel cercetând numai traducerea „suntem siliți jurare in verba magistri"[6]. De asemenea nu este iertat unui editor să publice documentele „numai în limba textului", (vorbea în acest caz despre izvoarele slave „publicate în diferite colecțiuni locale"), pentru că ele, izvoarele, vor rămâne „cu totul necunoscute Românilor și autorilor occidentali, ce s-au ocupat de istoria noastră națională". Nu toți cercetătorii sunt cunoscători ai limbilor enumerate mai sus de B.P. Hasdeu, ba chiar și „între slavi sunt foarte rari acei bărbați, care să poată înțelege toate limbile slave, și în toate fazele dezvoltării lor lingvistice"[7].

- Următoarea constantă normativă este datoria ca eventualul cercetător să se informeze despre „pravilele în care s-ar fi zămislit în traducerea sa" – este vorba despre regulile de traducere dintr-o limbă în alta a unui document care a parvenit dintr-o altă epocă istorică. „Vorba nemțească din sutele (secolele) a 14 și a 15 se deosebește neobicinuit de mult de acea din zilele noastre", scria B.P. Hasdeu. Iată de ce fiecare cuvânt trebuie cercetat „filologic și tălmăcit, le texte en regarde", altfel oricât ar cunoaște un cercetător limba lui Goethe, nu va putea înțelege „codicele diplomatice și legislative [ale] Germaniei […], culegerile de vechile cântici și povești nemțești"[8].

[1] HASDEU, B.P. Mărturii, pp. 77-78.

[2] Ibidem.

[3] În majoritatea călătoriilor de documentare Hasdeu era însoțit de „pictori- fotografi", sau copiști bine selectați de chiar savantul nostru, iar în funcția de director al Arhivelor Statului în repetate rînduri a organizat concursuri de suplinire a posturilor de copist, de cele mai multe ori pentru că serviciile copiștilor care erau în statele Arhivelor nu-i satisfăceau exigențele. Vezi: HASDEU, B.P. Mărturii. ed. cit.

[4] Arh. St. Buc., fond Ministerul Instrucțiunii Publice, dosar 476, 1867, f.1.

[5] Hasdeu, B.P. Iohann Schiltberger, p. 56-57.

[6] Arh. St. Buc., fond Ministerul Instrucțiunii Publice, dosar 476, 1867, f.7.

[7] HASDEU, B.P. Iohann Schiltberger, p. 57.

[8] Idem, AIR. Vol. I, p. 3.

- Pentru că o culegere de documente este, după părerea lui B.P. Hasdeu, ca „și oricare altă colecțiune, ca un cabinet numismatic, ca un erbariu, ca un muzeu…", nu este suficient a aduna un număr cât mai mare de documente într-o ordine potrivită, dar este necesar „a arăta sensul și importanța obiectelor adunate"[1]. Astfel o „îngrijire" principală a redactorului trebuie să fie „comentațiunea documentelor supuse publicării". Comentarea fiecărui document trebuie să se elaboreze după un anumit sistem, pentru economia spațiului, în așa mod încât să nu obțină la „o pagină de document […] 7 pagini de observațiuni individuale !" Sistemul, pe care îl propunea B.P. Hasdeu în *AIR* se referea mai mult la documentele slave și românești pe care avea de gând să le publice, dar ele după părerea noastră sunt general aplicabile. „Punctele cardinale" ale comentării documentelor sunt: a) cuvintele românești – „rămășițele limbistice" – din documentele slave să se tipărească cu „litere rărite", pentru a atrage atenția asupra lor, în primul rând, și în al doilea pentru ca un necunoscător al limbii slave să poată citi textul și utiliza documentul „bazându-se pe un simplu indice tipografic, pe o distincțiune curat plastică"; b) noțiunile „asupra instituțiilor, obiceiurilor, evenimentelor istorice străbune […] care cu anevoie s-ar putea culege de pe aiurea", să se tipărească cu litere cursive, pentru a „înlesni în meditațiunile" cercetătorului și a-i indica, sau sugera „unde anume cată să-și oprească și să-și concentre atențiunea"; c) „pasagiele etnografice" din documentele românești originale și traduse să se tipărească cu „litere cursive", iar prin „litere compacte" – toate numele proprii personale și locale, din aceleași considerente ca și în cazul a.[2]

- Orice culegere de documente, considera B.P. Hasdeu, trebuie să fie însoțită de „sumarele documentelor", din a căror consultare cititorul-cercetător să capete o idee sintetică despre cuprinsul documentului: „… unde se găsesce, locul emanării, data lunaria și anuaria, materia pe care e scris […] și măsura documentului în centimetri, sau numărul rândurilor"[3].

- În ce privește publicarea izvoarelor narative, ele puteau fi publicate fie integral, fie să se reproducă din ele „toate pasajele atingătoare de Români", dar să se specifice: biblioteca de unde a fost extras documentul, când a fost pentru prima dată publicat, câte ediții are și unde pot fi ele găsite[4].

- În continuare istoricul propune ca documentele incluse într-o culegere să se închege „într-un tot armonic", printr-un unui sistem de indici, care ar fi făcut posibilă regăsirea cu ușurință a fiecărui text și ar fi relevat principalele elemente de contribuție efectivă, în diverse domenii a izvoarelor, fixând și o axă cronologică întregii colecții. În *Arhiva Istorică a României* B.P. Hasdeu și-a proiectat un asemenea sistem: anexele proiectate urmau să se compună dintr-un a) „indice limbistic cu enumerațiunea cuvintelor române din documentele slave"; b) „un indice onomastic, cu enumerațiunea totoru numilor proprii, personale și locale"; c) un „indice etnografic (index rerum), cu enumerațiunea tuturor instituțiilor, obiceiurilor, evenimentelor istorice"; d) și un „indice cronologic, prin care se va corege neajunsul de a se publica documentele fără ordinea datelor". Dar dintre toate aceste instrumente ajutătoare, indispensabile consultării operative a colecției, redactorul *Arhivei Istorice a României* a reușit să realizeze doar un „regis-

[1] Ibidem, p. 2.
[2] Ibidem, p. 3.
[3] HASDEU, B.P. Arhiva Istorică a României. Vol. II. București: Imprimeria Statului, 1865, pp. 10-11.
[4] Idem, Arhiva Istorică a României. Vol. I, p. 3.

tru analitico-cronologic" al documentelor cuprinse în tomurile I-II[1].

În transcrierea textelor paleografice româno-slave se practică două metode – una paleografică și filologică și alta istorică.[2] Metoda istorică este folosită pentru prima dată în paleografia română de către B.P. Hasdeu, consideră cercetătorul Damian P. Bogdan, deși B.P. Hasdeu era contra ei, căci scria în *Arhiva Istorică* următoarele: „în privința documentelor slave, care fac cea mai mare parte a acestei secțiuni, suntem siliți de a urma exemplul lui Venelin, substituind lectura întreagă abreviațiunilor și supraliterelor, întrebuințate în ortografia chirilică: ne scuză lipsa mijloacelor tipografice"[3]. Însă este de precizat că în metoda istorică a lui Hasdeu nu intră desfacerea tacită a tuturor prescurtărilor, ele sunt redate prin abrevieri. La fel când abrevierea prin suprascriere a consoanei urmează în desfacerea și completarea semivocalei, aceasta nu se completează. Dar în *Cuvente den bătrâni* B.P. Hasdeu folosește metoda filologică. Sistemul hasdeuian din *Arhiva Istorică a României* va fi folosit de Melchisedec, iar I. Bogdan, căruia i s-a atribuit mult timp în istoriografia română-nească paternitatea metodei respective, o va completa. Metoda de cercetare a lui B.P. Hasdeu va fi dezvoltată și de P. P. Panaitescu, și însușită de cei mai mulți dintre catalografii și editorii români ai textelor româno-slave[4].

Cu toate criticile care i s-au adus, astăzi este aproape unanim recunoscut că activitatea lui B.P. Hasdeu ca editor de izvoare a întrecut tot ceea ce se realizase până atunci în spațiul românesc: „Pentru dânsul a prezenta un document în cele mai bune condițiuni era o adevărată voluptate… Migala textului […] era unică la noi până atunci […] Fără a fi aceeași ca în edițiile de texte din Occident, ea întrecea tot ce se dăduse până atunci în România".[5]

A editat texte cu o pricepere necunoscută până la el și cu o îngrijire împinsă la extrem, și uneori se dovedește că traducerile făcute de B.P. Hasdeu sunt mai exacte decât unele din traducerile mai noi,[6] iar activitatea lui de adunare și editare a izvoarelor istorice a stat la baza recunoașterii și aprecierii activității lui științifice și a numirii în funcția de Director General al Arhivelor Statului în mai 1876. Învățatul editor „aducea ceva cu totul nou în istoriografia noastră – cunoașterea izvoarelor slave, atât a celor interne cât și a celor externe"- va spune Ioan Bogdan, reprezentantul noii școli istorice românești, apreciind *Arhiva Istorică a României*, unde „fiecare bucată își are importanța sa deosebită, fiecare text este dat în original și în traducere, cu multă exactitate și cu excelente regeste. „Arhiva" d-lui Hasdeu este o operă a cărei

[1] BOGDAN, D. P. Paleografia româno-slavă. București, 1978, pp. 58-59; Metoda paleografică sau filologică redă textul cât mai aproape de original, cu abrevierile nedesfăcute, sau întregite în paranteze rotunde, literele suprascrise păstrate ori coborâte în rând, cu indicarea lor prin paranteze pătrate, respectându-se semnele diacritice în total sau măcar în parte și cel puțin unele din elementele ortografice. Prin metoda de transcriere istorică – prescurtările sunt desfăcute în chip tacit, toate semnele ortografice chiar și cele care indică limba și accentul sunt eliminate și lipsește indicația tipului grafiei. D. P. Bogdan consideră că metoda istorică de transcriere a textelor paleografice este inutilă paleografiei româno-slave dacă nu este reprodus textul descris sau editat.

[2] HASDEU ,B. P. Arhiva Istorică a României. Vol. I. Partea 1, p. 1.

[3] PANAITESCU, P. P. Metoda de publicare a documentelor. In: *Revista Istorică Română*. 1938. VIII, p. 339-345.

[4] IORGA, N. B.P. Hasdeu ca istoric. In: *Analele Academiei Române. Memoriile Secției de Istorie*. 1932, seria III, tom. XIII, p. 2.

[5] Apud, STRIHAN, P. Juristul B.P. Hasdeu și contribuția sa la istoria dreptului. In: *Studii. Revista de Istorie*. 1966, tom. XIX, nr. 4, p. 728.

[6] BOGDAN, I. Istoriografia română și problemele ei actuale. București: Institutul de Arte Grafufice „Carol Göbl", 1905, p. 10.

valoare va rămâne neştirbită".[1] Ediţiile lui de documente, „întreceau tot ceea ce se dăduse până atunci în România"[2] şi constituie un „model care n-a fost atins de nimeni până astăzi"[3]. Chiar dacă B.P. Hasdeu însuşi recunoştea în *Prefaţa* volumului al II-lea al *Arhivei Istorice a României* că în „gruparea" izvoarelor istorice într-un „dicţionar" complet, din care până aici noi nu suntem încă decât la litera A",[4] normele teoretice pentru editarea izvoarelor pe care le-a schiţat B.P. Hasdeu îl situează în rândul primilor arheografi, care au iniţiat arheografia sistematică şi critică românească[5].

După ce în curs de mai mulţi ani se „îngropase" în „biblioteci şi arhive străine şi naţionale" şi strânsese „în sudoarea feţei grămezi de material", când nu se mai putea plânge „de lipsa lui"[6], B.P. Hasdeu avea să treacă la cealaltă „operaţiune" în scrierea istoriei, operaţiune care constituia o „muncă de titan" – „migăloasa procedura de descompunere" a izvoarelor, „anatomiceşte unul câte unul"[7], aplicând metoda analitică[8]. Astfel etapei de compulsare a informaţiei, de „culegere a datelor", îi succede cea de-a doua „operaţiune neînlăturată" a metodei lui Hasdeu – etapa de analiză şi critică, în terminologia hasdeuiană - „deslușirea lor [a documentelor] în parte", „descompunere […] chimică calitativă şi cantitativă"[9] pentru că „documentul - „fie cât de bine ales! cât de măiestreşte compus! cât de mult căutat", oricât de expresiv ar fi, el „încă prezintă o aşa complicaţiune de însuşiri"[10] dar nici nu conţine răspunsuri de-a gata, reclamând anchetă de adevăr „…înainte de a risca o soluţiune istoricul este dator a lua toate măsurele pentru a nu se poticni cumva peste periculosul: post hoc, ergo propter hoc"[11].

Prin „deslușirea fântânilor", sau „toate măsurele" B.P. Hasdeu avea în vedere – analiza şi critica izvoarelor istorice, (convenţional putem opune critica internă şi critica externă) pe care o va exemplifica cu lux în cea mai mare parte a lucrărilor sale istorice, dar şi filologice. Scopul metodei analitice este, după B.P. Hasdeu, de a pregăti sinteza, la care a aspirat atât de mult, „de a clădi edificiul istoriei pe o temelie solidă, largă şi profundă". Iar scopul criticii, considera istoricul este „de a dezmormânta adevărul"[12], şi nu numai a-l descoperi, „ci încă a nu trece peste dânsul", pentru că „falsificându-se o singură verigă, nu vom mai putea înţelege totalitatea catene".[13] Susţinea cu vehemenţă necesitatea criticii, care trebuia să ateste gradul de apropiere a informaţiilor conţinute în izvor de realitatea istorică, şi cerea întregii lumi ştiinţifice rigurozitate, cercetare acribică, slujire adevărului, iar în acest sens „nu e permis […] în loc de-a căuta pas cu pas […] a se tăia dintr-o lovitură nodul lui Gordia…". În metoda de cercetare în istorie a lui B.P.

[1] IORGA, N. B.P. Hasdeu ca istoric. In: *Analele Academiei Române. Memoriile Secţiei de Istorie*. 1932, seria III, tom. XIII, p. 2.

[2] RUSSO, D. Critica textelor şi tehnica ediţiilor, p. 78.

[3] HASDEU, B.P. Prefaţă la Arhiva Istorică a României. Vol II, p. 1.

[4] PASCU, Şt., STANESCU, E. Istoriografia modernă a României. Încercare de periodizare. In: *Studii. Revista de Istorie*. 1964, anul XVII, nr. 1, p. 140.

[5] HASDEU, B.P. Istoria, p. 74; Idem, Prefaţă primei ediţiuni la Ioan Vodă cel Cumplit, p. 200.

[6] Idem. Conspectul studiilor arheologice, p.155.

[7] Idem. Istoria Critică a Românilor din ambele Dacii. Tom. I. Vol. I. Bucureşti: Tipografia Curţii, M.D. CCCLXXIII.

[8] Idem. Istoria Critică a Românilor. Bucureşti: Universitas, 1999, p.258.

[9] HASDEU, B.P. Prefaţă primei ediţiuni la Ioan Vodă cel Cumplit. In: , B. P. HASDEU. Ion-Vodă cel Cumplit: aventurile, domnia, resbelele, moartea lui; rolul său în istoria universală şi în vieaţa poporului român. Bucureşti: Imprimeria Ministerului de Resbel, 1865, pp. 199-200.

[10] Idem. Istoria Critică a Românilor, p. 461.

[11] Idem. Ioan-Vodă cel Cumplit, p. 200.

[12] Idem. Istoria Critică a Românilor, p. 267.

[13] Ibidem, p. 330.

Hasdeu, pe care o numeşte analitică, analiza izvoarelor nu poate fi delimitată de critica lor. În *Istoria Critică a Românilor*, o lucrare-model în acest sens, scria „vom merge încet, căci sunt unele cestiuni în cari calea spre descoperirea verității se aseamănă cu îngusta punte ce duce peste prăpastie la paradisul lui Mahomet: un singur pas precipitat și ai pierdut perspectiva de a ajunge la țintă!"[1]

În primul rând, istoricul propune o critică externă a izvoarelor – care se definește ca cercetare a caracteristicilor exterioare a izvorului, înțeles ca un canal de informație, excluzând descifrarea informațiilor cuprinse în izvor[2]. Pentru că „afară de fântâne, de orice dubiu, nu există nici o autoritate în istorie"[3], punctul de plecare în întreprinderea științifică a istoricului care cercetează pe baza izvoarelor, considera B.P. Hasdeu, este cercetarea autenticității izvorului sau chestiunea eventualei lui falsități. Pentru a stabili autenticitatea „monumentelor", adică pentru a executa critica externă a izvoarelor scrise, B.P. Hasdeu solicită asistența filologiei, care „posedă trei mijloace: 1. paleografia critică diplomatică; 2. hermeneutica sau critica literară; 3. critica înaltă sau istorică"[4].

Considerăm că primul „mijloc" de stabilire a autenticității izvorului se referă la critica externă, iar celelalte două, se referă mai degrabă la determinarea credibilității izvorului, adică la critica internă a izvoarelor istorice. Revenind la lucrarea lui Schiltberger, (editată de Hasdeu în fragmente), „descoperită și obștită", adică tradusă și apoi publicată de Penzel, la München, în 1814, B.P. Hasdeu propunea să se cerceteze dacă „Penzel n-a născocit-o cumva însuși, precum unii au fost născocit la noi mai dăunăzi un letopiseț de al lui Dragoș Vodă"[5]. În acest sens, B.P. Hasdeu propunea o „paleografie critică diplomatică" pentru că „o sorginte trebuie studiată în text și-n context, cunoscându-se într-un mod filologic limba originalului"[6]. Iar paleografia este știința care are drept obiect cunoașterea, citirea și studierea corectă a grafiei cărților mss și a documentelor vechi, ea determină data unui text, cercetează suportul și stabilește autenticitatea (din punct de vedere grafic) a oricărui document supus îndoielii[7]. Paleografia este invocată de B.P. Hasdeu ca prim „mijloc" de contestare a autenticității „monumentelor", pentru a evita inexactitățile și erorile, or uneori, „o literă mică schimbându-se într-o literă mare", poate „zăpăci o grămadă de magistrale capete". Citând un pasaj dintr-o lucrare a unui critic maghiar, istoricul nostru explica geneza greșelilor în lipsa textului original în modul următor: „Unul scoate o supoziţiune; un al doilea clădește pe ea o teorie; un al treilea o consideră deja ca pe o veritate recunoscută, trage consecințe și mai anină câte ceva de la sine; un al patrulea mai adaugă către cele adause", istoria trecând pe nesimțite în longas errorum generationes. O regulă a cercetării autenticității izvorului presupune stabilirea datei și locului de origine a lui, și stabilirea autorului: „o mărturie, scria B.P. Hasdeu în *Istoria Critică a Românilor*, atunci numai capătă caracterul de fântână dacă se poate demonstra că a fost foarte aproape de loc și de timp"[8]. Stabilirea datei și a locului apariției documentului se poate realiza pe două căi - directă

[1] TOPOLSKI, J. Metodologia istoriei, pp. 298-299.

[2] HASDEU, B.P. Istoria Critică a Românilor, p. 63.

[3] Fragmente autografe din cursurile ținute de Hasdeu la Universitate. In: *Arhiva B.P. Hasdeu*. Biblioteca Academiei Române, mapa I, mss. 14, p. 15.

[4] HASDEU, B.P. Iohann Schiltberger, pp. 56-57.

[5] Idem. Istoria Critică a Românilor, p. 63.

[6] Ibidem, p.256.

[7] Ibidem, p. 63.

[8] Idem, Pierit-au dacii?, p. 84.

și indirectă. Cercetarea directă are două etape: 1) descifrarea informațiilor directe corespunzătoare despre timpul și locul apariției izvorului din însuși izvorul, prin studiul paleografic al textului și 2) verificarea informației conținute în izvor, luând ca premise condițiile - informațiile conținute în izvor să nu se contrazică și altă metodă este confruntarea cu alte izvoare. Contestă orice autoritate în istorie, în afară de aceea a izvoarelor și orice pretinsă infailibilitate. Totul trebui supus unui examen critic al istoricului, informațiile coroborate, dubiile risipite. Izvorul se cerea utilizat „în text și în context", cunoscându-se într-un mod filologic limba originalului, „iar ceea ce-i comun întregii națiuni umane", formând o nestrămutată lege universală, urmează a se aplica în toate cazurile concrete, suplinind chiar lipsa izvoarelor. A doua etapă a criticii izvorului (se referă la izvoarele indirecte, narative) ține de stabilirea autorului, care nu este o condiție indispensabilă pentru cercetarea autenticității, deși B.P. Hasdeu considera că uneori credibilitatea izvorului se află în raport direct cu paternitatea lui, pentru că „Appian scria sub Traian și Adrian, doctorul Frunză-de-Dafin, ardelean, sub Franţ I-iu; Appian scria sub Antoniu, doctorul Frunză-de-Dafin, ardelean, sub Franz-Iosef"[1]. Astfel cunoștințele despre autor constituie în același timp cunoștințele despre agentul informației, deci este o problemă a credibilității izvorului. Critica externă a izvoarelor – cercetarea autenticității acestora nu este suficientă pentru a obține cunoștințe despre credibilitatea informațiilor conținute în izvor, astfel apare problema credibilității agentului de informație: „… dacă Schiltberger e un adevărat scriitor și călător din suta a 15, iar nu vreun plod al închipuirei proprie unui minciunos descoperitor"[2]. (Cu aceleași arme ale metodei critice, elaborate de B.P. Hasdeu, el va fi „bătut" în cazul cu falsurile „patriotice" ale Diplomei Bârlădene din 1137 și Hrisovul lui Iurg Koriatovici din 1374.[3] Din alt unghi al cercetării vom reveni în următorul paragraf la problema falsurilor în istorie.)

Critica externă a izvoarelor – cercetarea autenticității lor, se împletește aici cu critica internă a izvoarelor – credibilitatea izvorului istoric, care poate fi elaborată prin mijloacele: „hermeneutica sau critica literară" și „critica înaltă sau istorică" .[„Hermeneutica, scria B.P. Hasdeu – urmărește interiorul monumentului în sinea sa […] căutând relațiunea între părțile textului, raportul către autor"[4]. Este vorba despre analiza conținutului izvorului și raportul lui cu autorul, prin care pot fi soluționate problema credibilității informațiilor conținute în izvor și problema credibilității agentului de informație (în cazul izvoarelor indirecte). Instrumentele lui trebuiau să fie critica și divinația, citându-l pe Niebuhr, Hasdeu scria: „Istoria împle neajunsul, sărăcia sau dubiositatea sorgintelor sale prin două mijloace: critica și divinațiunea[5]. Este vorba despre analiza conținutului izvorului - critique d'interpretation, care poate stabili le sens littéral et le sens réel, al documentului[6]. Critica constă în „limpezirea fontânelor unele prin altele", și precizează sensul literal, iar „divinațiunea [deslușirea lucrurilor ascunse, neștiute] restabilește

[1] Idem. Iohann Schiltberger și Călătoriile sale în răsărit, p. 56.

[2] Vezi: BOGDAN, I. Diploma bârlădeană din 1134 și Principatul Bârladului. O încercare de critică diplomatică slavo-română. București, 1891; PANAITESCU, P.P. Diploma Bârlădeană din 1134 și Hrisovul lui Iurg Koriatovici din 1374. Falsurile patriotice ale lui B.P. Hasdeu. In: *Revista Istorică Română*. 1932, vol II, pp. 47-58.

[3] Arhiva B.P. Hasdeu, Biblioteca Academiei Române, mapa I, mss. 14, p. 15.

[4] HASDEU, B.P. Vladislavu Bassarabu. In: B.P. Hasdeu. Scrieri filosofice, p. 114.

[5] Ланглуа и Сеньобось. Введение в изучение истории, с. 116-117.

[6] HASDEU, B.P. Vladislavu Bassarabu, p. 114.

solidaritatea logică între faptele rapsodice"- determinând sensul real al informației documentului. Una fără alta nu poate da un rezultat convenabil. „Fără critică istoria este o minciună; fără divinațiune istoria este un fragment; fără critică și fără divinațiune istoria este cu neputință"[1]. Prima asigura ceea ce istoricul numea „specializare", cealaltă înlesnește „generalizarea". Procedeu antitetic, menit „a legitima sintezul prin scrupulozitatea analizului"[2]. Pentru stabilirea sensului real al textului Hasdeu recurge la câteva procedee hermeneutice: 1) confruntarea mai multor izvoare, 2) confruntarea informațiilor cuprinse în izvor cu cunoștințele apriorice ale istoricului; 3) confruntarea informațiilor textului izvorului cu cunoștințele provenite din alte surse; și 4) „raportul [textului] către autor". Astfel Hasdeu stabilea că „cartea lui Schiltberger e un izvor neprihănit" deoarece „zisele sale supra istoriei române se pot adevări în totul prin alți istorici și letopiseți" din acel timp[3], iar în *Istoria critică*, stabilind ABC-ul științei istorice, preciza că „o sorginte […] nu e suficiinte dacă este una, nesusținută printr-o serie de mai multe alte considerațiuni"[4]. În ceea ce privește cunoștințele apriorice Hasdeu avea în vedere, în primul rând – legile universale „nestrămutate", „ceea ce-i comun naturei umane întregi", care se pot aplica „cătră toate cazurile concrete, suplenind chiar lipsa fântânelor propriu-zise", iar cunoștințele istoricului provenite din alte surse - sunt cunoștințele care provin din alte științe, care nu pot „a nu răspândi câteodată o vie lumină asupra unei cestiuni istorice".[5] În serviciul analizei Hasdeu punea și arheologia, căreia îi atribuia (după Millin) un înțeles aparte, de știință a „limpezirii chestiunilor obscure"[6]. Arheologia adună vestigiile istoriei (în sensul lui Bacon), constituind un refugiu pentru genealogii, documente, inscripții, iconografie, monede, onomastică, etimologii, proverbe, tradiții, stil, pentru tot ce poate contribui la înălțarea edificiului, în acest sens putea arheologia să contribuie criticii hasdeuiene.

Prin „raportul [textului] către autor" – B.P. Hasdeu avea în vedere cunoștințele despre autor, care pot contribui într-un fel anume pentru a „scutura" o sorginte „de orice dubiu", or dacă autorul oferă informații adevărate despre el, este foarte probabil să ofere și informații veridice despre faptele istorice, iar dacă „totul este în disarmonie cu pretinsul autor, deciziunea e negativă". „Viața lui Schiltberger fiind strimt legată cu mai vestitele întâmplări din traiul istoric" este foarte importantă pentru a „pune la iveală adevărul sau minciuna cărței" lui, dar în această privință B.P. Hasdeu se spală pe mâini, sprijinindu-se în acest sens pe cercetările anterioare ale „vestitului orientalist Hammer"[7].

În ceea ce privește „critica înaltă sau istorică" considerăm că se referă mai degrabă la studierea „fântânelor" „în text și în context"[8], adică să se cerceteze „monumentul în relațiunile sale către lumea exterioară, către secolul când s-a scris"[9]. Studiul *Pierit-au dacii?* este un model de folosire critică a izvoarelor.

Străbătând labirintul de izvoare istorice, grupând „fontanele secol după secol și chiar an după an", descompunând izvorul istoric „calitativ și cantitativ", prin interme-

[1] Idem. Pierit-au dacii?, p. 94.
[2] Idem. Iohann Schiltberger și Călătoriile sale în răsărit, p. 57.
[3] Idem. Istoria critică a Românilor, p. 63.
[4] Ibidem
[5] Idem. Conspectul studiilor arheologice, p.155.
[6] Idem. Iohann Schiltberger și Călătoriile sale în răsărit, p. 58.
[7] Idem, Istoria Critică a Românilor, p. 63.
[8] Arhiva B.P. Hasdeu. Biblioteca Academiei Române, mapa I, mss. 14, p. 15.
[9] HASDEU, B.P. Istoria Critică a Românilor, pp. 258, 266.

diul unei analize „omnilaterale" și „recurgând la tot feliul de reactivi"[1], B.P. Hasdeu a ajuns la cea de a treia „operațiune" în scrierea istoriei – activitatea de construcție, așadar, de sinteză: „Odată fiind definite toate elementele constitutive ale scheletului, scria B.P. Hasdeu, în Introducerea la prima ediție a *Istoriei critice* - devine apoi ușor a-l recompune prin sinteză. Ușor și necesar, căci numai sinteza verifică în istorie rectitudinea analizei, precum în mecanismul orologiului, după ce s-au făurit reșele și roticele, abia atunci se cunoaște, punându-le într-un contact activ unele cu altele, dacă ele pot funcționa împreună; de nu dovadă că nu toate sunt bune"[2].

Critica documentelor oferă doar fapte separate, cărămizi sui-generis, iar scopul lui B.P. Hasdeu era de „a clădi […] o nouă și trainică zidire"[3] – o istorie a tuturor românilor, care presupunea „un arhitect ce le [faptele] înorânduiește".[4] „Ne-am ferit a neglege partea sintetică a sarcinii. Fiecare episod, fiecare paragraf, fiecare capitol sunt urmate de câte o sinteză, din ce în ce mai abundinte"[5]. Pentru că B.P. Hasdeu era ispitit mereu să se angajeze pe „căi nebătute" – a schițat norme, „câteva criterii care ne-au condus"[6], în activitatea proprie, dar și pentru alți istorici, în alcătuirea sintezei. Dintre sintezele istoriografice, valorizarea cea mai înaltă o acorda B.P. Hasdeu studiului monografic. Perspectiva valorizatoare era dublă: una general istoriografică: „[…] istoricul unei națiuni, cel mult al unei ginți […] istoria fiecărei țere, microcosm al macrocosmosului, este cea mai veridică istorie universală"[7], iar alta specifică, vizând verificarea prin monografii regionale, a rolului pe care condițiile geografice în general și factorul pământului în particular l-ar avea în determinarea acțiunii popoarelor[8] – teză cu un pronunțat caracter teoretic, care s-a bucurat de o carieră aparte în tradiția europeană geopolitică și de filosofie a istoriei.

Pentru cei care au reușit să treacă peste primele două operațiuni ale scrisului istoric (culegerea datelor și critica lor), Hasdeu recomanda să se aplice în alcătuirea sintezei câteva procedee, sau cum le spune - „scalpeluri de artă", este vorba despre „perspectivă și colorit"[9], despre care vom trata în compartimentul ce urmează.

Pentru că am pus la începutul acestui paragraf un citat din N. Iorga, prin care îl acuza pe Hasdeu că este departe de metoda științifică, și învinuit că rătăcește prea des „pe verzile plaiuri înflorite ale genialității romantice"[10], am considerat oportun să și încheiem cu un citat al aceluiași autor, pentru a proba că istoricul nostru a fost întotdeauna condus de o adevărată metodă științifică. Același Iorga considera că „metoda singură, nu poate duce la țintă, eficacitatea ei depinzând de valoarea celui care o întrebuințează"[11]. Metoda de lucru a lui B.P. Hasdeu, personală de altfel, se potrivea mai mult spiritului său ieșit din comun, enciclopedismului și genialității sale, și ea nu putea fi mânuită de cercetători cu posibilități mai modeste. Astfel se explică replicile despre lipsa metodei, dar și faptul că B.P. Hasdeu nu a întemeiat o școală:

[1] Idem. Istoria Critică a Românilor. M.D.CCCLXXIII.

[2] Idem, Pierit-au dacii ?, p. 92.

[3] Idem, Ioan-Vodă cel Cumplit, p. 200.

[4] Idem., ICR, p. CCCLXXIII.

[5] Cercetatorul Al. Zub le consideră „un veritabil decalog al tagmei"; vezi: ZUB, Al. A scrie și a face istorie. Iași: Junimea, 1981; Idem. Biruit-au gândul: Note despre istorismul românesc. Iași: Junimea, 1983.

[6] HASDEU, B.P. Istoria Critică a Românilor, p. 337.

[7] Ibidem, p. 344.

[8] Idem, Ioan-Vodă cel Cumplit, p. 200.

[9] Idem. XIII. 1932, p. 170.

[10] IORGA, N. Oamenii care au fost. Vol. I. 1934, p. 104.

[11] GOIA, V. B.P. Hasdeu și discipolii săi. București: Minerva,1987, p. 69.

discipolii săi (Gr. Tocilescu, G. Ionescu-Gion, N. Densușianu) l-au părăsit pe rând, cu toate că V. Goia consideră că Hasdeu a reușit totuși să-și întemeieze o școală, care a fost continuatoarea tradiției generației de la 1848.[1]

Chiar și G. Panu, tânărul membru al *Junimei*, criticul care a întreprins o acțiune vastă de demolare a *ICR* a lui Hasdeu, imediat după apariția ei, considerând ideile fundamentale ale lucrării drept „nenorocite închipuiri", pe care autorul „ar fi trebuit să le arunce departe" – recunoștea și aprecia metoda hasdeuiană în investigațiile istorice.[2]

Materialul examinat ne permite să concluzionăm că B.P. Hasdeu însuși, care-și gândise opera ca o replică la lipsa de discernământ critic a vechii istoriografii, a fost un spirit riguros, de care istoriografia română a profitat mult. Hasdeu a înțeles un lucru, care avea să se impună numai cu timpul: că istoricul adevărat este un cumulard al mai multor discipline, ostenind la confluența lor, pentru a fixa contururile adevărului. A înțeles că istoricul nu este un simplu meșteșugar, colecționar de documente, ci posesorul unei filosofii care-i îndrumă cercetările. B.P. Hasdeu a știut să întrebe, și revelațiile n-au întârziat să apară și să surprindă. Sever cu istoricii care înălțau „palaturi în aer", el s-a îngrijit mai întâi de materialele de construcție și de infrastructură, pe care a implantat-o în solul ferm, pentru ca apoi să înalțe, la rândul său, edificiile visate. Analiza și sinteza îi apăreau în această perspectivă ca metode complementare. Sugestiile metodologice schițate de B.P. Hasdeu constituie, după părerea noastră, latura cea mai rezistentă a operei sale, o operă în adevăr colosală, chiar dacă alcătuită din fragmente care, în concepția sa, erau chemate să răsfrângă întregul, totalitatea. Reunind spiritul cu metoda, după îndemnul clasic, B.P. Hasdeu s-a ferit să accentueze o latură în dauna celeilalte și atunci când spiritul amenința să desprindă concluziile de realitatea fermă, el a intervenit mereu cu „criterii", cu reguli de metodă, menite a orienta cercetarea pe calea adevărului. Numai disciplinat de metodă spiritul își dezvăluie forța creatoare.

Comunicare sonorizată în cadrul Conferinței științifice Bogdan P. Hasdeu în lumina unor noi cercetări istorice și filologice, *organizată de Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu"*

[1] Apud, OPRISAN, I. B.P. Hasdeu sau setea de absolut. Tumultul și misterul vieții. București: Vestala, 2001, pp. 360-363.

[2] BOIA, L. Istorie și mit în conștiința românească. București: Humanitas, 2002, p. 107.

CONTRIBUȚIA LUI BOGDAN PETRICEICU-HASDEU LA DEZVOLTAREA ARHIVELOR ÎN VECHIUL REGAT

Dr. Teodor CANDU,
Institutul de Istorie al AȘM

Șirul personalităților marcante care au contribuit la dezvoltarea științei istorice, filologiei, enciclopedismului în spațiul românesc este destul de mare, în pofida acestui lucru până în prezent nu totdeauna s-a reușit a se realiza o cunoaștere exhaustivă a locului și rolului pe care l-au jucat acestea de-a lungul activității lor și efectele pentru posteritate. Printre acestea se enumeră și Bogdan Petriceicu Hasdeu, apreciat de Mircea Eliade drept „Geniu de înspăimântătoare vastitate" care „și-a cheltuit puterile sale creatoare cu o nepăsare pe care numai un prinț, un romantic și un erou ca el și-o poate îngădui."

Bogdan Petriceicu Hasdeu a fost și rămâne în atenția mediului de cercetare, atât din perspectiva operei sale complexe fie ea filologică, fie istorică, publicistică, sau de pe tărâmul administrativ. Pentru a înțelege evoluția sa este necesar de a remarca că de viața și activitatea marelui savant s-au preocupat numeroși cercetători atât din România, cât și din Republica Moldova, din diverse domenii: istorie, filologie, filosofie etc. care au căutat să elucideze diverse aspecte ale operei sale istorice și filologice, până la trăirile sale interioare în plan de gândire filosofică. Este greu de a înșirui numele celor preocupați de viața și activitatea lui Hasdeu. Totuși, este cazul de a semnala aici câteva nume de ultimă oră care, prin cercetările ce le efectuează, aduc noi date, mai puțin cunoscute, despre această personalitate: Gheorghe Bobână, Liliana Rotaru, Adina Berciu-Drăghicescu, Diego Ciobotaru și alții care au realizat studii interesante ce pot servi ca referință pentru înțelegerea acestuia, contextului în care a activat și a creat.

În acest studiu ne propunem să redeschidem o dată în plus activitatea pe care a avut-o Hasdeu în planul dezvoltării unui important domeniu de activitate a statului în epoca modernă și contemporană, fără de care nu-și poate îndeplini menirea sa istorică. Ne referim la adunarea, conservarea, păstrarea și valorificarea documentelor care formează domeniul arhivisticii, domeniu fără de care o societate modernă nu se poate dezvolta și funcționa fără a genera perturbații de ordin politic, economic, social, cultural și spiritual. De aceea, pentru a înțelege mai complet cine a fost Bogdan Petriceicu Hasdeu, este necesar a cunoaște și aspectele activității sale în legătură cu arhivele.

Bogdan Petriceicu Hasdeu a fost unul dintre conducătorii Arhivelor Statului din București în perioada 1876-1900, interval cronologic destul de complex nu numai pentru tânărul stat român, în formare, dar și pentru instituția arhivisticii, care era în proces de cristalizare atât în România, cât și în întreg arealul european. Unul dintre urmașii săi în fruntea sistemului arhivistic românesc, Constantin Moisil, aprecia că atâta timp cât Hasdeu a administrat arhivele a fost introdusă o nouă concepție în domeniul administrării arhivelor și în pregătirea arhiviștilor[1].

[1] MOISIL, Constantin. Din istoria Școalei de Arhivistică. In: Hrisovul: Buletinul Școalei de Arhivistică. Vol. I. București, 1941, pp. 12-13.

Trebuie să remarcăm că afinitatea sa față de arhive s-a datorat bogatului tezaur documentar și de manuscrise care au constituit pentru marele filolog, istoric și om de cultură cel mai prețios izvor de informație pentru opera sa științifică și literară, precum și pentru pregătirea specialiștilor. Cu toate acestea, înțelegând valoarea și importanța documentelor, Bogdan Petriceicu Hasdeu fiind o persoană polivalentă, după cum remarca același C. Moisil, multiplele activități în care s-a angrenat diminuau din atenția pe care urma să o acorde gestionării Arhivelor. Totuși, este o opinie ce trebuie privită cu circumspecție, atât din perspectiva propriu-zisă a menirii pe care o are arhivistica, cât și a conjuncturii în care a fost nevoit să activeze. Dar, asupra acestor circumstanțe vom reveni mai jos.

Hasdeu a fost autorul unui număr mare de lucrări științifice istorice și filologice întemeiate pe arhivaliile din Arhivele Statului. Printre cele mai importante, care rămân de o valoare deosebită până în zilele noastre, au fost *Arhiva istorică a României,* în patru volume, editată în intervalul 1864-1865; *Istoria critică a Românilor* (1873*)*; *Cuvente din bătrâni* (I-III, 1878-1881); revista *Columna lui Traian* (1870-1877*);* dicționarul nefinalizat *Magnum Etymologicum Romaniae* (I-IV, 1887-1898) etc.

În opinia lui Constantin Moisil, această prodigioasă activitate nu a permis „reluarea proiectului de a se înființa școala pentru pregătirea personalului arhivelor și după cât știu, nu s-a luat nici o măsură în această privință în cursul celor 24 de ani de directorat al lui Bogdan Petriceicu Hasdeu."[1] Deși, aparent opinia dată are un grăunte de adevăr, totuși, trebuie să ținem seama de problemele cu care s-a confruntat domeniul arhivistic în acel sfârșit de secol. Pentru a elucida aceste momente de un real folos este studiul semnat de Diego Ciobotaru, cu genericul „Hasdeu, un frumos nebun al Arhivelor Românești", în cadrul căruia sunt relatate numeroase acțiuni pe care le-a întreprins în decursul acelui sfârșit de veac cel care a stat în fruntea Direcției Arhivelor Statului.

Legătura lui Bogdan Petriceicu Hasdeu cu documentul istoric începe cu mult înainte de a deveni capul Arhivelor Statului, încă pe timpul când urma liceul la Chișinău. Atunci a început să acorde o atenție deosebită izvoarelor istorice, adunând, după cum însuși mărturisea, „aproape toate izvoarele tipărite și o mulțime de manuscrise". Iar după ce în anul 1856 a trecut în dreapta Prutului a deținut mai multe funcții strâns legate de documente, fie în calitatea sa de judecător la Cahul, fie în cea de profesor de istorie și statistică la Iași, custode la Biblioteca Națională, bibliotecar, sau în calitatea sa de membru al Comisiei Documentare, în cadrul căreia s-a preocupat de traducerea de documente din slavă și rusă în română. Această preocupare față de document, și în speță de documentul istoric Hasdeu o concepe ca pe o muncă nu doar ca un act administrativ, ci ca o pluralitate de înscrisuri care transmit informații nu numai oficiale ale statului dar și din perspectiva persoanelor particulare, manuscrise, scrisori, cronici, narațiuni vechi etc.

Venind în fruntea Arhivelor în mai 1876, Bogdan Petriceicu Hasdeu găsește în cadrul respectivei instituții două secții, *Secțiunea istorică și de stat* și *Secțiunea Bunurilor publice,* care funcționau în conformitate cu Regulamentul din anul 1872. Potrivit prevederilor aceluiași Regulament se stabilea modalitatea de depunere a actelor la arhive, și se oprea scoaterea acestora din țară.

În perioada cât s-a aflat în fruntea Arhivelor Statului, o problemă-cheie cu care se confruntau arhivele era legată de sediul

[1] *Ibidem,* p. 13.

unde erau depozitate documentele. Drept locație pentru acestea încă din perioada anterioară numirii sale au fost atribuite clădirile fostei mănăstiri bucureștene închinate la locurile sfinte Mihai Vodă, care nu erau suficiente pentru stocarea tuturor documentelor. Fapt ce l-a determinat pe Bogdan Petriceicu Hasdeu să intervină către autoritățile statului în vederea soluționării acestei stări de lucruri. Trebuie de menționat că încă din primii ani de activitate acesta a intervenit prin memorii și referate adresate diferitor ministere în legătură cu eliberarea unor încăperi din același sediu ocupate de Legiunea a IV de gardă civică și Comisia culorii de verde. Lipseau însă resursele financiare necesare pentru strămutarea respectivelor. De asemenea, clădirile folosite nu corespundeau destinației, multe dintre ele fiind, din cauza vechimii, în stare avariată, ceea ce s-a resimțit în anul 1893: în urma cutremurului, mai multe rafturi au fost dărâmate, întrerupând comunicarea în depozit. În aceeași ordine de idei, prin diverse demersuri, Bogdan Petriceicu Hasdeu reușește să primească sprijinul în privința inițierii proiectului de construcție a unui nou sediu pentru arhive, în calitate de arhitect fiind ales Al. Săvulescu, iar în 1883 participă la lucrările comisiei pentru examinarea proiectului pentru localul Arhivelor Statului întocmit de același arhitect. Cu toate acestea, nu s-a reușit de a duce la bun sfârșit proiectul dat.

Pe plan arhivistic Bogdan Petriceicu Hasdeu s-a implicat în procesul de conservare a documentelor, a fost unul dintre promotorii ideii ca documentele în original, anterioare anului 1700, să nu fie scoase din Arhive, ci să se elibereze cópii legalizate de pe ele, iar condicile de cópii să fie incluse în colecția *Manuscrise*. De asemenea, el intervine pe lângă autorități ca să asigure Arhivele cu mijloace tehnice performante pentru a efectua cópii de pe original. Astfel, în anul 1892 comandă un aparat fotografic, care urma să fie folosit la executarea de cópii de pe actele aflate în degradare; folosește pe larg practica litografierii documentelor.

În pofida acestor acțiuni, cei care i-au urmat la conducerea arhivelor și în special Constantin Moisil, deși îi recunoștea meritele pe planul valorificării documentelor, totuși a avut o atitudine rezervată față de activitatea sa administrativă, după cum am văzut mai sus.

În pofida atitudinii neunivoce în ceea ce privește activitatea administrativă a lui Bogdan Petriceicu Hasdeu în fruntea Arhivelor Statului, meritul său general recunoscut rămâne cel legat de munca depusă în valorificarea documentelor, precum și pregătirea specialiștilor calificați care să aibă cunoștințe largi în domeniul filologiei comparate, astfel unele domenii conexe științei istorice și filologiei, cum ar fi paleografia, diplomatica, sigilografia etc. încep să intre tot mai mult în atenția mediului științific de la sfârșitul secolului al XIX-lea.

Bogdan Petriceicu Hasdeu a fost unul dintre pionierii studierii problemei introducerii alfabetelor slave vechi, cât și a liturghiei slave la români. Persista opinia că românii au adoptat alfabetul și limba slavă în secolul al IX-lea, subiect care a stat în atenția mai multor cercetători decenii la rând pe parcursul secolului XX[1].

Lui Bogdan Petriceicu Hasdeu nu i-a fost străină utilizarea mijloacelor și metodelor noi de copiere a documentelor, ce reprezentau o noutate în domeniu. Astfel, datorită lui Hasdeu s-a păstrat cópia unuia dintre primele documente scrise în slavo-română: litografia hrisovului domnului Țării Românești Vladislav I, destinat mănăstirii Vodița, zidită de Nicodim de la Tismana, care a fost litocopiat de renumitul savant în anul 1898.

[1] DAMIAN , P. Bogdan. Compendiu al paleografiei româno-slave. Vol. I. București, 1969, p.

Printre activitățile de pionierat inițiate de Hasdeu a fost studierea filigranelor, care reprezintă o metodă ce facilitează clarificarea problemelor legate de datarea unor materiale arhivistice, documente redactate în secolele din trecut.[1]

Fiind membru al Academiei Române, Bogdan Petriceicu Hasdeu a fost unul dinte cei care avea o atitudine critică față de unele ediții de documente. Este și cazul renumitei culegeri *Uricariu,* editată de Theodor Codrescu, pe care o caracteriza drept „o colecțiune fără exegeză, dezordonată și fără explicațiune științifică"[2]. Menționăm că, în pofida criticilor aduse acestei culegeri, ea rămâne în continuare utilizabilă de istorici pe motivul imposibilității de a folosi originalele documentelor.

Editorul de documente Bogdan Petriceicu Hasdeu, începând cu anul 1864 publică *Archiva istorică a României,* cu un subtitlu: *Colecțiune critică de documente asupra trecutului român, începând de la timpii cei mai îndepărtați și până la anul 1800.* Deși este autorul respectivei culegeri, totuși Hasdeu însuși are unele rezerve față de anumite texte, în speță cele narative străine, pe care le consideră ca fiind „lipsite de valoare istorică" și ca nefiind contemporane evenimentelor.

Hasdeu atribuie termenului „document" un conținut mai larg, acceptând în această categorie de surse și scrisorile, notele de călătorie, memoriile, deoarece respectivele cuprind „lucruri descrise sub impresiunea evenimentului".

În cadrul introducerii la *Archiva istorică* editorul își propunea drept scop: 1) să tipărească „toate documentele inedite sau publicate, pământene și străine, privitoare la istoria română de la epoca cea mai veche și până la anul 1800" prin gruparea documentelor în două categorii după limba în care au fost redactate: române și neromâne; 2) documentele inedite în limba slavă se vor publica „în text și în traducere", desfăcându-se abreviațiunile, coborându-se literele suprapuse în rând și dându-se o traducere proprie, deoarece traducerile vechi ce însoțesc ades originalele sunt „mai totdeauna neglijente", greșite; 3) documentele inedite românești, redactate înainte de anul 1700, „vor fi reproduse cu slove chirilice întocmai după ortografia originală, însă fără abreviațiuni și supralitere", iar cele ulterioare „se vor transcrie cu ortografia modernă …, ca unele ce nu mai prezintă interesul autenticității"; 4) documentele românești publicate nu se vor retipări, ci se vor menționa edițiile anterioare; acest principiu se va călca în două cazuri și anume: când sunt publicate în cărți rare sau când sunt editate cu greșeli; 5) din documentele externe se vor publica numai fragmentele ce se referă în chip expres la trecutul românesc; 6) se vor evita comentariile la text, în schimb se va da o deosebită atenție redactării „sumarelor documentare", din care cititorul va putea căpăta „o idee sintetică despre cuprinsul actului, unde se găsește, locul emanării, data …, materia pe care e scris"; 7) fiecare volum anual de circa 420 de pagini va avea la sfârșit un indice lingvistic, un altul toponimic, un al treilea de lucruri și unul cronologic pentru a se corecta neajunsul editării documentelor „fără ordinea datelor".

În pofida principiilor propuse în numărul unu, *Archiva istorică* a lui Hasdeu nu va reuși să le împlinească pe toate. De aceea, în cadrul rubricii cu același generic din cadrul revistei *Columna lui Traian,* își propune editarea documentelor din cele trei regiuni istorice românești „grupate … într-o ordine cronologică, arătându-se cu scrupulozitate unde anume se află și supunându-se totdeauna unei riguroase critici".

[1] DAMIAN, P. Bogdan. Compendiu al paleografiei romăno-slave. Vol. II. București, 1969, p. 97.

[2] Documente privitoare la Istoria României. Introducere. Vol. I, p. 8.

În pofida unor neajunsuri, *Archiva istorică* a lui Hasdeu a fost totuși mult apreciată de contemporani. Renumitul editor de documente și slavist Ioan Bogdan aprecia astfel această publicație: „a rămas și astăzi unica și cea mai bună colecție de documente interne vechi, în care originalele sunt bine publicate și traducerile bine făcute[1].

Unele dintre principiile enunțate de Bogdan Petriceicu Hasdeu, deși erau judicioase și necesare a fi aplicate, din diverse motive tehnice, din cauza resurselor reduse, nu au putut să fie aplicate. Cu toate acestea, ele au stat la temelia formării rigorilor contemporane folosite pe ambele maluri ale Prutului, în ceea ce privește editarea de documente, inclusiv a colecției academice *Documenta Romaniae Historica*.

Analizând activitatea arhivistului și documentaristului Bogdan Petriceicu Hasdeu, putem concluziona că, deși a venit în fruntea arhivelor la începuturile constituirii sistemului arhivistic românesc modern, prin activitatea sa a reușit să pună în vizorul instituțiilor statului, dar și al societății, argumentul că arhivele și documentele de arhivă reprezintă acele surse care permit buna funcționare a statului și dezvoltarea de durată a națiunii.

Bibliografie selectivă

1. BERCIU-DRĂGHICESCU, Adina. B. P. Hasdeu – prețuitor al documentelor și bibliotecilor. In: *In Memoriam Bogdan Petriceicu Hasdeu (1838-1907)* [online] [Citat]. Disponibil: http://www.lisr.ro/11-berciu.pdf
2. DAMIAN, P. Bogdan, *Compendiu al paleografiei româno-slave*. Vol. I-II. București, 1969.
3. CIOBANU, Diego. *Hasdeu, un frumos nebun al Arhivelor Românești* [online] [Citat]. Disponibil: **http://www.historia.ro/exclusiv_web/portret/articol/hasdeu-un-frumos-nebun-al-arhivelor-rom-ne-ti**
4. *Documente privitoare la istoria României. Introducere*. Vol. I. București: Editura Academiei RP Române, 1956.
5. MOISIL, Constantin. Din istoria Școalei de Arhivistică. In: *Hrisovul*: Buletinul Școalei de Arhivistică. Vol. I. București, 1941.
6. SACERDOȚEANU, Aurelian. *Arhivistica*. București; Editura Pedagogică, 1970.

Comunicare sonorizată în cadrul Conferinței științifice Bogdan P. Hasdeu în lumina unor noi cercetări istorice și filologice, *organizată de Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu”*

[1] DIR, Vol. I Introducere, p. 15.

OMAGIERI

CE-AR (MAI) TREBUI SĂ ȘTIM DESPRE…. ADRIAN PĂUNESCU

Tudor NEDELCEA

Eu sunt bolnav de dumneavoastră, Țară,
Eu sunt bolnav de dumneavoastră, Neam.

Multe. Era un uriaș, la propriu și la figurat. Și-a dominat epoca cu personalitatea sa marcantă: *„Ce se știe mai puțin în critica literară și în opinia publică este faptul că Adrian Păunescu era, în multe privințe, un poet și un om atipic. Sau pentru a nu-i despărți (ceea ce în cazul lui, nici nu se prea poate), era un spirit atipic. Găseai la el aproape tot ce voia să găsești"*, îl creiona Eugen Simion într-un *„portret neconvențional"*, așezat drept *„cuvânt înainte"* la volumul omagial *Adrian Păunescu. 70 de ani de la naștere*, realizat de Liga Culturală pentru Unitatea Românilor de Pretutindeni, prin Cristiana Crăciun, Victor Crăciun, Tudor Nedelcea, Ana Maria Păunescu, Andrei Păunescu și Carmen Păunescu (București, Editura Semne, 2013), volum apărut cu sprijinul financiar al Bibliotecii Județene „Alexandru și Aristia Aman".

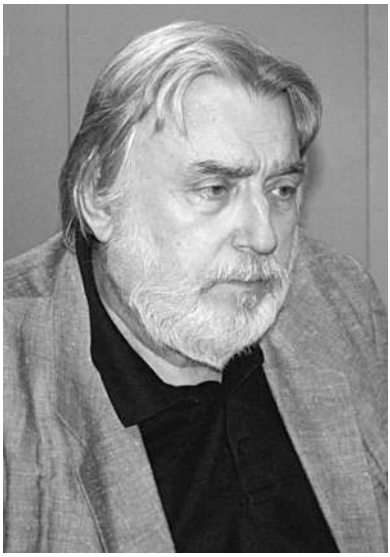

Eugen Simion face aceste aprecieri legitime nu numai în calitatea sa de cel mai mare critic român contemporan, ci și de profesor al său, la Filologia bucureșteană. Și tot sub ilustrul savant, Adrian Păunescu și-a susținut doctoratul cu o teză despre generația '60, din care el însuși făcea parte (interesantă interpretarea acestui fenomen literar de excepție comparabil cu „Junimea", făcută din interiorul ei, de unul dintre iluștrii săi reprezentanți). Fiica autorului vol. *Repetabila povară*, Ana Maria Păunescu (născută în 1990), singura care reușește să ducă pe umerii săi firavi, fără a face rabat axiologic, săptămânalul „Flacăra lui Adrian Păunescu" (ca o povară plăcută și moștenire a talentului tatălui său de poet și gazetar), susține doctoratul în filologie tot la acad. Eugen Simion, cu teza despre… Adrian Păunescu! Pe lângă editorialul săptămânal din „Flacăra lui Adrian Păunescu", Ana Maria Păunescu este și autoarea unor scrieri literare, dovedindu-și valențele scriitoricești.

Și dacă tot suntem la această „ordine de idei", să spunem că celălalt fiu, Andrei Păunescu (născut în 1969), nu este numai un demn urmaș al fenomenului numit „Cenaclul Flacăra", ci este un cadru universitar (urmându-și și tatăl la catedra de la Universitatea „Spiru Haret" cu un curs inedit *„Texte fundamentale"*) și un veritabil scriitor. Și-a susținut licența tot la Eugen Simion (*„examinator-șef"*). Ilustrează cu desene cărțile lui Adrian: *De la*

Bârca la Viena și înapoi (1981), *Într-adevăr (1988), Poezii cenzurate, Infracțiunea de a fi*. Este autorul pieselor *Punctul pe i, Haide mamă, haide tată!, Imnul tricolorilor, Români pentru români*. A debutat editorial în 1997 cu romanul-jurnal *Supraviețuirea lui Adrian Păunescu. Calendarul unui vulcan*, apoi publică *Subsemnatul vă ignoră,* umor voluntar și involuntar (1998), *Nicio șansă,* roman (1999), *Ascuns în toate* (versuri, 2000), *Lumea rabatabilă* (publicistică, 2001), *Doctoratul în tristețe* (versuri, 2002), *Jurnalism tematic* (curs universitar, 2005, 2013), *Texte fundamentale* (coautor, curs, 2007), *Scriitori și politică în România. Sec. XX* (teză de doctorat, 2008), *Iobag la patron, iobag la stat* (versuri, 2012, 2013, 2015), *Zodiacul cu femei* (versuri, 2012, 2013, 2015), *Mass-media și cultura* (curs universitar, 2013), *Elemente și tehnici mediatice* (curs universitar, 2013), *Tehnică mediatică* (2014), *Jurnalism, publicație, tipuri de presă* (2014), *Las-o să plece* (versuri, 2015, 2016), *Popor de somnoroase păsărele* (2015, 2016). A susținut doctoratul sub îndrumarea lui Gh. Buzatu.

Nădăjduim ca românii să nu mai fie un popor de *„somnoroase păsărele"*, să nu reacționeze doar în situații-limită, mai ales acum, în Anul Centenarului, când ura, haosul, dezbinarea, războiul românilor contra românilor cunoaște un elan *„revoluționar"*, promovat chiar de la cel mai înalt for decizional, de la președintele țării.

Să nu uităm de Doamna Carmen Păunescu (născută în 1967), membră a Cenaclului, unificatoarea familiei, care se zbate ca o Ana Ipătescu (împreună cu familia) spre a menține vie memoria ilustrului său soț, prin organizarea anuală a Festivalului Literar Internațional „Adrian Păunescu" de la Bârca și Craiova. Și nici pe sensibila poetă, Constanța Buzea (1941-2012), prima sa soție, sau pe Ioana (1967-2011), fiica sa (netrecută în desene), ambele trecute la cele veșnice, să nu le uităm. Este, deci, o familie creatoare, asemenea familiilor Hasdeu, Caragiale, Sorescu.

Dacă în cazul altor scriitori notabili, urmașii nu vor perpetuarea memoriei celui dispărut, ci… doar drepturi de autori, familia Păunescu merită din plin apreciată pentru aceste eforturi financiare și logistice, în ciuda (din păcate) și în acest caz, a unor piedici familiale. Să ne mai întrebăm de ce nu mai apare niciun volum de Adrian Păunescu?!

Ce-ar trebui să mai știm sau să ne reamintim? Că s-a născut în localitatea basarabeană Copăceni (*„imediat după miezul nopții, la data de 20 iulie 1943"*), că avea *„ochi albaștri, păr șaten, 186 cm și poartă la picior numărul 44. În 1986 și, apoi, după 1990, poartă mustață și barbă"*, cum stă notat pentru posteritate în *Albumul* citat.

Părinți i-au fost: Constantin (1916-1990) din Bârca doljeană, (învățător, membru PNL, deținut politic) și Floarea (n. Ispas, 1918-2002) din Bragadiru de lângă București, învățătoare, ambii trimiși *„cu serviciul"* în Basarabia. După retragerea Armatei Române în 1944, copilul de numai un an, este dat din mână în mână în gara din Chișinău, ajunge la Bârca, unde-și petrece copilăria la bunici și la mama sa vitregă, învățătoarea Constantina (Margareta) Păunescu (1917-1981).

Învățătura și-o începe la Bârca (pe frontispiciul bisericii din Bârca se mai află încă inscripția *„sala de lectură"* pentru tinda bisericii) și în satul vecin, Cârna, liceul îl face în trei locuri – în Craiova, la liceele „Frații Buzești" și „N. Bălcescu", și la liceul „Zoia Kosmodemianskaia" din București. Este olimpic pe țară… la chimie. Absolvă liceul în 1960, dar, din motive politice, nu se poate înscrie la Filologia bucureșteană decât în 1963, pe care o absolvă în 1970, iar în 2006 susține doctoratul.

Profitând de o mică deschidere politică, câștigă o bursă în SUA, în cadrul

„Programului Internațional al Scrisului". Aici îl cunoaște pe Mircea Eliade, căruia îi ia un pertinent interviu (primul interviu postbelic luat celebrului scriitor și istoric al religiilor publicat în vol. *Sub semnul întrebării* (1979), apoi cunoaște *„fenomenul"* Bob Dylon și Juan Blaez, care l-a inspirat în crearea curentului și cenaclului „Flacăra".

Debutează revuistic în „Luceafărul" (1960) și tot aici se impune în cenaclul condus de Eugen Barbu (alături de Ioan Alexandru, Ion Gheorghe, Constanța Buzea, Gabriela Melinescu, Sânziana Pop, Marin Sorescu etc.). Editorial, debutează cu *Ultra sentimente* (1965), fiind cel mai fecund scriitor român din toate timpurile.

Pentru șase luni este redactor la ziarul „Crișana" din Oradea (1962), revine la București, participând la înființarea revistei „Amfiteatru" (1966), lucrează în redacțiile revistelor „România literară" și „Luceafărul". La ultima revistă este numit de către Biroul Uniunii Scriitorilor redactor-șef, dar, la contrapropunerea lui D. Popescu (pe care Adrian Păunescu l-a apărat după 1990), C.C. al P.C.R. nu-l validează. Poetul își dă demisia, fiind pentru un an (1972) șomer, colaborând doar la „România liberă" și „Contemporanul".

Se impune în peisajul revuistic literar românesc la februarie 1973, când este numit redactor-șef al revistei „Flacăra", asupra căreia își pune amprenta. Revista și cenaclul „Flacăra" (1615 manifestări publice de muzică, poezie, dialog, la care au participat peste 6 milioane de spectatori) erau considerate ostile prin ideile propulsate; *„lumină, luptă, libertate"* era sloganul cântat pe scenă și însuflețit de o întreagă generație în blugi, participantă activă la evenimentele din decembrie 1989, când tinerii rosteau pe stradă *„ultima soluție / înc-o revoluție"*, fără să cunoască că versurile aparțin lui Adrian Păunescu. Populația nemulțumită nu mai reclama C.C., ci trimitea memorii lui Adrian Păunescu și revistei „Flacăra" (fapt recunoscut și de N.C. Munteanu de la „Europa liberă"). Sesizarea era trimisă primilor secretari vizați, de unde revista urma să primească răspuns. În caz contrar sau de răspuns neconvingător, Adrian Păunescu trimite în anchetă jurnaliștii săi (care erau de marcă) și, de cele mai multe ori se lasă cu sancțiuni și chiar destituiri de primi secretari. Cu un curaj marca Adrian Păunescu, la revista „Flacăra" au fost preluați toți gazetarii dați afară de la alte publicații din diverse motive (etnice sau implicații în *„meditația transcendentală"*), astfel încât redacția „Flacărei", reunea vestiți ziariști (Em. Valeriu, O. Știreanu, N. Cristache, Ov. Ioanițoaia, D. Graur, Mircea Bunea, Oprea Georgescu, C. Dragomir, Au-

relian Titu Dumitrescu, Radu G. Țeposu, G. Stanca, Tudor Octavian, Ilie Purcaru, M. Pelin, N. Arsenie etc.).

În cenaclul „Flacăra" au fost sărbătoriți: Nichita Stănescu, Marin Sorescu, Ioan Alexandru, Gr. Vieru, Constanța Buzea, Ana Blandiana, Sabin Bălașa, Tiberiu Olah, Fl. Pitiș, Silvia Popovici, E. Botta, E. Jebeleanu, E. Barbu, Eugen Simion, O. Paler, Dinu Săraru ș.a. I-a premiat pe Gh. Zamfir, L. Raicu, Anton Dumitriu, C. Noica, I. Mânzatu, Valeriu Popa, Tudor Gheorghe, N. Manolescu ș.a. În cenaclu se cântau cântece de M. Beniuc, dar și de Radu Gyr, și Nichifor Crainic, a vorbit despre Brătieni, despre mareșalul I. Antonescu și monarhie, a recitat pentru prima dată în public *Doina* lui Eminescu (la Reghin, 13 noiembrie 1984).

În atare condiții, era normal (într-o normalitate a epocii totalitariste) ca Adrian Păunescu să suporte rigorile îndrăznelilor sale repetate. Între altele, împreună cu Marin Preda a intervenit direct la șeful statului de atunci, pentru ca acesta să nu reintroducă realismul socialist și, apoi, ca Marin Sorescu să nu fie exclus din partid și transferat ca muncitor necalificat pentru participarea la *„meditația transcendentală"* (la care autorul *Liliecilor* n-a participat decât o singură dată și n-a semnat niciun document); a intervenit la Cornel Burtică pentru apariția romanului *Buna vestire* de N. Breban, oprit de cenzură în urma reclamației lui Titus Popovici etc. La 8 iulie 1985, Adrian Păunescu este destituit de la conducerea revistei „Flacăra" și abia în toamna aceluiași an este numit publicist comentator la „Contemporanul", cu condiția ca el să nu intre în redacție. La 16 iunie 1985 i se interzice și activitatea cenaclului, nemaifiind invitat la nicio emisiune radioTV. Abia în 1992 este invitat la TVR (de Iosif Sava, M. Tatulici, Marina Almășan, Cătălin Ștefănescu), apoi la alte televiziuni particulare. Din 21 martie 1998, realizează la Antena 1 emisiunea de mare răsunet *„Schimbul de noapte"*, transformată în *„O șansă pentru fiecare"*, apoi *„De vorbă cu Adrian Păunescu"* și *„Meciul meciurilor"* (reușind să-l convingă pe *„regele"* Hagi să revină la naționala de fotbal, învingând în meciul următor naționala Ungariei). Realizează talk-showuri de succes și la alte televiziuni („Tele 7 abc", Pro TV, Realitatea TV).

După 1990, foștii săi colegi de la „Flacăra" (pe care i-a adus în redacție) îl împiedică să revină la conducerea revistei, iar în februarie 1990, fostul ministru al Culturii, Andrei Pleșu, îl lasă pe drumuri, după desființarea redacției „Contemporanul" și reînființarea ei în aceeași zi (!).

Așa da, vremuri noi, revoluționare, în care toți să ne simțim liberi (unii mai mult decât alții).

Scârbit, dar înțelegând condiția umană în profunzimea și relele ei, Adrian Pău-

nescu se împrumută de la B.C.R., în martie 1999, pentru înființarea unei edituri, reviste și cenaclu. După o colaborare viageră la „Zig-Zag Magazin" (București), „7 zile" (Rm. Vâlcea), editează „Vremea" (august 1990-1997), „Totuși iubirea" (sept. 1990-1997), iar din 20 iulie (ziua sa de naștere) 2001, reînființează „Flacăra lui Adrian Păunescu", având colaboratori celebri: Gr. Vieru, I. Cristoiu, Dinu Săraru, Ștefan Andrei, N. Breban, Raul Șorban, Al. Mironov, Mircea Micu, Ilie Purcaru, Victor Crăciun, N. Dabija, M. Cimpoi, D. Avram, Al. Ciocâlteu, Paul Grigoriu, Ștefan Popa Popa's, Tatiana Stepa, I. Brad, I.D. Bălan ș.a.

În 1991, fondează în locuința din București (unde și-au făcut buletinele de România marii patrioți basarabeni: Gr. Vieru, Leonida Lari, N. Dabija, M. Cimpoi, Doina și Ion Aldea Teodorovici ș.a.), „Frăția scriitorilor români" împotriva abuzurilor noii conduceri a Uniunii Scriitorilor. Dramaturgii români (Marin Sorescu, Paul Everac, D.R. Popescu etc.) au făcut, pentru autoprotecție, societatea „DOR" (*„Dramaturgia originală românească"*). În 1990, Adrian Păunescu demisionează din obștea scriitoricească, alături de M. Ungheanu, în semn de protest pentru excluderea lui Eugen Barbu.

Din anul universitar 1998/1999, este profesor universitar asociat la Universitatea „Spiru Haret" din București, unde susține cursul inedit „Presă și cultură. Texte fundamentale", devenind formator al conștiinței românești pentru tinerii săi studenți.

Pătruns sincer de spiritul dreptății, libertății de exprimare și a solidarității umane, Adrian Păunescu s-a zbătut și a reușit în cele mai multe cazuri, să impună dreptatea și adevărul: scoaterea din pușcăriile comuniste a unor nedreptățiți, apărarea unor foști demnitari comuniști acuzați de fapte grave, dar și ireale, a dus campanie internațională pentru eliberarea grupului patriotic basarabean Ilie Ilașcu; a făcut elogiu economiei de piață (într-o țară cu economie socialistă centralizată) în vol. *De la Bârca la Viena și înapoi* (fiindu-i cenzurate circa 170 de pagini, refăcute de scriitor într-o singură noapte, în tipografie); a scos de la interdicție filmul *„Reconstituirea"* de Lucian Pintilie și Horia Pătrașcu; a sprijinit inițiativele unor medici sau unele metode de tratare naturistă; a impus celebrul marș *Treceți batalioane române Carpații* și alte cântece patriotice românești sau aromâne etc.

La numai 25 de ani i s-a început întocmirea unui dosar operativ de urmărire de către securitate (printre turnătorii săi fiind și din cei invitați de el la cenaclu, Șt. Aug. Doinaș, de pildă). Pentru antisovietismul său convins, apărător al basarabenilor, i s-a ars cartea de versuri, *Istoria unei secunde* (1971) pentru versurile sale incendiare, i se interzice orice vizită în URSS. În mai 1992, merge pe linia frontului din Transnistria, împreună cu Gr. Vieru, Doina și Ion Aldea Teodorovici, Andrei și Carmen Păunescu, și la numai 300 de metri față de Armata a 14-a, cenaclul „Totuși iubirea" îi delectează atât pe basarabeni, cât și pe inamici (*„când armele tac, muzica și poezia încep"*). În februarie 1994, participând ca observator din partea C.E. la alegerile din Transnistria, a fost arestat de guvernul autoproclamat al lui Smirnov, reușind însă să se salveze (șoferul său murind imediat la întoarcerea în București).

Din 1994, este ales președinte al Congresului Spiritualității Românești, organizat de Liga Culturală pentru Unitatea Românilor de Pretutindeni (președinte: acad. Victor Crăciun).

Este posesorul îndreptățit al numeroaselor premii, diplome, distincții din țară și din afară etc. (pentru care ne-ar trebui câteva pagini), busturile sale sunt amplasate la Slătioara (Vâlcea), Bârca, Dumbrăveni (Suceava), Alba Iulia, Chișinău, București, Mizil, Craiova.

Intră în politică, devine membru PCR în august 1968 (după celebra cuvântare a lui Nicolae Ceaușescu, contra intervenției în Cehoslovacia), membru PSM, senator de Dolj și președintele Comisiei de Cultură, Artă și Mass-media în mai multe rânduri, inițiind legi de interes cultural național (de pildă, legea indemnizației de merit ar trebui să se numească „legea Păunescu"). A fost o voce distinctă în Parlamentul României, întru apărarea demnității și valorilor naționale, a românismului în genere, voce care ne lipsește azi, când aveam mare nevoie de atitudinea sa bărbătească.

Adrian Păunescu a scris și poezii dedicate lui N. Ceaușescu, rostite în cenaclu, dar niciuna publicată într-un volum antedecembrist. N-a negat niciodată acest fapt, recunoscându-i fostului președinte al țării meritele sale mai ales pe plan extern, întru promovarea ideii de suveranitate, demnitate și unitate națională. Dar, în același timp, trebuie să recunoaștem că a fost și unul dintre scriitorii cei mai cenzurați.

Revista arădeană „Familia", care i-a publicat unele poezii – între care și *Analfabeților* – a fost retrasă de pe piață, iar poezia *Balada elitei* a fost scoasă din revista „Luceafărul", circulând prin multiplicarea spaltului. De altfel, vol. *Poezii cenzurate. 22 august 1968-22 decembrie 1989* (București, Editura Păunescu, 1990), de 784 p., format mare, este edificator pentru toți potențialii contestatari ai săi. Adrian Păunescu a fost și rămâne un mare creator, gazetar înzestrat cu talent și curaj, mare om politic care s-a implicat plenar în destinul semenilor săi și, nu în ultimul rând, un mare român, patriot în marginile adevărului, supărând pe cei care au supărat sau supără încă neamul său și adevărul.

Sau cum scrie Eugen Simion în același „cuvânt-înainte" al albumului omagial: *„Adrian Păunescu, cu firea lui de taur și cu voința lui de bivol, dar și cu sensibilitatea lui lirică remarcabilă, a reușit, în cele din urmă, să-și învingă adversarii și să-și ducă mai departe spectacolul său în poezie și în viața socială"*, reputatul și pertinentul critic îndemnându-ne la înlăturarea unor prejudecați în aprecierea sa: *„Mai trebuie să spunem ceva despre opera lui Adrian Păunescu și, acum când autorul nu mai trăiește, să facem ceva pentru ea: s-o recitim și s-o judecăm drept, dând deoparte versurile ocazionale, efemere, inesențiale pentru talentul lui puternic și original, de ceea ce este, cu adevărat, esențial și trainic în scrierile lui vaste și inegale […] În felul său deloc discret, Adrian Păunescu a fost în toate manifestările lui, repet, atipic și, prin acesta, incomod. De aceea, el are și azi admiratori inflexibili și denigratori incoruptibili. Este destinul oamenilor ieșiți din comun"*.

Și încă mai sunt multe de știut despre Adrian Păunescu.

FILE DE ISTORIE

UN FENOMEN BASARABEAN ÎN DUMA IMPERIALĂ RUSĂ

Andrei GROSU,
istoric, Chișinău

Cu mai mulți ani în urmă, am recitit „Publicistica" lui Pantelimon Halippa, cunoscut om politic și publicist român basarabean, în care sunt incluse și articolele sale pe problemele Basarabiei. Această carte a fost editată în anul 2001, la Chișinău, de cunoscutul cercetător și scriitor Iurie Colesnic. Mi-a atras atenția articolul lui Pan Halippa „Limba moldovenească în Duma imperială", care a fost publicat în revista *Viața românească* nr. 2 din 1911, ce se edita la Iași, de Constantin Stere. În acest articol se menționa că în Duma de Stat a Imperiului Rus s-a examinat proiectul de lege „Despre școlile primare". Deputatul țăranilor din gubernia Basarabia, rusul D.P. Gulkin a înaintat propunerea ca și moldovenilor basarabeni să li se acorde dreptul la școală primară în limba maternă. Însă, prin eforturile celorlalți opt deputați basarabeni, reacționari, propunerea lui D.P. Gulkin a fost respinsă. Dintre aceștia, doi deputați, preotul Nicolae Ghepețchi și primarul de Soroca, Nicolae Șoltuz, erau de naționalitate moldoveni.

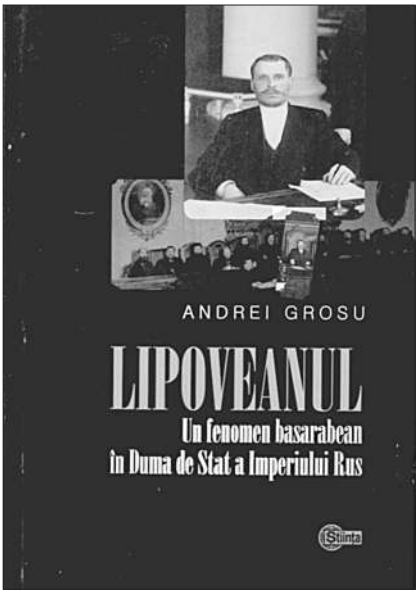

Mi-au apărut unele întrebări. Cine este acest D.P. Gulkin? Ce drept moral aveau ceilalți opt deputați de la gubernia Basarabia să voteze împotriva deschiderii școlilor primare naționale pentru moldovenii basarabeni? Deoarece în Basarabia la acel moment funcționau 1522 școli primare ruse cu 101 375 elevi, iar limba maternă a moldovenilor basarabeni nu se preda măcar ca obiect de studiu. Și am hotărât să studiez minuțios această problemă. Dar nici în Arhiva Națională a Republicii Moldova, nici la Biblioteca Națională nu s-au păstrat stenogramele Dumei de Stat a Imperiului Rus. În urma unei întâmplări fericite am reușit să fac cunoștință cu stenogramele Dumei de Stat de legislatura a treia și cu discursurile lui D.P. Gulkin.

Ceea ce am găsit în stenogramele Dumei de Stat de legislatura a treia a Imperiului Rus au întrecut cu mult cele mai îndrăznețe așteptări ale mele. Am început să studiez stenogramele ședințelor sesiunii a patra a Dumei de Stat de legislatura a treia, unde a fost examinat proiectul de lege „Despre școlile primare". Unele discursuri ale lui D.P. Gulkin sunt legate de dreptul moldovenilor la școala primară în limba maternă, dar și altele privind acest proiect de lege prezintă un mare interes.

În baza mai multor studii am descoperit, că Dionisie Petrovici Gulkin (1861-1947) a fost deputat din partea țăranilor guberniei Basarabia în Duma de Stat de legislatura a treia a Imperiului Rus (în anii 1907-1912), de naționalitate rus, ortodox de rit vechi rus, din târgușorul Telenești, județul Orhei, gubernia Basarabia, țăran fără pământ, arenda patru desetine de pământ moșieresc. Nu avea studii, nu a terminat nici școala primară. A fost un autodidact. Citea foarte mult și avea cunoștințe profunde în istorie, literatură, filosofie și teologie. A adunat o bogată bibliotecă, era abonat la ziare franceze ce se editau în Franța, la Paris. Cunoștea limbile rusă, franceză, română, germană, ebraică și idiș. Timp de 15 ani a fost judecător al judecătoriei de plasă (judecata țărănească), din plasa Telenești, a fost ales membru al curții de jurați a Tribunalului regional Chișinău. Până în mai 1909 a fost președinte al organizației de plasă Telenești a Uniunii poporului rus. Era un om profund religios, înțelept și drept. Un bun cunoscător al religiei ortodoxe și în special a celei de rit vechi. Dumnezeu sau natura l-au înzestrat cu o memorie bună și o minte ascuțită, cu un talent oratoric și un simț fin al umorului.

Fiind promovat în Duma rusă de Uniunea Poporului Rus și de Partidul de Centru al Basarabiei, D.P. Gulkin până la mijlocul lunii mai 1909, a fost nevoit, la indicația șefilor săi de partid, să vorbească de la catedra Dumei de pe poziții proguvernamentale – împotriva cadeților, a social-democraților, a celor din Partidul Muncii. Aceasta îi crease faima de deputat-țăran reacționar și monarhist convins.

Faptul că colegii săi din fracțiunea moderaților de dreaptă, când în iunie 1908 a propus ca moldovenilor din Basarabia să li se permită predarea, pentru doritori, a limbii materne în școlile primare, l-au silit să renunțe la propunerea sa, a dat o primă fisură în relațiile sale cu colegii de fracțiune. În articolul „Limba locală în Basarabia", scris de el în seara zilei de 12 noiembrie 1910 și publicat respectiv la 17 și 18 noiembrie 1910 în ziarele „Bessarabskaia jizni" și „Bessarabeț", D.P. Gulkin menționa: **„… de la începutul primei sesiuni a Dumei a treia de Stat m-am străduit să fac ceva pentru Basarabia și în special pentru moldovenii care m-au ales în Dumă."**

În cadrul examinării proiectului de lege „Despre comunitățile ortodocșilor de rit vechi", în care colegii săi de fracțiune și-au permis atacuri dure și înjositoare la adresa coreligionarilor săi, îl fac să ia o hotărâre radicală și D.P. Gulkin părăsește din fracțiunea națională rusă (noua numire după fuziunea moderaților de dreapta cu grupul național rus), și se declară deputat independent. Părăsește, de asemenea, și Uniunea Poporului Rus.

Începe cea mai fructuoasă perioadă a activității sale de deputat**.** Ca deputat al țăranilor din gubernia Basarabia în Duma de Stat de legislatura a treia, a Imperiului Rus, D.P. Gulkin a fost unicul apărător al drepturilor și demnității moldovenilor basarabeni în organul legislativ suprem al Imperiului Rus. El opta pentru libertatea conștiinței, pentru egalitatea în drepturi a tuturor cetățenilor Imperiului Rus, indiferent de religie și naționalitate. **„ … Îi iubesc fără excepție pe toți alogenii, cum li se zice, iubesc toate popoarele conlocuitoare din Rusia, neruse, ca pe frații și copiii mei, așa și pe moldovenii mei basarabeni",** a declarat D.P. Gulkin la ședința a 50-a, sesiunea 4-a din 4 februarie 1911.

Practic, în fiecare al doilea discurs al său, din cele 225 discursuri rostite de el la ședințele plenare ale Dumei de Stat, sunt abordate problemele Basarabiei și ale țăranilor moldoveni, precum și problemele muncitorilor și țăranilor, ale popoarelor alogene, ale celor de religie neortodoxă. Discursurile sale erau des întrerupte de

aplauze și de 56 de ori cu strigăte „Bravo!" (Textele discursurilor sale în Duma de Stat cuprind peste 450 pagini).

D. Gulkin și-a onorat cu demnitate obligațiile sale de deputat față de alegătorii săi, țăranii moldoveni din gubernia Basarabia. Fiind un om curajos, el critică moravurile poliției din provincie, ale birocrației țariste și politica Guvernului țarist. Observator fin al evenimentelor din epoca sa, în discursurile sale în Duma de Stat descrie tablourile reale ale vieții sociale din gubernia Basarabia și Imperiul Rus. Editarea discursurilor lui D.P. Gulkin în a treia Dumă de Stat a Imperiului Rus, ar ajuta iubitorilor istoriei plaiului natal să cunoască și să înțeleagă mai bine istoria Moldovei dintre Nistru și Prut de la începutul secolului XX, sub regimul țarist. Le va fi util și cercetătorilor istoriei noastre naționale.

„Discursurile de opozant și provenința țărănească l-au făcut pe Gulkin în una din cele mai strălucite figuri din Duma de Stat de legislatura a treia", menționează Iana Anatolievna Sedova în cartea sa «Октябрьский режим», Vol. 1, Moscova, 2018, pag. 421. (La analiza multor probleme examinate de Duma a treia de Stat, I.A. Sedova îl citează pe deputatul țăranilor basarabeni).

La 10 noiembrie 1910, la examinarea articolului 16 din proiectul de lege „Despre școlile primare", D.P. Gulkin a propus ca și moldovenilor din Basarabia să li se acorde dreptul la școală primară în limba maternă. „Eu, stimați domni, introduc o rectificare la această notă, **și anume: după cuvintele „și gruzină" să fie incluse cuvintele „și moldovenească".** „…Ce folos avem noi din această rusificare îngrozitoare, noi, rușii? Moldovenii sunt ortodocși. Sufletește, ei deja de mult s-au rusificat**, însă limba care li s-a infiltrat odată cu laptele mamei nimeni nu este în stare să le-o ia". „**…Moldovenii nu sunt o mână de oameni, ei sunt un milion jumătate care, pierzându-și speranța în deputații lor, au trimis telegrame și scrisori deputaților caucazieni, lui Ghegheckori ș. a. Rog Duma de Stat să accepte rectificarea mea".

La 12 noiembrie 1910, în ședința a 18-a a Dumei de Stat, deputații din partea Basarabiei: preotul N. Ghepețchi, P. Krupenski și N. Șoltuz au protestat împotriva rectificării propuse de D.P. Gulkin, de a deschide pentru moldoveni școli primare cu predare în limba maternă. V. Purișkevici, și el deputat din partea Basarabiei, a strigat: dacă se acordă dreptul la școli în limba maternă pentru moldoveni, atunci trebuie să le permitem scoli naționale și iakuților, ceremișilor (mari), osteacilor (hanti) ș. a.

La 12 popoare din Imperiul Rus și anume: lituanienilor, polonezilor, nemților, tătarilor, estonienilor, letonilor, armenilor, gruzinilor, cehilor, bureaților, calmâcilor și evreilor li s-a acordat la 12 noiembrie 1910, dreptul la școală primară în limba maternă.

Sub influența celor opt deputați reacționari din Basarabia majoritatea Dumei de Stat a respins rectificarea deputatului D. P. Gulkin de a acorda moldovenilor din Basarabia dreptul la școală primară în limba maternă, cu 141 voturi *împotrivă*, 125 *pentru*. Moldovenilor, ucrainenilor, bielorușilor și popoarelor musulmane (cu excepția tătarilor) li s-a refuzat acest drept, care a fost permis celor 12 popoare menționate mai sus. Până în anul 1917, când s-a prăbușit regimul țarist din Rusia, moldovenii din Basarabia nu au avut școli primare naționale.

La 11 mai 1912, în discursul sau din cadrul ședinței 130 a sesiunii a cincea a Dumei de Stat, D.P. Gulkin a declarat: **„… ce le-am dat noi, acestor moldoveni, timp de un secol, noi, rușii?… Basarabia avea la alipire autonomie, dar toate s-au spulberat. Eu nu sunt moldovean. Eu sunt rus, dar trebuie să spun că voi le-ați luat totul, până și limba moldovenească".**

Iată cum a fost apreciată de contemporani această faptă nobilă a lui D.P. Gulkin:

„… **s-a găsit un suflet bun, de lipovean… care din anumite considerente de dreptate omenească, a cerut școala primară pentru copiii moldovenilor Basarabiei**", menționa **Nicolae Iorga** într-un articol publicat la 29 noiembrie 1910.

„Mărinimosul, velicorusul Gulkin făcuse ceea ce-i dicta conștiința de om și de cetățean", menționa Pantelimon Halippa în articolul „Limba moldovenească în Duma imperială".

E.P. Gheghecikori, deputat de la gubernia Kutaisi, liderul fracțiunii social-democraților, a declarat în Duma de Stat: „**Noi confirmăm că Gulkin, care a apărat interesele limbii moldovenilor, este adevăratul reprezentant al națiunii moldovenilor".**

Ion Pelivan, liderul mișcării naționale din Basarabia, menționa într-un articol: „Pentru această propunere Gulkin a fost exclus din Partidul de Centru din Basarabia, dar **deveni simpatic pentru orice suflare românească din Basarabia"**.

Fruntașii români din Chișinău au adresat deputatului Gulkin o telegramă de recunoștință, rugându-l să continue lupta pentru realizarea acestui vis al poporului român din Basarabia. **„Suntem recunoscători pentru primul cuvânt hotărât ce s-a spus în Dumă. Susțineți cauza noastră și să nu tăceți. Veți binemerita mult din partea istoriei culturale a neamului românesc, pentru marea operă începută, care cu atât e mai mare, cu cât vine de la un rus**", scria ziarul *Tribuna* din Arad (Transilvania) în nr. 426 din 20 noiembrie 1910.

Pe unii îi deranjează faptul că drepturile moldovenilor din gubernia Basarabia în Duma de Stat a Imperiului Rus, la școală primară în limba maternă, au fost apărate, nu de un moldovean, dar de un om rus de naționalitate. În a treia Dumă de Stat de la gubernia Basarabia cei doi deputați moldoveni de naționalitate: preotul N.E. Ghepețchi din județul Akkerman (Cetatea Albă) și N.M. Soltuz, primar al or. Soroca, în discursurile lor în Duma de Stat s-au pronunțat și au votat împotriva rectificării propuse de rusul D.P. Gulkin de a acorda moldovenilor din Basarabia dreptul la școală primară în limba maternă. Contele A.A. Uvarov, rus de naționalitate, deputat de la gubernia Saratov, care a susținut rectificarea lui D.P Gulkin, a spus în Duma de Stat despre preotul Ghepețchi: „ … el, într-adevăr, face parte din rândul acelor persoane care mai ieri erau moldoveni, iar acum sunt mai ruși decât noi, rușii înnăscuți".

Vreau să-i consolez. După decesul soției sale, D.P. Gulkin întâlnește ultima sa dragoste. Pe moldoveanca Mărioara Druță (Dascăl) din satul Ineşti, cu treizeci de ani mai tânără ca el, cu care a oficiat căsătoria religioasă. Ei au avut patru feciori, care au purtat numele de familie al mamei, au fost educați ca moldoveni, în religia ortodoxă oficială. De la feciori ei au 27 de nepoți și 36 de strănepoți care se consideră moldoveni (români) și care cu sfințenie păstrează memoria vestitului lor bunic și străbunic.

D.P. Gulkin nu numai că a apărat demnitatea și drepturile moldovenilor în Duma imperială rusă, el s-a contopit cu poporul în mijlocul căruia și-a trăit viața și pe care l-a iubit ca pe poporul său.

În anul 2010, în baza materialelor prezentate de mine, redacția ziarului de limbă rusă „Novoe Vremea" a publicat articolul „Moldavskii Velikoross" și publicul cititor a putut afla mai multe despre această personalitate pe nedrept dată uitării. În anul 2011, a apărut cartea lui **А. К. Гросу *Молдавский великоросс. Бессарабский феномен в Государственной Думе Российской империи*.**

În anul 2013, Editura „Știința", director dl Gheorghe Prini, a editat cartea lui Andrei

Grosu. ***Lipoveanul. Un fenomen basarabean în Duma de Stat a Imperiului Rus***. La 19 iunie 2013, într-un articol publicat în ziarul *Moldavskie Vedomosti*, cu ocazia lansării acestei cărți**,** se menționa: „Pentru autor sunt foarte scumpe recunoștința urmașilor deputatului basarabean. Vladimir, nepotul lui D.P. Gulkin fiind elev în clasa a zecea a citit întâmplător despre bunelul său într-un ziar. De numele bunelului era legată ideea falsă de trădare față de popor – povestește Vladimir – mi-a fost rușine pentru noi toți. A trecut timpul, a dispărut durerea, dar amintirea a rămas. S-a schimbat atitudinea față de istorie, de Duma de Stat, față de bunel. În aceasta este meritul dlui Andrei Grosu. Noi toți îi suntem foarte recunoscători. El a făcut public adevărul care era ascuns, ce ne permite să ne bucurăm și să ne mândrim cu bunelul nostru."

La 29 august 2014, a fost deschis Muzeul de istorie și etnografie al raionului Telenești, în care un stand este consacrat lui D.P. Gulkin, pe care sunt expuse fotografii și documente din perioada când activa ca deputat în Duma imperială rusă, precum și din obiectele sale personale.

Să sperăm că într-un viitor apropiat despre D.P. Gulkin se va menționa și în manualele școlare și universitare de istorie.

Dacă la sărbătoarea națională „Limba Noastră cea Română" sau cu alte ocazii îi vom comemora pe cei care au contribuit ca limba română să se simtă la ea acasă, în spațiul dintre Nistru și Prut, să-l pomenim cu un cuvânt bun și pe lipoveanul Dionisie Petrovici Gulkin din Telenești. El merită această onoare!

„PARCĂ STAU ÎN FAȚA UȘII CE DĂ SPRE NEANT/ ȘI CINEVA APASĂ PE CLANȚĂ”

Primul lucru care bate la ochi atunci când citești cap-coadă poezia lui Valeriu Matei e vizionarismul ei. Caracterul ei vizionar se manifestă încă de la primele poezii pe care le-a scris în adolescență. El devine și motorul poeziei *Cărări,* scrisă la șaisprezece ani, în care va zice: „ (…) stâncile ce vă străjuiesc,/ se duc în pământ odată cu mama…/ doar ea va calcă/ mergând la cules de rouă,/ la semănat de lacrimi.// În așteptare, îndurerate ca maică-mea - / cărări ale copilăriei mele.” Alimentat de o luciditate dezarmantă, vizionarismul din această poezie va reapărea și în poeziile din tinerețe sau scrise la maturitate.

Hrănindu-se și din traume existențiale, ca pierderea tatei sau operația chirurgicală pe care a suferit-o, vizionarismul, de multe ori deprimant, va fi întregit și de o revoltă fățișă, provocată de descoperirea prăpastiei dintre vise, năzuințe, dorințe și realitate. Iar acolo unde protestul (existențial, social, politic, metafizic și estetic) se întâlnește cu vizionarismul poezia capătă o strălucire de fulger, precum se întâmplă și în poezia *Disciplină*, o poezie scrisă la vârsta de nouăsprezece ani: „ toți merg într-o singură direcție/ și nu fac zgomot/ au picioare de vată/ și le târăsc de-a lungul podelelor,// cei cărora nu li s-au tăiat unghiile/ după botezul clandestin/ merg în vârful degetelor/ și unghiile se ridică în sus / ca schiurile. // comisarii sforăie de zor/ și somnul lor veghează liniștea *patriei* - fardată și pardosită cu lozinci / aceasta răsfoiește tomurile / scribilor lași/ în timp ce / zidurile se scorojesc și tremură/ de teama unui tropot bărbătesc/ pe asfalturile cariate/ ale marelui lagăr.”

Citind această poezie răvășitoare din tinerețe, realizezi că vizionarismul și caracterul ei protestatar nu ar fi fost posibile în afara curajului nu doar politic, ci și estetic, dacă ne amintim care era poezia dominantă din acele vremuri. Totul pleacă de la un curaj nebun de-a trage cortina de pe realitate și a apuca șarpele de coadă. Ni se spune că între idealurile noastre și existența pe care o trăim nu e nicio legătură. Că acestea se bat cap în cap, iar țara „noastră” a devenit un mare lagăr. Cu „asfalturi cariate”. Patetismul este strunit, sau este chiar ascuns în spatele ironiei. Enumerarea pe care o folosește autorul – toți merg, toți au – sporește senzația că cetățenii din această țară, de fapt, sunt deținuții acelui lagăr uriaș. Balena pe care se ține această poezie e curajul estetic și politic și nu e de mirare că ea nu a putut fi publicată cât timp a existat Uniunea Sovietică.

De curaj a avut nevoie poetul și atunci când a scris poezia *Prietenilor mei*, în care îi întreabă pe aceștia: „ până unde, prieteni, vom merge siguri/ că lumea-i așa cum voiam s-o vedem/ când zi de zi pângărită-i lumina/ în largul căreia sperăm”. Aceeași întrebare e reluată și în următoarea strofă: „până când, prieteni, păstra-vom tăcere/ în bezna de lașitate, / pe brânci în noianul de scrum”, iar trimiterile politice sunt evidente. Cum sunt evidente și în poezia *Deprindere*, unde poetul va învăța „zborul printre săbii (…)/ având înălțate în jur/ ziduri de tăcere, de gheață și frică/ între care viața se zbate/ ca o pasăre în laț.”

Dar nu numai viața „se zbate ca o pasăre în laț”, ci și poezia care se scria în acele vremuri, de care încerca să se detașeze poetul Valeriu Matei scriind o altfel de poezie, despre complet alte lucruri, în care punea altfel de întrebări: niște întrebări neliniștitoare și

incomode. Una dintre poeziile sale chiar așa se și cheamă *ÎNTREBARE*: „Destrămase-vor oare nopțile/ ce-au venit pe neașteptate/ de-a călare pe neguri de plumb,/ nopțile ce ne-au cuprins ființa/ ca un clește uriaș, ascuțit/ și călit în venin?". Și în această poezie interogația devine răspuns. Nu, acele nopți nu s-au dus, ne răspunde poetul. Nopțile alea „cu pâcla lor deasă, cu bruma lor rece/ înghițind/ visuri și speranțe, iubiri nestăvilite/ și neprihănirea din ochii copiilor" nu au trecut. Nu vă lăsați înșelați de aparențe și de cuvinte frumoase, ne îndeamnă în subtextul acestei poezii poetul, pentru că acele nopți au rămas. Pericolul lor nu a trecut, iar amenințarea lor e la fel de vie și azi, ne spune poetul căruia încă „nu i s-a tăiat limba".

Și cât încă nu i s-a tăiat limba, poetul ne va atenționa într-o altă poezie că „brigadierul e nebun" și, de aia, a ieșit să are luna „și să-i pună la margini/ drapele roșii". Finalul poemului scris în 1979 e magistral și e proba de foc al curajului: „oaspeții (…) ne vizitează/ ca pe maimuțele de la menajerie." Pe lângă că e curajos, poetul mai e și ironic și persiflant, el ia în derâdere realitățile sovietice și poezia care se scria pe atunci: „amintirile flutură în văzduh/ ca zdrențele unui strigăt/ când coardele vocale întinse/ contrar voinței tuturor/ reclamă spânzurătoarea".

Toate poeziile pe care le-a scris poetul în perioada sovietică stau sub sentimentul trezirii. Nu întâmplător, și-a intitulat unul dintre volumele sale care nu a putut fi publicat atunci, *Sentimentul trezirii*. Iar una dintre poeziile pe care a inclus-o în acea carte scrisă la douăzeci de ani a numit-o *Nu se negociază*. Acesta și era sentimentul trezirii, că sunt lucruri care nu pot fi negociate, că sunt valori asupra cărora nu mai poate încăpea nicio discuție. Numai cei creduli vor sfida acest sentiment al trezirii și vor schița „în aer/ castele de gheață". De aceea, se și vor trezi la un moment dat în gură cu „călușuri gri".

Te poți revolta și ironizând. Poetul nu uită niciodată de acest lucru și, atunci când poezia îi permite, strecoară câte-o ironie mușcătoare și fină la adresa regimului sovietic: „și chiar oceanul înghețat mișună de viață/ oamenii fericiți se scaldă în râuri de lapte/ și lacuri de votcă / (…) lozincile o iau înaintea declarațiilor de dragoste". Dar chiar și atunci când e ironic poetul nu uită să ne avertizeze că sunt pe aproape „vânătorii cețiii" și că Uniunea Sovietică e un „continent al morții". Sigur că nu ne spune lucrul acesta în mod direct, însă îl sugerează în niște versuri răscolitoare: „sute de milioane de morți într-un du-te-vino perpetuu/ imită viața:/ își duc de mână copii morți la școală/ își înrolează tinerii în armata moartă/ îi urcă în tancuri (…)/ și se dau de ceasul morții că sunt cei mai fericiți/ când mărșăluiesc în pas cadențat/ și-l aclamează / pe marele mort – uscat și palid de-atâta gândire morbidă,/ întins leneș în mausoleul din marmură moartă".

Aerul alegoric din acest poem e înlocuit însă cu un ton direct în poemul *Dimineața moscovită*: „o cafea afumată… și iarăși grăbim,/ lava vie curge-n metrou,/ la gâtul fiecărui același semn sublim -/ urma jugului nou.//mâini nevăzute dirijează idei de consum/ microfoanele tremură parcă în delir/ turme de noi veniți asaltează tejghelele-n GUM, / cântăm că bine trăim.// ne mândrim că hocheiul e iar în avânt,/ că un debutant a marcat șase goluri,/ strângem foamea de gât stând în cantine la rând,/ judecăm istoria din ecouri.// președintele țării – rimelat ca un frant,/ rândurile din „Pravda" au iz de romanță.// Frig. Parcă stau în fața ușii ce dă spre neant/ și cineva apasă pe clanță."

Ce s-ar mai putea adăuga după acest poem? Doar faptul că Valeriu Matei e unul dintre cei mai importanți poeți basarabeni de azi.

Dumitru CRUDU

ARTA TIPĂRIRII – O INCURSIUNE ÎN ISTORIA OR. TÂRGOVIȘTE EXPLORATĂ DE AGNES ERICH

Ocazia de a descoperi or. Târgoviște prin prisma Bibliotecii Judeţene „Ion Heliade Rădulescu" mi-a oferit ocazia să cunosc predilecţiile de cercetare ale profesorului universitar, doctor, directoarea acestei instituţii. Agnes Erich are o vocaţie pentru studiul istoric care abordează apariţia cărţii tipărite.

Obiectivele de care a fost determinată investigarea dr. Agnes Erich *Târgoviște – centru tipografic european* (Ed. Bibliotheca, 2013) constituie valorificarea tendinţei omenirii de a împărtăși cunoștințele într-un spaţiu ce depășește mintea celui care o produce, care este implicat în multiplicare, ceea ce nu înseamnă că ei nu determinau caracterul ei teleologic – observarea influenţei cărţii ca o contribuţie a sporirii factorului cultural, determinat în acea perioadă de tematica religioasă și grandificarea importanţei primelor cărţi tipărite în evoluţia timpului și a parametrilor informaţionali. Respectiv, lucrarea se axează pe valorile cărţii pe scara timpului. Pentru că această descoperire își asumă o depășire în timp – un testament pentru viitorul îndepărtat ce depășește cu mult o viață de om. Tipografia este o luptă cu timpul, o luptă împotriva limitei, o luptă pentru valoare. Cartea, în perioada ontologică de industrializare – apariţia tipografiei, este echivalentă cu preceptul axiologic. Selecţia conţinutului era determinată de mesajul sacru, caracterul didactic, atributul ideologic, viziunea estetică.

Agnes Erich investighează și prezintă în carte imagini care trasează drumul omenirii de la simbolurile arhetipale, care destăinuie mesajele prin obiectele de cult, până la apariţia tiparului. Preferinţa pentru anumite forme dezvăluie caracterul estetic coagulat cu luxul. Respectiv, sunt examinate atributele cărţii tipărite: emblemele tipografice, ștampilele, peceţile, stemele, coperţile.

Studiul dr. Agnes Erich (însoţit de un argument, pe care l-am perceput ca pe o prefaţă, semnat de prof. univ. dr. Radu Vergatti, Universitatea Valahia din Târgoviște) se bazează metodologic pe parcursul de la global spre local. Monografia este concepută în șase capitole cu o introducere, concluzii, glosar și bibliografie.

Primul capitol „Aspecte generale privind primele manifestări în domeniul tipografic" sondează cele două timpuri: până la apariţia tiparului și cel de după. Este o trecere în revistă a ceea ce înseamnă literă, care formează enunţul, în cele mai diverse forme *consemnate* din cele mai variate materiale – noduri de sfoară, pictogramă, alfabet. Istoria apariţiei tiparului în Europa este determinată de o trecere în revistă a biografiei inventatorului artei tipografice Iohannes Gensfleisch, cunoscut sub numele Gutenberg, personalitate rebelă, care a trăit dinamic cu multe penalizări. Revenind la invenţie, în lucrare, sunt remarcate cărţile care au văzut lumina zilei la această tipografie: „Primele tipărituri ale lui Gutenberg sunt considerate a fi un fragment din „Judecata de Apoi" (1445), care este o foaie confecţionată din zdrenţe, tăiată strâmb, tipărită pe ambele feţe, găsită în coperta altei tipărituri. Literele cu care este imprimată foaia au o grosime neuniformă, sunt neclare ceea ce a condus la concluzia că reprezintă prima tipăritură a lui Gutenberg. Alte tipărituri din perioada de început (…) sunt: un „Donat" (1450), foile volante *Calendarul astronomic pentru anul 1448* (1457 sau 1458), *Calendar turcesc*

(1455?) și două „scrisori de indulgență" (p. 18). Din această lucrare aflăm că primele cărți tipărite păstrau tipul literei scrise de mână, litera tipărită, așa cum o cunoaștem noi apare mai târziu, aproximativ în 1530-1550 (vezi p. 20).

Se trec în revistă orașele care au fost remarcate prin munca tipografică: Cologne (Köln), Lübeck, Strasbourg, Basel, Roma, Veneția, Lyon, șirul poate continua. Este prezentată o hartă amplă care ne convinge că tiparul a fost cooptat în numele culturii și civilizației. Văzută ca artă, prioritatea editurilor germane am trăit-o văzând colecția de cărți mici la Muzeul cărții de miniatură din or. Baku, Azerbaidjan, cartea-semință din Leipzig are dimensiunea 2,0x2,9 mm și cea din München – 3,5x3,5 mm.

Autoarea monografiei, care este scrisă cu un lexic științific elevat, consemnează sentimentul de frică față de această descoperire printr-un citat din romanul lui Victor Hugo, unde sunt prezente gândurile arhidiaconului Claude Frollo, care consemnează tiparul ca o desacralizare. Această opinie vine în contradicție cu aprecierea compatriotului nostru Petru Movilă. Fiind mitropolit al Kievului și al întregii Rusii, a contribuit la dezvoltarea activității editoriale de la Pecerska Lavra, devenind una din cele mai importante din Europa de Sud-Est. Inclusiv pentru acest merit a fost canonizat cu numele de Sfântul Ierarh Petru Movilă, care în calendarul ucrainean și cel rus apare sub numele Moghila (Святитель Петр (Могила) , Киевский, митрополит), sărbătorit la 14 octombrie și 23 octombrie. Menționăm că personal mitropolitul a ordonat să fie trimise tiparnițe la Câmpulung (1635), Govora (1637), Iași (1641), Mănăstirea Dealu, Târgoviște (1644).

Aș vrea să specific că importanța acestei descoperiri o relevă și cel căruia îi revine paternitatea noțiunii de globalizare –

economistul canadian Marshall McLuhan. Raportul dintre ambiguitate și paradox, dintre adevăr și polul opus, care este determinat de falsuri, poate exaspera un alt adevăr, dintre text scris și literatură orală, confruntarea dintre literă și imagine, determină o catalogare de schimbare în planul transformării conștiinței pe care a perceput-o Marshall McLuhan în „Galaxia Gutenberg", făcând o paralelă istorică dintre apariția tipografică și avansarea electrică (din care fac parte toate obiectele ce gestionează imaginea și sunetul). Această paralelă se distinge din trasare a descoperirii ce schimbă traiectoria percepției lumii și a identității personale în această societate.

Capitolul II „Centrul tipografic de la Târgoviște în secolul al XVI-lea" sondează activitatea tipografică a ieromonahului Macarie. Primele cărți tipărite circulau și în spațiul slav, deoarece erau scrise în limba slavă (cum ar fi „Tetraevanghelierul"), fiind limba oficială a Bisericii Ortodoxe din țările slave și cele române. Este precizată situa-

ția politică a acelor timpuri și susținerea acordată de domnitorii români Radu cel Mare, Mihnea, Neagoe Basarab. Explicațiile lui P.P. Panaitescu cu privire la tipurile de caractere „M": „M alineat" și „M cu poale" relevă munca de cercetare care prezintă interes. Este relevat lucrul tipografic în Transilvania, începând cu „Molitvenicul" (1496), continuând cu „Octoihul" (1493-1494), „Psaltirea" (1495) ș.a.

În acest capitol este consemnată activitatea lui Dimitrie Liubavici, care a contribuit la o nouă etapă a artei tipografice târgoviștene, care se află în strânsă legătură cu dezideratele bisericii.

Este apreciată munca lui Coresi, tipărind „Triodul Penticostar" (1458) la Târgoviște din porunca lui Pătrașcu cel Bun: „Diaconul Coresi a intrat în istoria poporului român ca unul din cei mai de seamă meșteri tipografi pe care i-a avut cultura noastră, contribuind la introducerea limbii românești în biserică și la crearea unei limbi literare unitare" (p. 63).

În Capitolul III „Cartea târgovișteană tipărită în epoca lui Matei Basarab" sunt relevate problemele economice, aspectele politice și tendințele de culturalizare: „Din dorința de a înzestra bisericile cu cărți și de a curma „răul" și „zavistia", îndemnat și de Udrișteștii Năsturel, sfetnicul său cultural, Matei Basarab se hotărăște să reintroducă tiparul în Țara Românească" (p. 65). Paginile abundă cu numele timpului, persoane implicate în acest proces, titluri de cărți, interesul legislativ, nume de biblioteci unde pot fi găsite aceste perle tipografice, una dintre care este inclusă în fondul Bibliotecii Județene „I. H. Rădulescu" Dâmbovița (deține corpusul juridic „Îndreptarea legii", care din optica timpului avea un caracter sincretic cu mai multe domenii), unde activează autoarea monografiei.

Capitolul IV „Contribuția lui Constantin Brâncoveanu la dezvoltarea artei tipografice în Țara Românească" argumentează cercetarea prin multe referințe care valorifică cum tipărirea cărților a contribuit la dezvoltarea limbii, la dezvoltarea învățământului. Agnes Erich urmează algoritmul propus: enumeră cărțile apărute în care s-au implicat mai multe personalități, cum ar fi mitropolitul Antim Ivireanul, ieromonahul Mitrofan Grigoraș, Gheorghe Radovici, Emil Vârtosu, Ion Vârtosu, aportul bisericilor și al mănăstirilor care au asigurat continuitatea vieții cărților, atenționând asupra laturii empirice.

Capitolul V este un studiu estetic al tipăriturilor care au fost analizate anterior din optica istoriei, anturajului social. În acest compartiment este cercetată arta ornamentală specifică cărților lui Macarie, care relevă curiozități cunoscute timpului, dar acum par cunoscute numai de specialiștii în domeniu. De exemplu: „… în colțurile din partea superioară lujeri scurți având la extremități aceleași flori înclinate spre o cruce dispusă central, formată tot din împletituri de nuiele, încadrată de inscripția prescurtată „Iisus Hristos Biruie": IC XCNI KA" (p. 92). Acești parametri de investigare a artei ornamentale apar la Liubavici, Coresi. Se specifică și predilecțiile pentru elementele decorative, prezența portretelor de sfinți în cărțile tipărite în timpul lui Matei Basarab. Sunt descrise tipăriturile lui Antim Ivireanu din viziunea estetică.

Autoarea finalizează lucrarea cu „Aspectele privind tipăriturile din Protoieria Târgoviște" (Capitolul V), care se caracterizează prin statistică, vizând cărțile din 13 centre tipografice, constituie munca de bibliograf în clasificarea tipăriturilor după parohie, an, oraș și alte criterii. În spațiul românesc, cartea tipărită a coexistat cu manuscrisele.

Monografia *Târgoviște – centru tipografic european* reprezintă o muncă care unește mai multe domenii. Agnes Erich prin acest studiu demonstrează că una din

cele mai frumoase creații ale omenirii este cartea. Privirea din secolul al XXI-lea în secolele din trecut relevă importanța rădăcinilor culturale, care îmbină frumosul cu moralitatea – valorile timpului ne dirijează și în continuare spre cunoaștere, ornare, divinitate.

Victoria FONARI,
doctor conferențiar

BIJUTERII LIRICE ROMÂNEȘTI CU AROMĂ BASARABEANĂ

Nicolae Mătcaș este un redutabil lingvist, cercetător științific, fost ministru al Educației al Republicii Moldova, în perioada 1990-1994, profesor universitar la Universitatea de Stat din Moldova și Universitatea Pedagogică „Ion Creangă" din Chișinău, doctor în filologie, publicist, dar se pare, în primul rînd, este un poet. Spațiul cărții reprezintă pentru N. Mătcaș locul de manifestare a spiritului creator de valori, dimensiunea de tip superior a existenței umane. Cartea Domniei Sale de poezii *Iar când cu miei va ninge prin ponoare…*, vol. I, apărută la Editura „Tipo Moldova", este volumul care face inima cititorului să zboare prin lirism pur, pe tărîm estetic, spre vers de mare finețe, spre un gen de meditații carteziene, puncte în care poemele scapără lumini, pentru că elementul generator de sensibilitate glisează pe doi vectori de foc: iubire și emoție de mare profunzime. Asemeni meditațiilor lui Descartes, volumul în discuție se arată a fi un exercițiu de inspirație, gîndire și trăire pură, cu o diagnoză persuasivă, contagioasă – un tratat liric ce privilegiază tehnici dialectice și retorice, asemenea meditațiilor devoționale, în speță, față de sentimentul iubirii și persoana iubită („Între mine și tine", „Arc voltaic", „Dincolo-dincoacele").

Între cei doi poli – poetul Nicolae Mătcaș și poezie – inspirația e ca un fulger, o legătură electrică de mătase dinspre cer spre pămînt. Trăirile par ale unui înger cu o înfățișare magnifică (trezit printr-un miracol la conștiință de sine), cu un aer sublim de permanență suprafirească, al cărui suflet se află într-o vie contemplație, în astrală și visătoare creștere. Acest înger peregrin, înțelept, original și ciudat, care se rostogolește cu toate metaforele prin iubire („Prinși în dornele dragostei, făceam tumbe și rumbe în univers ca nebunii/ două sósii uitate de Dumnezeu și de lume,/ fóchii ai nimănui, ale sorții fiastre./ Nici nu mai știu: noi ne rostogoleam în jurul Lunii/ sau Luna – în jurul dragostei

noastre"), „scrutînd necuprinsul", scriind un tratat de dorințe, pictînd tablouri din „stropii de rouă", schițînd desene „cu fiecare bob de nisip", neuitînd „cîntecul lebedei" sau dulcile miresme ale vieții: „E-atîta ozon în livada cu vișini/ și-atîta candoare,/ că, beat de tăria de aer de ploaie vernală,/ te temi să respiri./ Doar livada respiră". Poetul Nicolae Mătcaș derulează filmul inspirației în pași lenți, realizînd stop-cadre luminoase și proeminente, înregistrînd, prin tehnica ralanti-ului, universul lăuntric, venind spre noi pe cărări de dor, numai de el știute („Întreabă floarea"), cu întrebările retorice ale eului liric („Prea multe văd?"„Mai suntem?"), hrănindu-se cu fructe secrete, efectuînd prim-planuri asupra vibrațiilor esențiale pentru fiecare poem în parte: „Și se făcea că veniseși să zbori/ la balul de-adio de la „Eliade"./ Mătasea-ți curgea transparent serpentină,/ ca valul de mare pe trup nereid./ Și trupu-ți curgea, pe sub rochia fină,/ ca raza de soare pe mirişti de grîu".

Poezia devine, astfel, confesiune ontologică, încercare de salvare prin taina metaforei, prin substanța lirică, ambele fuzionînd organic cu tonalitatea delicată, cu onestitatea stilistică. Volumul are gustul dulcilor neliniști, al beției senzației („Și dulci, și amare"), al prospețimii, candorii, vitalității, neîntrezărindu-se nimic din asprimea la modă a poeziei grăbite, postmoderne. Menirea cititorului este să ia cunoștință de inefabilul poetic, să răscolească resorturile lăuntrice, să se transforme în secundar și să măsoare lăuntrul poemelor și universul creat de poet („Cu-arípile-n bernă", „Cea mai aprigă luptă", „Odesa vara"), să decripteze mecanismul lirismului, care dă profunzime și substanță: „Nu, nu se va întîmpla, desigur, nimic./ N-are să vină sfîrșitul lumii./ Nu va veni nici judecata de apoi./ Vor reveni, ca și alte dăți, rîndunelele./ Va înflori, la aceeași vreme a sa, liliacul./ Iasomiile-și vor scoate din lăzi rochiile lor de mireasă….". Atitudinea estetică față de teme, față de proprietatea limbajului, adecvarea mijloacelor la tonul intern, coeziunea, simetria între diversele planuri, și fuziunea lor, atît de intim șlefuită, par a fi ondularea ce recade la nesfîrșit în ea însăși, poetului nelipsindu-i nici sublima seducție lirică. În acest univers cu axă și sens, doar strigătul poetului pare forma unei posibile comunicări a vidului cu vidul din el („Vine toamna").

Cititorul se va lăsa pătruns de temele contemplate, dispus să le reia pe cont propriu, tocmai pentru a le trăi odată cu poetul, pentru a angaja întreaga sa evadare în iubire, aceasta însemnînd tezaurizarea dorințelor de armonie și puritate ale unui suflet cutremurat de iubire și dorințe, vădite nu doar în înțelesuri, ci și în discursul elegiac cu elemente de oniric, pentru că poezia îi satisface poetului nostru nevoia de certitudine, de alinare a tristeții, a fragilității și trecerii a tot ceea ce este omenesc. Meditația iubirii („Iubire, tu"), a îndoielii („Nu pleca"), a geloziei („Un tren venit, un tren plecat din gară", „Adamică"„Fiindcă iubesc"), meditația negării sau a inversării, meditația admirației sau a depășirii ei, sînt exercițiile prin care poetul Nicolae Mătcaș trece de la simțirile comune la simțiri filosofice, acestea fiind fundamentele metafizicii sale poetice. Discursul liric pariază pe un nucleu nesupus morții, ci rezistenței în timp, ca și cum poetul ar scrie versurile, iar Dumnezeu, nevăzut, ar pune semnele de punctuație. În cîntările și încîntările volumului se face simțită direcția liricizării maxime a eului, orientarea spiritului spre propria sa explorare, socotindu-și ființa firească în ea însăși, trecînd ca un fir de mătase aprins prin istorii și mitologii, cu acel „Cunoaște-te pe tine însuți", prin care Socrate a revoluționat cadrele gîndirii filosofice: „Am început a vedea cu inima/ și partea nevăzută a lucrurilor:/ un soare care demult a apus,/ miezul pămîntului

respirînd anevoie ca în sala de reanimare,/ însuși pămîntul rostogolit pe o coastă,/ iar alături - pîrghia lui Arhimede/ amenințînd să-l arunce pe altă planetă".

De aici, raportul extrem de delicat între ființa singuratică, sfîșiată de nelinești, și instrumentul magnific al poeziei, care îi permite accesul în lumea plăsmuirilor, țesută din iubire, pe care o vede ca pe un fulger orbitor: „Zburăm/ la chemarea ielelor dragostei/ ca niște efemeride/ spre lumina orbitoare a focului,/ fără a bănui cumva/ că orice punct de pe traseul îmbătător/ este/ un început al dispariției noastre…/ Cu orice clipă trăită apunem". Cu alte cuvinte, o sete doritoare de a fi totul, de a fi totdeauna în iubire, de a pătrunde în ființa iubită, de a se extinde în nesfîrșirea spațiului, de a se prelungi în timpul fără sfîrșit, fără a înceta, să fie un eu concret, omul din carne și oase, întovărășit de regrete, de apăsătoarea teamă de iubire, dar și de moarte („Mă cheamă cocorii", „Spre moarte alerg", „În prag de soroc, cînd zeloasa cu coasa va bate, nativ…"). Spațiul poeziei îi oferă poetului Nicolae Mătcaș posibilitatea de trecere din real spre nucleul liric maximal, prin iubire și suferință, devorat de pasiune, chiar sub mantia nudă a lirismului, însemnînd, totodată, luptă și agonie, expresie a experiențelor pasionale sau modalitate de a-și făuri, multiplicată, personalitatea pe care și-ar fi dorit-o; de a se multiplica și construi în cititori, care vor rămîne încîntați după examinarea reacțiilor afective, după sondarea nuanțelor pasionale: „Te uită, frumoasă valahă,/ Cum ninge cu miei peste noi/ Și mieii se-adună-n troiene,/ Troienele-n turme de oi./ Spre ceruri cînd urci/ fantasmă prin magica noapte polară,/ Mi-ngheață privirea și sîngele sudic, și gîndul,/ Dar, stană cum sunt,/ mă plec și-ți sărut pașii sfinți de pe boltă/ Cum cade-n genunchi Golful Finic în brațele Névei". Aceste toate dau poeziei sale dinamism, prospețime și ecouri cu vigoarea unui șuvoi de lavă în plină erupție, ca atunci cînd, privind Universul, constați că, mai aproape și mai dinăuntru îl poți privi în tine însuți.

O constelație de argumente, de-o considerabilă rezistență interioară și valorică, se pot statornici în carte, unde, un sensibil orizont de vibrație lăuntrică ne atrage parcă după sine, cu necesitate. Relația pe care poetul Nicolae Mătcaș o are cu poezia este stabilită de inspirație, limbaj, muzicalitate și de sfera sensibilității. Poetul stă de vorbă cu cititorul, nu numai cu mintea și cu gîndurile, ci cu tot corpul și simțurile, cu sîngele și măduva, cu fibrele și nervii țesuturilor, cu toate celulele, cu tot sufletul și cu toată puterea sa creatoare, cu întreaga ființă, presupunînd pasiune dar și arbitrarietate. „…Tu, care treci prin toți nervii țesutului corpului meu/ cu săgețile zborului de rîndunele de sub streașina casei,/ cu volutele rochiei de mireasă/ în care planează eteric livada cu vișini,/ cu rumoarea spicelor date în pîrg/ cînd aud cum glisează arcușul de gresie sub muchia coasei,/ cu aroma gutuilor coapte/ ce îngînă țipătul trist de cocori și-adierea zglobie a primilor fulgi,/ tu, care-mi fluturi batista albastră de dor de pe punte,/… auziseși și tu/ cum în liniștea nopții, după-ntîiul cîntat al cocoșilor,/plîngea un delfin/, inexistență-a mea dulce?/ Era inima mea". Arbitrariul însemnînd, în speță, afirmarea constantă a sentimentelor și pasiunii omului-poet – omul în carne și oase, care se naște, gîndește, iubește, moare, moare de nenumărate ori în poezie: „Ții minte?/ În seara aceea venisem să-ți spun că/mă duc./ În camera ta se lăsase-o tăcere ca la răstignire./ O cándelă-n colț și-ntindea, obosită de moarte, genele sale/de plumb./ Și mirosea a leandru,/ a cimbru,/ a levănțică și-a/ frunze de nuc.", omul care speră, se întristează, merge și poate fi auzit, omul care suferă, omul care oferă Universului autobiografia-i lirică, mărturiile intime, expresii ale celor mai

profunde sentimente de iubire („Te-oi zidi ca Manole", „Tu", „Vă place Brahms?").

Întîlnirea de excepție cu dialogul lăuntric, cu iubirea și ființa iubită, cu natura, Dumnezeu, cu experiențele profunde, cu expresiile spontane, frămîntările intime, adeseori, paradoxale, dar pline de autenticitate, corespondențele subterane dintre structura creației și viața poetului, angajează registrul liric în acte de trăire pură, iar cheile concrete ale angajării – dorința, speranța, rugăciunea, scufundarea în sine a eului poetic, contopirea extatică cu iubirea enunțiativă, cu revelarea de sine a eului lăuntric – stau gata să primească momentul pierderii sau pe cel al grației, cu toată ființa poetică, în cele mai frumoase și valoroase bijuterii lirice: „Mă-mbătați ca vinul", „Noaptea, un țipăt de albatros", „Ca și cînd, ca și cum", „Epigoni", „Vernale ploi, celeste herghelii", „Dacă eu și nici tu", „De mînă cu taica Einstein", „Speranță", „Vreau să-ți fur…" , „Gara de Nord", „La „Caru' cu bere", „De dincolo de moarte", „Nebuloasa Iubire", „Caisul", „Scrisoare din Sankt Petersburg", „Vezi, inelele frunții…", „Și numai salcia…" „Cîntecul lebedei", „Dar va veni o zi", „Din prima epistolă (imaginară) a sfîntului apostol Pavel către Mîntuitorul lumii".

Corespondențele ingenioase dintre structura creației și viața poetului reușesc miraculos să transforme poezia într-un seismograf al exploziilor lăuntrice, chiar și atunci cînd acestea nu au izbucnit din freamătul trăirilor proprii, ci au fost proiectate conștient și inteligibil în versuri de o nobilă frumusețe. Așadar, un poet inspirat și extrem de sensibil, operînd, uneori, cu noțiuni culturale ale unor civilizații apuse, ne invită într-un templu de meditație carteziană, unde teluricul, mitul și elementele fundamentale ale Cosmosului sînt reunite în chemări erotice, femeia iubită fiind divinitatea liricii sale: „Nu se va întîmpla, desigur, nimic./ Ci numai urletul cărnii, de fiară,/ erupe-va cînd din trupu-ți în fierbere/ zguduind universul, vei înțelege/ cît de mult te-am iubit./ Chema-mă-vei iară./ Și-atunci/ săvîrși-se-va taina:/ Deschide-s-a cerul. Pămîntul desface-s-a". Așadar, volumul I *Iar cînd cu miei va ninge prin ponoare*…, răspunde unei nevoi culturale a vremii, unei forme de exprimare autentice și valoroase. Să vedem în poezia profesorului universitar doctor Nicolae Mătcaș documentul viu al unui destin poetic rasat, aflat la altitudine, cartea spre analiză, fiind un pas maiestuos în numele Instituției Poetice.

Maria Diana POPESCU

Nicolae Mătcaș

Betleem moldav

Ca-n Betleem, te-mbată vraja și firescul.
La Ipotești e totul Eminescu:
Biserica lui Iorga-i Eminescu,
Un pumn de țărnă-n criptă – din Ardeal,
Căsuțele din vale-s Eminescu
Și-i Eminescu buciumul din deal.
Acolo codrul tace Eminescu,
Izvoarele suspină Eminescu,
Se-avîntă-n ceruri păsări Eminescu,
Zbor ciute Eminescu peste văi.
Acolo iarba crește Eminescu,
Cărările aleargă Eminescu,
Sub un salcîm așteaptă Eminescu
Fecioara-n alb cu dorul de luceferi.
Acolo teiul ninge Eminescu,
Eminescianește se iubește,
Luceafărul răsare Eminescu
Și tot la fel – de-a pururi – nu-asfințește.
Să pot aș vrea, de-o fi să plec
spre zări cerești,
Pămîntul țării să-l sărut la Ipotești.

Exploratori

Săpăm de zor în rocile pendinte.
Nici eu Orfeu nu sunt, nici tu herald.
Eu sunt căutătorul de cuvinte,
Tu ești exploratorul de smarald.
Ne-am rătăcit, dar gîndul ne împacă:

Ne-om regăsi-ntr-o sfîntă zi cu soare,
Eu, săpătorul de cuvinte-n piatră seacă,
Tu, săpătorul de smarald la fund de mare.
Ne-om regăsi în lava cea fierbinte
Sau într-un verde rece de smarald,
Eu, cioplitorul de bazalt întru cuvinte,
Tu, cioplitorul de cuvinte în bazalt.
Și va dispare orice discrepanță:
Un larg de mare și de munte-un pisc
Vor sta ca soclu numelui speranță,
Cuvîntului iubire obelisc.
Săpăm de zor în rocile pendinte.
Nici eu Orfeu nu sunt, nici tu herald.
Eu sunt îmblînzitorul de cuvinte,
Tu ești îmblînzitorul de smarald.

CU „AȘCHII DE CER" PE ZORII SUFLETULUI

Scrisul lui **Nicolae Dabija** ar putea fi identificat cu acea dulce povară a cărei existență a fost constatată încă de înțelepciunea populară – ***„Povara plăcută nu pare grea".*** În acest sens, Patria scrisului lui Nicolae Dabija, indiferent de faptul că este vorba de poezie, publicistică, proză, rămâne **Decalogul,** iar toate sugestiile, sfaturile, îndemnurile pe care le transmite, fie că este vorba de sensurile figurate ale unui limbaj liric metaforic sau cele la propriu – prin publicistică – ele ne determină să le apreciem ca fiind niște deschideri dinspre o clarviziune spre cunoașterea noastră de noi întru a rămâne oameni de înaltă trăire și simțire românească, dar și ca avertizare la iminența unor repercusiuni nedorite în cazul în care ne abatem, neglijând existența de a ne automodela, potrivit Celui de Sus, „după chipul și asemănarea Sa"…

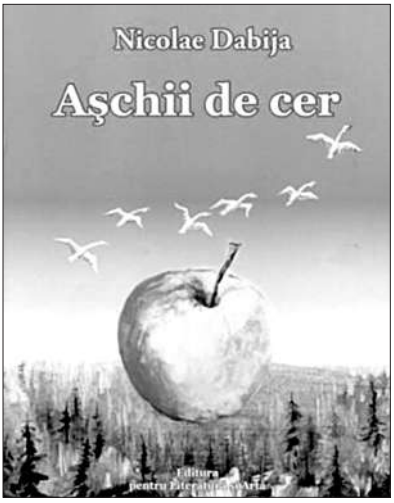

Cartea *Aşchii de cer*, apărută la Editura pentru Literatură și artă, 2018, continuă această idee subliniată anterior și, în acest context, constituie clipe profunde de frământare sufletească, de suferință înălțătoare în lupta pentru viața în care, morți fiind, uităm să trăim („Întunericul nu există. El este absența luminii" (38), dar și de descriere a unor fenomene ce ne fac să medităm („Copiii plâng cu lacrimi mari, ca și cum izvorul lacrimilor e abia destupat; bătrânii plâng cu lacrimi mici, ca și cum izvorul lacrimilor e pe sfârșite" (44)), receptate prin prisma unui spirit analitic care delimitează esențele de lucruri mărunte („Numai Dumnezeu știe ce gândim: diavolul – ghicește"), valorile – de non-valori, cu maximă concentrare la accentele pe dragoste de neam („Când te laudă dușmanii Neamului tău, trebuie să te întrebi: unde am greșit?"(55), de limba română, de Țară, de reîntregire etc., etc. („Dorurile de țară sunt precum corăbiile care trag țărmurile după ele" (50)), uneori în plan comparativ cu alte popoare, poantele scriitoricești fiind și o aluzie la cultivarea celor șapte ani de acasă, a dragostei pentru niște simboluri precum ar fi morile de vânt, ce ne-au caracterizat, pe care le-am avut, dar nu le-am păstrat, rătăcindu-le împreună cu toată istoria neamului nostru (74)), la fel precum și scrisul nostru românesc…

Aşchiile de cer rămân nişte instantanee-confesiuni, subliniind şi calităţile unor personalităţi, dar şi defectele altora, şi unii şi ceilalţi fiind o lecţie care îţi oferă posibilitatea de a-ţi studia şi descoperi sufletul în armonie cu gândul, supunându-l remodelării creştineşti în cazul în care este necesar acest lucru: „Ion Ungureanu, pe când era ministru al Culturii şi Cultelor, îi examina pe pictorii de biserici, punându-i să spună „Tatăl Nostru". Mâna care nu ştie să-şi facă cruce, afirma el, să nu încerce să picteze biserici" (82).

E foarte simplu să te raliezi acestei filosofii când în lucruri la prima vedere simple, poate fi reconsiderată în mod particular întreaga ta existenţa ce ar influenţa-o pe cea generală prin acelaşi „al treilea ochi", o metaforă a autorului, arhicunoscută şi recunoscută de toată lumea scriitoricească – ochi ce ne lipseşte de cele mai multe ori: „Pentru frumuseţe trebuie să ai ochi. Nu toţi o văd, chiar dacă stau cu ochii pe ea. Şi pentru Adevăr îţi trebuie altă vedere (…) A auzi cuvintele şi a nu auzi Adevărul care le conţine, a vedea Adevărul şi a nu-l recunoaşte sunt câteva dintre dramele omului (10)…)

Potrivit scriitorului Nicolae Dabija, noţiunea de *fericire* l-a încăput în toate timpurile, dar determinanta valorică a acestei stări poetul a calculat-o pe parcursul întregii vieţi în strictă conformitate cu învăţăturile părinteşti asimilate pe care le susţine şi le promovează la nivel de valori: „Dacă doreşti să fii în viaţă om fericit , să fii bun şi harnic" (1).

Prin prisma *aşchiilor*, protagonistul reflectă lumea, care nu e mai bună sau mai rea, ci aşa cum poate fi rezumată de o fire sensibilă precum poetul, pe care Dumnezeu l-a „dezlegat" şi „delegat" să cunoască limbajele florei şi faunei, să se contopească tot unitar cu acestea, într-un singur univers, să le descifreze întregii lumi, uneori chiar poate în detriment devenind vizionar al lucrurilor tragice ce i s-ar putea întâmpla: „În copilărie cunoşteam mai multe limbi: înţelegeam ce spun ierburile, ce îngână frunzele, ce murmură izvoarele, ce şoptesc caii. Numai aşa îmi explic azi – că ştiam pe atunci limba salcâmilor – convingerea de a fi înţeles ce mi-a spus într-o zi un arbore bătrân de pe şes, atunci când mă jucam sub el cu toţi copiii satului, şi anume: să mă duc repede acasă, pentru că a murit bunicul"…

E vorba doar de un început de lectură pe care vi-l propun să-l continuăm împreună, dezvoltând viziunile noastre pe marginea acestor *Aşchii de cer*. Ne conţine pe fiecare dintre noi şi, precum sunt ale lui Nicolae Dabija, ne aparţin deopotrivă şi nouă, recunoscându-ne în ele în măsura în care am putea contempla la cele ce ne mai rămân a le face pentru a fi considerate fapte bune.

Lidia GROSU,
scriitoare

IMPRESII DE LECTURĂ

SCRUM: UN ROMAN DE REDESCOPERIT

„Vic ne povestea uneori cât de mult îi plăcea înghețata. Cumpăra atâta cât să umple cu ea un borcan de trei litri. Lua o lingură de înghețată, apoi un gât de cafea, apoi un fum de țigară. Mai scutura puțin fum în cafea și mai sorbea din ea, și iar o lingură de înghețată, și iar un fum de țigară, și iar un gât de scrum. Zicea că nimic nu era mai curat decât scrumul. Acorda chitara. Urmau interminabilele improvizări, intercalate de îngândurări, cu degetele încremenite pe strune. Nu mai era între cei patru pereți ai camerei sale din apartamentul 19 de la etajul șapte al unui bloc cu nouă etaje de pe bulevardul Păcii din sectorul Botanica al orașului Chișinău, capitala RSS Moldovenești, republica unională a URSS. Dispărea într-o lume care era numai a lui și care, de fapt, era viața lui. Restul ce îl înconjura era moartea lui. Ne-a mărturisit odată că și-a dat seama în unul din momentele acestea că, în fond, el trebuia să aleagă între viață și moarte."

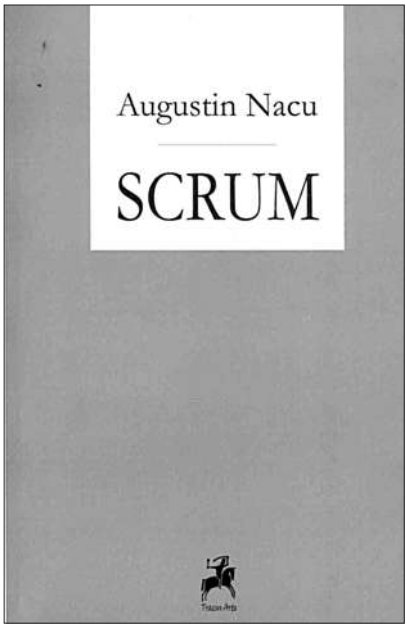

Acest fragment din romanul *Scrum* al scriitorului basarabean Augustin Nacu, apărut la Editura „Tracus Arte" din București, în 2014, dar trecut cu vederea, din păcate, de critica literară, se centrează în jurul lui Vic, un tânăr nonconformist din Chișinăul anilor optzeci, de la sfârșitul epocii brejneviste, când era agreată doar obediența și era interzisă orice fel de opoziție sau disidență, chiar și la nivel cotidian sau casnic. Vic, elev în clasele terminale de la școala numărul 1, și apoi student la Institutul de Medicină, merge în răspăr față de părinții lui sau față de profesori și restul adulților, refuzând să gândească una în forul său interior și alta în public, și încercând să trăiască autentic. Dar a trăi autentic în acei ani însemna să mergi contra sistemului și să fii într-un fel sau altul rebel. Chiar și din acest mic citat se poate vedea că gestul său de-a scruma în cafea și de-a o bea după aia e și el un gest de rebeliune. Un mic gest de revoltă, dar care cântărește enorm în acea lume cenușie. O sedițiune la nivelul cotidianului, la care asistă și participă și prietenii lui Vic, Ben și Scob, dar și naratorul cărții, care e un alter ego al lui Augustin Nacu. Vic e capul acestui grup. El cântă la chitară, e un tip carismatic, are succes la fete și e sufletul petrecerilor la care participă. În jurul lui gravitează prietenii lui, iar pe umerii lui se ține edificiul întregului roman, care ar merita să fie readus în atenția opiniei publice literare, pentru a i se acorda cezarului ce-i a cezarului. Ideea de-a fugi din Uniunea Sovietică animă grupul. Dar evadarea nu va reuși, și cei patru prieteni vor trece de la revoltă la disperare și deznădejde. Moartea lui Vic

din finalul cărții va pune capac dorinței lor de-a evada în lumea liberă și-i va arunca în trecut. Moartea lui Vic, din punct de vedere simbolic, reprezintă moartea unei întregi generații. O generație care a căutat să se salveze împreună, dar va fi bușită de pământul realității de se va alege scrumul din ea. Salvarea e posibilă când simți alături umărul unui prieten, și devine imposibilă când mărșăluiești pe drum de unul singur, cel puțin în acei ani odioși. Dispărând Victor, moare și generația sa.

Cum eu îl cunosc de mult și foarte bine pe Augustin Nacu, îi știu și cea mai mare parte din poveștile pe care le-a pus în carte, care au ca punct de plecare niște întâmplări adevărate, care s-au consumat în realitate, foarte multe personaje din roman existând în carne și oase și cu unii dintre ei bând cafea sau purtând discuții nesfârșite. Totuși e o mare distanță între poveștile pe care scriitorul mi le povestea și secvențele din roman. În roman fiind cu mult mai interesante și mai complexe. Iată de ce, deși romanul său e un roman document, un roman care crește din biografia sa, este și un roman al unei întregi generații. Al unei generații de sacrificiu. Are dreptate scriitorul Emilian Galaicu-Păun, care a fost coleg de școală cu Augustin Nacu, să califice romanul ca un „adevărat *Requiem* pentru un vis". E un requiem pentru un vis, dar e și mai mult de atât. E povestea unor oameni minunați care au avut nșansa de-a trăi în niște vremuri cenușii și potrivnice. Dar care au încercat să facă tot posibilul ca să trăiască frumos și pe unul din ei, pe Vic, treaba asta l-a costat viața. Impresionante sunt foarte multe scene din roman. Impresionante sunt toate scenele în care apare Vic, dar și secvențele alea fabuloase când niște liceeni și liceene din Grenoble, din Franța, vin la Chișinău, în vzită la elevii școlii numărul unu și dau peste cap toată viața lui Vic și a prietenilor lui. Pe tot timpul șederii francezilor la Chișinău, aceștia trăiesc autentic, trezind suspiciunea KGB-ului, care-i ia în colimator.

După ce termini de citit romanul lui Augustin Nacu, un scriitor basarabean stabilit de câțiva ani la București, te întrebi oare cum de criticii literari l-au putut ignora. Poate, de aia, că romanul nu a prea circulat sau că autorul lui nu a prea încercat să-l promoveze. Scriitorul Augustin Nacu fiind în afara vieții literare, și romanul său a plonjat de la apariție direct într-un con de umbră. Dar pe nedrept. Pentru că, așa cum spune și Emilian Galaicu-Păun în cronica sa radiofonică, difuzată la postul de Radio Europa Liberă, personajele cărții „rămân vii", inclusiv Vic, și după ce închizi copertele romanului. Oare poți să ceri mai mult de la o carte?

Dumitru CRUDU

ÎNTEMEIEREA ROMÂNIEI PRIN PRISMA APOCATASTIZĂRII ADEVĂRULUI ISTORIC

Trăind într-o epocă când avem toate semnele unei decadențe în cultură, artă, educație, se impune de la sine revenirea și redevenirea în traiectoria istoriei noastre milenare, a geto-dacilor. Ceea ce se încearcă aici – cu bună credință și cu smerenia celui ce reflectează constant asupra destinului românesc – este revenirea la adevărul istoric, la o apocatastizare! Este un termen cunoscut teologilor și prea puțin oamenilor de rând. Un minim recurs la etimologie pare, astfel, binevenit. În greaca veche – de unde gândirea creștină (mai ales cea răsăriteană) a preluat mulți termeni – ,,apokatastasis" înseamnă ,,restabilirea unui lucru sau a

unei persoane în starea lui / ei anterioară; restaurare".

De-a lungul mileniilor, am avut mereu parte de urcușuri și căderi, dar ideea unității neamului nostru a fost mereu prezentă. Cei care au proslăvit cucerirea romană a Daciei, în fond, au metaforizat cucerirea ca pe o sinteză de inspirație! Astfel, în termenii ontologiei istorice, cucerirea romană ar fi trebuit să însemne o cădere; într-adevăr, istoria obișnuită ne arată că orice cucerire reprezintă pentru cel cucerit o pierdere: de teritoriu, de libertate, de identitate. Până la urmă, romanizarea a eșuat! Așa precum au eșuat și alte cuceriri și năvăliri în timp. De parcă asupra acestui neam, cu oameni statornici și pașnici, legați mereu de pământul lor, ar fi vegheat Marele Anonim, acel spirit divin căruia geto-dacii îi spuneau Zamolxis. Astăzi, chiar când se încearcă un boicot al istoriei noastre, sărbătorindu-se doar o sută de ani de existență a statului unitar, negându-se existența milenară a neamului nostru, în spațiul vechii Dacii, impunându-ne din afară un model de globalizare și înstrăinare de la rădăcini, putem spune că avem istorici care vin cu argumente solide întru renovarea adevărului istoric.

Granițele României întregite, așa cum erau acestea între1918 și 1940, includ o mare parte din teritoriul statului antic Dacia. Spațiul în care dăinuim astăzi ca neam a fost locuit începând cu mileniul II înainte de Hristos, de triburile indo-europene ale tracilor. Începând cu secolul VI î. H., în regiunea Dunării de Jos sunt menționați geții, iar în ținuturile de dincolo de Carpați, dacii. În vremea marelui rege Burebista (82-44 î. H.), statul geto-dac avea următoarele hotare: în nord – Carpații Păduroși, în sud – Munții Haemus (Balcani), în apus – Dunărea Mijlocie, în răsărit – râul Bug. După moartea lui Burebista, regatul geto-dac se va destrăma în patru, apoi în cinci formațiuni statale, dar nucleul acestuia se menține în zona Munților Șureanu, unde domnesc succesiv regii Deceneu, Comosicus și Coryllus. Unitatea statului dacic este refăcută de regele Decebal (87-106 d. H.), având reședința la Sarmizegetusa, de dimensiuni mai mici decât regatul lui Burebista, însă mai bine închegat. Domnia lui Decebal, ultimul rege al dacilor, constituie perioada de apogeu a civilizației geto-dacice, aflată în a doua etapă a epocii fierului (La Tene).

Axată pe ideea continuității unitare a geto-dacilor și urmașilor lor, românii, este și volumul de excepție, *Întemeierea României (1859-1918)*, semnată de istoricul Ioan Popoiu, autor al unor studii și lucrări solide în aceeași cheie: *Românii în mileniul migrațiilor (275-1247),* Suceava, 2012, *Statele medievale românești (1386-1714),* Iași, 2016, *Statele din sud-estul Europei (1804-1999)*, București, 2017. Pentru informarea cititorului, specificăm că acest volum, care cuprinde peste 600 de pagini și 1300 de note, este structurat în zece capitole astfel: *Principatele Române în prima jumătate a secolului al IXI-lea* (Cap. I), *Unirea Principatelor* (Cap. II), *Nașterea statului român* (Cap. III),

România independentă (Cap. IV), *România după 1878* (Cap. V), *Românii din provinciile istorice subjugate* (Cap. VI), *Războiul pentru întregirea neamului (1916-1919)* – Cap. VII, *Unirea Basarabiei* (Cap. VIII), *Unirea Bucovinei* (Cap. IX), *Unirea Transilvaniei* (Cap. X). Se adaugă acestora, un *Epilog* (România la Conferința de Pace de la Paris – 1919-1920), *Prefața* și *Bibliografia*.

Istoricul urmărește să răspundă la trei întrebări fundamentale: 1. Cum s-a născut România? 2. De unde a pornit ideea națională? 3. Cum s-a înfăptuit întregirea neamului nostru? Este subliniată importanța în epocă (înainte de 1848) a unor publicații precum *Dacia literară* (Iași, 1840), *Magazin istoric pentru Dacia* (București, 1845), acțiunea coerentă a tribunilor naționali, în timpul revoluției de la 1848, pentru constituirea unui „regat daco-român", tentativa de a uni forțele ale lui Gh. Magheru cu acelea ale lui Avram Iancu, pentru apărarea libertății.

Descriind etapele prin care idealul politic național al daco-românismului a prins contur în mod gradual, prin lupta stăruitoare și plină de sacrificii a trei generații de tribuni naționali, între 1848 și 1918, autorul prezintă într-o manieră proprie epoca efervescentă a Unirii Principatelor, la 24 ianuarie 1859, proclamarea Independenței, la 10 mai 1877, apoi a Regatului, în martie 1881. Statul național, constituit în „Piemont al românismului", a reușit ulterior, în condițiile favorabile ale marelui război (1914-1918), să înfăptuiască idealul întregirii neamului românesc, prin unirea celor trei provincii istorice cu Vechiul Regat, în anul de grație 1918.

De mare relevanță pentru edificarea cititorului sunt o serie de capitole, precum cel referitor la românii aflați sub ocupație străină, între 1848-1914, anii eroici și dramatici ai marelui război pentru întregire (1916-1919) – cel mai mare și mai însemnat război din istoria românilor – lupta politică și națională pentru întregirea națională, prin unirea Basarabiei (27 martie 1918), unirea Bucovinei (28 noiembrie 1918) și unirea Transilvaniei (1 decembrie 1918). Dacă a existat vreodată în istoria noastră o epopee națională demnă de acest nume, atunci ea a avut loc atunci, în anii marelui război, când neamul românesc era amenințat să piară sau să învingă! Și a învins! Aceasta este apoteoza neamului nostru! Punctul omega al istoriei sale!

Această carte ar putea servi ca manual fundamental de istorie în instituțiile de învățământ superior, carte din care se desprinde clar și argumentat ideea națională de formare a statului românesc, pe fundamentul viziunii vechii Dacii, pentru care au pledat Nicolae Bălcescu, Mihail Kogălniceanu, Ioan Brătianu, Mihai Eminescu, Al. Ioan Cuza, regele Ferdinand, regina Maria, Pantelimon Halippa, Iuliu Maniu, Iancu Flondor, acești eroi vii ai istoriei noastre!

Pentru ca această carte să se nască, a fost nevoie de o documentare amplă, de o bibliografie numeroasă, de supraefortul intelectual al istoricului, de munca tenace, migăloasă, epuizantă, exasperantă a autorului, pe parcursul a doi ani cumplit de lungi. O carte cere eforturi grele, ca și cum ai picta o icoană sau ai zidi o mănăstire! A scrie, mai ales când este vorba de istoria neamului tău, este ca și cum ți-ai vărsa sângele!

Tamara GORINCIOI

FORȚA IUBIRII – UN NOU ROMAN DE ANA ONICĂ

Prozatoarea Ana Onică invită cititorii fideli să lectureze noul său roman, intitulat sugestiv – *Forța iubirii*. Ochiul atent va descifra intențiile autoarei – temele majore, - cunoașterea lumii, din apropiere și depărtare, din nucleul *actualității* și dintr-o perspectivă a distanței, dar și cunoașterea psihologiei umane.

În cuprinsul romanului *Forța iubirii* sfera aceasta e făcută, creată, concepută, analizată, din nou, să exploreze în toate direcțiile.

Autoarea își prezintă intențiile fără teama că va destrăma „misterul realității" și că va dezamăgi prin previzibilitate, având aerul să spună că: „Tinerii se maturizează cu adevărat doar atunci când nu se lasă duși de valul vieții, dar își iau propria viață în mâini, nu trăiesc viața cuiva, dar își făuresc viitorul prin propriile succese, fie ele și neînsemnate, dar sunt ale lor" .

Ana Onică intuiește foarte bine că *frumoasa poveste* a realității va fi citită cu mare atenție, iar lectorul atent va mai fi sedus și de disertațiile estetice, psihologice sau moralizatoare ale prozatoarei, o problemă stringentă a vieții contemporane fiind : relația ficțiune-realitate.

Într-adevăr, ea există în această *lume*, în acest mediu, în această realitate dură.

Problema centrală a personajelor din acest roman rămâne ieșirea din ficțiune, din iluzie. Sensul acesta se aprofundează în cuprinsul respectiv, însă, pe parcurs, apare aproape demonstrativ, prin insistențe cvasi-teoretice, un altul – *existențial*, dacă vorbim despre sens. O anumită enigmistică, voluptatea „inventării" unor locuri stranii, neobișnuite, străine nouă, dar și ciudățeniile unor personaje țin de o strategie a narațiunii. Căci, Ana Onică este o prozatoare extrem de abilă și, de aceea, cu o neobișnuită priză la cititor.

Dincolo de o senzualitate subliniată a limbajului, de spontaneitatea și naturalețea la care, paradoxal, dau impresia unui *stil artistic deosebit*, apare un nivel foarte actualizat – scene erotice, evenimente hazlii ale prezentului imediat etc., gustul cititorului atent este, astfel, satisfăcut dar în subtext, revanșa sensurilor majore nu întârzie.

Nimeni nu poate fi un ales scriitor *înainte* de a fi, pur și simplu, un bun literat, un bun scriitor. În acest context, insist, de aceea, asupra calităților profesionale – vocație de naratoare, de observatoare a naturii umane, de creatoare de personaje verosimile și vii de o irionistă realistă, de admirabilă stilistă a romanului dat (și a cărților) Anei Onică. Cele care susțin tot restul, legitimează deschiderea problematică, trezesc încredere în valoarea sugestiilor adânci de context, de subtext etc.

Or, Ana Onică dă senzația că poate răspunde întrebărilor „mici" înainte de a le aborda pe cele „mari", că poate aspira *în sus* pentru că stăpânește bine, cu famili-

aritate și instinct realist, teritoriile de *jos*, concretul, senzația fremătătoare de viață.

Cotidianul, proza „existentului", psihologiile comune, mișcarea din casă, familie, din stradă sau din societate, vârstele diverse-exprimă adevărul… O explicație mai puțin banală decât pare a conștiinței personajelor sale este că ele au toate *exact* vârsta lor, bolile vârstei, percepția vârstei lor. Firește și ale condiției lor umane, sociale, ale *moralității* lor.

Cu personajul Victorița, romanciera Ana Onică ne oferă portretul unei domnișoare *strateg(ă)* orientată spre lucruri nobile, umane, spre fapte înalte, pe care îl realizează (portretul) impecabil, victorios până la urmă în toate cazurile, chiar și în cele fără speranță, evitând însă orice morgă ideală cu un instinct viu al oportunității, mizând pe toate mijloacele, mai ales pe cele ale *seducției intelectuale, moralizatoare;* o strategă a smulgerii aprobărilor, dedată cu lucrurile și felurile alcătuirii lor într-o lume care *este așa cum este.*

A „obține" un lucru după care altul ar „alerga" zadarnic, a utiliza toate stratagemele unui scop pe care doar îl presimte cu instinctul fin al *valorilor:* autoarea nu se eschivează de la suplinirea unor situații în care banalitatea și sensul *practic* al vieții de toate zilele capătă ciudate valențe, o sclipire (ca în cazul lui Ionuț, sau chiar și al lui Andrew, sic!) de joc și furie… dar și de învățăminte…

Cuvintele bunicii, ale părinților, ale colegilor de facultate vin într-un șuvoi bogat – uneori prea bogat, debitul este torențial în capitolul *Aventuri periculoase,* oferind pauze sugestive, memorabile.

Construcția romanului este foarte ingenioasă și ea îngăduie că, fără o atacare ostentativ „frontală" și crispant gravă a problemelor, fără încrâncenarea care deformează lucrurile spunându-le unei priviri rigide, să se stabilească un contact real și simplu cu aceste probleme reale, apărute nu chiar *ad-hoc* în societate.

Naratoarea vorbește împreună cu personajele sale… prin amintirile din copilărie, prin spusele buneilor, prin gândurile și gesturile nobile, umane, accentuând cele care se întâmplă.

Toate capitolele romanului *Forța iubirii* de Ana Onică semnalează ponderea deosebită a *seriosului vieții*, care își propune totuși să fie o carte a *formației*, a unei tinere (a unui tânăr!), și nu oricând, nu într-o epocă abstract-nedeterminată, ci în plină realitate, fie pe alocuri și dramatică.

Cu atât mai mult cu cât și romanele anterioare, semnate de prozatoarea noastră, extrag tulburătoare concluzii din actualitatea care o trăim.

Iubește aproapele tău ca pe tine însuți, nu mai mult – că nu se poate – dar nici mai puțin, neînchipuit de dificilă este realizarea acestei „condiții". Neînchipuit de dificilă în modestia stratului moral. Este unul din înțelesurile cele mai profunde ale acestei cărți, care, vorbind despre literatura contemporană, țintește mult mai departe decât are aerul ce își propune…

Cartea este extrem de compozită și sugestiile ei sunt mult mai bogate decât am rezumat în această lapidară prefață.

Vitalie RĂILEANU

UN VOLUM CARE NE ÎNDEAMNĂ SĂ GÂNDIM DIFERIT

Titlul acestei cărţi m-a făcut să petrec ceva timp în librărie – căutam repere pe care să-mi sprijin decizia de a o cumpăra (cărţile de la Editura *Publica* nu-s ieftine). Am cumpărat-o, titlul *Gândește ca un trăznit* – parcă rezona cumva cu mine… mă prind câteodată că gândesc într-un mod mai trăsnit. În librărie intru pentru cărţi de dezvoltare, celelalte genuri le citesc de la bibliotecă. Investigând, citind toate elementele de pre-lectură cu care e împachetată cartea pentru a apărea în ochii cititorului, am cercetat cuprinsul: *Cuvânt-înainte* ca la orişicare carte, dar bun (de Marian Dinu); nouă capitole care mai de care – *Ce înseamnă să gândești ca un Trăznit; Cele mai dificile trei cuvinte din limba engleză (în română sunt două); Care e problema ta?; În părul vopsit de mântuială, adevărul se vede la rădăcină; Gândiţi ca un copil; Ca și cum i-ai da bomboane unui copilaș; Ce au în comun regele Solomon și David Lee Roth?; Cum să-i convingi pe oamenii care nu vor să fie convinși? Partea pozitivă a abandonului*.

S-o cumpăr măcar să mă distrez, a fost primul meu gând după ce am cunoscut structura și titlurile capitolelor. Câte o dată cumpăr cartea doar pentru un capitol, un fragment sau pentru autor. Acest volum[1] a fost scris de doi autori, un jurnalist radio și un economist, Steven D. Levitt și Steven J. Dubner, care-mi erau cunoscuţi după cartea *Freakonomics,* pe care am citit-o, tot din imboldul că părea amuzantă prin titlu. Mizam și aici pe amuzament, fapt onorat de autori, pot spune după ce am citit-o cu interes. Să gândeşti ca un trăznit e simplu – doar să gândeşti diferit.

După capitolele listate mai sus, urmează mai mult de-o pagină de Mulţumiri, la modă acum și la noi, și *Note*. Iată, *Notele* m-au convins să cumpăr cartea… 35 de pagini de note din care am aflat amănunte care mă trimiteau la alte lecturi și asta-mi place. Poate fi exemplu de cum să prezinţi notele la fiecare capitol.

Autorii ne dau două veşti în primul capitol – una proastă și una bună. Vestea proastă este că „dacă intraţi în această carte cu speranţa că veţi avea parte de echivalentul unui magician care își dezvăluie secretele, s-ar putea să fiţi dezamăgiţi". Vestea bună este că „a gândi ca un Trăznit este destul de simplu încât oricine poate să o facă. Uimitor este faptul că o fac atât de puţini" (p. 20). Tot ei ne spun și de ce: a) pentru că e mai ușor să permitem ideilor noastre părtinitoare să dea o anumită tentă concepţiei noastre despre lume (să căutăm dovezi care ne confirmă ceea ce noi credem decât noi informaţii care ne-ar oferi o viziune mai solidă asupra realităţii, să nu mergem după turmă); b) majoritatea oamenilor sunt prea ocupaţi ca să regândească modul lor de gândire sau chiar să petreacă mult timp gândind. Este asta o simplă consecinţa a epocii noastre de mare viteză? Autorii îl citează pe George Bernard Shaw care a remarcat multe caracteristici și vicii ale oamenilor luându-le subtil în derâdere: „Puţini oameni gândesc mai mult de două sau trei ori pe an. Eu mi-am căpătat o reputaţie internaţională gândind o dată sau de două ori pe săptămână".

Concluzia primului capitol: „Lasă de o parte busola ta morală – pentru că e dificil să vezi limpede o problemă dacă ai și decis deja ce să faci în privinţa ei".

[1] LEVITT, Steven D., DUBNER, Stephen J. Gândește ca un trăznit: autorii volumului Freakonomics ne îndeamnă să gândim diferit / Steven D, Levitt & Stephen J. Dubner. Bucureşti: Publica, 2014, 248 p. ISBN 978-606-722-007-0.

Capitolul doi începe liric: „Multă vreme s-a spus că cele mai dificile trei cuvinte din limba engleză sunt *I love you* (te iubesc)… pentru majoritatea oamenilor, este mult mai greu să spună *I don`t know* (nu știu). Este păcat, deoarece până când nu recunoști ceea ce încă nu știi, este practic imposibil să înveți lucrurile de care ai nevoie" (p. 30).

Mai există și „… diferite niveluri de cunoaștere. În vârful ierarhiei sunt faptele credințele", iar „…cheia învățării este feedbackul" (p. 32). Oamenilor nu le place feedbackul dar este imposibil să înveți ceva în absența lui. Multor oameni le place doar feedback mieros sau zaharisit, în cel mai rău caz. Problemele, programele, proiectele simple cer feedback simplu dar cu cât e mai complexă problema, proiectul, cu atât e mai dificil să obții și să oferi feedback de calitate. Poți să aduni fapte, o mulțime de fapte, ceea ce este de folos, dar ca să măsori cu fidelitate cauzele și efectele trebuie să treci dincolo de fapte, să mergi pe evaluări comparate și să ajungi până la un experiment. Levitt și Dubner ne luminează demonstrând că motivul reticenței la feedbackul constructiv e tradiția, apoi expertiza / experiența oamenilor…

Concluzia autorilor și sfatul lor totodată este: Învață să spui „nu știu" – deoarece atâta timp cât nu poți să recunoști ceea ce încă nu știi, este imposibil să înveți ceea ce ai nevoie să afli.

Autorii ne învață cum să gândim ca un copil – acest capitol e publicat în *BiblioPolis,* nr. 3, 2018, p. 29 unde îl puteți citi integral – pentru că, dacă gândești ca un copil, vei născoci idei mai bune, și vei pune întrebări mai bune.

Un capitol este consacrat stimulentelor motivaționale – cine nu le vrea? Există diferite tipuri de stimulente – financiare, sociale, morale, legale și altele care influențează indivizii cum spun autorii „îm-

boldindu-i în diferite direcții, cu diverse magnitudini" (p. 112). Un manager care gândește diferit trebuie să învețe să fie un maestru al stimulentelor motivaționale: *cel bun, cel rău și cel urât.* Ai succes dacă înveți să pătrunzi în mințile oamenilor ca să afli ce contează realmente pentru ei…

Levitt și Dubner abordează un subiect dificil, acordându-i un capitol întreg – cum să-i convingi pe cei care nu vor să fie convinși. Ne oferă șapte sfaturi pe care le putem ușor respecta și aplica. Unul dintre ele, ultimul și cel mai important este: „dacă doriți realmente să convingeți pe cineva care nu vrea să fie convins, atunci trebuie să-i spuneți o poveste". (p.182). E și o bună îndrumare cum să scrii povestea ca să fie convingătoare.

Ca să ne convingă să gândim diferit, autorii au spus povești reale care au funcționat și care într-adevăr ne conving de forța poveștii atât în educație, învățare profesională cât și în rezolvarea problemelor dificile. Rareori a avea argumentul, a avea

dreptate sunt suficiente pentru a convinge pe cineva, pentru a ieși învingător.

Ultimul capitol e despre latura pozitivă a renunțării. Nu poți să rezolvi problemele de mâine dacă nu poți să te lepezi de nereușita de astăzi.

De fapt, autorii recunosc că au scris cartea ca să răspundă la întrebarea: Cum să-i determinăm pe toți să tragă în aceeași direcție când toți trag în primul rând pentru ei înșiși? Ei se simt șocați de ideea că „există un mod *corect* de a gândi rezolvarea unei anumite probleme și, desigur, și un mod *greșit* de-a o face" (p.18). Ei cred că această situație se poate îmbunătăți. Cum? Să îngropăm ideea că „există un mod corect și unul greșit, o cale inteligentă și una prostească, un drum roșu și unul albastru" (p. 19).

Levitt și Dubner sunt convinși că lumea modernă solicită ca să gândim mai productiv, mai creativ, dintr-un unghi diferit, „…cu un grup diferit de mușchi, cu un set diferit de așteptări, să nu gândim nici cu teamă, nici cu părtinire, nici cu optimism orb, dar nici cu scepticism acru" (p. 19). Să gândim ca un Trăznit.

Volumul e bine documentat cu rezultate din diverse studii și cercetări, dar e și distractiv, totodată, prin exemplele care abundă, prin poveștile selectate cu responsabilitate și umor. E o carte de dezvoltare personală, necesară astăzi, pentru că ne învață cum să nu cădem pradă metodelor răsuflate de rezolvare a problemelor, ilustrează clar și concret cum să reformulăm întrebările. Scrisă într-o manieră antrenantă, îmbinând narațiunea captivantă cu analiza neconvențională, autorii, prin acest volum, ne îndeamnă și ne învață cum să gândim când avem de luat decizii, de rezolvat probleme, cum să ne re-educăm creierul să gândească diferit probleme mari și mici.

Lidia KULIKOVSKI

ZULEIHA DESCHIDE OCHII, UN NOU SUCCES AL EDITURII HUMANITAS

Zuleiha deschide ochii – roman aflat în topurile internaționale de carte, citit, adorat, primit cu entuziasm, „un debut excepțional" al lui Guzel Iahina, „care îți merge direct la inimă", afirmă critica literară.

Mie personal mi-a fost recomandat de o doamnă librar, ale cărei entuziasm și emoție sincere față de carte m-au convins s-o procur.

Recunosc că m-a atras coperta, m-a atras titlul, anotimpul „iarna" mie îmi trezește o emoție mai deosebită. „Albul zăpezii" e un simbol al purității, „iarna" asupra mea exercită un farmec… toate se întâmplă altfel iarna…

În acest roman e vorba despre supraviețuirea în condițiile inumane din trenurile care duceau oamenii spre nicăieri, spre moarte, spre muncă silnică, anihilantă, în Siberii… S-au scris multe lucruri despre deportări, avem mii de mărturii – rana e încă deschisă, rănile încă dor. Ei bine, față de alte lucrări, scriitoarea tătară Guzel Iahina nu își propune să descrie în amănunt orori, nu spre aceasta țintește ea, mi se pare mie, chiar dimpotrivă, ea încearcă să scoată la suprafață sentimentul uman, vrea să surprindă oamenii, prefăcuți în monștri, în slăbiciunea lor.

Eroina cărții, Zuleiha, cea „cu ochii închiși", cea care trebuie și va deschide treptat „ochii", își dorește cu ardoare să devină mamă, după ce născuse patru fete, care toate însă au murit la puțin timp după naștere.

Așadar, „nașterea", a cincea pentru ea, a unui băiețel care, surprinzător și îmbucurător, va supraviețui, și pe care ea îl va numi Iusuf, – reprezintă un moment crucial, simbolic, în roman. Orice naștere a fost întotdeauna crucială, nu suntem Stalin să spunem că „o moarte e tragedie, un milion de morți e statistică", deși, oricât ar suna de cinic, această maximă poate fi văzută ca „un adevăr istoric", un adevăr, o concepție a celor care au făcut victime fără număr. Nu, revin, fiecare naștere este o mare „sărbătoare a lumii", e adevărat că suntem infimi în fața marilor mistere, a imensității, a spectaculosului care ne înconjoară, și, totuși, fiecare dintre noi este un univers, un univers care nu poate fi anihilat de forța și marele papuc al istoriei. Așadar, Iusuf este un simbol al unui nou început, al regenerării și al continuității vieții… Este curios faptul că băiețelul nu știe încă să meargă și să vorbească, deși venise vremea când un copil ar fi fost normal să le facă pe amândouă, iar acest lucru e purtător de noi și noi simboluri – lumea în care se naște e „ciopârțită", literalmente nu există libertate – „libertatea picioarelor" și „libertatea cuvântului", asemenea unui copil care nu mai crește (fie că e voia lui sau nu), Iusuf vestește vremurile care sunt și care or să vină…

Ce transpare în primul rând din această operă este emoția, o mare emoție. În cele din urmă, emoția e ceea ce ne face umani.

***

Zuleiha deschide ochii o dată în fața luminii, altă dată în fața nopții. Toate îi sunt date să le cunoască acestei femei. Înjosirea, batjocura, slăbiciunea și neputința. Sau, iubirea, dragostea filială, devotamentul și tandrețea. În acest roman ne sunt descrișii șaisprezece ani de istorie, 1930-1946, timp în care Iusuf, băiatul Zuleihei, se naște, crește și începe să se ma-

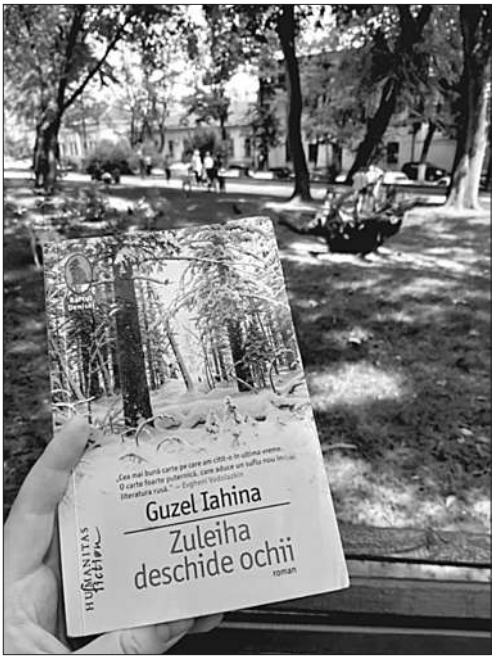

turizeze. Condițiile de viață nu sunt dintre cele mai ușoare, e vorba despre viața în lagăr, pentru ispășirea unor „crime" pe care acești oameni nu țin minte să le fi săvârșit. Acolo, la un capăt de lume, se pare că și Dumnezeu i-a uitat, printre oameni circulând vorba că „în pădure rugăciunea nu are putere". Această convingere, realistă, sau ușor agnostică, îi îndeamnă la luptă, pentru supraviețuire, bazându-se doar pe forțe proprii, fără a aștepta vreun miracol.

Deși romanul este foarte frumos și melodramatic, îți poate aduce aminte pe alocuri de atmosfera sumbră din unele texte ale lui Murakami, atunci când vorbește despre război – echivalentul crimei și al morții fără rost.

Tot în acest roman, se înfiripă o iubire, un atașament de genul celui pe care-l descrie bine-cunoscutul sindrom Stockholm, atunci când victima se atașează de agresor. Atașamentul dintre Zuleiha și Ignatov, ucigașul soțului ei și conducător de lagăr, nu pare a fi patologic, este mai degrabă o biruință, atunci când ura se transformă în

iubire, reușind să traverseze „sârmi ghimpate" și alte măsuri inumane. Mai mult decât atât, Ignatov își va asuma paternitatea fiului omului pe care l-a ucis, pentru a-i înlesni lui Iusuf plecarea la oraș la învățătură – un gest aproape sublim care m-a înduioșat.

Aș remarca faptul că, deși printre temele predominante ale cărții se află atrocitățile regimului comunist, cartea este scrisă cu foarte mult echilibru. Mental, sufletesc. În opoziție, aș aduce exemplul unui alt roman, *Privighetoarea,* scris de Kristin Hannah, despre care am mai pomenit și care vorbește despre fascism. Ei bine, cel din urmă roman m-a „deranjat" prin lipsa unei „cenzuri psihologice" (cum s-a exprimat reușit o colegă), tonul fiind unul brutal, violent, eu aș zice chiar „nesănătos". Aceasta nu înseamnă neapărat că prefer doar lecturi „voalate", dar caut în literatură o ușoară atenuare, un pic de metaforizare, o abordare rațională – nu asemenea celor din filmele de suspans și acțiune.

După cum susține o sursă:„Cartea este, de la prima la ultima pagină, o meditație și o pledoarie pentru viață, pentru transformare și pentru puterea pe care viața, oricât de nepregătită, de firavă sau de vulnerabilă ar fi, o poate avea chiar în fața unor atrocități teribile. Nimic exaltat, nimic îngroșat în acest roman. Deși chinurile prin care au trecut deportații sunt inimaginabile, nu există nimic în carte care să pluseze, pentru efecte hiperrealiste, descrierile din sfera grotescului sau a naturalismului strident. Nu se face nicăieri paradă de durere, deși durerea îngreunează fiecare filă a poveștii. Prin dozarea tensiunii, prin felul în care alege să construiască scene grăitoare pentru suferința întregii lumi, aglutinate pe malul impasibilei Angara, efectul vizat capătă puteri cu fiecare pagină parcursă".

Pe mine acest roman m-a impresionat prin lirism. Prin puterea care se naște din slăbiciune și durere, prin fragilitatea relațiilor dintre oameni descrisă în roman, printr-o „jale" frumoasă, prin complexitatea ei, prin modul în care se împletesc aici binele și răul.

Cartea vine totodată cu o reflecție foarte la modă astăzi: fericirea este un „inside job". Nimeni nu-ți poate știrbi fericirea, precum nimeni din afara ta nu ți-o poate da. Oricât ar suna de incredibil, se pare că nimeni nu-i poate lua unui om fericirea, nici Stalin, nici lupii cu chip de om care se plimbă printre oameni, flămânzi, setoși, înfometați. Poți fi fericit în taigaua siberiană, nefericit la Sankt Petersburg,„fericirea" nu are o formulă exactă. Ar fi prea simplu să fie așa, poate chiar simplist…

Oamenii luptă să rămână oameni, să nu se transforme în lupi printre lupi. Aceasta e lupta eternă, încercările fiind probabil cele care de la o epocă la alta sunt nițel diferite.

Elena TARAGAN,
șef sector, Secția studii și cercetări

MISCELLANEA

LIMBA LATINĂ ȘI CULTURA MILENARĂ A EUROPEI

Eugen STATNIC

Migrația grupelor de populații indo-europene spre Peninsula Apenină a avut loc în perioada 3500-2400 î.Hr., adică în urmă cu 5000 ani. Probabil că erau triburi nu prea mari, de 2000-3000 de suflete, care au străbătut în câteva sute de ani drumul lung din Europa de Răsărit, din regiunea stepei dintre fluviile Volga și Don, patria veche a indo-europenilor de acum 7000 ani, spre Europa centrală și, apoi, peste iarăși zeci de ani s-au încumetat să treacă Alpii, coborând în câmpiile din nordul de azi al Italiei, Lombardia și Veneto, și pe coasta Mării Adriatice, pentru a migra mai departe, spre miazăzi. Au trebuit trecuți, apoi, Munții Apenini spre apus pentru a ajunge în regiunile care mai târziu s-au numit Latium, țara Latinilor sau țara Sabinilor și a Faliscilor sau Tyrenia, țara Etruscilor. Peninsula Apenină era locuită din timpuri preistorice de popoare italice vechi, ne-indo-europene, ca Ligurii, Camunii, Reții, Sarzii, popoare zise mediteraneene, în nord, iar, în sud, Sicanii, Oscii, Elimerii și mai multe popoare neitalice ca Mesapii, Sichelii, Veneții și Leponții, veniți înainte de migrația indo-europeană. Indo-europenii au adus calul și carul în Italia de azi și, de altfel, în toată Europa; ei au fost păstori nomazi timp de 1500-2000 de ani, până la sedentarizare și aculturare, prin preluarea agriculturii de la vechii europeni. Din patria veche a Indo-europenilor, Rusia de azi, au migrat spre Scandinavia popoare germanice, Balții spre Marea Baltică, iar Celții spre apus, până în Germania, Olanda și Franța de azi. Cei mai mulți Indo-europeni originari au fost oameni cu pielea albă, ochi albaștri și păr blond sau blond-roșcat, așa cum s-a păstrat în moștenirea genetică, genomul tipic indo-european până azi la 10% – 60% din indivizi în Irlanda, Anglia, Scoția, Olanda, Danemarca, Norvegia, Suedia, Franța, Germania și Austria, preponderent la popoarele slave, baltice și germane, dar și în nordul Italiei, datorită Celților, Ostrogoților și Longobarzilor sau în Spania, datorită Vizigoților, în Franța prin Franci, iar în Peninsula Balcanică, prin Slavii migrați în sec. 6-7 e.n. Genomul tipic indo-european nu s-a afirmat peste tot unde au migrat purtătorii acestuia din preistorie deoarece, **din amestecul de seminții și neamuri, timp de 100 de generații**, nu întotdeauna s-au transmis genele indo-europene care determină culoarea ochilor, a pielii sau a părului. Așa, Grecii și Italienii de azi sunt majoritar bruneți, până și mulți Sârbi, Croați, Sloveni, Slovaci și Cehi nu sunt toți blonzi, cu toate că sunt Slavi, iar Slavii sunt Indo-europenii *„originari"*. Geții, care au fost cei mai nordici Traci, au fost în majoritatea lor blonzi, dar la Români elementul blond nu depășește 25% în nordul țării și 15% în sud și se datorează, probabil, și Slavilor asimilați în procesul de etnogeneză, din sec. VII-XI e.n. Este posibil că Indo-europenii au fost numeric inferiori populațiilor europene vechi și încă inferiori și sub aspect cultural față de băștinași, care aveau familie și așezări grupate, în timp ce, cei nou-veniți erau încă în stadiul de clan și comunitate – comună primitivă, cum zic marxiștii.

***„Marker-ul"* identității populațiilor a fost întotdeauna limba**. Dintre limbile

italice, cele mai înrudite au fost latina și falisca, până în jurul anului 1000 î.Hr., la locuitorii cam în jur de 20 de mii ai regiunii Latium, pe un teritoriu de cca 8000 km^2, care peste 300 de ani va avea o capitală modestă, Roma. **În Latium și la Roma s-a născut o limbă indo-europeană miraculoasă, latina, care va domina până în secolul 18 cultura și civilizația Europei. Mai mult, două treimi din populația de azi a lumii vorbesc, ca limbă maternă, ca a doua limbă, ca limbă de comunicare, ca limbă de școlarizare și educație sau ca limbă de stat, limbi indo-europene, unele foarte mari, ca limba hindi, vorbită de 570 de mln de oameni, engleza, vorbită de 450 de mln ca limbă maternă, spaniola 430 mln, portugheza 210 mln, rusa cu 145 mln, germana 100 mln, franceza 68 mln, italiana 67 mln., poloneza și ucraineana câte 35 mln, româna vorbită de 27 mln**, multe limbi cu câte 3-7 mln de vorbitori, până la o limbă indo-europeană minusculă veddah, în Sri Lanka, cu 285 de vorbitori! Cele mai multe *„limbi istorice"* sau actualele limbi mondiale sunt, genealogic, de origine indo-europeană: greaca și latina, în antichitate, spaniola, portugheza, franceza și engleza, în era modernă (în ordine cronologică, din sec. 16 până în sec. 21).

În decursul a 600 de ani, între anii 700 și 100 î.Hr., limba vorbită la Roma, latina, o limbă în permanentă evoluție, va fi preluată de toate cele 23 de neamuri din Peninsula Italică. Unele din limbile italice, ca cea oscă, umbrică, samnitică, sabinică, picenică sau volscă, au rezistat două, trei sute de ani, dar latina s-a impus, s-a generalizat și a devenit limba maternă și oficială în timpul lui August sau al nașterii lui Hristos. **Chiar limba etruscă a cedat locul limbii latine, fapt aproape de neînțeles, deoarece Etruscii au fost maeștrii de cultură și civilizație ai Latinilor romani** și nu numai: limba și cultura unor neamuri care au fost greu asimilate de Roma, mai ales **Veneții** în nordul Italiei de azi, **Mesapii** în sud-estul *„cizmei italiene"*, s-au menținut și după ce **Oscii** și **Umbrii,** care aveau scris și inscripții la sfârșitul sec. 3, s-au supus și au recunoscut stăpânirea Romei și a legilor romane. Cam la 150 î.Hr. latina domina toată Italia, iar la 150 d.Hr. Imperium Romanum se întindea peste Europa și Orientul Apropiat, fiind prima entitate statală multinațională, dar longevivă.

ETRUSCII. Istoria lor este controversată, ca și originea lor, dar civilizația și cultura etruscă a dominat, de departe, toate celelalte neamuri italice vechi sau indo-europene (venite). Limba Etruscilor nu este indo-europeană, ci adusă de protoetrusci din spațiul egeic, din Helespont, o regiune din apropierea Wilusei, pe care Homer a numit-o Troia. Protoetruscii au fost aliații și vecinii Troienilor împotriva Micenienilor, în sec. 12 î.Hr. Este posibil ca, după căderea Troiei, mare parte din locuitorii rămași să fi emigrat și, odată cu aceștia, și protoetruscii, care au făcut un popas de câteva generații pe insula Lemnos, iar de acolo, în sec. 10 î.Hr., din motive demografice (prea puțin loc pentru o populație crescândă) au emigrat spre Italia. Sunt dovezi arheologice și uman-genetice pentru această ipoteză: genomul tipic etrusc vine din Asia Mică, iar pe Lemnos s-a descoperit în anul 1885 un mormânt cu o stelă funerară (monument de marmură), având o inscripție cu 33 de cuvinte, datat cam din anii 680 î.Hr. Alfabetul lemnian este identic cu cea mai veche formă a alfabetului vechi etrusc de la anul 1000 î.Hr., folosit de protoetrusci în Italia. Lingvistic, asocierea textului din Lemnos cu textele protoetrusce italice nu pune probleme. Insula Lemnos a fost cucerită de Atenieni în sec. 6 î.Hr., astfel că populația lemniană s-a asimilat în cultura greacă egeică. Grecii i-au numit pe Etrusci *Tyrsenoi*, dar și *Tyrrhenoi*, Romanii i-au numit *Tusci*, iar Egiptenii, în timpul lui Ramses

III (sec 12 î.Hr.), *Teresh*, **ca popor al mării**. Este cert, Etruscii erau prezenți în Egeea în timpul războiului Troiei. Ei înșiși își ziceau *Rasenna*, iar mai târziu *Rasna*. Herodot spune că Rasena a fost conducătorul legendar care i-a condus pe Etrusci din Asia Mică în Italia. Există, deci, în mitologie migrația etruscă din regiunea de coastă, la sud de Troia, spre Italia, dar aceasta se suprapune exact și peste mitul peregrinării Troienilor învinși care, conduși de Enea (Aeneas), au ajuns în Italia tot cam la anul 1000 și, doar după 250 de ani, urmașii lor au întemeiat Roma. Neîndoielnic, **mitologia este istoria timpurilor preistorice**, mai scurt, **istoria preistoriei**, căci toate legendele care constituie mitologia sunt istorie orală adevărată, transmisă peste zeci de generații.

Dar istoricii și arheologii actuali nu acceptă ușor tema imigrării Etruscilor, fiind convinși că Etruscii, cu civilizația și cultura lor extraordinară, s-au dezvoltat în Toscana de azi. Ei admit, însă, că protoetruscii, o mică seminție, a venit totuși din Orient, în timpuri mai vechi. Aceștia au fost numiți Tyrrhenoi mai târziu, atunci când navigatorii greci în sec. 8 î.Hr. au dat numele poporului pe care l-au găsit pe coasta tireniană (de apus) a Italiei de azi. Această mică seminție a adus cultura materială urbană, construirea temeinică a orașelor înalte, zidite și fortificate, o cultură pre-indo-europeană, cu rădăcini în Asia Mică dinainte de sec. 12, adică din perioada 1600-1300 î.Hr., dinaintea Iliadei. Etruscii ne-au lăsat o civilizație materială excepțională, dezvoltată în Italia – orașele Cerveteri, Tarquinia, Populonia, Russellae, Vetulonia, Volterra, Arezzo, Cortona, Perugia, Chiusi, Volsini-Orvieto, Veii și **peste 14 mii de inscripții, cu nume de zeități și persoane, formule rituale, texte, plante**, etc. Toate acestea sunt mărturii ale unei culturi spirituale mult superioare nivelului de cultură al Latinilor, Faliscilor sau Sabinilor Indo-europeni, veniți ca nomazi cu 1000 de ani mai devreme și care s-au aculturat cu Italicii băștinași până la nivelul culturii protoetrusce Villanova, care a dominat și nordul italic, valea Padului și coasta Adriaticii. Protoetruscii au fost, organizatoric, superiori tuturor comunităților indo-europene. Însăși Roma este o ctitorie etruscă (probabil nu la 753 î.Hr., ci pe la 640 î.Hr.), a tribului etrusc Ruma. În mitologia romană, însă, este vorba de Romulus și Remus, în sec. 8 î.Hr., și numai despre Latini se vorbește. În fapt, Roma a fost condusă de regi etrusci până la ultimul dintre aceștia, Tarquinius Superbus, înlăturat în anul 509 î.Hr. de Latini, moment în care s-a instaurat republica, după cum precizează Titus Livius în monumentala sa operă *Ab urbe condita libri*, terminată în anul 14 d.Hr. Iar Sabinii s-au menținut în orașele lor Amiternum, Cures, Nursia și Reate, până la 290 î.Hr., adoptând dreptul roman doar la 241 î.Hr. Răpirea sabinelor este un moment mitologic din anii splendidei Rhea Sylvia, mama gemenilor Romulus și Remus. Aristocrația latină a imitat modul de viață etrusc și cei bogați își trimiteau copiii, peste Tibru *„Trastevere"* (trans Tiberium), la școală, pentru a primi educația etruscă, nobilă și puternic influențată de valorile culturii grecești. Latinii au cunoscut, astfel, cultura greacă prin intermediul Etruscilor în cursul secolelor de civilizare, adică, între 500 și 200 î.Hr. Latinii au adoptat și modul de exprimare a numelor de la Etrusci: **praenomen + nomen gentilicium** (numele seminției) + **cognomen**, adică numele familiei, parte a seminției. Acest mod de identificare, **tria nomina**, este documentat prin inscripții cam de la 300 î.Hr. la poporul de rând, iar la patricieni (nobilime) cam de la 480-450 î.Hr., când s-au preluat nume etrusce cum ar fi Caesar sau Cicero, care au fost nume de familii etrusce (cogno-

mina). Lexical, etrusca a pătruns intens în limba latină, formând caracterul ei succint și precis.

Din limba etruscă provin: Aprilis, Autumnus (toamna), tellus (pământul), caelum (cer), fenestra, columna, atrium, cisterna, culina (bucătărie), taberna (cârciumă), turris (turn), lamina (foaie), lucerna (lampă), genista (mătură), catena (lanț), miles (soldat), triumphus (victorie militară), urna, caepa (ceapă), caseus (brânză); părți ale corpului: coleus, sopia (penis), vagina, dar și populus, magister sau calumnia. Înainte de a dispărea ca limbă vorbită, etrusca a transferat majoritatea cuvintelor legate de *„formele superioare umane"* din spiritualitate și cultură, de exemplu: plaudere, plaudo (a aplauda, aplauze) sau pulcher (frumusețe) sau viginti (cifra 20) – în total, cam jumătate din lexicul de bază al limbii latine, inclusiv noțiuni din agricultură și până la noțiuni legate de cultul morților. Este interesant că prin intermediul etrusc au pătruns din limba greacă în limba latină multe expresii de cultură: ancora, laena (o manta caldă), littera (scrisoare sau literă), machina, numerus, persona (la origine actor), templum. Nu este greșită constatarea unei **convergențe de cultură etrusco-latino-greacă** care, mai târziu, în sec. 18, în lumea științelor europene a fost numită cultura greco-romană, uitându-se extraordinara contribuție etruscă la dezvoltarea limbii latine, **cea mai concisă limbă a lumii**.

Legenda lui Aeneas, fiul zeiței Afrodita, făcut cu un muritor, erou troian care părăsește cu durere Troia arzândă, rătăcește dus de furtuni, renunță la iubirea reginei Dido și întemeiază, prin strănepoții săi, Roma, are același traseu mitologic ca și Etruscii care, tot din Troia învinsă ajung în Toscana și tot Roma fondează. Este, în fapt, unitatea mitologică și istorică etruscă-latină transmisă de cultura etruscă culturii mai tinere a Latinilor. Abia în secolul 2 î.Hr., cultura romană, maturizată, se desprinde de cultura etruscă, iar Vergilius scrie în anii 29-19 î.Hr. *Aeneida*, legând ginta Iulianilor (Gens Julii) a lui Augustus, primul împărat roman, de ginta lui Aeneas, tatăl mitologic al Romanilor și al limbii latine.

Răspândirea limbilor romanice în Europa se datorează latinei, cu multiplele ei forme, preluată de populații neromane, apoi, romanizate, ca Dacii, Moesii, Tracii, Galii, Iberii, Lusitanii și Britanii, până în sec. III al erei noastre. Mai mult, în jurul anului 500 d.Hr. latina era limba de comunicare în toată Europa, cu excepția Scandinaviei și spațiului slav din răsăritul Europei. Slavii din sec. VI d.Hr. erau singura ramură indo-europeană care nu fusese copleșită de romanitate prin latina populară vorbită până și la curtea lui Attila de Huni, de Goți la Tolosa și Toledo, de Ostrogoți la Ravenna și în toată Italia, de Longobarzi care, în sec. VIII, și-au uitat propria limbă. Dintr-o limbă regională, în 1000 de ani latina a devenit o limbă mondială, iar după încă 1000 de ani a devenit limba universală a științelor, umanismului și culturii până pe la 1800. Cine a fost fascinat (sau obligat) în clasa a VI-a de liceu să învețe 100 de versuri din *Aeneida* lui Vergilius, știe cât de frumoasă, poetică, dar și exactă era, deja, limba latină în timpul din preajma nașterii lui Hristos și a erei moderne. Nu uit nici acum, după 71 de ani, următoarele cuvinte pe care Enea le spune reginei Dido: *„Sed si tantus amor casus cognoscere nostros et breviter Troiae Suprem audire laborem, incipiam…"*, adică *„Dacă ai atâta dragoste de a cunoaște isprăvile noastre, pe scurt, și epopeea supremă a Troiei, voi începe…"*. Iar versurile lui Horațiu despre primele semne ale primăverii, ghioceii: *„Vides ut alta stet nive candidum"* sunt, deja, de înălțimea lui Eminescu, cu 1850 de ani înainte de acesta. În anii 300-500 d.Hr., peste 50% din locuitorii Imperiului Roman erau bilingvi: limba maternă și limba latină, până la un grad dependent de poziția

sa socială, chiar în sud-estul Britaniei, în provinciile germane și celte romanizate, în Raetia, Noricum, Panonia, Dacia, la Tomis, Histria, la Tyras și Olbia, pe toată Dunărea, de la izvoare și până la vărsare. Romanizarea dialectelor locale s-a desfășurat cu cel mai mare succes lingvistic acolo unde limba populațiilor neromane, cuprinse în Imperium Romanum, a fost una apropiată de latină prin substratul indo-european. Așa a fost cazul la Geto-Daci, din care a rezultat limba română, la Traci, unde a rezultat limba aromână și la Iliri, pe coasta Adriaticii, unde s-a dezvoltat limba ragusană în regiunea dalmată la Ragusa, azi, Dubrovnik, Croația, acolo unde Veneția, în sec. XI, au rămas uimiți de asemănarea cu limba Veneției natale. Ragusana s-a păstrat până în sec. XX, la o minoritate din afara cetății. În evul mediu timpuriu, adică secolele VIII - X, din romanizare au rezultat o sumedenie de dialecte regionale: galoromana, provensala, gascona, occitana (aquitana), dialectul ibero-roman, catalan, galician, portughez, castilian, rumanci, ladin, friaul, venet, corsican, sardic, daco-roman, aromân, istroromân. Abia la sfârșitul evului mediu, în sec. XIII-XIV, s-au cristalizat limbile romanice unitare, franceza, italiana, spaniola, devenite clasice prin marii scriitori și poeți, savanți umaniști și filosofi din secolele XV-XVI, iar portugheza doar în sec. XVII, ca și limba română, aceasta din urmă prin scrierile primilor istorici umaniști din sec. XVII: Gr. Ureche, M. Costin, Ion Neculce, D. Cantemir, mitropoliții Varlaam, Simion Ștefan, Dosoftei și persoanele erudite din neamul Cantacuzinilor.

Dar în sec. XIX, limba română a trăit o uimitoare maturizare latinistă, care a făcut-o perlă în șiragul limbilor latine, cântată cu genialitate de Alecsandri, Eminescu, Coșbuc și Alexe Mateevici, care a scris în tragica vară a anului 1917, pe frontul de la Mărășești, **cea mai frumoasă odă închinată limbii române**, pusă pe hârtie la 17 iunie 1917. Dar la 13 august 1917, poetul din Zaim, trecea, prea tânăr, dincolo de Styx, pe tărâmul nemuririi. Și nimeni nu poate să nu fie uimit de talentul și simțirea sa:

„Limba noastră-i o comoară
În adâncuri înfundată,
Un șirag de piatră rară
Pe moșie revărsată.

Limba noastră-i graiul pâinii,
Când de vânt se mișcă vara;
În rostirea ei bătrânii
Cu sudori sfințit-au țara.

Limba noastră-i limbă sfântă,
Limba vechilor cazanii,
Care-o plâng și care-o cântă
Pe la vatra lor țăranii."

Aici se încheie cartea mea, *Istorie și Adevăr,* scrisă în limba noastră pentru cei puțini aleși din cele 27 de milioane de Români ce vor putea înțelege simțirile unui om care de mic copil a îndrăgit Istoria și Adevărul.

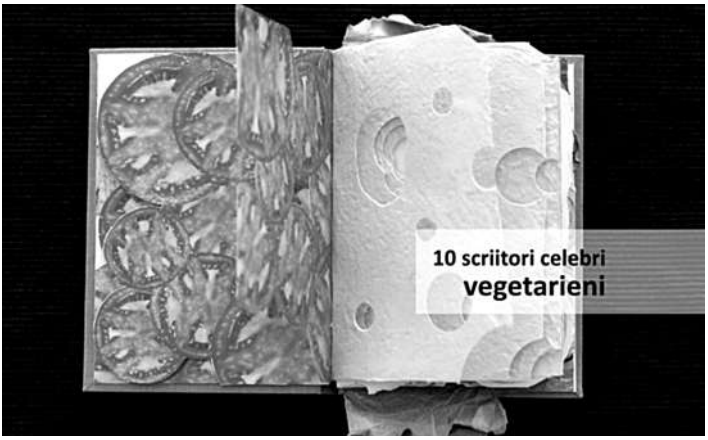

Acum ceva timp m-a lovit și pe mine „mișcarea" vegană și am hotărât să renunț la carne și la alte produse animale, fază care m-a ținut inițial mai bine de jumătate de an și în care m-am simțit minunat. Și fază la care revin din când în când, măcar o dată pe an, timp de o lună sau câteva, și e o „cură" pe care o recomand tuturor, dar fără insistența aceea odioasă și stresantă a unui fanatic vegetarian care crede că a descoperit adevărul absolut.

Vegetarianismul nu e o religie, e doar un alt stil de viață. Unul pe care îl poți adopta cu ușurință temporar sau definitiv (cred că sunt tot mai aproape de asta, mai ales după documentarea pentru acest articol), fie din motive de sănătate, fie, cum a fost cazul meu, dintr-o dragoste imensă față de animale. Dar oricum ar fi și oricât am dezbate pro sau contra pe subiect, consider că adoptarea stilului vegan, chiar și numai pentru o perioadă limitată, este o experiență importantă și necesară care îți schimbă viziunea legată de alimentație, legată de propriul tău corp și apoi, evident, de relația cu lumea din jur, pe care o omori mai puțin ca să-ți satisfaci traiul.

Și pornind de la celebrul citat al lui Kafka, care a fost vegetarian în ultima parte a vieții sale, din 1910 până în 1924, când s-a stins, și a spus la un moment dat, privind peștii din marele Acvariu din Berlin, că „acum mă pot uita la voi cu liniște, pentru că nu vă mai mănânc", am căutat să văd ce alți scriitori cunoscuți au adoptat vegetarianismul și ce cuvinte au lăsat în urmă despre asta, fie în cărți, articole sau chiar pagini de jurnal, și m-am regăsit în mare parte în motivațiile lor etice pentru care au ales acest stil de viață.

Lev Tolstoi (1828 – 1910)

Atâta timp cât vor exista abatoare,
vor exista și războaie.

„Un om poate trăi sănătos fără să omoare animale pentru mâncare; dacă alege să mănânce carne, el participă la luarea vieții animalelor doar pentru propriul său apetit, iar să acționezi așa este imoral", îi scria Tolstoi lui Eugen Heinrich Schmitt în 1902.

Tolstoi a fost un vegetarian înflăcărat. A militat mereu pentru compasiune față de animale și a condamnat uciderea lor, considerându-l un act barbar și o crimă la adresa lui Dumnezeu. În 1891 a scris eseul *Primul pas*, care a fost considerat de contemporanii săi un fel de biblie a vegetarianismului.

Din cartea lui Charles Walter, *Cincizeci de ani de reformă a mâncării: O istorie a mișcării vegetarianismului în Anglia* (1898), aflăm că marele scriitor rus ducea un stil de

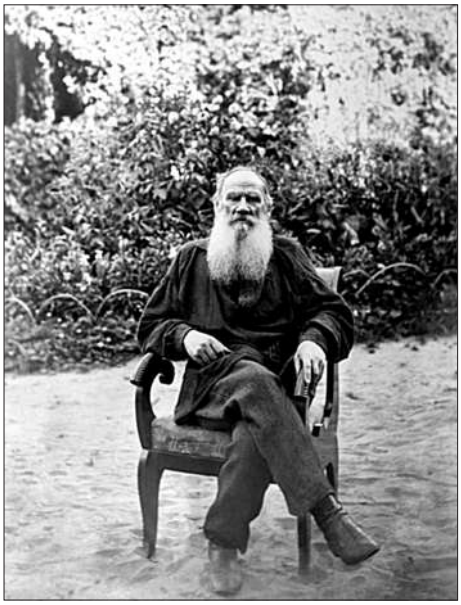

viață extrem de sănătos, nu bea, nu fuma, nu mânca niciun fel de produs animal, iar alimentația sa consta în mare parte din pâine, terci de ovăz, fructe și legume.

Tot într-un articol al vremii, Tolstoi nota:

Prin fiecare mișcare pe care o facem, distrugem fără să vrem viețile unor ființe pe care nici nu le observăm. Asta spune mereu lumea, încercând să justifice în acest fel cruzimea față de animale. Dar cei care pun problema astfel uită că scopul omului nu este acela de a fi perfect în vreo privință. Sarcina care ne revine este numai de a încerca să ne apropiem de perfecțiune.

Același lucru e adevărat și în cazul compasiunii față de animale. Noi, oamenii, nu putem trăi fără să provocăm moartea altor ființe. Dar putem să acționăm cu un grad mai mic sau mai mare de compasiune. Cu cât mai multă compasiune arătăm față de toate animalele, cu atât mai bine va fi pentru sufletele noastre.

Leskov, Esenin și Gorki

Poate că și datorită influenței lui Tolstoi, vegetarianismul a prins amploare în Rusia spre sfârșitul secolului al XIX-lea, în acea perioadă chiar și termenul de „vegetarianism" fiind introdus în dicționarul limbii ruse și totodată atunci deschizându-se și prima cafenea vegetariană din Moscova, în 1894, urmată la ceva timp de o celebră carte de bucătărie vegană rusească, *Nu mai mănânc pe nimeni*, publicată în 1923.

Mulți artiști ruși au fost inspirați de acest curent și în special de viziunea lui Tolstoi și au ales calea vegetarianismului, dintre scriitori amintindu-i aici pe prozatorul **Nikolai Leskov** (1831 – 1895), care a creat și primul personaj vegetarian din literatura rusă, în povestea *Figura*, poetul **Serghei Esenin** (1895 – 1925) sau **Maxim Gorki** (1868 – 1936), părintele realismului socialist în literatură. Există o întâmplare celebră cu Gorki, care, la un dineu în SUA, iritat de o doamnă care tot încerca să-l convingă să mănânce carne, acesta a răbufnit spunându-i că dacă se va atinge de carne, atunci aceasta va fi cel mai probabil carne de om și crudă.

George Bernard Shaw (1856 – 1950)

Animalele sunt prietenii mei, iar eu nu-mi mănânc prietenii.

George Bernard Shaw, renumitul dramaturg irlandez, laureat al Nobelului pentru literatură în 1925 și al Oscarului în 1938 pentru scenariul filmului *Pygmalion*, adaptat după piesa sa cu același titlu, a fost vegetarian mai bine de 60 de ani. A devenit vegetarian încă de la 25 de ani, din 1881, și rămas unul împătimit până la sfârșitul vieții.

Nu de puține ori a menționat faptul că secretul longevității și sănătății sale și-a avut rădăcinile în vegetarianism:

Durata medie de viață a unui mâncător de carne este de 63 de ani. Eu am aproape 85 și încă muncesc la fel de greu, ca dintotdeauna. Chiar am trăit destul deja și încerc să mor, dar pur și simplu nu pot. O singură friptură m-ar termina, dar nu vreau să o înghit.

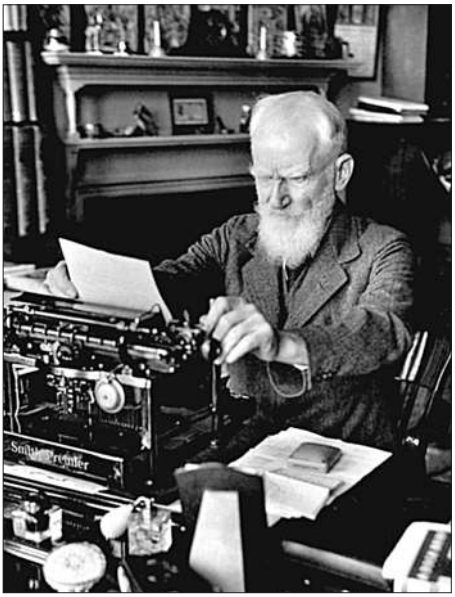

Sunt oprimat de teama că voi trăi pentru totdeauna. Acesta este singurul dezavantaj al vegetarianismului.

Într-un interviu din 1924, întrebat de Archibald Henderson, autorul unei biografii consistente a lui Bernard Shaw, cum de arată atât de tânăr pentru cei 68 de ani ai săi, acesta îi răspunde: „Nu arăt tânăr. Arăt ca pentru un om de vârsta mea. Ceilalți oameni arată mai bătrâni decât sunt. La ce să te aștepți de la niște oameni care se hrănesc cu cadavre?"

De altfel, Bernard Shaw a militat întotdeauna pentru compasiune față de animale și împotriva uciderii lor, împotriva disecțiilor, a vânătorii sau a sporturilor sângeroase care implică animale. În eseurile și scrisorile sale se pot găsi nu zeci, ci poate chiar sute de citate și referiri la beneficiile vegetarianismului și a opririi cruzimii față de animale, iar în interviuri avea obiceiul să răspundă ironic și cu o notă de superioritate vizavi de acest subiect. Întrebat în 1898 de ce a ales să fie vegetarian, Shaw i-a răspuns scurt unui jurnalist: „Pe bune? De ce vrei să mă tragi la răspundere pentru că mănânc decent?" O altă replică savuroasă a fost și: „O minte de calibrul meu nu își poate trage seva din bovine."

Dar probabil că toate aceste idei ale lui Shaw se concentrează cel mai bine în poemul său intitulat *Cimitire vii (Living Graves*), pe care îl voi reda în original:

We are the living graves of murdered beasts,
Slaughtered to satisfy our appetites.
We never pause to wonder at our feasts,
If animals, like men, can possibly have rights.
We pray on Sundays that we may have light,
To guide our footsteps on the path we tread.
We're sick of War, we do not want to fight –
The thought of it now fills our hearts with dread,
And yet – we gorge ourselves upon the dead.
Like carrion crows, we live and feed on meat,
Regardless of the suffering and pain
We cause by doing so, if thus we treat
Defenseless animals for sport or gain,
How can we hope in this world to attain
The PEACE we say we are so anxious for.
We pray for it, o'er hecatombs of slain,
To God, while outraging the moral law.
Thus cruelty begets its offspring – War.

Kafka (1883 – 1924)

Acum mă pot uita la voi cu liniște, pentru că nu vă mai mănânc.

Franz Kafka a devenit inițial vegetarian din motive de sănătate, după cum spuneam, în jurul anului 1910. Acest regim de viață, împreună cu exerciții regulate, l-au pus apoi pe picioare în momente în care părea că organismul său bolnăvicios avea să cedeze în fața tuturor problemelor de care a avut parte. Sunt nenumărate mărturii ale prietenilor săi apropiați, care au spus că, odată ce a ales să devină vegetarian, Kafka s-a schimbat complet, devenind un om mult mai activ și dinamic, mai voios și, evident, mult mai sănătos.

În timp, Kafka a devenit un activist al vegetarianismului și a descoperit și partea „morală" a deciziei sale, militând pentru drepturile animalelor. A făcut chiar o înțelegere cu sora sa, Ottla, prin care dacă doctorii l-ar fi obligat să mănânce carne, atunci ea ar fi urmat să devină vegetariană în locul său, pentru a salva viețile a nenumărate animale. Se spune că Ottla și-a păstrat promisiunea după moartea fratelui ei și a fost vegetariană până în ultima clipă a vieții sale, care s-a încheiat într-un lagăr de concentrare nazist.

În jurnalele și scrisorile lui Kafka găsim chiar și locurile unde acesta prefera să mănânce sau felurile de mâncare de care se bucura la diverse mese: scorțoneră cu spanac și un sfert de litru de suc de fructe Ceres (pe masa de Anul Nou din 1911) sau, câteva zile mai târziu, suc de merișoare cu varză umplută cu roșii și sirop de fructe.

În 1921 îi scria iubitei sale Felice despre faptul că tatăl său a suportat cu greu ideea că el a ales să devină vegetarian și luni de zile își acoperea la masă fața cu un ziar, pentru că nu suporta ideea ca fiul său să nu mănânce carne. Și tot din aceeași scrisoare aflăm de la Kafka că aceste conflicte nu l-au afectat, iar dieta sa, care recunoaște că i-a salvat viața, este „cea mai plăcută dietă dintre toate". Iar beneficiile vegetarianismului se pare că au fost cât se poate de reale, mulți medici susținând că stilul său de viață i-ar fi prelungit de fapt viața sa chinuită de tuberculoză.

Isaac Bashevis Singer (1902 – 1991)

Nu am devenit vegetarian pentru sănătatea mea, ci pentru sănătatea găinilor.

Isaac Singer, laureatul Nobel pentru literatură în 1978, a militat o mare parte din viața lui pentru vegetarianism și pentru oprirea masacrării animalelor, susținând vehement ideea că a te hrăni cu carne este împotriva tuturor idealurilor și a religiilor. A declarat că a încercat de nenumărate ori să devină vegetarian în prima parte a vieții, dar a reușit să devină, și unul chiar foarte strict, în jurul anilor `60. De asemenea, vegetarianismul, pe care l-a adoptat mai bine de 30 de ani, a fost o temă abordată des în multe dintre cărțile sale.

Vegetarianismul este un protest și unul mare. Și eu visez că va exista o întreagă religie bazată pe protest, împotriva a tot ceea ce nu este just: despre faptul că există atât de multă boală, atât de multă moarte și atât de multă cruzime. Vegetarianismul meu este și religia mea, și este parte din protestul meu împotriva lumii.

În cartea lui Steven Rosen, *Mâncare pentru Spirit: Vegetarianismul și religiile lumii*, din 1987, Isaac Singer dezvoltă această idee a protestului într-o prefață de câteva pagini, din care încerc să redau esențialul:

Omul se roagă pentru iertare, dar el nu este dispus să o ofere altora. Atunci de ce să aștepte el iertarea de la Dumnezeu? Este nedrept să aștepți ceva ce tu nu ești dispus să oferi.

Ori eu nu pot accepta inconsistența și nedreptatea. Și chiar dacă Dumnezeu ar veni și mi-ar spune că El este împotriva ve-

getarianismului, i-aș răspunde „Ei bine, eu sunt pentru!", atât de puternică e convingerea mea.

În anumite cercuri religioase, aș putea fi acuzat de erezie. Dar cu toate asta, eu mă consider un om religios. Nu sunt împotriva religiei organizate, dar nu iau parte la ea. În special când în cărțile lor de religie se interpretează ideea de a fi în favoarea mâncării de carne. Uneori ei spun că El vrea sacrificiu și dorește omorârea animalelor. Iar dacă acest lucru este adevărat, eu nu mă voi putea conforma niciodată. Dar eu cred că Dumnezeu este mai înțelept și mai milos. Și sunt și interpretări ale scripturilor religioase care susțin acest lucru, spunând că vegetarianismul este un ideal înalt.

Pe lângă cărți, a publicat nenumărate eseuri și a ținut discursuri destul de dure legate de vegetarianism și cruzimea ființei umane – „în comportamentul lor vizavi de animale, toți oamenii sunt naziști" -, poate toate reușind să se concentreze în aceste spuse ale sale: „Orice este conectat cu vegetarianismul este de o importanță deosebită, pentru că nu va exista niciodată pace în lume atâta timp cât noi vom mânca animale."

John Maxwell Coetzee

E nevoie doar de o privire într-un abator, pentru a transforma un copil într-un vegetarian pe viață.

John Maxwell Coetzee, bine cunoscutul prozator sud-african născut în 1940, laureat al Nobelului pentru literatură în 2003 și al Booker Prize de două ori, este un alt vegetarian convins și un militant activ pentru drepturile animalelor. A strecurat în cărțile sale multe din principiile sale vizavi de cruzimea nejustificată a omului modern asupra animalelor și a ținut nenumărate discursuri publice foarte dure legate de industria alimentară și ignoranța în care preferăm să trăim.

Poate cel mai cunoscut speech al lui Coetzee a fost cel din 2007, de la Sidney, cu titlul *Animalele nu pot vorbi pentru ele însele – depinde de noi să o facem*, în care a comparat nepăsarea maselor față de ceea ce se întâmplă în abatoare cu nepăsarea oamenilor față de ceea ce au făcut naziștii în al Doilea Război Mondial:

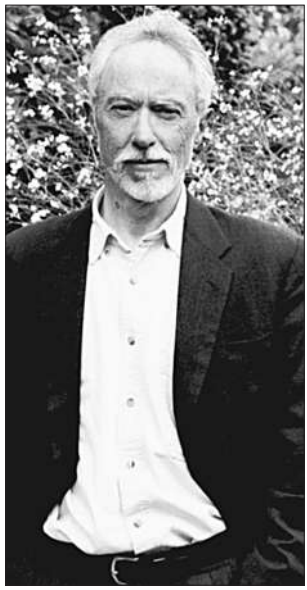

Desigur că am fost oripilați când am aflat de ce au fost în stare. Ce crimă teribilă să tratezi ființele umane ca pe niște vite, s-a tot spus. Dar strigătul nostru de disperare ar fi trebuit să fie: Ce crimă teribilă să tratezi ființele umane ca pe niște unități ale procesului industrial. Iar strigătul nostru ar fi trebuit să aibă și o notă de subsol: Ce crimă teribilă împotriva naturii să tratezi orice ființe ca pe niște unități ale procesului industrial.

Sir Vidiadhar Surajprasad Naipaul, născut în 1932 în Trinidad-Tobago, scriitor de limbă engleză din spațiul fostelor colonii britanice, laureat al Nobelului pentru literatură în 2001, se trage dintr-o familie adeptă a brahmanismului, și chiar dacă nu a fost un militant vocal al vegetarianismului, este bine știut faptul că nu a consumat carne încă din copilărie, ba chiar a preferat să se înfometeze decât să se atingă de orice produs animal, iar multe dintre personajele din cărțile sale care s-au înfruptat din carne au avut tendința de a sfârși cât se poate de rău.

Deși nu există vreo dovadă clară că **Voltaire** (1694 – 1778) ar fi fost într-adevăr vegetarian, mulți specialiști care i-au analizat eseurile, scrisorile și opera au dedus nu numai faptul că avea convingerea că prin consumul de carne spiritul uman se otrăvește, ci chiar a militat, atât cât s-a putut la vremea respectivă, pentru a opri omorârea animalelor pentru hrană.

Romancierul **Emile Zola** (1840 – 1902), reprezentantul școlii naturiste, celebru pentru manifestul său *J'acusse (Acuz!)*, în care acuza guvernul francez de antisemitism și pentru care a fost condamnat la închisoare, dar a scăpat exilându-se în Anglia, a fost un bine cunoscut vegetarian. Odată, luat în derâdere pentru acest fapt, a răspuns: „Soarta animalelor este cu mult mai importantă pentru mine decât teama de a fi ridicol."

Milan Kundera, născut în 1929, romancier francez de origine cehă, implicat împreună cu Havel în *Primăvara de la Praga*, mișcarea de emancipare politică din Cehia din 1968, „stinsă" însă de armata sovietică, are un pasaj răsunător legat de drepturile animalelor în *Insuportabila ușurătate a ființei*: „Adevăratul test moral al umanității, testul fundamental, constă în atitudinea ei față de cei care stau la mila acesteia: animalele."

Iar lista umaniștilor pe care i-am întâlnit în documentarea mea legată de acest subiect, îndeletniciți mai ales cu scrisul, deși nu toți pot fi verificați, dar sunt atestați de nenumărate publicații și studii ca fiind vegetarieni, poate fi completată, într-o ordine aleatorie, de Confucius, Seneca, Socrate, Platon, Virgiliu, Horațiu, Ovidiu, Epicur, Lordul Byron, Petrarca, Cervantes, William Blake, Hans Christian Andersen, Lamartine, Percy Shelley, Rabindranath Tagore, Henry David Thoreau sau Ralph Waldo Emerson, care a și spus: „Tocmai ai cinat, iar oricât de bine ascuns ar fi abatorul la mile depărtare de tine, tot există complicitate."

Andrei RUSE,
Autorul romanelor „Soni", „Dilăr pentru o zi" și „Zaraza", promoter cultural, inițiator și director al proiectului Hyperliteratura.

EXTRAS
DIN GHIDUL DE TEHNOREDACTARE A MANUSCRISELOR

Autorii, la elaborarea manuscriselor, se vor ghida de următoarele exigențe:

– Procesorul: Microsoft Word.
– Extensia: *doc*. sau *docx*.
– Textul: tipărit pe o singură față a foii de hârtie, fără spații duble sau multiple dintre litere.
– Formatul foii: A4.
– Margini: stînga – 2,5 cm, dreapta – 1,5 cm, sus – 1,5 cm, jos – 1,5 cm.
– Spațiul între rânduri: 1,5 linii.
– Fontul: textul de bază – Times New Roman (corpul literelor – 12 puncte); notele, trimiterile, referințele bibliografice – același (corpul literelor – 10 puncte).
– Numerotarea paginilor: jos, în partea dreaptă, cu cifre arabe.
– Titlul: cu litere majuscule, centrat.
– Gradul didactic, urmat de cel științific, prenumele (prima literă majusculă, celelalte – litere mici) și numele (toate literele majuscule) autorului / autorilor: la un rînd liber de la titlu, în partea dreaptă a foii, cu litere italice.
– Funcția: în rîndul următor, precedată de virgulă, cu litere mici italice.
– Imaginile nu vor fi introduse în manuscris, ci se vor expedia prin poșta electronică sau vor fi predate fizic pentru a fi scanate (în formatul *.jpg*); în text, se va marca locul unde va fi inserată imaginea.
– Tabelele, graficele, schemele, diagramele, executate în formatul *.doc*, se vor plasa la locul cuvenit în text, iar cele executate în alte formate (*.xls*, *.ppt* etc.) se vor expedia în original.

Nota redacției:
Responsabilitatea opiniilor exprimate aparține intergral autorilor.
Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

BiblioPolis

**Revistă de biblioteconomie,
științe ale informării și de cultură
Vol. 70 (2018) Nr. 3**

**Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu",
bd. Ștefan cel Mare și Sfînt 148, MD-2012, Chișinău, Republica Moldova
Tel. redacției: 022 210 734; e-mail: bibliopolisbm@gmail.com;
www.hasdeu.md; http://bibliopolis.hasdeu.md**

Biblio Polis

Revistă de biblioteconomie, ştiinţe ale informării şi de cultură

Bd. Ştefan cel Mare şi Sfînt 148, MD-2012, Chişinău, Republica Moldova
Tel./fax: (373 22) 210 734; e-mail: bibliopolisbm@gmail.com
www.hasdeu.md; http://bibliopolis.hasdeu.md